

Pamät' národa

NACIZMUS A KOMUNIZMUS VO SVOJEJ EPOCHE

ročník XII 3 • 2016 cena 2,99€



ISSN 1336-6297
9 771336 629003 03



PRÍPAD „PROTIŠTÁTNEJ SKUPINY“ LADISLAV HÖLC A SPOL.

HARTMUT TAUTZ – TRAGICKÝ PRÍBEH ŽELEZNEJ OPONY

ODSÚDENÍ ZA ILEGÁLNE PREKROČENIE HRANICE.

VYROVNÁVANIE SA S KOMUNISTICKOU MINULOSŤOU

Komunistické zločiny neboli nijakou náhodou, ale cieleným ničením ľudských osudov.

(Ján Rydel, predseda riadiaceho výboru Európskej siete Pamäť a solidarita)

Vyhlásenie

ÚČASTNÍKOV MEDZINÁRODNEJ KONFERENCIE ORGANIZOVANEJ PRI PRÍLEŽITOSTI EURÓPSKEHO DŇA PAMIATKY OBETÍ TOTALITNÝCH REŽIMOV

Zástupcovia inštitúcií a organizácií pôsobiacich v oblasti vyrovnávania sa s totalitnou minulosťou na pôde Európy, ktorí sa zišli v Bratislave na Slovensku dňa 23. augusta 2016 pri príležitosti Európskeho dňa pamiatky obetí totalitných režimov, podporujú snahy vedené ministerstvom spravodlivosti Estónskej republiky od 23. augusta 2015, ktorých cieľom je založenie nadnárodnej inštitúcie alebo medzinárodného právneho orgánu, ktorý sa bude zaoberať nevyriešenými zločinmi totality.

V Bratislave 23. augusta 2016

Účastníci konferencie v Bratislave sa okrem uvedeného vyhlásenia zhodli tiež na tom, že komunizmus nebol porazený a jeho rezidua v rôznej podobe pretrvávajú dodnes. Výkonná riaditeľka Platformy európskej pamäte a svedomia Neela Winkelmann povedala, že poraziť komunizmus sa celkom nepodarilo aj preto, že nezávislé súdy sú istou kontinuitou minulého obdobia. Preto bolo treba nájsť iný spôsob, ako sa s týmito zločinmi vysporiadať. Navrhla podporiť aktivitu estónskeho ministra spravodlivosti Urmasa Reinsalu pri hľadaní ciest ako zriadiť medzinárodný ústav pre vyšetrovanie zločinov komunizmu.





Ondrej Krajňák,
predseda Správnej rady ÚPN

Vážení čitatelia,

časopis Pamäť národa, ktorý práve držíte v ruke, vyšiel v čase, keď si pripomíname 27. výročie Nežnej revolúcie. Preto mi dovoľte, aby som sa aspoň na okamih preniesol spolu s vami o 27 rokov späť. Od nástupu Michaila Gorbačova do čela Komunistickej strany Sovietskeho zväzu a od momentu presadzovania jeho princípov glasnosti a perestrojky sme spolu s krajinami bývalého sovietskeho bloku očakávali deň „D“. Deň, kedy definitívne padne komunistický režim a nastane pokoj na celej Zemi. O tomto snívajú naši otcovia a dedovia celých štyridsať rokov, o tom snívajú najmä politickí väzni.

Protesty a nespokojnosť s komunistickým režimom v krajinách bývalého sovietskeho bloku dosiahli vrchol a potom sa valili ako lavína z jednej krajiny do druhej. V októbri roku 1989 sme o demonštráciách v Poľsku, Nemecku, či Maďarsku vedeli len zo zahraničných vysielaciek. Večer čo večer pri lampe a za zvuku rušičiek sme dychtivo počúvali každú správu, ktorá prichádzala zo Západu. Jediným spoľahlivým zdrojom informácií boli západné rozhlasové stanice – Slobodná Európa, Hlas Ameriky, či Vatikánsky rozhlas. Tam som sa dozvedel, že v Bratislave sa budú konať manifestácie za prinavrátenie slobody aj za prepustenie JUDr. Jána Čarnogurského, posledného väzňa tzv. bratislavskej päťky.

V tom čase som bol zamestnaný v Bardejove a ako mnohí ďalší nechcel som premeškať zlomový okamih v našich dejinách. V centre mesta nebol jediný výklad, ktorý by nereagoval na výzvy študentov. Okoloidúcich oslovovali vtipné slogany, veľavravné karikatúry, ale aj odvážne heslá, za ktoré by inak majitelia podnikov vyfasovali vysoké tresty. Presne 22. novembra sme pred justičným palácom demonštrovali za prepustenie Jána Čarnogurského. Krátko na to sa stal podpredsedom federálnej vlády. Ešte v ten istý večer som na námestí SNP počul hlas Milana Kňažka a Jána Budaja. Každý, kto aspoň raz zakúsil onú novembrovú atmosféru, dá mi za pravdu, že na takýto okamih sa nedá zabudnúť.

Vážení čitatelia. Úmyselne som vás voviedol do atmosféry, ktorá bola predzvesťou historického zlomu v našich dejinách. Pred 27 rokmi sme sa rozhodli pripojiť k demokraticky zmýšľajúcim krajinám Európy. Prijali sme na seba záväzky, ktoré nás zaradili medzi vyspelé krajiny sveta. Stali sme sa republikou, ktorá už nie je odkázaná na pomoc zvonku, ale je povinná chudobným krajinám pomáhať. A to žiaľ aj vtedy, keď je medzi nami veľa spoluobčanov, ktorí trpia núdzou. Na okraji sociálnej priepasti sa ocitajú ľudia, ktorí v minulosti nespravodlivo trpeli. Prítom práve oni odvážne upozorňovali na porušovanie ľudských, občianskych a náboženských práv pre všetkých bez rozdielu.

Preto si želim, aby sa časopis Pamäť národa stal vlajkovou loďou inštitúcie, ktorá má ambíciu stať sa svedomím celého národa. Aby prinášal témy, ktoré hovoria o zločinoch totalitných režimov, aby upozorňoval na príbehy železnej opony, nevyšetrené vraždy, prenasledovaných občanov. Aby časopis menoval sudcov, prokurátorov a vyšetrovateľov, ktorí sa podieľali na perzekúcii tých, ktorí v minulosti nespravodlivo trpeli. Aby nazýval zlo pravým menom a neusiloval sa o špekulatívne dohady okolo kolaborácie s fašistickým, či komunistickým režimom. Aby neospravedlňoval zločiny, ale aby sa na nich zamerl a poskytol adekvátny priestor pre obeť totalitných režimov.

V uplynulom roku na samite ministrov spravodlivosti EÚ v Talline odznela veta „**Základom pre uzmiernenie a budovanie budúcnosti je spravodlivosť**“. Tá súvisí s hlavnou myšlienkou dcér bývalých politických väzňov: „**Odpustili sme, ale nezabúdame**“. Za nich, či v ich mene politici nemajú právo robiť hrubé čiary. V novembri 1989 sme si sľúbili lásku a bolo to ľudsky aj kresťansky správne. Ale ako sa ukazuje, hrubá čiara nestačí.

ŠTÚDIE

- 3 BRANISLAV KINČOK
Prípad „protišťatnej skupiny“ Ladislav Hölc a spol.

DOKUMENTY

- 20 STANISLAV GRYM
Poslední sonáta pro klarinet na Železné oponě

- 33 BRANISLAV KINČOK
Denník Dominika Mandráka z Povstania a nemeckého zajatia (1944 – 1945)

KARIÉRY V ŠtB

- 62 DANIEL HALČIN
Pavel Korbel, náčelník Správy ŠtB v Stredoslovenskom kraji (1980 – 1989)

MATERIÁLY

- 72 EMÍLIA PASTVOVÁ
Odsúdení podľa § 109 a nositelia súdnych perzekúcií v rokoch 1977 – 1989

- 79 JAROSLAVA PLAŠTIAKOVÁ A KOL.
Oddelenie sprístupňovania ÚPN 2003 – 2015

SVEDECTVÁ

- 81 JOZEF MIKLOŠ
Skauting, trňom v oku diktatúr

- 92 UPN ŽIVÁ PAMÄŤ

- 104 ANKETA
Vyrovňavanie sa s komunistickou minulosťou

- 108 RECENZIE

Pamäť národa

3 • 2016
Ročník XII
Vychádza 4x ročne

VYDÁVA

Ústav pamäti národa
Miletičova 19
820 18 Bratislava 2018
Slovensko
IČO 37 977 997
redakcia@upn.gov.sk
www.upn.sk

REDAKCIA

Šéfredaktor
Ing. Peter Juščák
Redaktori
PhDr. Tomáš Klubert, PhD.
Mag. Phil. Eduard Novák
Mgr. Jerguš Sivoš, PhD.

REDAKČNÁ RADA

Predseda

prof. PhDr. Róbert Letz, PhD.

Členovia

doc. ThDr. Peter Borza, PhD.
Mgr. Patrik Dubovský, PhD.
prof. ThDr. Jozef Haľko, PhD.
prof. Dr. Phil. Emília Hrabovec
PhDr. Jan Kalous, Ph. D.
Beáta Katrebová-Blehová, PhD.
prof. PhDr. Milan Katuninec, PhD.
PaedDr. ThDr. Ondrej Krajňák, PhD.
Mgr. Juraj Marušiak, PhD.
PhDr. Michal Pehr, Ph. D.
PhDr. Radoslav Ragač, PhD.
prof. PhDr. ThDr. Peter Zubko, PhD.

JAZYKOVÁ ÚPRAVA

Mgr. Štefan Berdis

GRAFICKÁ ÚPRAVA a SADZBA

Dušan Babjak

TLAČ

Ultra Print, s.r.o.
Printed in Slovakia

FOTOGRAFIA NA OBÁLKE

Pamätník venovaný Hartmutovi Tautzovi,
obeti Železnej opony, v Bratislave-Petržalke.
Autor pamätníka: Fero Guldan
(Foto: Peter Juščák)

Objednávky časopisu zasielajte
na adresu vydavateľa.
Ročné predplatné 10 €

Ústav pamäti národa 2016
Všetky práva vyhradené
Evidenčné číslo EV 3973/1
ISSN 1336-6297

Zadané do tlače
2. 11. 2016

OPRAVA

Ospravedlňujeme sa Neele Winkelmannovej,
výkonnej riaditeľke Platformy európskej pamäte
a svedomia za nesprávne uvedenie jej funkcie
v časopise Pamäť národa 2/2016.



PRÍPAD „PROTIŠTÁTNEJ SKUPINY“ LADISLAV HÖLC A SPOL.

BRANISLAV KINČOK

Jednou z odvrátených strán života v komunistickom Československu bola aj permanentná perzekúcia politických oponentov režimu – tzv. triednych nepriateľov. Okrem osôb, ktoré vyvíjali reálnu odbojovú činnosť, do tejto skupiny komunistický režim zaradil aj veľké množstvo ľudí, ktorí sa iba prirodzene bránili násilnému budovaniu novej „pokrokovej spoločnosti“. V prvej polovici 50. rokov, teda v období najtvrdších perzekúcií, však Štátna bezpečnosť neváhala vytvoriť nepriateľov „robotníckej triedy“ aj z úplne nevinných ľudí – a to aj z pohľadu socialistickej zákonnosti. Pri „výrobe triednych nepriateľov“ neváhala použiť ani najbrutálnejšie metódy fyzického a psychického násilia, ktoré na vyšetrovaných osobách masovo uplatňovala po vzore sovietskych bezpečnostných orgánov. Výsledkom tohto procesu bola „trestná činnosť“, ktorú Štátna bezpečnosť vykonštruovala alebo si ju úplne vymyslela. V komunistických väzeniach a pracovných táboroch tak často skončili úplne nevinné osoby. Podobný osud postihol aj šesticu mladíkov, ktorých mladícka nerozvážnosť a túžba po dobrodružstve priviedla v roku 1952 pred senát Štátneho súdu v Bratislave. Ten ich nakoniec vo vykonštruovanom politickom procese so skupinou Ladislav Hölc a spol. odsúdil na dlhoročné väznenie.

Bratislava si aj po roku 1945 uchovávala štatút najvýznamnejšieho hospodárskeho, vzdelávacieho a kultúrneho centra Slovenska. Prúdilo sem množstvo študentov, ktorí tu plánovali získať vyššie vzdelanie a tým aj lepšiu životnú perspektívu. Vzhľadom na rozbiehajúcu sa industrializáciu Slovenska, ktorá sa orientovala najmä na strojárenskú výrobu, si množstvo mladých ľudí volilo práve technické študijné odbory. Medzi takýchto študentov patrili aj Ladislav Hölc, Anton Tomík, Jozef Kulich a Michal Cagáň, ktorí si po roku 1948 zvolili štúdium na Vyššej priemyselnej škole v Bratislave. Práve z tejto štvorice študentov a ich ďalších dvoch kamarátov Štátna bezpečnosť (ŠtB) v roku 1951 vykonštruovala „ilegálnu protištátnu teroristickú skupinu“ s názvom SAK – Spolok antikomunistov.

Ústrednou postavou prípadu

a hlavou celej skupiny bol 19-ročný študent Ladislav Hölc, ktorý sa narodil 22. januára 1932 v obci Valaská časť Piesok v rodine Ladislava a Alžbety Hölcových. Po absolvovaní ľudovej školy začal ako nadaný žiak navštevovať Gymnázium v Brezne. V roku 1946 sa jeho otec, ktorý dovtedy pracoval ako strojník zámočník v Podbrezovej, stal vedúcim Strojno-traktorovej stanice (STS) v Gbelciach, a preto sa celá rodina presťahovala do tejto juhoslovenskej obce. Posledné dva gymnaziálne ročníky absolvoval na Gymnáziu v Nových Zámkoch a po maturite v roku 1948 sa prihlásil na Vyššiu priemyselnú školu strojnícku v Bratislave, kam ho aj prijali.¹

Po L. Hölcovi bol v skupine druhou najvýznamnejšou postavou jeho spolužiak 19-ročný Anton Tomík, ktorý sa narodil 2. júna 1932 v Skalici. Jeho rodičia – Cyril a Mária To-

míkovci boli roľníci a vlastnili približne 5 hektárov ornej pôdy a v nájme mali ďalšie 3. Prvé školské roky prežil A. Tomík vo svojom rodisku, kde navštevoval ľudovú a neskôr meštiansku školu. Každé prázdniny pomáhal rodičom na hospodárstve a niekedy si aj privyrábal na rôznych brigádach. V roku 1947 sa hlásil na Vyššiu priemyselnú školu strojnícku v Bratislave, no na prvýkrát ho neprijali. Preto nasledujúci rok navštevoval hospodársku školu v Skalici. Na priemyslovku do Bratislavy sa mu podarilo dostať až v roku 1948.²

Tretou najvýznamnejšou postavou v skupine bol 18-ročný študent Jozef Kulich, ktorý sa narodil 24. decembra 1932 v Detve, v rodine Jozefa a Margity Kulichovcov. Jeho otec pracoval do roku 1935 ako kočiš, no neskôr sa vyučil za obchodníka. Matka pracovala v domácnosti. V Detve absolvoval 5 tried ľudovej

1 Archív Ústavu pamäti národa (ďalej A ÚPN) v Bratislave, fond (ďalej f.) Vyšetrovacie spisy, archívne číslo (ďalej a. č.) V-92. Osobný spis bezpečnostného vyšetrovania proti Ladislavovi Hölcovi. Životopis L. Hölca.

2 Tamže. Osobný spis bezpečnostného vyšetrovania proti Antonovi Tomíkovi. Životopis A. Tomíka.



Budova Vyššej priemyselnej školy strojníckej v Bratislave v súčasnosti

(Zdroj: www.fajnorka.sk)

školy a jednu triedu meštianskej školy. V roku 1945 sa rodina presťahovala do Pohronskej Polhory, kde jeho otec nastúpil na miesto vedúceho Jednoty. Jozef začal navštevovať gymnázium v Banskej Bystrici a po absolvovaní dvoch ročníkov prestúpil na gymnázium do Tisovca, ktoré navštevoval ďalšie dva roky. Po skončení gymnázia v roku 1949 odišiel študovať na Vyššiu priemyselnú školu elektrotechnickú do Bratislavy.³

Jadro skupiny L. Hölc a spol. uzatváral v čase zatknutia ešte len 17-ročný Michal Cagáň, ktorý sa narodil 21. októbra 1933 v Prievidzi v početnej rodine Michala a Márie Cagáňových. V období 1. SR bol jeho otec členom HSLS a mladý Michal radovým členom HM. Po roku 1945 jeho otec pracoval v Prievidzi ako „kinooperátor“ a matka bola v domácnosti. Mladý Michal v rodnej Prievidzi absolvoval ľudovú školu a gymnázium. V roku 1949 sa dostal na Vyššiu priemyselnú školu strojníckej v Bratislave.⁴

Ďalšími členmi skupiny boli kamaráti L. Hölc – Juraj Bechyňka a Rudolf Ochotnícky. 18-ročný Juraj Bechyňka sa narodil 13. apríla 1933 v Gbelciach ako druhé dieťa Karola a Emílie Bechyňkovcov. Jeho rodičia boli českej národnosti, a preto sa v roku 1938 museli vysťahovať do Čiech, kde pracovali na prenajatom hospodárstve. Mladý Juraj na území protektorátu absolvoval 5 tried ľudovej školy a tri triedy meštianskej školy. V roku 1946 sa rodina vrátila do Gbeliec, kde vlastnili hospodárstvo vo výmere 17 ha. Tu absolvoval posledný rok meštianskej školy a nasledujúci rok pomáhal rodičom na hospodárstve. V roku 1948 sa začal učiť za strojného zámočníka v Štúrove a nasledujúci rok zmenil remeslo a začal sa učiť za automechanika na STS v Gbelciach. Jeho otec odovzdal všetku pôdu do JRD Gbelce a zamestnal sa v ČSSZ Bratislava.⁵

Najmladší z celej skupiny bol len 17-ročný Rudolf Ochotnícky, ktorý sa narodil 5. marca 1934 v obci Dolné Trhovište v rodine Ondreja a Ka-

taríny Ochotníckych. V roku 1940 sa presťahovali do obce Rišňovce, kde si jeho rodičia prenajali pôdu, na ktorej hospodárili až do roku 1945. Tu mladý Rudolf absolvoval 5 tried ľudovej školy. V roku 1945 sa rodina presťahovala do Gbeliec, kde sa otec Ondrej stal správcom štátneho majetku vo výmere 18 ha. Ten spravoval až do roku 1949, kedy ho odovzdal do JRD Gbelce a stal sa jeho zamestnancom. R. Ochotnícky v Štúrove absolvoval 4 triedy meštianskej školy a potom nastúpil ako traktorista do JRD Gbelce, neskôr do STS Gbelce.⁶

ŠTUDENTI BRATISLAVSKEJ PRIEMYSLOVKY

Dve ústredné postavy budúcej „protišťátnej“ skupiny Ladislav Hölc a Anton Tomík sa spoznali v roku 1948, keď nastúpili do prvého ročníka Vyššej priemyselnej školy strojníckej v Bratislave. Spolužiakmi však zostali len jeden rok, pretože kvôli dlhodobej chorobe musel L. Hölc opakovať prvý ročník. Pre študentov, ktorí nepochádzali z Bratislavy a jej bližšieho okolia, predstavoval v tomto období najväčší problém nedostatok ubytovacích kapacít na študentských internátoch. Zatiaľ čo L. Hölc ubytovanie získal, A. Tomík musel zo začiatku na vyučovanie dochádzať každý deň zo Skalice. Cestovanie bolo pre neho finančne nákladné, a preto podľa možnosti prespával na rôznych internátoch (napr. Svoradov a Horský park).⁷ Tu sa spriatelil s o rok mladším študentom Vyššej priemyselnej školy elektrotechnickej v Bratislave J. Kulichom, ktorý mal podobné problémy s ubytovaním ako A. Tomík. Neskôr ho zoznámil s L. Hölcem, ktorý v roku 1950 stratil miesto na internáte

3 Tamže. Osobný spis bezpečnostného vyšetrovania proti Jozefovi Kulichovi. Životopis J. Kulicha.

4 Tamže. Osobný spis bezpečnostného vyšetrovania proti Michalovi Cagáňovi. Životopis M. Cagáňa.

5 Tamže. Osobný spis bezpečnostného vyšetrovania proti Jurajovi Bechyňkovi. Životopis J. Bechyňku.

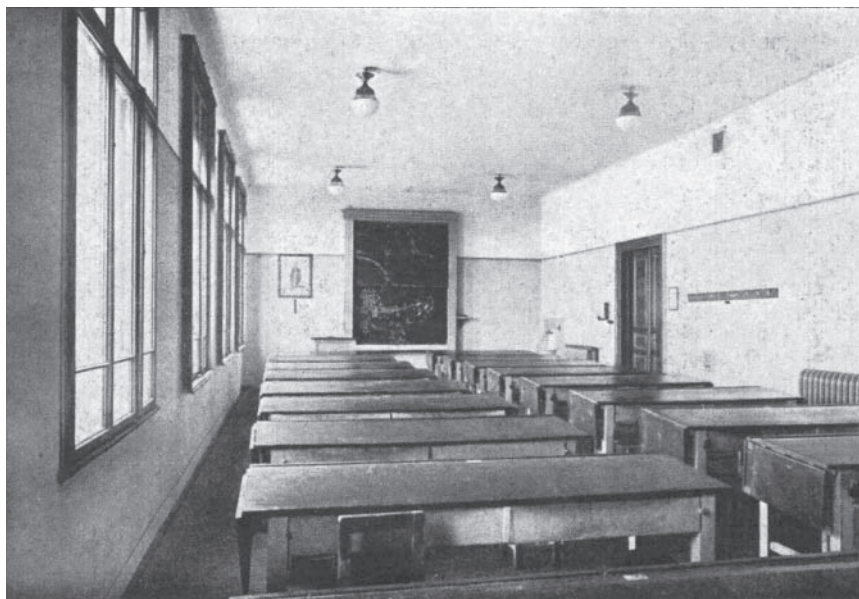
6 Tamže. Osobný spis bezpečnostného vyšetrovania proti Rudolfovi Ochotníckemu. Životopis R. Ochotníckeho.

7 Referát Oral history ÚPN. Rozhovor s Antonom Tomíkom z 26. 3. 2007.

a situáciu musel riešiť podobne ako jeho dvaja kamaráti.⁸

Po perzekučnom zásahu komunistického režimu proti ženským reholiam sa L. Hölcovi, A. Tomíkovi a J. Kulichovi na jeseň roku 1950 konečne podarilo získať ubytovanie v Bratislave – z kláštora uršulínok sa totiž po internácii jeho obyvateľiek stal internát. Sem sa okrem troch mladíkov presťahoval aj Hölcov spolužiak M. Cagáň. Postupne sa zo štvorice spolubývajúcich vytvorila kamarátska partia, ktorú spájali viaceré spoločné záujmy. Ako študenti priemyslovky mali pozitívny vzťah k technike. Aj preto si vytvorili vlastný spolok – Spolok amatérov konštruktérov, pre ktorý vytvorili skratku SAK.⁹

Medzi spoločné záujmy patrila aj záľuba v zbraniach, ktorá nebola v povojnovom období u mladých chlapcov ničím výnimočná. V tomto období bolo medzi obyvateľstvom Slovenska rozšírených množstvo strelných zbraní a munície, ktoré tu zostali po prechode frontu v rokoch 1944/1945. Aj keď väčšinu z nich obyvatelia na výzvy úradov odovzdali, mnohí z nich si zbrane ukryli na „horšie časy“. Ďalšie zbrane a munícia sa stále nachádzali v rôznych úkrytoch, či už v mestách alebo v lesoch. Najväčšiu zbierku funkčných i nefunkčných strelných zbraní si postupne vytvoril L. Hölc.¹⁰ Navyše, na jar roku 1951 sa na dvore ich internátu budovalo športové ihrisko a pri výkopových prácach sa odkryla časť neznámych podzemných priestorov. V nich L. Hölc spolu s kamarátmi objavil ukryté rumunské granáty, ktoré boli pozostatkom z druhej svetovej vojny. Keďže



Pohľad do učebne priemyselnej školy strojníckej v Bratislave (Zdroj: www.fajnorka.sk)

granáty boli už čiastočne zhrdzavené a tým aj nefunkčné, výbušninu z nich pre istotu vybrali a rozdelili si ich medzi sebou.¹¹ Svoj nález nikomu nenahlásili.

Ďalšou oblasťou, ktorá štvoricu študentov spájala, bol vzťah ku komunistickému režimu. Napriek počiatočným problémom s ubytovaním si všetci traja postupne zvykali na život v hlavnom meste Slovenska, do ktorého prišli v období etablovania komunistického režimu v Československu. Stále sa však necítil dostatočne silný a tieto obavy sa premietli do stále častejších a masovejších perzekučných opatrení. Ich cieľom sa sprvoti stali jednotlivé nepohodlné osoby, no čoraz razantnejší nástup k výstavbe socializmu spôsobil, že sa dotýkali čoraz

širších spoločenských vrstiev – roľníkov, živnostníkov, cirkví a reholí. L. Hölc, A. Tomík, J. Kulich a M. Cagáň sa ako mladí študenti, ktorí sa ešte len rozhliadajú v živote dospelých, ku komunistickému režimu zo začiatku stavali viac-menej neutrálne. Rešpektovali ho, no nestotožnili sa s ním. Podobne, ako ostatní študenti, aj oni absolvovali tzv. povinné jazdy – vstúpili do Československého zväzu mládeže aj do Zväzu československo-sovietskeho priateľstva a počas prázdnin sa zúčastňovali mládežníckych brigád. Napriek tomu však u nich prevládal pocit, ktorý najlepšie vystihol Anton Tomík: „*Nemiloval som ten režim. Ani Stalina.*“¹² Jedným z dôvodov, prečo sa nestotožnili s komunistickým režimom, boli už spomínané perzekuč-

8 A ÚPN, f. Vyšetrovacie spisy, a. č. V-92. Skupinový spis bezpečnostného vyšetrovania proti Ladislavovi Hölcovi a spoločníkom. Zápis o výpovedi s L. Hölcem z 27. 8. 1951, s. 4.

9 Tamže. Zápisnica z hlavného pojednávania zo 7. 2. 1952, s. 7.

10 L. Hölc mal pravdepodobne už ako chlapec skúsenosti s výbušninami, pretože mu na ľavej ruke chýbal ukazovák a časť palca. A ÚPN, f. Vyšetrovacie spisy, a. č. V-92. Osobný spis bezpečnostného vyšetrovania proti Ladislavovi Hölcovi. Správa o zadržaní a zatknutí L. Hölca.

11 Tamže, f. Vyšetrovacie spisy, a. č. V-92. Skupinový spis bezpečnostného vyšetrovania proti Ladislavovi Hölcovi a spoločníkom. Zápisnica z hlavného pojednávania zo 7. 2. 1952, s. 4 – 5.

12 Referát Oral history ÚPN. Rozhovor s Antonom Tomíkom z 26. 3. 2007.



Ladislav Hölc po zatknutí ŠtB (Zdroj: A ÚPN)

né zásahy proti kňazom a reholiam. Ako študenti, ktorí bývali v Bratislave, chodievali so spolužiakmi v čase voľna k Saleziánom na Miletičovu ulicu. Tu bolo množstvo ihrísk na rôzne športové odvetvia a vďaka tomu tu značná časť mládeže trávila svoj voľný čas. Saleziáni mali na nich výrazný vplyv, a preto bola likvidácia mužských reholí a internácia rehoľníkov v apríli 1950¹³ pre týchto mladých ľudí šokom a prvou výstrahou pred politikou komunistov: „Došli sme na svätú omšu. Na streche už boli milicionári, všade guľomety a samopaly a policajti. Nikoho nepustili do objektu. Zišlo sa tam veľké množstvo ľudí, ktorí hovorili, že bude prenasledovanie cirkví, kolchozy... Vte-

dy sa v mojom vnútri prvýkrát objavil pocit protestovať.“ Ďalší šok nasledoval už koncom augusta 1950, keď boli v rámci Akcie R¹⁴ zlikvidované aj ženské rehole: „Vyzvali nás, že keď si vyčistíme kláštor uršulínok, odkiaľ vyhnali sestričky, tak tam môžeme bývať. Keď sme tam prišli čistiť, bolo to strašné. Po tých ženách, ktoré nezištne opatrovali v nemocniciach, sme tam našli na zemi rozšliapané rodné fotky. To bol druhý šok.“¹⁵ Tieto skúsenosti posilňovali u štvorice mladých študentov antikomunistické tendencie. V čase osobného voľna sa medzi sebou rozprávali o veciach, ktoré sa im na režime nepáčili, a čoraz častejšie počúvali zahraničné rádiové vysielanie, ktoré vyzý-

valo protikomunisticky naladených ľudí v Československu, aby zakladali skupiny, zhromažďovali zbrane a bojovali.¹⁶

Na jar roku 1951 sa štvorica študentov rozhodla svoj protest proti komunistickému režimu nejakým spôsobom aj vyjadriť. L. Hölc a A. Tomík mali údajne vyhotoviť letáky s protikomunistickým obsahom, no ich existencia sa nikdy nepreukázala. Podobne možno hodnotiť aj ich údajný niekoľkonásobný pokus o umiestnenie kufríka s nefunkčnými granátmi pod sochu J. V. Stalina, ktorá vtedy stála na súčasnom Námestí SNP v Bratislave.¹⁷ Ak aj k takýmto pokusom niekedy došlo, nikdy nemali reálnu šancu na úspech a možno ich pripísať skôr mladíckej nerozvážnosti a túžbe po dobrodružstve ako reálnej snahe o boj proti komunistickému režimu.

ZATKNUTIE A VYŠETROVANIE

Cez prázdniny roku 1951 sa L. Hölc a J. Kulich prihlásili ako brigádnici na STS Gbelce. S ich prijatím nebol problém, pretože vedúcim stanice bol otec L. Hölca. Vykonávali tu rôzne opravy traktorov a po zaučení s nimi pracovali na poli. L. Hölc zoznámil J. Kulicha so svojim bratrancom študentom gymnázia Jozefom Kollárom z Podbrezovej, ktorý na stanici tiež pracoval ako brigádnik a so svojimi kamarátmi a zároveň aj zamestnancami STS Gbelce 18-ročným automechanikom Jurajom Bechyňkom a 17-ročným traktoristom Rudolfom Ochotníckym.¹⁸ Počas zá-
tevných prác spolu trávili celé dni

- 13 Akcia K (kláštory) sa uskutočnila v noci z 13. na 14. apríla 1950. Príslušníci Zboru národnej bezpečnosti, ľudových milícií, ŠtB, niekde aj za asistencie armády, vnikli do mužských kláštorov v celom Československu a konkrétne na Slovensku internovali 881 rehoľníkov z 11 reholí.
- 14 Akcia R (rehoľníčky) sa uskutočnila 29. augusta 1950 a znamenala začiatok plánovanej likvidácie ženských reholí na Slovensku. V troch etapách komunistický režim sústredil do niekoľkých kláštorov všetky rehoľníčky v krajine, čím sa snažil obmedziť ich vplyv na verejný život.
- 15 Tamže.
- 16 Tamže.
- 17 A ÚPN, f. Vyšetrovacie spisy, a. č. V-92. Skupinový spis bezpečnostného vyšetrovania proti Ladislavovi Hölcovi a spoločníkom. Zápis o výpovedi Ladislava Hölca z 27. 8. 1951, s. 6 – 7.
- 18 Brigády sa mal pôvodne zúčastniť aj A. Tomík, ale ten nakoniec odišiel so svojou triedou na mesačnú brigádu do Dubnice nad Váhom. Tamže, s. 10.



Anton Tomík po zatknutí ŠtB (Zdroj: A ÚPN)

a ich kamarátstvo sa utužilo. Koncom júla 1951 do Gbeliec zavítal aj Anton Tomík, a tak sa všetci dohodli, že sa na dva týždne vydajú na výlet do Slovenského raja – konkrétne do lesov medzi obcou Stratená a mestom Spišská Nová Ves. Mladí chlapci výlet poňali ako dobrodružstvo. Preto si so sebou vzali aj zbraň, ktoré v hlbokých lesoch plánovali aj vyskúšať. L. Hölc už počas cesty zbraň rozdelil aj J. Kollárovi, J. Bechyňkovi a R. Ochotníckemu. Do obce Stratená partia chlapcov dorazila 31. júla 1951 a na druhý deň sa nasťahovali do chaty, ktorá bola vzdialená od obce asi dve a pol hodiny cesty. Odtiaľ podnikali rôzne túry do okolia. Osudným sa im stal 3. august 1951, kedy L. Hölc, A. Tomík a J. Kollár vyrazili na cestu do Spišskej Novej Vsi, kde plánovali navštíviť Hölcovu známeho Magdu Feketovú. Vzali si so sebou aj zbraň a približne v polovici cesty, v katastri obce Hrabušice, J. Kollár skúšobne vystrelil zo zbrane L. Hölca. Tento vý-

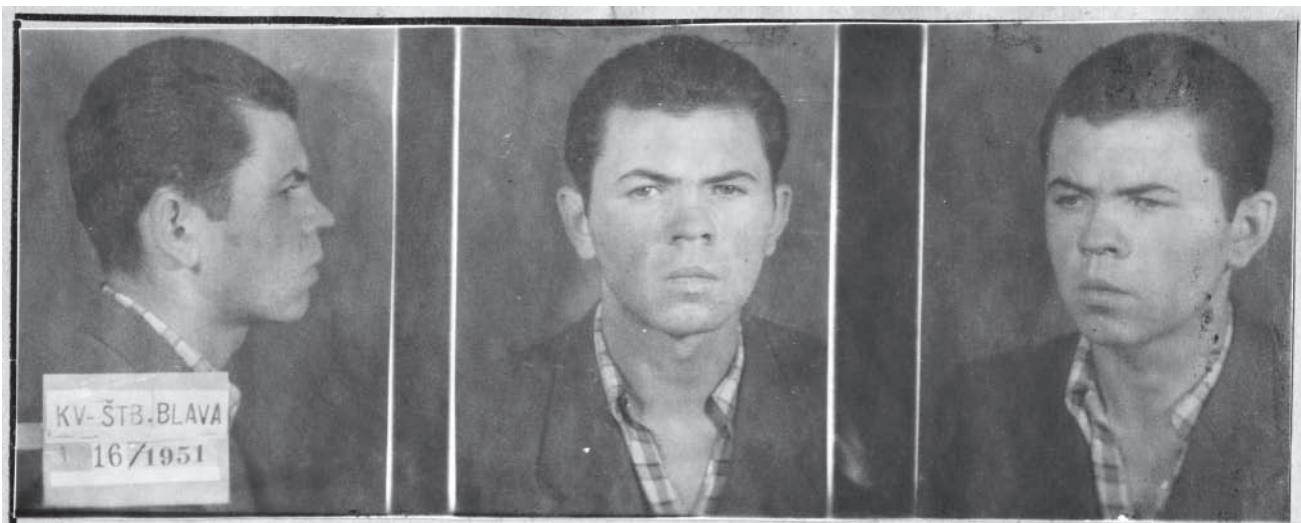
strel však začuli štyria lesníci, ktorí vyrazili k miestu streľby, kde našli troch mladíkov. Lesník Ladislav Varga ich vyzval, aby sa legitimovali. Občiansky preukaz odovzdal iba L. Hölc a lesník si z neho odpísal jeho číslo a meno. Vrátenie preukazu podmienil odovzdaním strelnej zbrane. Chlapci zapierali držbu zbrane a žiadali vrátenie občianskeho preukazu. Lesník to však odmietol a vyzval ich, aby s ním šli na stanicu ZNB v Hrabušiciach. Chlapci si pravdepodobne uvedomili, že by tento incident mohol mať pre nich vážne dôsledky a začali panikáriť a celú situáciu ešte viac zhoršili. L. Hölc vytiahol svoju zbraň a A. Tomík granát a vyzvali lesníka Vargu o vrátenie legítimácie pod hrozbou použitia zbrane. Ten nemal inú možnosť a občiansky preukaz odovzdal majiteľovi. Po incidente chlapci nerušene pokračovali v ceste a po príchode do Spišskej Novej Vsi sa ubytovali v nocľahárni. Podvečer navštívili rodinu Kostečkovú, kde sa v početnej spoločnosti

zabávali až do večerných hodín, pričom viacerým prítomným nerozvážne opísali incident s lesníkmi. V nočných hodinách sa vrátili bez akýchkoľvek obáv do nocľahárne.¹⁹

V tom čase však už o trojici mladých ozbrojených mužov vedeli bezpečnostné orgány. Lesník L. Varga nahlásil incident na stanicu ZNB v Spišskej Novej Vsi a okrem čísla občianskeho preukazu L. Hölca poskytol príslušníkom bezpečnosti aj zákládny popis troch mladíkov. Informáciu o ich pohybe dostali všetky okolité stanice ZNB a KV ŠtB v Košiciach ešte v tento deň vydalo príkaz na ich zadržanie. V ňom sa už uvádzalo, že všetky tri osoby sú podozrivé z „prevádzania teroristických akcií a násilia na osobách.“²⁰ ŠtB zacítila príležitosť na odhalenie protišťátnej skupiny, pretože L. Hölc sa v jej záznamoch neobjavil prvýkrát. Mala ho vo svojom hľadácku už dlhšie. Do jej záznamov sa dostal už v septembri 1948, kedy sa po nástupe do 1. ročníka priemyslovky prihlásil na

19 Tamže, s. 11 – 12; Tamže. Správa KV ŠtB o zadržaní šiestich ozbrojených mužov z 9. 8. 1951, s. 1 – 2.

20 A ÚPN, f. Vyšetrovacie spisy, a. č. V-92. Osobný spis bezpečnostného vyšetrovania proti Ladislavovi Hölcovi. Návrh na zatknutie L. Hölca z 3. 8. 1951.



Michal Cagán po zatknutí ŠtB (Zdroj: A ÚPN)

pobyt v Bratislave. Ako neskôr zistila ŠtB, na adrese, ktorú nahlásil, nikdy nebýval. Preto v jeho prípade nariaďila „previesť prísne konšpiračné šetrenie.“ Jeho súčasťou bola aj kontrola korešpondencia, pri ktorej ŠtB údajne zaistila list L. Hölc bratrancovi J. Kollárovi. Tento list podľa ŠtB dokazoval, že obaja sú zapojení do „protištátnej činnosti“, ktorá spočívala v rozširovaní letákov „Nový smer“.²¹ Tento list sa však pri vyšetrovaní a ani pred súdom nikdy neobjavil.

Zadržanie L. Hölc, A. Tomíka a J. Kollára plánovala ŠtB previesť 4. augusta 1951. Urobila tak ráno, keď si chlapi plánovali nakúpiť potraviny. Po zadržaní ich premiestnili na stanicu ZNB v Spišskej Novej Vsi, kde im urobili osobnú prehliadku, počas ktorej im zabavili zbrane a strelivo.²² Potom všetkých troch premiestnili na KV ŠtB v Košiciach, kde začali s ich vypočúvaním. Prvou a jedinou zachovanou výpoveďou z košického vyšetrovania je vý-

poveď L. Hölc zo 6. augusta 1951. Určite to však nebola jeho prvá výpoveď pred košickými vyšetrovateľmi, pretože už obsahuje konštrukcie, ktoré neskôr vytvorili základ trestného oznámenia, obžaloby a v konečnom dôsledku aj rozsudku nad budúcou skupinou L. Hölc a spol. Celý protokol je zjavne vykonštruovaný košickými vyšetrovateľmi a môžeme predpokladať, že už tu L. Hölc vypovedal pod značným fyzickým a psychickým nátlakom. Opisoval tu svoje problémy so získaním miesta na bratislavských študentských internátoch, čo vyšetrovatelia označili za moment, kedy sa u neho vytvorila „myšlienka nenávisti proti terajšiemu štátnemu zriadeniu“. Okrem toho sa v tejto výpovedi objavilo tvrdenie, že na jar roku 1951 L. Hölc a A. Tomík rozširovali vo vlakoch z Galanty do Nových Zámkov a z Bratislavy do Skalice protištátné letáky s nadpisom „Slováci a Slovenky“. Veľmi nedôveryhodne pôsobí aj opis viacerých pokusov o deštrukciu sochy

J. V. Stalina v Bratislave, na ktorej mali s L. Hölc a A. Tomíkom spolupracovať aj J. Kulich a M. Cagán. Najbizarnejšie však pôsobí zmienka, že štvorica mladíkov sledovala „orgánov štb. /tajných/, keď títo chceli niekoho zatknúť, aby sme im v tom prekazili, tým, že by sme upovedomili osobu, ktorú by chceli zatknúť.“ Už v tejto výpovedi sa objavila informácia o založení SAK – Spolku antikomunistov, ktorej súčasťou mali byť L. Hölc a A. Tomík. Úlohou tejto skupiny malo byť podľa vyšetrovateľov ŠtB šírenie nespokojnosti medzi obyvateľstvom. Výlet, na ktorom mladíkov zatkli, mal podľa tejto výpovede slúžiť na spojenie s inou protištátnou skupinou. L. Hölc rovnako uviedol, že v hore sú na chate ešte ďalší traja kamaráti – J. Kulich, J. Bechyňka a R. Ochotnícky.²³ S výpoveďou L. Hölc samozrejme vyšetrovatelia konfrontovali aj zvyšných dvoch zadržaných. Podľa správy košickej ŠtB A. Tomík a J. Kollár nesúhlasili len s údajným Hölcovým tvr-

21 Tamže, f. Vyšetrovacie spisy, a. č. V-92. Skupinový spis bezpečnostného vyšetrovania proti Ladislavovi Hölcovi a spoločníkom. Výpis z archívnych spisov Ladislava Hölc z 12. 7. 1954.

22 L. Hölcovi zabavili jednu nemeckú pištoľ a sedem nábojov, A. Tomíkovi jednu maďarskú pištoľ, sedem nábojov a jeden granát. J. Kollár nemal pri sebe žiadne zbrane. Tamže. Správa o zatknutí 6 ozbrojených mužov z 9. 8. 1951.

23 Tamže. Zápis o výpovedi L. Hölc zo 6. 8. 1951.

dením, že sa v lesoch plánovali spojiť s ďalšou protištátnou skupinou a trvali na tom, že sú tu len na obyčajnom výlete.²⁴

Po výpovedi L. Hölc začala košická ŠtB urýchlene konať. Ešte v ten istý deň vyslala na stanicu ZNB v Spišskej Novej Vsi dvoch svojich príslušníkov a jedného vojaka so psom. Tam vypracovali plán zadržania zvyšnej trojice mladíkov a v skorých ranných hodinách 7. augusta 1951, za pomoci L. Hölc, identifikovali miesto, kde sa tieto osoby nachádzajú. Zadržanie J. Kulicha, J. Bechyňku a R. Ochotníkeho prebehlo bez najmenších problémov.²⁵ Zbrane, ktoré u nich našli, zabavili a zatknutých eskortovali na KV ŠtB v Košiciach.²⁶

Tu však dlho nezostali, pretože s ich prípadom už malo svoje plány KV ŠtB v Bratislave. Košickí vyšetrovatelia pripravili pre bratislavských kolegov správu o vyšetrowaní šestice zadržaných, v ktorej navrhovali prevedenie niekoľkých domových prehliadok. Spolu so správou zaslali aj návrh na zatknutie L. Hölc, A. Tomíka a J. Kulicha. V prípade ďalších troch osôb mali rozhodnúť orgány bratislavskej ŠtB, a to na základe ich výpovedí.²⁷ Prevoz na KV ŠtB Bratislava sa vykonal 10. augusta 1951. Podľa spomienok A. Tomíka bol presun neľudský, pretože ich prevádzali vo veľkej horúčave v skriňovom aute, ktoré malo nákladný priestor roz-

delený na malé plechové cely s veľkosťou 50x50 centimetrov.²⁸ V Bratislave sa rozhodlo, že všetci šiesti budú umiestnení do vyšetrovacej väzby vo väznici ŠtB v Leopoldove, kam ich premiestnili ešte v ten istý deň.

Šestica mladíkov sa tak dostala do tzv. leopoldovského mlyna. Prípady L. Hölc a spol. prideliť vyšetrovateľovi VI. oddelenia KV ŠtB v Bratislave strážmajstrovi Michalovi Mazúrovi.²⁹ Po príchode každého umiestnili do samostatnej cely, čím vyšetrovaných od seba izolovali. Spomína A. Tomík: „V miestnosti bolo len malé okienko a dve deky. Spávalo sa na holej dlážke, pričom celú noc svietilo svetlo. Ruky som musel mať viditeľne vystreté vedľa tela. O piatej ráno bol budíček a do desiatej (do 22. hodiny – pozn. B. K.) sme museli chodiť.“³⁰ Pre 18-ročných chlapcov musel byť príchod do väznice v Leopoldove šokom. Najprv im dali krátky čas na „aklimatizáciu“, aby si uvedomili beznádejnosť svojej situácie, a tak ochotnejšie „spolupracovali“ pri vyšetrowaní. Každý deň mali na cele prehliadku, počas ktorej museli stáť v rohu cely čelom k stene, aby nevideli príslušníkov väzenskej stráže. Zo svojich ciel počuli krik a plač, ktorý sa šírila z vyšetrovacích miestností, a uvedomili si, že niečo podobné čaká aj na ich. Toto poznanie na nich nepochybne psychicky zapôsobilo.³¹

Po niekoľkých dňoch pobytu v ce-

le začalo samotné vyšetrowanie šesťčlennej skupiny. Vďaka svedectvu A. Tomíka vieme vcelku reálne priblížiť jeho priebeh a popísať metódy, ktoré pri vyšetrowaní skupiny L. Hölc a spol. používal M. Mazúr. Psychický nátlak na vyšetrowaných začínal už pri ich presune z cely do vyšetrovacej miestnosti, ktorý museli absolvovať s páskou na očiach. Každého člena skupiny vypočúval Mazúr samostatne, pretože „spracovanie“ jednotlivca bolo jednoduchšie. Zvolil si nasledujúcu taktiku: zlomiť kľúčovú osobu prípadu – Ladislava Hölc – a pomocou jeho vynútenej výpovede postupne usvedčovať ďalších členov skupiny. K naplneniu tohto cieľa použil najbrutálnejšie formy fyzického a psychického násillia, ktoré sa v tomto období nachádzali v repertoári ŠtB. L. Hölc dostal počas vyšetrowania niekoľko bitiek, no najhorším bol pre neho enormný psychický nátlak – v noci ho na cele budili každých 15 minút, čo po niekoľkých dňoch spôsobilo, že mal problémy rozoznávať realitu. K tomu enormný Mazúrov nátlak na priznanie sa ku kontaktom s Bielou légiou³², z vlastníctva vysielacky, s ktorou sa plánoval spojiť s „imperialistickým“ západom a s Vatikánom, k založeniu partizánskej skupiny, pomocou ktorej chcel odstrániť ľudovodemokratické zriadenie v Československu, k pokusu o zavraždenie Viliama Širokého a o bombový útok na sovietsky

24 Tamže. Správa o zatknutí 6 ozbrojených mužov z 9. 8. 1951.

25 Tamže. Správa o zatknutí z 8. 8. 1951.

26 ŠtB u tejto trojice našla tri strelné zbrane, niekoľko kusov streliva a dva rumunské granáty. Tamže. Správa o zatknutí 6 ozbrojených mužov z 9. 8. 1951.

27 Tamže, s. 2.

28 Referát Oral history ÚPN. Rozhovor s Antonom Tomíkom z 26. 3. 2007.

29 Michal Mazúr (1925) vstúpil do služieb ZNB 16. novembra 1949 a stal sa frekventantom školy ZNB v Novom Meste nad Váhom. Od marca 1950 pôsobil na II. oddelení ŠtB Povereníctva vnútra no o mesiac neskôr nastúpil na realizačný kurz vo Veverské Bítýške. Od júla 1950 do februára 1956 pôsobil na VI. oddelení KV ŠtB v Bratislave ako výkonný príslušník. V roku 1952 nastúpil na 6-mesačný kurz na Ústrednú školu ZNB. V roku 1956 ho premiestnili na KS MV Prešov. Zo služieb MV ho prepustili 20. mája 1959. Archiv bezpečnostných složek (ďalej ABS), f. Personálne spisy príslušníkov MV, personálny spis Michala Mazúra, evidenčné číslo (ďalej e. č.) 810/25.

30 Referát Oral history ÚPN. Rozhovor s Antonom Tomíkom z 26. 3. 2007.

31 Tamže.

32 Biela légia bola antikomunistická organizácia, ktorú v roku 1948 založil vo Viedni Jozef Vicen. Okrem Rakúska pôsobila aj na území Slovenska.

konzulát a na Stalinovu sochu v Bratislave.³³ Výsledok sa dostavil veľmi rýchlo a L. Hölc sa k týmto vymysleným a vykonštruovaným činom priznal a podpísal sa pod protokol.

Vyšetrovateľ M. Mazúr mal k dispozícii kľúčový tromf – „priznanie“ L. Hölc. Preto bez váhania pristúpil k vypočúvaniu ďalších členov skupiny, ktorých týmto protokolom usvedčoval. Na príklade A. Tomíka si môžeme ukázať, akým spôsobom toto vyšetrovanie pokračovalo ďalej. M. Mazúr začal A. Tomíka ihneď usvedčovať protokolom z výsluchu L. Hölc, pričom mu po celý čas svietil lampou do očí. Hneď na začiatku sa ho M. Mazúr opýtal: „No tak povedz – Načo je zbraň? Na vrabcov alebo na ľudí?“ A. Tomík odpovedal, že aj na vrabcov, aj na ľudí. Mazúr, ktorého meno mimochodom A. Tomík nikdy nespoznal, mu na to odvetil: „Takže ste mali tie zbrane na ľudí!“ Aj takýmto spôsobom ŠtB začiatkom 50. rokov vyrábala „trestné činy“. A. Tomík tvrdenia uvedené v protokole L. Hölc všemožne vyvracal, no Mazúr jeho námietky nebral do úvahy a lakonicky sa vyjadril, že „on vie čo má písať do zápisnice a obhajovať sa môže pred súdom“. A. Tomík proti relatívne skúsenému vyšetrovateľovi nemal najmenšiu šancu a postupne začal podliehať jeho nátlaku. Najprv podpísal vynútený protokol, no zároveň pripísal, že s jeho obsahom nesúhlasí. Tým rozčúľil Mazúra, ktorý zápisnicu roztrhal a A. Tomíka zbil, pričom sa mu vyhrážal, že vo väzení „skape a zhnije.“ A tak vypočúvanie pokračovalo ďalej.³⁴

Keďže sa o celý prípad 20. augus-



Vyšetrovateľ Michal Mazúr (Zdroj: ABS)

ta 1951 začalo zaujímať aj bezpečnostné oddelenie ÚV KSS³⁵ o prvých výsledkoch vyšetrovania M. Mazúra informoval svojich nadriadených 23. augusta 1951. Konštrukcia skupiny a paleta obvinení v podstate zostala rovnaká, ako ju načrtlo už vyšetrovanie KV ŠtB Košice. Teda založenie protištátnej skupiny SAK – šírenie protištátnych letákov – pokusy o deštrukciu sochy J. V. Stalina v Bratislave – nedovolené ozbrojovanie – pokus o spojenie s inou „teroristickou“ skupinou. V rámci fantastických obvinení pribudla snaha „vraždiť v prípadnej príležitosti členov komunistickej strany a vedúcich funkcionárov a činiteľov štátu.“ a pokus o bombový útok na sovietsky konzulát v Bratislave.³⁶ Podľa A. Tomíka boli takéto formulácie výmyslom M. Mazúra, podobne ako celý Spolok

antikomunistov, ktorí s L. Hölc nikdy nezaložili aj keď sám potvrdil, že „myšlienka mohla byť“.³⁷ Jediným dôkazom tejto údajnej trestnej činnosti boli zbrane a munícia zabavené po zatknutí pri osobnej prehliadke zadržaných. M. Mazúr pátral po ich pôvode, pričom zistil, že časť strelných zbraní si L. Hölc zadovažil v rokoch 1949 – 1951 od ďalších osôb – Ivana Kňazovického, Vojtechu Čunderlíka a Milana Feješa.³⁸ Zároveň sa zistilo, že ďalšie zbrane, muníciu a výbušniny majú L. Hölc a A. Tomík schované v mieste svojho trvalého bydliska.

Výraznejšie zmeny sa však začali rysovať v zložení skupiny. Vyšetrovateľ Mazúr predbežne navrhoval odovzdať súdu L. Hölc (ako hlavu skupiny), A. Tomíka, J. Kulicha a J. Bechyňku. Naopak, J. Kolára a R. Ochotníckeho navrhoval prepustiť, pretože podľa neho neboli do činnosti protištátnej skupiny zapojení.³⁹ Takýmto spôsobom informovalo KV ŠtB Bratislava aj bezpečnostné oddelenie ÚV KSS.⁴⁰ Výrazný vplyv na konečné zloženie skupiny mala výpoveď L. Hölc z 27. augusta 1951. V nej vyšetrovaný opisoval, podobne ako v predchádzajúcich výpovediach, údajné založenie SAK, výrobu a distribúciu protištátnych letákov, pokus o zničenie sochy J. V. Stalina, neskôr aj sovietskeho konzulátu v Bratislave a výlet do okolia Spišskej Novej Vsi. Do tejto výpovede pribudla údajná myšlienka spáchania atentátu na Viliama Širokého a snaha o skonštruovanie vyšielachy. V zápisnici sa často objavovalo meno Michala Cagáňa, kto-

33 Vyšetrovacie metódy M. Mazúra opísal L. Hölc A. Tomíkovi na prvom stretnutí po prepustení z väzenia v roku 1962. Tamže.

34 Tamže.

35 A ÚPN, f. Vyšetrovacie spisy, a. č. V-92. Skupinový spis bezpečnostného vyšetrovania proti Ladislavovi Hölcovi a spolovníkom. Intervence za ozbrojenou skupinu z 20. 8. 1951.

36 Tamže. Správa o vyšetrovaní teroristickej skupiny SAK na čele s Ladislavom Hölcovi z 23. 8. 1951, s. 1 – 2.

37 Referát Oral history ÚPN. Rozhovor s Antonom Tomíkom z 26. 3. 2007.

38 A ÚPN, f. Vyšetrovacie spisy, a. č. V-92. Skupinový spis bezpečnostného vyšetrovania proti Ladislavovi Hölcovi a spolovníkom. Úradný záznam z 23. 8. 1951. Na všetkých troch navrhlo KV ŠtB Bratislava podať trestné oznámenie. Ako sa neskôr vyvíjali ich prípady, nie je známe.

39 Tamže. Správa o vyšetrovaní teroristickej skupiny SAK na čele s Ladislavom Hölcovi z 23. 8. 1951, s. 3.

40 Tamže. Správa KV ŠtB Bratislava pre bezpečnostné oddelenie ÚV KSS z 24. 8. 1951.

rý bol stále na slobode. A to vo veľmi závažných súvislostiach. Podľa výpovede L. Hölc bol M. Cagáň štvrtým členom SAK a tiež sa priamo podieľal na údajnej príprave deštrukcie sochy J. V. Stalina v Bratislave.⁴¹ Preto v nasledujúci deň podal M. Mazúr návrh na jeho zatknutie.⁴²

Vyšetrovanie sa dostávalo do záverečnej fázy. M. Mazúr mal jednotlivých členov skupiny už dostatočne spracovaných a preto pristúpil k spisovaniu záverečných protokolov, ktoré mali slúžiť pre potreby súdneho konania. Očakával, že vyšetrovanci sa už nebudú vzpierať ich podpísaniu. Ako prví prišli na rad A. Tomík a J. Kulich, s ktorými spísal záverečné protokoly 29. augusta 1951. V oboch prípadoch ide o jediné zachované výpovede, napriek tomu, že vypovedali pred vyšetrovateľom niekoľkokrát. A. Tomík sa vo svojom vykonštruovanom protokole priznal k všetkým tvrdeniam, ktoré odzneli vo výpovediach L. Hölc, a rovnako potvrdil aj spoluúčasť M. Cagáňa na činnosti skupiny.⁴³ Veľmi podobný protokol podpísal a J. Kulich.⁴⁴ Záverečné protokoly s ďalšími tromi členmi skupiny spísal M. Mazúr 30. augusta 1951. Protokol L. Hölc, ktorý bol vypočúvaný približne 20-krát⁴⁵, je obsahovo totožný s predchádzajúcou výpoveďou.⁴⁶ V ďalšom pro-

tokole sa J. Bechyňka priznal k pokusu o spojenie s „teroristickými“ skupinami v okolí Spišskej Novej Vsi a k tomu, že mal vedomosť o údajnom pokuse zničiť sochu J. V. Stalina v Bratislave, o ktorom však bezpečnostné orgány neinformoval.⁴⁷ K najmenej závažnému previneniu sa priznal R. Ochotnícky, ktorý tiež vedel o údajnom pokuse zničiť Stalinovu sochu v Bratislave, no túto informáciu bezpečnostným orgánom tiež nenahlásil.⁴⁸ Posledným vyšetrovaným zo šesťčlennej skupiny bol J. Kollár. Z jeho vyšetrovania sa nezachoval žiaden vyšetrovací protokol, pretože nakoniec nebol zaradený do skupiny L. Hölc a spol. a podľa všetkého bol začiatkom septembra 1951 prepustený z vyšetrovacej väzby. Z praktického hľadiska bolo vyšetrovanie päťice mladíkov ukončené, preto ich na príkaz KV ŠtB v Bratislave 3. septembra 1951 eskortovali z vyšetrovacej väzby v Leopoldove do Krajskej súdnej väznice v Bratislave, kde mali čakať na svoj súdny proces.⁴⁹ Jedinou otvorenou otázkou zostával Michal Cagáň.

O jeho osude sa definitívne rozhodlo po vyradení J. Kollára zo skupiny obvinených. Rozkaz na zatknutie M. Cagáňa vydalo KV ŠtB v Bratislave 6. septembra 1951. Ešte v ten istý deň ho ŠtB zatkla a umiestni-

la do Väznice KV ŠtB v Bratislave.⁵⁰ Prevzal ho vyšetrovateľ M. Mazúr, ktorý s ním v priebehu niekoľkých hodín spísal prvý protokol. V ňom sa M. Cagáň priznal ku kontaktom s údajnou skupinou SAK a k pokusom o deštrukciu Stalinovej sochy v Bratislave.⁵¹ Už na druhý deň pri tvorbe záverečného protokolu svoje priznanie zopakoval.⁵² Vyšetrovanie M. Cagáňa tak bolo realizované v priebehu dvoch dní (!) a 13. septembra 1951 ho premiestnili do Väznice Krajského súdu v Bratislave.⁵³ Priznaním M. Cagáňa bolo personálne zloženie skupiny L. Hölc a spol. definitívne uzavreté.

Už 8. septembra 1951, ešte pred oficiálnym ukončením vyšetrovania, vypracovala ŠtB trestné oznámenie na „protištatnu teroristickú“ skupinu L. Hölc a spol. Jeho základ tvorili „priznania“ jednotlivých členov skupiny, ktoré boli spolu so zabavenými zbraňami, muníciou a výbušnami jedinými dôkazmi „trestnej činnosti“ obvinených.⁵⁴ Po vypracovaní trestného oznámenia ŠtB vyšetrovanie šesťice mladíkov oficiálne ukončila 10. septembra 1951.

PRED ŠTÁTNYM SÚDOM

Napriek ukončenému vyšetrovaniu ŠtB pokračovala v získavaní akýchkoľvek dôkazov trestnej činnosti ob-

41 Tamže. Zápis o výpovedi L. Hölc z 27. 8. 1951.

42 A ÚPN, f. Vyšetrovacie spisy, a. č. V-92. Osobný spis bezpečnostného vyšetrovania proti Michalovi Cagáňovi. Návrh na zatknutie M. Cagáňa z 28. 8. 1951.

43 Tamže, Osobný spis bezpečnostného vyšetrovania proti Antonovi Tomíkovi. Protokol o výpovedi A. Tomíka z 29. 8. 1951.

44 Tamže, Osobný spis bezpečnostného vyšetrovania proti Jozefovi Kulichovi. Protokol o výpovedi J. Kulicha z 29. 8. 1951.

45 Referát Oral history ÚPN. Rozsudok Krajského súdu v Bratislave z 9. 6. 1969, s. 12.

46 A ÚPN, f. Vyšetrovacie spisy, a. č. V-92. Osobný spis bezpečnostného vyšetrovania proti L. Hölcovi. Protokol o výpovedi L. Hölc z 30. 8. 1951.

47 Tamže, Osobný spis bezpečnostného vyšetrovania proti Jurajovi Bechyňkovi. Protokol o výpovedi J. Bechyňku z 30. 8. 1951.

48 Tamže, Osobný spis bezpečnostného vyšetrovania proti Rudolfovi Ochotníckemu. Protokol o výpovedi R. Ochotníckeho z 30. 8. 1951.

49 A ÚPN, f. Vyšetrovacie spisy, a. č. V-92. Skupinový spis bezpečnostného vyšetrovania proti Ladislavovi Hölcovi a spoločníkom. Príkaz k eskorte z 3. 9. 1951.

50 Tamže, Osobný spis bezpečnostného vyšetrovania proti Michalovi Cagáňovi. Rozkaz na zatknutie M. Cagáňa zo 6. 9. 1951.

51 Tamže, Skupinový spis bezpečnostného vyšetrovania proti Ladislavovi Hölcovi a spoločníkom. Zápis o výpovedi M. Cagáňa zo 6. 9. 1951.

52 Tamže, Osobný spis bezpečnostného vyšetrovania proti Michalovi Cagáňovi. Protokol o výpovedi M. Cagáňa zo 7. 9. 1951.

53 Tamže. Príkaz k eskorte M. Cagáňa z 13. 9. 1951.

54 A ÚPN, f. Vyšetrovacie spisy, a. č. V-92. Skupinový spis bezpečnostného vyšetrovania proti Ladislavovi Hölcovi a spoločníkom. Trestné oznámenie na skupinu Ladislav Hölc a spol. z 8. 9. 1951.

vinených v skupine L. Hölc a spol. Vzhľadom na informácie, ktoré vyplávali na povrch počas vyšetrovania, vykonala u niektorých obvinených domové prehliadky v mieste ich trvalého bydliska. Pri prehliadke u A. Tomíka našli bezpečnostné orgány jeden samopal, flóbertkovú pištoľ, 10 granátov, tzv. pekelný stroj a muníciu, v bydlisku L. Hölc zabavili 10 granátov a rôznu muníciu a u M. Cagáňa tri granáty a bodák.⁵⁵ Tieto dôkazy pripojili k trestnému oznámeniu, ktoré zaslali 5. októbra 1951 Štátnej prokuratúre oddelenie v Bratislave.⁵⁶ Tá najsťôr 13. októbra 1951 rozhodla o zabavení majetku obvinených⁵⁷ a 11. decembra 1951, v zastúpení námestníka štátneho prokurátora Jána Feješa⁵⁸, vypracovala definitívne znenie obžaloby proti skupine L. Hölc a spol. a zaslala ho Štátnemu súdu oddelenie v Bratislave. Obžaloba v prvom rade obvinila L. Hölc, že začiatkom októbra 1951 založil protištátnu organizáciu SAK, ktorej cieľom bolo „prevádzkať rôzne teroristické a diverzantské činy, shromažďovať na tento účel zbrane, streľivo a výbušniny a pomocou vysielacky nadviazať spojenie s nepriateľskou cudzinou a takto rozvracať naše ľudovodemokratické štátne zriadenie.“ Do tejto organizácie postupne zapojil aj A. Tomíka, J. Kulicha, M. Cagáňa a J. Bechyňku. Členov tejto skupiny obvinila z výroby a rozširovania protištátnych letákov (L. Hölc a A. Tomík), z pokusov o deštrukciu Stalinovej sochy v Bratislave (L. Hölc, A. Tomík, J. Kulich a M. Cagáň), z pokusu o skonštruovanie vysielacky (L. Hölc, A. Tomík a J. Kulich) a zo snahy o spojenie s inou „teroristickou“ organizáciou (L. Hölc, A. Tomík, J. Kulich, M. Cagáň a J. Bechyňka). Za hlavný dôkaz tejto činnosti štátna prokura-



Jedným z hlavných dôkazov pred súdom boli zbrane a munícia zabavená ŠtB (Zdroj: A ÚPN)

túra považovala priznanie obvinených a zhromaždené zbrane, muníciu a výbušniny. Samostatne sa obžaloba venovala R. Ochotníckemu, ktorého vinila z neoznámene trestného činu. Podľa štátnej prokuratúry teda L. Hölc, A. Tomík, J. Kulich, M. Cagáň a J. Bechyňka spáchali trestný čin velezrady, R. Ochotnícky trestný čin neoznámene trestného

činu. Námestník štátneho prokurátora na záver navrhol vykonať súdne pojednávanie v Bratislave.⁵⁹

Podľa A. Tomíka nebol ani jeden z obvinených pred samotným súdnym pojednávaním oboznámený so znením obžaloby a rovnako ani jeden nedostal možnosť vybrať si obhajcu.

Obvinení v skupine L. Hölc a spol.

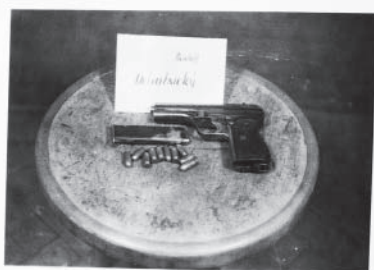
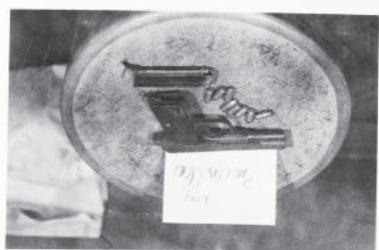
55 Tamže. Rozhodnutie o predložení vecných dôkazov súdu z 20. 9. 1951.

56 Tamže. Podanie trestného oznámenia Ladislav Hölc a spol. z 5. 10. 1951.

57 Tamže. Uznesenie o zaistení majetku obvinených v skupine L. Hölc a spol. z 13. 10. 1951.

58 Ján Feješ (1909), námestník štátneho prokurátora, od roku 1952 prokurátor pre mimoriadne procesy.

59 Tamže. Obžaloba proti skupine L. Hölc a spol. z 11. 12. 1951.



Petrášová ako sudcovia z ľudu. Zapisovateľkou bola Oľga Ambrózová a prokurátorom Rudolf Mozolányi.⁶³ Až na súdnom pojednávaní obvineným predstavili ich obhajcov – Martin Vietor obhajoval L. Hölcu, A. Tomíka a J. Kulicha a Vladimír Šrobár M. Cagáňa, J. Bechyňku a R. Ochotníckeho.

Podľa zápisnice bolo pojednávanie verejné a predseda senátu ho otvoril o 8:30 hod. Ako prvý vypovedal L. Hölc, a to bez prítomnosti spoluobvinených. Hneď na úvod vyhlásil, že sa cíti vinným. Priznal sa k založeniu skupiny SAK, ktorú podľa vlastných slov založil „z nenávisťi proti dnešnému ľudovodemokratickému režimu.“ Zdôraznil však, že A. Tomík, J. Kulich a M. Cagáň vstúpili do skupiny „čiste z dobrodružstva“. Rovnako sa priznal k rozširovaniu letá-

kov a k pokusom o deštrukciu Stalinovej sochy v Bratislave. Naopak, veľmi razantne poprel niektoré tvrdenia uvedené v jeho záverečnom protokole – pokus o skonštruovanie vysielacky, snahu o spojenie s „teroristickými skupinami“ a hlavne poprel, že by plánoval spáchať atentát na V. Širokého. Výlet do Slovenského raja označil za výlet, ktorý organizovali každý rok.⁶⁴ Po skončení jeho výpovede senát rozhodol na návrh prokurátora, aby pri nasledujúcej výpovedi A. Tomíka nebol v súdnej sieni prítomný L. Hölc.⁶⁵ Hneď na úvod výpovede A. Tomík vyhlásil, že sa cíti vinný len čiastočne – z rozširovania letákov, prechovávaní zbraní a z pokusov o poškodenie sochy J. V. Stalina v Bratislave. Ako pohnútku k takémuto konaniu uviedol perzekučné zásahy komunistického režimu voči rehoľníkom, ktorých svedkom bol v Skalici. V ostatných obvineniach sa však bránil. V prvom rade vyhlásil, že SAK „nebola žiadna organizácia“. Ďalej predniesol závažné vyhlásenie, že jeho výpoveď „učinená pred ŠTB nie je správna, túto si vyš.[etrovacie] orgány napísali sami, vôbec nie sú v nej uvedené moje slová.“ Dodal však, že vyšetrovací protokol podpísal bez donútenia. Senát Štátneho súdu tento protokol celý prečítal, na čo A. Tomík odpovedal, že „toto sa celkom nezakladá na pravde“. Rovnako poprel, že by sa na výlete v Slovenskom raji plánovali spojiť s „teroristickými“ skupinami.⁶⁶ Ako tretí v poradí sa pred členov senátu štátneho súdu postavil J. Kulich. Podobne ako A. Tomík, aj on sa cítil byť vinným len čiastočne – z prechovávaní zbraní. Priznal sa

predstúpili pred senát Štátneho súdneho oddelenia Bratislava 7. februára 1951. Zloženie senátu bolo nasledovné: predseda Jozef Pavelka⁶⁰, členovia Štefan Breier⁶¹, Ľudovít Petráš⁶² (všetci traja sudcovia z povolania) a František Červenka a Margita

60 Jozef Pavelka (1919), pôvodným povolaním robotník. Absolvent I. dvojročnej sudcovskej Právnickej školy pracujúcich pri Ministerstve spravodlivosti v Prahe (1. 12. 1949 – 30. 11. 1951). Sudca Štátneho súdu v Bratislave v rokoch 1950 – 1952.

61 Štefan Breier, absolvent PŠP, sudca Štátneho súdu v Bratislave v rokoch 1950 – 1952.

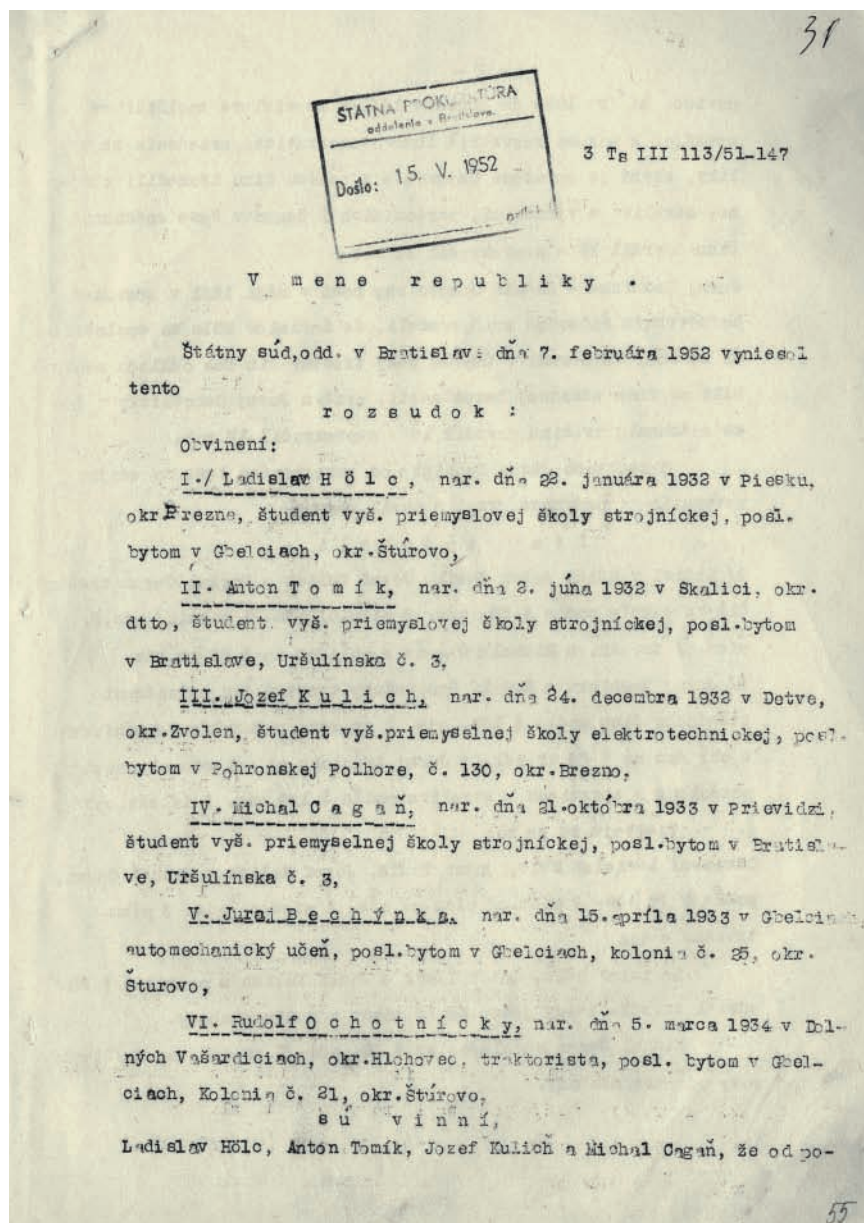
62 Ľudovít Petráš, absolvent PŠP, sudca Štátneho súdu v Bratislave v roku 1952. V roku 1952 bol jedným zo sudcov určených pre mimoriadne procesy.

63 Rudolf Mozolányi, absolvent PŠP, prokurátor Štátnej prokuratúry v Bratislave, člen jej III. oddelenia. Aj krajský prokurátor.

64 Tamže. Zápisnica z hlavného pojednávania zo 7. 2. 1952, s. 1 – 4.

65 Takáto žiadosť prokurátora sa opakovala pri výpovedi J. Kulicha, ktorý tiež vypovedal bez prítomnosti spoluobvinených.

66 Tamže, s. 4 – 6.



Rozsudok Štátneho súdu v Bratislave (Zdroj: A ÚPN)

len k pokusu o vyradenie osvetlenia pri snahe o poškodenie Stalinovej sochy v Bratislave. Naproti tomu poprel, že by vedome vstúpil do organizácie SAK, pričom uviedol, že skratka SAK sprvoti označovala Spolok

amatérov konštruktérov. Predseda senátu dal predvolať A. Tomíka, ktorý tvrdenie J. Kulicha potvrdil. Táto odpoveď senát neuspokojila, a preto prikrečil ku konfrontácii J. Kulicha s L. Hölc. Ten uviedol, že J. Ku-

lica do organizácie priamo nezapojil – nepovažoval ho ani za svojho spoločníka – a ani mu neprezradil skutočný význam skratky SAK. Podobne ako A. Tomík poprel, že by sa na výlete plánovali spojiť s „teroristickými“ skupinami a svoje konanie pripísal mladíckej nerozvážnosti.⁶⁷ Ako ďalší predstúpil pred senát štátneho súdu M. Cagaň. Podľa zachovanej zápisnice môžeme konštatovať, že zo štyroch hlavných obvinených – údajných členov SAK – bol práve M. Cagaň ŠtB „spracovaný“ najlepšie. Cítil sa vinným a vypovedal presne podľa svojho záverečného protokolu a dosvedčoval „trestnú činnosť“ spoluobvinených.⁶⁸ Úplne opačne pred senátom štátneho súdu vystupoval ďalší obvinený J. Bechyňka. V úvode svojej výpovede konštatoval, že sa cíti vinným len z prechovávanía zbrane. Priznal, že ho L. Hölc informoval o pláne poškodiť Stalinovu sochu v Bratislave, no rázne poprel, že by niečo vedel o organizácii SAK a rovnako poprel, že sa plánovali na výlete spojiť s inými protišťátnymi skupinami. Preto ho senát konfrontoval s jeho výpoveďou pred vyšetrovacími orgánmi ŠtB, načo J. Bechyňka reagoval, že „ako je to uvedené v zápisnici ja som tak nevypovedal, vypovedal som pod nátlakom a zápisnica obsahuje čisté slová referentove.“⁶⁹ Ako posledný predstúpil pred senát štátneho súdu R. Ochotnický, ktorý potvrdil, že čiastočne vedel o činnosti L. Hölca, no nepovažoval ju za trestnú, a preto ju neoznámil bezpečnostným orgánom.⁷⁰ Vystúpenia obvinených (s výnimkou M. Cagaňa) pred senátom štátneho súdu možno hodnotiť ako odvážne. Napriek svojmu mladému veku sa nebáli obhajovať a popierať vykonštruované obvinenia. Navyše v sále bol počas celého pojednávania prítomný aj vyšetrovateľ

67 Tamže, s. 6 – 8.

68 Tamže, s. 8 – 9.

69 Tamže, s. 9.

70 Tamže, s. 10.

M. Mazúr. Obvinení neskôr potvrdili, že jeho prítomnosť na nich pôsobila zastrašujúco, báli sa odvolať väčšie časti výpovedí zo strachu, že dostanú bitku.⁷¹

Po ukončení výpovedí obvinených nasledovalo dokazovanie ich trestnej činnosti – senátu sa prečítalo trestné oznámenie, predložili sa fotografie zabavených zbraní, výpisy z registra trestov a doklady o mravných a majetkových pomeroch obvinených. Nasledovala záverečná reč prokurátora, ktorý žiadal obvinených uznať vinnými a potrestať ich podľa zákona.⁷² Podľa všetkého prokurátor žiadal pre L. Hölcu, A. Tomíka a J. Kulicha trest smrti, čo potvrdil aj A. Tomík: „Keď prokurátor vyslovil, že nám navrhuje trest smrti, tak som prestal vnímať, čo tam kto hovorí.“⁷³ Obhajcovia obvinených žiadali, aby súd pri výmere trestov prihliadol na vek obvinených a vymeral im mierne tresty. Na záver dostali slovo aj samotní obžalovaní, ktorí úprimne oľutovali svoju činnosť a žiadali o mierne tresty. Podľa spomienok A. Tomíka mu obhajca Martin Vietor pred vynesením rozsudku oznámil, že „musí byť šťastný ak mu nedajú štránok, ale iba doživotie.“⁷⁴

Po porade senát štátneho súdu vyniesol nad šiestimi obvinenými mladíkmi nasledujúci rozsudok: L. Hölc, A. Tomík, J. Kulicha a M. Cagáňa uznal vinnými zo „vzájomného spolčenia k pokusu rozvrátiť lu-

dovodemokratické zriadenie republiky, ktoré je stanovené Ústavou a k takému činu hromadili zbrane, streli vo a výbušniny...“, čím všetci štyria spáchali trestný čin velezrady.⁷⁵ Napriek návrhu štátnej prokuratúry do tejto skupiny štátny súd nakoniec nezaradil J. Bechyňku, ktorého spolu s R. Ochotníckym uznal vinným „len“ z trestného činu neoznámenia trestného činu. L. Hölc, A. Tomík a J. Kulicha odsúdil na 15 rokov odňatia slobody, M. Cagáňa na 4 roky odňatia slobody, J. Bechyňku na 1 rok odňatia slobody a R. Ochotníckeho na 6 mesiacov odňatia slobody.⁷⁶ Okrem hlavných trestov uložil štátny súd L. Hölcovi, A. Tomíkovi a J. Kulichovi aj vedľajšie tresty – prepadnutie celého majetku v prospech štátu a stratu čestných práv občianskych na dobu 10 rokov. J. Bechyňka a R. Ochotnícky ako vedľajší trest dostali pokutu 5 000 Kčs.⁷⁷ Po vynesení rozsudku sa prokurátor Rudolf Mozolányi k jeho obsahu nevyjadril. Vzhľadom na okolnosti boli aj odsúdení s výškou trestov určite spokojní a preto sa proti rozsudku neodvolali. Ani jeden z trojice Hölc, Tomík, Kulich nechcel riskovať, že by v odvolacom konaní súd vyriešol ešte tvrdší rozsudok, lebo aj to bolo možné.

VÄZENSKÁ ANABÁZA

Po ukončení súdu sa cesty šiestice mladíkov rozdelili. R. Ochotníckeho hneď po vynesení rozsudku prepus-

tili na slobodu, pretože po započítaní vyšetrovacej väzby jeho trest uplynul presne v deň konania súdu. J. Bechyňka vo výkone trestu zotrval pol roka a 7. augusta 1952 ho prepustili na slobodu.⁷⁸ Celú dĺžku trestu neabsolvoval M. Cagáň, ktorému 23. decembra 1953 odpustili zvyšok trestu a 14. januára 1954 ho prepustili na slobodu.⁷⁹ Oveľa ťažší osud však čakal na zvyšnú trojicu odsúdených – L. Hölc, A. Tomík a J. Kulich mali pred sebou dlhoročný pobyt v komunistických väzniciach a táboroch.

Po vynesení rozsudku ich premiestnili do väznice v Ilave, kde začali vykonávať práce v cele – vyrábali napríklad špagáty, ktoré používali roľníci na zväzovanie slamy. Bola to namáhavá práca a norma bola vysoká. A. Tomík sa preto snažil o premiestnenie na iné pracovisko. Prihlásil sa za krajčíra (aj keď ním v skutočnosti nebol) a podarilo sa mu dostať do krajčírskej dielne, kde sa postupne zaučil a neskôr šiel uniformy pre príslušníkov väzenskej stráže.⁸⁰

V lete 1952 však trojica mladíkov postupne zmenila pôsobisko a ich novým „domovom“ sa stali tábory v Jáchymove. Ako prvého 24. júna 1952 premiestnili do Nápravno-pracovného tábora (NPT) Nikolaj Antona Tomíka.⁸¹ Do toho istého tábora zamieril 12. augusta 1952 aj J. Kulich⁸² a ako posledný 27. augusta 1952 opustil Ilavu L. Hölc.⁸³ Tábory v priestore uránových baní v Jáchy-

71 Rozsudok Krajského súdu v Bratislave z 9. 6. 1969, s. 12.

72 A ÚPN, f. Vyšetrovacie spisy, a. č. V-92. Skupinový spis bezpečnostného vyšetrovania proti Ladislavovi Hölcovi a spoločníkom. Zápisnica z hlavného pojednávania zo 7. 2. 1952, s. 10.

73 Referát Oral history ÚPN. Rozhovor s Antonom Tomíkom z 26. 3. 2007.

74 Tamže.

75 Štátny súd neprevzal do rozsudku návrh obžaloby, podľa ktorého sa mali L. Hölc, A. Tomík a J. Kulich pokúsiť skonštruovať vysielaciu.

76 Na výšku trestov M. Cagáňa a R. Ochotníckeho malo vplyv, že v čase spáchania trestného činu ešte nedovršili 18 rokov.

77 ŠA Bratislava, f. Štátny súd, 3 Ts III 113/1951 – 147 L. Hölc a spol. Rozsudok nad skupinou L. Hölc a spol. zo 7. 2. 1952, s. 1 – 2.

78 Archív Zboru väzenskej a justičnej stráže (ďalej AZVJS) v Leopoldove. Evidenčná karta Juraja Bechyňku.

79 Tamže. Evidenčná karta Michala Cagáňa.

80 Referát Oral history ÚPN. Rozhovor s Antonom Tomíkom z 26. 3. 2007.

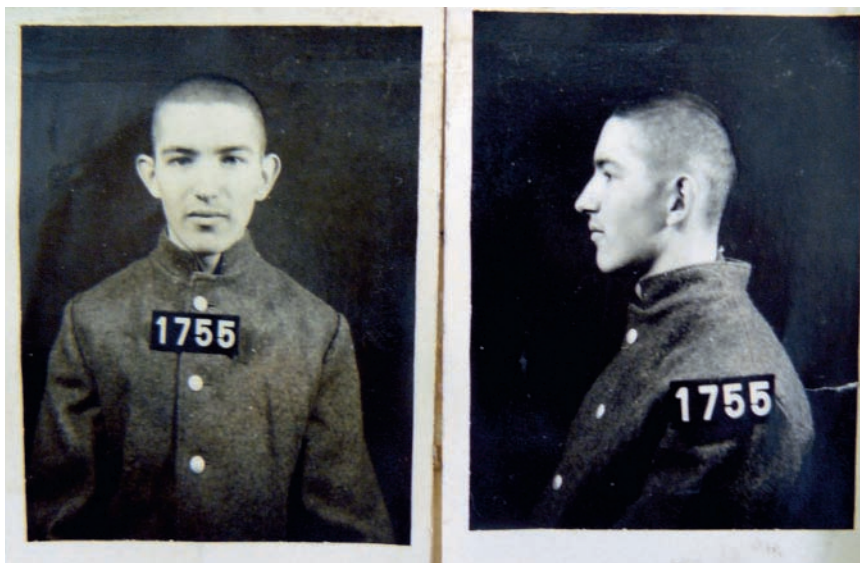
81 AZVJS. Osobný väzenský spis Antona Tomíka. Evidenčná karta Antona Tomíka.

82 Tamže. Osobný väzenský spis Jozefa Kulicha. Evidenčná karta Jozefa Kulicha.

83 Presné miesto umiestnenia L. Hölcu v roku 1952 nie je z jeho spisu známe. Až v roku 1953 bol umiestnený v NPT – Z Bytíz. Tamže. Osobný väzenský spis Ladislava Hölcu. Evidenčná karta Ladislava Hölcu.



Ladislav Hölc vo výkone trestu
(Zdroj: AZVIS)



Jozef Kulich vo výkone trestu (Zdroj: AZVIS)

move predstavovali jedno z najtvrdších miest výkonu trestu v komunistickom Československu. Životné podmienky väzňov tu boli veľmi tvrdé a súčasťou každodennej existencie bola vyčerpávajúca a životu nebezpečná práca v baniach, prísny režim v táboroch a často aj hlad. Na druhej strane neboli väzni tak izolovaní (ako napríklad v pevných väzniciach) a prostredníctvom civilných zamestnancov boli v kontakte so svetom za ostatným drôtom. L. Hölc, A. Tomík a J. Kulich vystriedali počas svojho pobytu v Jáchymove viacero pracovných pozícií – či už na povrchu alebo v hlbinných baniach. Samozrejme, najťažšia a naj-

nebezpečnejšia práca bola pod povrchom. Napríklad A. Tomík zo začiatku ťažil urán, no časom ho určili za vodiča elektrickej lokomotívy, na ktorej vozil uránovú rudu a hlušinu zo šachty Eduard.⁸⁴

Počas pôsobenia v Jáchymove trojicu mladíkov nadriadení hodnotili veľmi negatívne, pretože to v ich vnímaní boli „nebezpeční zločinci“, ktorí dávali otvorene najavo svoj negatívny vzťah ku komunistickému režimu. Neopúšťal ich ani mladícky entuziazmus a odbojnosť, ktoré sa navonok odrážali v ich „nedisciplinovanosti“.⁸⁵ Prvý vážnejší priestupok proti táborovým pravidlám sa objavil u A. Tomíka a súvisel so sériou protestov proti nedostatočnej a nekvalitnej strave podávanej v uránových táboroch. A. Tomík sa zachoval kolegiálne a 23. septembra 1955 sa v tábore Nikolaj pripojil k protestu väzňov, ktorí si odmietli prevziať obed. Otvorene pre-

javený odpor priniesol A. Tomíkovi zákaz udelenia milosti.⁸⁶

U mladých väzňov sa veľmi silno prejavovala aj túžba po domove a po kontakte s rodinou. Evidentné to bolo hlavne u A. Tomíka, ktorý si po smrti J. V. Stalina a K. Gottwalda podal žiadosť o preloženie na Slovensko – aby bol bližšie k rodičom, ktorí by ho mohli častejšie navštevovať. Keďže jeho žiadosť nebola úspešná, začal premýšľať nad útekom. V novembri 1955 spolu s ďalšími deviatimi spoluväzňami ušiel vyhlbeným tunelom z tábora Nikolaj, no po dvoch dňoch ho chytili.⁸⁷ Následne ho umiestnili do vyšetrovacej väzby a 8. marca 1956 ho Krajský súd v Karlových Varoch odsúdil na 20 mesiacov odňatia slobody.⁸⁸ Lenže krajský prokurátor v Karlových Varoch nebol s takýmto rozsudkom spokojný, a preto sa proti nemu odvolal. Najvyšší súd v Prahe mu nakoniec dal za pravdu a pritvrdil – A. To-

84 Referát Oral history ÚPN. Rozhovor s Antonom Tomíkom z 26. 3. 2007.

85 Najviac v tom „vynikal“ L. Hölc, ktorý bol disciplinárne trestaný celkovo 11-krát. AZVIS, Osobný väzenský spis Ladislava Hölca. Posudok na L. Hölca z 12. 4. 1962.

86 Tamže, Osobný väzenský spis Antona Tomíka. Zápis z nariadenia Správy táborov MV, nedatovaný.

87 Podrobnejšie k úteku z tábora Nikolaj pozri HORNÍK, J.: Útek tunelem z lágru Nikolaj. *Paměť a dějiny*, roč. 9, 2015, č. 3, s. 91 – 102.

88 AZVIS, Osobný väzenský spis Antona Tomíka. Rozsudok Krajského soudu v Karlových Varech z 8. 3. 1956.



Anton Tomík vo výkone trestu (Zdroj: AZVIS)

míka 8. júna 1956 odsúdil na dva a pol roka odňatia slobody.⁸⁹ O úteku z uránových baní uvažoval v roku 1955 aj J. Kulich. Spolu s ďalšími odsúdenými plánoval k úteku použiť nákladné auto, ktoré by ho nepozorovane vyviezlo z tábora.⁹⁰ O týchto plánoch sa však prostredníctvom svojich agentov dozvedelo vedenie tábora a plány v zárodku prekazilo. J. Kulich, na rozdiel od A. Tomíka, vyviazol bez ďalšieho trestu odňatia slobody.

Akýkoľvek pokus o útek, či už realizovaný alebo plánovaný, mal však za následok premiestnenie odsúdeného. V roku 1956 z tohto dôvodu A. Tomíka a J. Kulicha presunuli do iných väzenských zariadení a v Já-

chymove tak zostal iba L. Hölc. Jeho výkon trestu pokračoval v starých koľajach. Napriek dobrým pracovným výkonom⁹¹ ho nadriadení až do roku 1961 hodnotili veľmi negatívne – podľa nich sa správal nedisciplinovane a pravidelne porušoval poriadok. Svoju vinu si stále nepriznával a mal „nepriateľský“ postoj k socialistickému zriadeniu.⁹² V marci 1957 však už aj jeho čakalo preloženie do NPT Příbram. Po dvoch rokoch sa však opäť vrátil do Jáchymova, tentoraz do tábora Vojna, kde zotrval až do 10. novembra 1961.⁹³

Antonovi Tomíkovi sa paradoxne práve vďaka úteku podarilo dostať na Slovensko, pretože po novom odsúdení ho 9. augusta 1956 premiest-

nili do NPT Leopoldov. Celý rok bol ako „utekáč“ umiestnený vo zvláštnom oddelení NPT Leopoldov – v samoväzbe s prísnejším režimom, kde pracoval na pracovisku Perie.⁹⁴ Po opustení zvláštného oddelenia ho umiestnili na spoločné pracovisko so spoločným ubytovaním.⁹⁵ Pôsobil na pracovisku EZ Bratislava ako pomocný konštruktér pri výrobe elektrorozvádzačov. Až do tohto momentu jeho správanie vo výkone trestu hodnotili nadriadení negatívne, najmä kvôli úteku. Neskôr sa už jeho hodnotenie zmenilo, no naďalej mu vyčítali, že nemá kladný vzťah k socialistickému zriadeniu. Svoju normu plnil veľmi striktné na 100%, no nikdy ju neprekračoval. Rovnako

89 Tamže. Rozsudok Najvyššieho súdu v Prahe z 8. 6. 1956.

90 AZVIS, Osobný väzenský spis Jozefa Kulicha. Záznam z 29. 5. 1956.

91 Pracovné normy plnil vždy na minimálne 100%. Tamže, Osobný väzenský spis Ladislava Hölca. Evidenčná karta pracovných výkonov L. Hölca.

92 Tamže. Posudok na L. Hölca z 12. 4. 1962.

93 Tamže. Evidenčná karta Ladislava Hölca.

94 AZVIS, Osobný väzenský spis Antona Tomíka. Posudok na A. Tomíka z 8. 7. 1957.

95 Tamže. Záznam náčelníka NPT Leopoldov, nedatovaný.

odmietal prijímať akékoľvek pracovné záväzky.⁹⁶ Postoj k výkonu trestu bol z tohto hľadiska u A. Tomíka podobný ako v prípade L. Hölc – svoj trest považovali za príliš tvrdý a nespravodlivý, tak ako väčšina politických väzňov.

Rozdielny postoj k výkonu trestu po svojom premiestnení z Jáchymova zaujal J. Kulich. Vo februári 1956 ho premiestnili na zvláštne oddelenie NPT Valdice, kde zotrval až do 1. júna 1957.⁹⁷ Po premiestnení zo zvláštneho oddelenia pracoval ako brusič skla a pracovné normy plnil vždy minimálne na 100 %.⁹⁸ Prijal a splnil niekoľko pracovných záväzkov, zúčastňoval sa brigád, zapájal sa do práce v osvetovom krúžku a pripravoval rozhlasové relácie pre odsúdených. Z tohto dôvodu bol až 8-krát odmenený za dobré pracovné výkony a morálku.⁹⁹ Výsledkom takéhoto postoja bolo pozitívne hodnotenie J. Kulicha.

REHABILITÁCIA

Počas výkonu trestu si L. Hölc, A. Tomík a J. Kulich niekoľkokrát podali žiadosť o milosť, resp. o podmienene prepustenie. Do roku 1960 ani jeden z nich neuspel. Najnádejnejší pokus mal v roku 1953 A. Tomík, ktorému v júni 1953 nadriadení odporúčali udelenie milosti v rámci tzv. amnestie mladých.¹⁰⁰ Po svojom úteku v roku 1955 stratil na dlhú dobu akúkoľvek šancu na udelenie milosti. Ani amnestia prezidenta republiky

ky z mája 1960 pre nich nepriniesla vytúžený návrat na slobodu.

O niekoľko mesiacov neskôr sa však pohli ľady v prípade A. Tomíka, ktorý si v lete 1960 podal žiadosť o podmienene prepustenie. Napriek tomu, že náčelník NPT Leopoldov takého prepustenie neodporučil, Krajský súd v Bratislave na svojom zasadnutí 6. septembra 1960 prijal rozhodnutie o podmienedom prepustení A. Tomíka z výkonu trestu odňatia slobody na skúšobnú dobu 8 rokov.¹⁰¹ Ešte v ten istý deň opustil brány leopoldovskej väznice.

O necelý rok sa prepustenia na slobodu dočkal aj J. Kulich. Náčelník väznice Valdice navrhol jeho podmienene prepustenie, ktoré odôvodnil vysokými pracovnými výkonmi, príkladným správaním a zapájaním sa do osvetovej činnosti. Krajský súd v Hradci Králové na svojom zasadnutí 22. augusta 1961 konštatoval, že trest už v prípade J. Kulicha splnil svoj prevýchočný účinok a rozhodol o jeho podmienedom prepustení na skúšobnú dobu 6 rokov.¹⁰²

Ako posledný sa na slobodu dostal L. Hölc, ktorý bol od novembra 1961 premiestnený do Leopoldova. Ešte predtým, 11. augusta 1960, si podal žiadosť o podmienene prepustenie. Krajský súd Praha mu však túto žiadosť zamietol s odôvodnením, že trest v jeho prípade neplní prevýchový charakter.¹⁰³ Až do konca výkonu trestu hodnotili nadriadení L. Hölc vcelku negatívne. Zlom

prišiel až 11. apríla 1962, kedy Pracovná komisia v Bratislave rozhodla, že na L. Hölc sa vzťahuje amnestia prezidenta republiky z 9. mája 1962. Odpustili mu trest odňatia slobody v trvaní 4 roky, 2 mesiace a 25 dní a trest straty čestných práv občianskych.¹⁰⁴ Toto rozhodnutie potvrdil 12. mája 1962 Krajský súd v Bratislave.¹⁰⁵ L. Hölc sa na slobodu dostal už dva dni predtým, 10. mája 1962.

Podobne ako ostatní politickí väzni, aj L. Hölc, A. Tomík a J. Kulich sa po návrate na slobodu zaradili medzi občanov druhej kategórie – podmienene prepustených zločincov, nad ktorými neustále visela hrozba opätovného návratu do väzenia. Mali problém získať adekvátne pracovné zaradenie a navyše boli pod neustálym dohľadom Štátnej bezpečnosti. V takomto postavení boli až do roku 1968, kedy sa vplyvom politických zmien črtala možnosť súdnej rehabilitácie väčšiny politických väzňov.

V roku 1968 si preto traja členovia skupiny podali žiadosť o rehabilitáciu.¹⁰⁶ Krajský súd v Bratislave sa ňou zaoberal 9. júna 1969 – A. Tomíka, J. Kulicha, M. Cagáňa, J. Bechyňku a R. Ochotníckeho oslobodil a trestné stíhanie L. Hölc po prekvalifikovaní zastavil.¹⁰⁷ Proti tomuto rozsudku sa však odvolal prokurátor a celý prípad sa tak presunul na najvyšší súd, ktorý 18. marca 1970 rozsudok zrušil a vrátil ho krajskému súdu na nové konanie a rozhodnutie. Ten 29. februára 1972 previedol opätov-

96 Tamže. Posudok na A. Tomíka z 30. 11. 1960; Evidenčná karta pracovných výkonov A. Tomíka.

97 AZVJS, Osobný väzenský spis Jozefa Kulicha. Záznam z 1. 6. 1957.

98 Tamže. Evidenčná karta pracovných výkonov J. Kulicha.

99 Tamže. Posudok na J. Kulicha z 20. 6. 1961.

100 AZVJS, Osobný väzenský spis Antona Tomíka. Posudok na A. Tomíka z 12. 6. 1953.

101 Tamže. Uznesenie Krajského súdu v Bratislave zo 6. 9. 1960.

102 AZVJS, Osobný väzenský spis Jozefa Kulicha. Rozhodnutie Krajského súdu v Hradci Králové z 22. 8. 1961.

103 Tamže, Osobný väzenský spis Ladislava Hölc. Posudok na L. Hölc zo 14. 8. 1961.

104 Tamže. Rozhodnutie pracovnej komisie z 11. 4. 1962.

105 Tamže. Rozhodnutie Krajského súdu v Bratislave z 12. 5. 1962.

106 M. Cagáň, J. Bechyňka a R. Ochotnícky žiadosť nepodali, pretože ich podľa A. Tomíka zastrašovali. Referát Oral history ÚPN. Rozhovor s Antonom Tomíkom z 26. 3. 2007.

107 Referát Oral history ÚPN. Rozsudok Krajského súdu v Bratislave z 9. 6. 1969, s. 16.

né dokazovanie a na základe jeho výsledkov v prípade L. Hölc, A. Tomíka a J. Kulicha zrušil rozsudok štátneho súdu zo 7. februára 1952 v celom rozsahu.¹⁰⁸ Rozsudok krajského súdu sa však netýkal M. Čagáňa, J. Bechyňku a R. Ochotníckeho. Tí sa súdnej rehabilitácie dočkali až 6. mája 1991, kedy Mestský súd v Bratislave zrušil rozsudok štátneho súdu z februára 1952.¹⁰⁹

Prípady „protištátnej skupiny“ Ladislav Hölc a spol. je klasickou ukážkou konštruovania obľudných politických procesov komunistickom Československu v období rokov 1948 – 1954. Vzhľadom na priebeh vyšet-

rovania, samotného procesu a konečného verdiktu súdu môžeme tento prípad tematicky zaradiť do skupiny procesov, kde hlavnú úlohu zohrávala „protištátna a teroristická činnosť“. Veď ešte v roku 1960 sa pri odôvodnení neúčasti L. Hölc, A. Tomíka a J. Kulicha na amnestii prezidenta republiky objavuje pri ich menách termín „terorista“. Na rozdiel od niektorých významných politických procesov s „teroristickými skupinami“, kde bola prítomná aspoň nejaká reálna protikomunistická činnosť, v prípade skupiny L. Hölc a spol. k žiadnej takejto činnosti nedošlo. „Protištátna činnosť“

skupiny mladých ľudí, ktorí boli na prahu dospelého života, bola jednoznačne konštruktom Štátnej bezpečnosti. Prípady je zároveň príkladom, z akých marginálnych dôvodov dokázali príslušníci ŠtB vyvodiť závažné dôsledky. Tak zničili mladosť a nenávratne narušili život minimálne trom mladým ľuďom, ktorí si aj v dôsledku mladíckej nerozvážnosti neuvedomili, že z ich pohľadu nevinná činnosť môže mať také fatálne následky. A preto ani súdna rehabilitácia nemohla zbaviť členov tejto skupiny pocitu nespravodlivého trestu.

Branislav Kinčok: Case of ‘Treasonous Group’ of Ladislav Hölc and Companions

Case of a ‘treasonous group’ of Ladislav Hölc and Companions is a typical example of a monstrous political trial in Communist Czechoslovakia in the period from 1948 till 1954. As for the investigation procedure, the trial itself and the final verdict of the court, we may classify this case in a group of trials where ‘activities against the state and terrorist activities’ played the main role. Even in 1960, when L. Hölc, A. Tomík and J. Kulich were excluded from the amnesty of the President of the Republic, there is the word ‘terrorist’ connected to their names. In contradiction to some other significant political trials with ‘terrorist groups’, where there was at least some actual anti-communist activity, but in case of the group Ladislav Hölc and Companions there was no such activity at all. ‘Activities against the state’ of a group of young people being right at the beginning of their adulthood was a clear fabrication of the State Security. This case is also an example showing that State Security members were able to use marginal reasons to derive serious consequences from. In this way young years were destroyed and lives of three young people were irretrievably disturbed, as due to recklessness of young people they were not aware of the fact that the activity, so innocent from their point of view, could have such fatal consequences. And so even the judicial rehabilitation could not remove the feeling their sentence was wrongful.

Mgr. Branislav Kinčok (1979)

Absolvent histórie na Univerzite sv. Cyrila a Metoda v Trnave. Pracuje v Sekcii vedeckého výskumu Ústavu pamäti národa. Vo svojej činnosti sa venuje politickým procesom v komunistickom Československu po roku 1948, činnosti Štátnej bezpečnosti, ako aj problematike vojnových a povojnových vzťahov Červenej armády so slovenským obyvateľstvom. Je spoluautorom monografií *Slovenskí generáli 1939 – 1945*, *Gustáv Husák a jeho doba* (2015), *Monografia obce Starý Tekov* (2014) a autorom viacerých vedeckých štúdií a odborných článkov.

108 Tamže. Rozsudok Krajského súdu v Bratislave z 29. 2. 1972, s. 4.

109 ŠA Bratislava, f. Štátny súd, 3 Ts III 113/1951 – 147 L. Hölc a spol. Rozsudok Mestského súdu v Bratislave zo 6. 5. 1991, s. 2.

POSLEDNÍ SONÁTA PRO KLARINET NA ŽELEZNÉ OPONĚ

STANISLAV GRYM

Motto:

„Doufám, že jednou nastane doba, kdy nebudeme věci kolem sebe vyvažovat jen vahou drahých kovů, ale kdy si uvědomíme, že plnohodnotný lidský život závisí na mravních normách a na kráse, kterou dnes většina lidí ve svém okolí přestává vidět.“¹⁴

prof. RNDr. Zdeněk Veselovský, DrSc.

ÚVOD

Hartmut Tautz (* 10. únor 1968, Plauen, Německá demokratická republika – † 9. srpen 1986, Bratislava, Československá socialistická republika) je jedna z posledních obětí železné opony Československa a zároveň jedinou obětí, která zemřela na následky těžkých zranění po použití služebních psů Pohraniční stráže (dále PS).

Případem Hartmuta Tautze se věnovali Lesná² (2008), Navara (2006)³, Pejčoch (2009)⁴ a Morbacher (2012)⁵, ale vždy šlo o práci věnující se této události z čistě historického hlediska obětí železné opony. I autor této studie publikoval drobný článek k této smutné události Grym (2016)⁶.

Cílem této práce je podrobněji popsat chování psů, jak z pohledu etologa a „pejskaře“. Dále pak podrobně rozebírá i chování členů zasahujících hlídek při údajném poskytování první pomoci těžce zraněnému Hartmutovi Tautzovi v rámci konzultace s odborníky ze soudního lé-

kařství a urgentní medicíny. Podstatou této práce je vnést do případu pohled jiný, který se bude odlišovat od pojetí celého případu historiky.

O důvodech útěku Hartmuta Tautze z totalitního systému, panujícím v tehdejší Německé demokratické republice (NDR), ale který vládl i na území Československé socialistické republiky (dále ČSSR) a dalších zemích „socialistického společenského zřízení“ se podrobně zmiňuje Lesná⁷ (Lesná, 2006) i Morbacher⁸. S odkazem na zmiňované předchozí autory lze říci, že mezi hlavní motivy útěku Hartmuta Tautze do svobodné země lze spatřovat jednak

v tom, že mu režim v tehdejší NDR zakázal studovat na vysoké škole z důvodu, že měli rodinu v SRN, nutil jej pak k výkonu vojenské činné služby, kde ho ze stejných důvodů jako ke studiu na vysoké škole nevzali ani k armádnímu orchestru, doplněným ještě úmrtím tatínka na infarkt šest týdnů před Hartmutovou tragickou smrtí v Československu (Lesná, 2008, Morbacher, 2012).

Státní bezpečnost, která pak vedla vyšetřování zemřelého Hartmuta Tautze pro trestný čin vniknutí na území republiky podle §110 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů plat-

1 VESELOVSKÝ, Z.: Vydry. Praha 2004, s. 46.

2 LESNÁ, L.: *Border killings remain unpunished decades later*. The Slovak Spectator. 13. 10. 2008.

3 NAVARA, L.: *Příběhy železné opony 2*. Brno 2006, s. 258.

4 PEJČOCH, I.: *Útěky za železnou oponu*. Cheb 2009, s. 192.

5 MORBACHER, L.: *Hartmut Tautz*. Ústav pro studium totalitních režimů. Projekty: Dokumentace usmrcených na československých státních hranicích 1948 – 1989. Portréty usmrcených. (citované 10. dubna 2016). Dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/tautz-hartmut>

6 GRYM, S.: *Tragická smrt Hartmuta Tautze na státní hranici v Bratislavě*. Slovenské pohrebníctvo., roč. 6, 2016, č. 1, s. 28-29.

7 LESNÁ, L.: *Border killings remain unpunished decades later*. The Slovak Spectator. 13. 10. 2008.

8 MORBACHER, L.: *Hartmut Tautz*. Ústav pro studium totalitních režimů. Projekty: Dokumentace usmrcených na československých státních hranicích 1948 – 1989. Portréty usmrcených. (citované 10. dubna 2016). Dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/tautz-hartmut>



Hartmut TAUTZ – fotografie z občanského průkazu vydaného dne 16. května 1986 Volkspolizei v Magdeburgu (Zdroj: A ÚPN)



Posmrtná fotografie H. Tautza
(Zdroj: A ÚPN)

ných v roce 1986 (dále „trestní zákon“) a pokusu trestného činu opouštění republiky podle § 8 odst. 1 ve vztahu k § 109 odst. 1 trestního zákona⁹ pak uvádí, že Hartmut Tautz překročil „ilegálně“ státní hranice mezi tehdejší NDR a ČSSR v prostoru Petrovic, okres Ústí nad Labem v noci dne 31. července 1986 mimo hraniční přechod. Hranice mezi „spřátelenými“ socialistickými státy nebyla tak intenzivně střežena jako státní hranice s „kapitalistickými“ státy. Proto tam mohl Hartmut Tautz projít, aniž by si ho musely orgány zajišťující ochranu státní hranice se socialistickou Němec-

kou demokratickou republikou vůbec všimnout.

Poté, co neoprávněně bez povolení „vnikl“ na území Československa podle cestovních lístků, které u něj při „zadržení“ našla PS a předala vyšetřovateli StB, Hartmut Tautz přicestoval z Ústí nad Labem přes Prahu dne 1. srpna 1986 do Bratislavy. Tam se ubytoval přes Centrum klubu mladých v internátu Družba, který se nachází v Bratislavě v části Karlova Ves a patří pod Univerzitu Komenského, a tam pobýval na pokoji č. 409 až do dopoledních hodin 8. srpna 1986. Podle zjištění mjr. JUDr. Mikuláše Saláka¹⁰ se

tam Hartmut Tautz původně ubytoval do 5. srpna 1986, ale pak poté, si každý den prodlužoval ubytování o jeden den.

Své ubytování o další den si chtěl Hartmut Tautz prodloužit i osudného 8. srpna 1986 ráno, ale toto mu již nebylo umožněno s tím, že celý internát Družba je zamluven pro účastníky vlaku Družby. Hartmut Tautz se tedy v dopoledních hodinách odstěhoval. Je otázkou, zda byl již hned pak odhodlaný útěk do Rakouska provést, či naopak ještě hledal ubytování, a pak se až po případném neúspěchu v hledání bydlení odhodlal k útěku, ale to už bohužel nezjistíme.

Hartmut Tautz pak po 22:00 hodině, za benzínovým čerpadlem na Kossúthové ulici (dnes Panónska cesta) v Bratislavě – Petržalce, přestříhal první plot v sérii prostředků Ženijně technických zátarasů (dále ŽTZ), a pak pokračoval dále ve svém útěku za svobodou. Prvním ŽTZ bylo podle vyšetřovacího spisu Hartmuta Tautze pomocné oplocení o výšce 185 cm, dále pak signální stěna o výšce 220 cm a poslední ŽTZ byly Bruno válce s ostnatým drátem o výšce 250 cm.¹¹

Jakmile se Hartmut Tautz dostal k druhému ŽTZ, což byla signální stěna, která byla mimo jiné vybavena i vodiči, a jejich porušením (zkratem) dal tímto na vědomí, v rámci signálního přístroje na 11. rotě Kopčany signál pohraničníkům. Dozorčí důstojník roty (dále jen DDR) vydal příslušné rozkazy, a okamžitě na místo poslal k hraničním mez-

9 § 110 Vniknutí na území republiky. Kdo nejso československým státním občanem vnikne na území republiky, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.

§ 8 odst. 1 trestního zákona Pokus trestného činu (1). Jednání pro společnost nebezpečné, které bezprostředně směřuje k dokonání trestného činu a jehož se pachatel dopustil v úmyslu trestný čin spáchat, je pokusem trestného činu, jestliže k dokonání trestného činu nedošlo.

§ 109 Opuštění republiky (1). Kdo bez povolení opustí území republiky, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let nebo nápravným opatřením nebo propadnutím majetku.

10 Archiv Ústavu paměti národa (dále A ÚPN) Bratislava, fond (dále f.) Krajská správa ZNB Správa ŠtB Bratislava (dále KS ZNB S-ŠtB) Vyšetřovací spisy archivní číslo (dále a. č.) V 18860. Úřední záznam napsaný mjr. JUDr. Mikulášem Salákem ze dne 9. 8. 1986, s. 111 – 113.

11 Podrobný popis ŽTZ je uveden v protokolu o ohledání místa činu ze dne 9. 8. 1986 84-87 vyšetřovacího spisu. A ÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, a. č. V 18860, s. 84-87.

níkům XII/11 a XII/12 pohraniční hlídku¹², která byla v tomto složení: svobodník Ivan Hirner – velitel hlídky a vojín Oldřich Kovář – člen hlídky. Hlídka měla s sebou dva služební psy, kteří byli používáni jako smečka k útoku na volno. Byli to němečtí ovčáci Roby a Ryšo. Na místo vyráží i poplachová hlídka i DDR poručík Viliam Švirk.

Ve 22:16 obdržel hlášení radiostanicí svobodník Hirner s vojínem Kovářem o narušení zabezpečení státní hranice. Neprodleně ověřují důvod zkratu na signální stěně, a jakmile zjistí, že došlo k narušení státní hranice neznámou osobou, začínají pronásledovat „narušitele“ československé státní hranice za asistence dvou služebních psů.

V tu dobu zbývají Hartmutu Tautzovi bez jedné minuty poslední tři hodiny života.

ÚTOK A CHOVÁNÍ SLUŽEBNÍCH PSŮ

Ve výpovědích členů pohraniční hlídky vykonávající služební zá- krok proti Hartmutovi Tautzovi velitele hlídky svob. Ivana Hirnera (příloha č. 2) a člena hlídky voj. Oldřicha Kováře (příloha 3)¹³ popisují průběh útoku tak, zkráceně řečeno, že po příchodu na prostříhané ženížně technické zátarasy vypustili dva služební německé ovčáky Robyho a Ryša na stopu, kteří ji zachytili a po krátkém přímém úseku podél kukuřice zatočili do kukuřičného pole, kde se svob. Hirnerovi ztratili z dohledu a vydali se „zadržet narušitele státní hranice“. Vojáci pak hledali několik minut v kukuřici jak služební psy, tak „narušitele“, kterého měli psi zadržet. Podle jejich výpovědí se

orientovali podle „brechotu psů“ čili podle štěkotu psů a při hledání v porostu kukuřice pak našli oba psy i těžce zraněného Hartmuta Tautze.

Podle jejich výpovědi těžce zraněný Tautz ležel na boku a jeden služební pes (Roby) ležel vedle Tautze a druhý (Ryšo) jej obcházel.

Prezentace, jak je podávána samotnou Pohraniční stráží k „zadržení“ Hartmuta Tautze sice do sebe zapadá teoreticky, ale odporuje běžnému použití služebního psa bezpečnostními orgány, a i etologii psa.

O tom, že použití dvojice služebních psů s velkou pravděpodobností proběhlo jinak, než jak je uváděno ve výpovědích, lze doložit následujícími zjištěními:

– je noc, 22.16 hodin, zataženo, před bouřkou, podle údajů ze SHMÚ zde byl silný vítr o rychlosti 25 – 40 km/h za hodinu, teplota se pohybovala okolo 19 °C, teplota přes den okolo 33 °C, podle údajů SHMÚ bylo v 21.00 teplota okolo 23 °C.¹⁴

– místo je vzdáleno cca 250 – 300m od rakouské hranice, kde hrozí nebezpečí, že psi přeběhnou na rakouské území a napadnou místo „narušitele“ státního občana Rakouska či příslušníka rakouské policie nebo četnictva,

– před vojáky je vysoká dvoumetrová kukuřice, která ztěžuje viditelnost v terénu, kde se psi pohybují a co dělají, je tmavá noc před bouřkou je vysoká pravděpodobnost, že psi mohou napadnout „narušitele“ za hranicí ČSSR,

– při výše uvedeném počasí mají psi podstatně ztíženou „práci“ na stopě, neboť je díky prudkému větru rozvířen pachový mrak a tudíž se mohli orientovat i podle sluchu,

– za takovýchto podmínek, kdy hrozí velké nebezpečí, že psi přeběhnou do Rakouska, není dobrá viditelnost a není záruka, že psi zadrželi skutečně toho, koho mají, je takové použití psů více méně riskantní. Navíc podle příslušného rozkazu náčelníka Hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic Federálního ministerstva vnitra genmjr. Antona Nemce č.12/1985 ze dne 3. července 1985¹⁵ se v čl. I uvádí mimo jiné, že: „Možnému přeběhnutí samostatně útočících psů na území sousedního státu zabráňovat budováním oplocenek (koridorů).“ Z toho plyne, že i tenkrát měli za povinnost zabránit možnému přeběhnutí psů do zahraničí, případně zamezit napadení osoby v cizině.

– Podle sdělení Ústředního kontrolního a zkušebního ústavu zemědělského v Brně¹⁶ kukuřice mohla opravdu dosahovat dvou metrů, ale podle jejich názoru by musel být pohyb osoby v kukuřici naprosto zřetelný.

– Otázkou zůstává i ta skutečnost, jak mohli psůvodi při vypuštění dvou psů k útoku na volno do vysoké kukuřice předpokládat, že „narušitel“, v tomto případě Hartmut Tautz, již nepřekročil území Československa a nenachází se již v Rakousku.

– Navíc se lze velmi stěžovat ztotožnit s tím, že se hlídka orientovala podle „brechotu psů“. Je velmi malá pravděpodobnost, že by psi vypuštění k zadržení člověka štěkali. Chápu situaci, že by štěkali při dobíhání za „narušitelem“, ale ne pak když drželi Tautze na místě, a kousali. Nohy zemřelého Tautze jednoznačně dokazují, že byly prováděné opakované

12 A ÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, a. č. V 18860 – výpověď por. Viliama Švirka ze dne 9. 8. 1986, s. 67 – 70.

13 A ÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, a. č. V 18860 – výpověď svob. Ivana Hirnera ze dne 9. srpna 1986, s. 63 – 66.

14 Informace o počasí osudného 8. srpna 1986 v Bratislavě mi laskavě sdělil Mgr. Maroš Turňa ze Slovenského hydrometeorologického ústavu v Bratislavě. Emailová korespondence uložena u autora této studie.

15 Archiv bezpečnostních složek (dále ABS) Praha, f. Hlaní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic (dále HS PS OSH), č. 12/1985 – Režimová opatření k zabezpečení kvalitního plnění úkolů při ochraně státních hranic ČSSR s kapitalistickými státy.

16 Konzultace prostřednictvím emailu s RNDr. Barunkou Bártovou z Ústředního kontrolního a zkušebního ústavu zemědělského v Brně dne 30. 7. 2015. Email uložen u autora.



Pohled na místo zadržení Hartmuta Tautze služebními psy Pohraniční stráže (Zdroj: A ÚPN)

zákusy na těle zemřelého (v té době těžce zraněného), kdy lze vidět znaky překusování, a tudíž není možné, aby při takovémto zadržení štěkali.

– Podrobnosti o výcviku a používání služebních psů lze nalézt v odborné literatuře, zejména v práci (publikaci) Nového (1995).¹⁷

Chování psů, jak uvádí Hirner i Kovář a následně ve své výpovědi i kynolog útvaru mjr. Stolárik, že psi po „zadržení“ při příchodu hlídky se chovali tak, že jeden ležel a druhý obcházel kolem něj, je nepravděpodobné k etologii psa jako takového, ale i celkovému pojetí služební kynologie u Pohraniční stráže. Cílem pohraničnicků, a tedy i psovodů, bylo zastavit každého, kdo se pokusí proniknout železnou oponou, a to za jakoukoliv cenu. Je z etologie psa naprosto jasné, že pes v zápalu boje nepustí a soustavně kouše či drží, podle toho k čemu byl vycvičený.

Stejně tak je nemožné, aby pes věděl, kdy je „zadržení s úspěchem vykonané“ a kdy už má jen strážit. Psy odvolává psovod, ale nikoliv že pes se naučí, kdy má sám pustit a kdy má sám znova zaútočit. Ti psi jej museli „hlava nehlava“ kousat do příchodu hlídky, která je pak musela odvolat, případně měla problém je odvolat. O brutalitě samotného útoku svědčí stav oblečení, kterého fotografie jsou součástí vyšetřovacího spisu, a které rovněž pro názornost uvádím v příloze č. 1 této práce.

Z výše uvedeného je nanejvýše zřejmé, že popis útoku, jak uvádí samotná PS, je naprosto nemožný a nereálný a s největší pravděpodobností přizpůsobený tak, aby odpovídal samotné Pohraniční strážce a nikoliv reálnému stavu děje.

S velkou pravděpodobností samotný „služební zákrok“ proběhl následovně:

– hlídka PS doráží na místo narušení a nasazuje dva psy na stopu, jednoho psa, který vypracovává stopu, mají na stopovacím vodítku a druhého vedou na krátkém vodítku za ním (psi se mohou orientovat i podle sluchu, kdy vlivem větru mají ztížené podmínky pro práci na stopě), je však možné připustit i hypotézu, že oba psy vypustili na stopu z vodítka již na začátku kukuřice, nebo těsně po vběhnutí do kukuřice,

– hlídka vypouští psy k útoku a vyrazí za psy, jakmile má jistotu, že dostihne narušitele na československém státním území, jak je výše uvedeno, je velmi nepravděpodobné, že by někdo vypustil dva německé ovčáky do dvou metrové kukuřice, aniž by věděl, kde se psi pohybují,

– psi sráží Hartmuta Tautze k zemi a soustavně koušou, hlídka chodí kolem a na psy i místo zákroku svítí, snaží se je marně odvolat, psi pokračují v útoku a psy po nějaké době zpacifikují – tomu odpovídá i to kolo v kukuřici kolem zraněného, je to od pohybu hlídky kolem nikoliv od „zápasu“ „narušitele“ se psy,

– pak volají na rotu a žádají o pomoc pro těžce zraněného.

Chování psů při útoku, během něj i potom odpovídá naučeným situacím na základě podmíněných a nepodmíněných reflexů. Je zcela nepravděpodobné, že by psi po „zneškodnění narušitele“ sami jej od sebe pustili a začali jej hlídat do příchodu psovodů, respektive pohraniční hlídky.

Mjr. Stolárik ve své výpovědi přimmo před kpt. Gaplovským uvádí k důvodu, proč psi tak intenzivně útočili na Hartmuta Tautze následující¹⁸:

„To, že títo psi na narušitele útočili s takovou intenzitou bolo s najväčšou pravdepodobnosťou podmienené tým, že narušiteľ sa bránil prudkými pohybmi, čo pre týchto psov bo-

17 NOVÝ, K.: *Kynologická příručka*, Praha, s. 160.

18 A ÚPN, f. KS ZNB S-ŠtB Bratislava, a. č. V 18860 – výpověď mjr. Pavola Stolárika ze dne 12. 8. 1986 před vyšetřovatelem Vojenské obvodové prokuratury Bratislava, s. 119 – 121.

lo podnetom k ďalšiemu útoku k zneškodneniu narušiteľa. V žiadnom prípade by neboli do narušiteľa viac útočili, keby sám svojim správaním nedal k tomu podnet, v takovom duchu sú títo psi aj vycvičení. Psi po vykonaní zadrženia boli ďalej riadne ovladateľní pokynmi psovodov a to vykonaním prieskumu zadrženia a teda nie je tu nijaká pochybnosť, že by po vykonaní tohto zásahu boli ďalej neovladateľní.“

Takové pojetí výcviku služebních psů odporuje jednak tomu, k čemu je služební pes cvičený, a jednak i samotné etologii psa. Je velmi těžké si představit, že pes sám osebe ví, kdy se daný již nehýbe, kdy chce pak utéct, či si jen chce ošetřit rány. Takto vycvičit psa prostě není možné. Je stejně velmi nepravděpodobné, že pes vyslaný povelom k zadržení, má pachatele, v tomto případě „narušitele“, po „úspěšně vykonaném“ zadržení sám od sebe pustit a zase na druhé straně, sám od sebe hlídat, natož pokud pracuje ve dvojici (smečce). Ve smečce pes pracuje v rámci „smečkového efektu“, kdy níže postavený pes (submisivní) dělá to co pes dominantní. Rozsah zranění jednoznačně odpovídá tomu, že útočili oba psi. Stejně tvrzení, že pro výcvik byli vybíráni sourozenci, není moc přesné, i dva naprosto cizí psi dovedou spolu spolupracovat, když jsou na sebe zvyklí. Typickým příkladem jsou smečky toulavých psů, kdy spolu spolupracují při zabíjení ovce či spárkaté zvěře. Takové smečky fungují i ze psů složených z několika plemen či kříženců.

Naprosto nesmyslné tvrzení je, že psy a „narušitele“ hledali podle štěkotu psů, což, jak je výše uvedeno, psi nemohou kousat a přitom i štěkat. Osobně podle mého názoru mu-

seli spíše slyšet křik chlapce, jak se mu do těla zakusují dva ovčáci, než štěkot kousajících psů. Podle výpovědi Ivana Vyšinského¹⁹ hlídka mu, jako dozorčímu signálního přístroje, oznámila zadržení ve 22:25 hodin. Pokud psy vypustili kolem 22:20 a Tautze hledali až do 22:25, není možné, aby psi štěkali 5 minut, když prokazatelně drželi Tautze. Navíc pokud by psi štěkali, tak Tautze nehledají pět minut a více, jak ve svých výpovědích vojáci Hirner a Kovář uvádějí.

Služební pes má zadržet osobu do doby, než přijde psovod²⁰, nikoliv se sápat po pachateli, v tomto případě po Hartmutu Tautzovi, a způsobit mu tak závažná a rozsáhlá zranění.

Za dobu co fungovala Pohraniční stráž, víme, čeho všeho byla schopná, a co dělali v rámci „služební horlivosti“, zejména tehdejší vojáci porušovali tehdejší právní předpisy, a proto si myslím, že i v okolí co bylo to třímetrové kolo, není od zápasu Hartmuta Tautze se psy, ale od toho jak hlídka se snažila psy odvolat a svítily si na to baterkami. Je naprosto nemožné, aby se mladý muž s výškou 172 cm a váhou 50 kg mohl bránit útoku dvou služebních psů – německých ovčáků.

Je zarážející pro mne jako zkušeného „pejskaře“ tak velká brutalita samotného zákroku. Pes v žádném případě tak by jednat neměl, možnost vysvětlení, že ti psi byli podrážděni už před samotným zákrokem, a jako vysvětlení se nabízí jako jedna z možností i zápis z úředního záznamu mjr. Mikuláše Saláka²¹, příslušníka zpravodajského oddělení 11. brigády Pohraniční stráže Bratislava, kde píše o situaci před započtím „zákroku“ proti „narušite-

li československé státní hranice“ následující:

„V priestore, kde sa pokusil o prechod štátnej hranice vykonávala službu hliadka PS v zložení vel. hliadky voj. HIRNER Ivan a člen hliadky KOVÁŘ Oldřich, ktorí zároveň vykonávali za asistencie jednotkového kynologa nácvik psov. Práve v době, keď bol vykonávaný nácvik psov bolo radiostanicou oznámené voj. Hirnerovi, že v streženom úseku bola aktivizovaná signalizácia. Na základe toho voj. Hirner okamžite ukončil nácvik psov a presunul sa do aktivizovaného úseku. Po príchode do úseku, zistil v ženinotechnickom zabezpečení vystríhaný otvor a priestrihnuté vodiče. Po tomto zistení naviedol psov na stopu a vypustil ich z vodítka. Po niekoľkých metroch sa mu psy stratili, pričom on behom pokračoval k štátnej hranici. Asi po 250m počul vrčanie psov, ku ktorým dobehol na pri nich našel zraneného narušiteľa. Tomu bola poskytnutá okamžite pomoc a bol prevezený na ošetrovanie do voj. nemocnice. O 01.15 občan NDR zranenia vo voj. nemocnici podľahol (toto som sa dozvediel asi o 02,40 hod. Od hliadky PS, ktorá zraneného do voj. nemocnice doprevádzala.“

Pokud byli psi mechanicky cvičeni (popis této metodiky – Nový, 1995²²) na základě různých dráždivých a bolestivých podnětů, mohli se pak vymknout kontrole psovodů a nedali se odvolat, což potvrzuje můj předpoklad, že rozsah zranění v takovém rozsahu jaký byl na Tautzovi spáchán jednoznačně dokazuje, že byl problém s odvoláním psů. O tom, jak byla zraněnému Tautzovi poskytována první pomoc, je uvedeno v následující kapitole. Jinak zde si můžete všimnout, že se rozchází popis skutku s výpovědi vojáků a s tím,

19 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, a. č. V 18860 – výpověď vojáka základní služby Ivana Vyšinského, ze dne 14. 8. 1986, který je součástí vyšetřovacího spisu Hartmuta Tautze s. 74 – 76.

20 Zejména konzultace s vedoucím Centra pro výzkum chování psů České zemědělské univerzity Ing. Ludvíkem Pincem, Ph.D., který 28 let pracoval jako profesionální psovod Veřejné bezpečnosti a posléze Policie České republiky. Stejně tak i moje praxe ve sportovní kynologii.

21 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, a. č. V 18860 – úřední záznam napsaný mjr. JUDr. Mikulášem Salákem ze dne 9. 8. 1986, s. 111 – 113.

22 NOVÝ, K.: Kynologická příručka, Praha, s. 160.

co psal příslušník zpravodajského oddělení o zákroku psovodů.

Další možností, proč byl zákrok proveden tak razantně, je ta, že teorie výcviku je jedna věc, ale na druhé straně záleží na výcviku a povahových vlastnostech každého psa, v našem případě Robyho a Ryša, jak se v dané situaci zachovali. Další možností – hypotézou zůstává i skutečnost, že psi pak nešli od zraněného Hartmuta Tautze odvolat.

Jak se uvádí v denním hlášení, *psi do příchodu psovoda a hlídky překrytí Tautze aktivně kousali*,²³ což potvrzuje možnou teorii o tom, že měli problém odvolání psů od jejich „kořisti“ a museli jim pomáhat i další pohraničníci.

Stručně řečeno není reálné, aby chlapec s hmotností 50 kg bojoval se dvěma psy, ti psi na něj skočili a museli jej povalit na zem a začít soustavně kousat. Chlapec musel křičet bolestí. Tvrzení, že se hlídka orientovala podle štěkotu psů, dokazuje nescelost a nereálnost takového zákroku podle výpovědi psovodů. Navíc je těžké si představit, že by první psi doběhli za „narušitelem“ a snažili se mu zamezit v dalším útěku štěkotem. To je nemožné, služební pes je učen zadržet tak, že zadržného povalí na zem a drží jej za část těla do příchodu psovoda. Navíc z pojetí výcviku psů u samotné Pohraniční stráže²⁴ nelze předpokládat, že by takto byli psi cvičeni.

SLUŽEBNÍ PSY ROBY A RYŠO

Podle dochovaných záznamů v pohraniční knize²⁵ se skutečně jednalo o dva sourozence narozené ve vrhu 5. června 1980 s evidenčními čísly

Roby – 1299 a Ryšo 1300. Plemeno není uvedeno, ale lze předpokládat, že se s největší jistotou jednalo o německé ovčáky, už z toho důvodu, že u těchto psů se často měnili psovodi, a to československý vlčák nesnese už vzhledem k tomu, že se jedná o vyšlechtěné křížence mezi německým ovčákem a vlkem.

Německý ovčák patří mezi jedno z nejlepších služebních plemen psů, ale bohužel v rukou nesprávných psovodů (majitelů), může tento nesprávný výcvik zapříčinit to, že ho prostě (tak jako každé jiné plemeno od čivavy až po irského vlkodava) řečeno slovy „pejskařů“ „zkazí“. Německý ovčák je pes schopný univerzálního použití od typické policejní práce až po práci psa záchranářského či psa slepeckého, či „jen“ jako partáka, a člena „rodinné“ lidské smečky. O tom, co se stalo, to rozhodně není vina ani samotných psů, ani plemene, ale jasná odpovědnost těch, kteří tyto psy pustili z vodítka.

„PRVNÍ POMOC“ POSKYTNUTÁ TAUTZOVI NA MÍSTĚ ZÁKROKU

První pomoc pro těžce zraněného, zvláště při tak masivním krvácení, je rozhodující. Čím dříve je poskytnutá první pomoc a krvácení zastaveno, tím vyšší šance je na záchranu lidského života a stejně tak se zaměří masivnímu rozvoji hemoragického šoku, který vzniká skoro u každého masivního krvácení. Z vyšetřovacího spisu, a také ze stavu v jakém těžce zraněného Hartmuta Tautze dopravili do Vojenské nemocnice je zřejmé, že do doby příchodu lékaře Hartmuta Tautzovi s největší pravděpodobností žádnou pomoc nepo-

skytli. Také je možno tvrdit, že lékař přijel někdy až kolem půl dvanácté v noci, nikoliv ve 23:00, protože by se zraněný do nemocnice dostal podstatně dříve. Vypadá to, že se celkový stav Hartmuta Tautze po útoku psů ze strany vojáků podcenil, i když při pohledu na tak vážně zraněného člověka bylo zřejmé, že se jedná o stav, který bezprostředně ohrožuje zraněného na životě. A tím pádem z toho vyplývá, že byla nutná okamžitá první pomoc a neprodlený zásah lékaře.

O tom, že se hlídka věnovala úplně něčemu jinému než poskytnutí první pomoci svědčí to, že svobodník Hirner se psem prohledával okolí v kukuřičném poli, a voják Kovář „strážil“ těžce zraněného Tautze, pročítal jeho občanský průkaz a vyptával se, zda je sám či má nějakého společníka a kde jde²⁶. Ve své výpovědi voják Kovář²⁷ uvádí, že „... Hned po zadržení narušitele velitel hlídky oznámil službukonajujícímu důstojníkovi na útvaru zadržení a že zadržovaná osoba má těžké zranění a potřebuje lékařskou pomoc....“. Na tomto citátu z výpovědi Kováře jde vidět, že vojáci neměli žádnou snahu poskytnout těžce zraněné osobě první pomoc do doby příchodu lékařské pomoci. Přitom i vojáci základní služby by měli znát základní pravidla první pomoci i to, že opožděná první pomoc zejména při krvácení je rozhodující pro další odbornou lékařskou pomoc a zároveň je rozhodující pro život pacienta – zraněného Tautze. Zde je vidět, že se věnovali úplně všemu jinému než poskytnutí první pomoci.

O „zabezpečení“ péče o těžce zra-

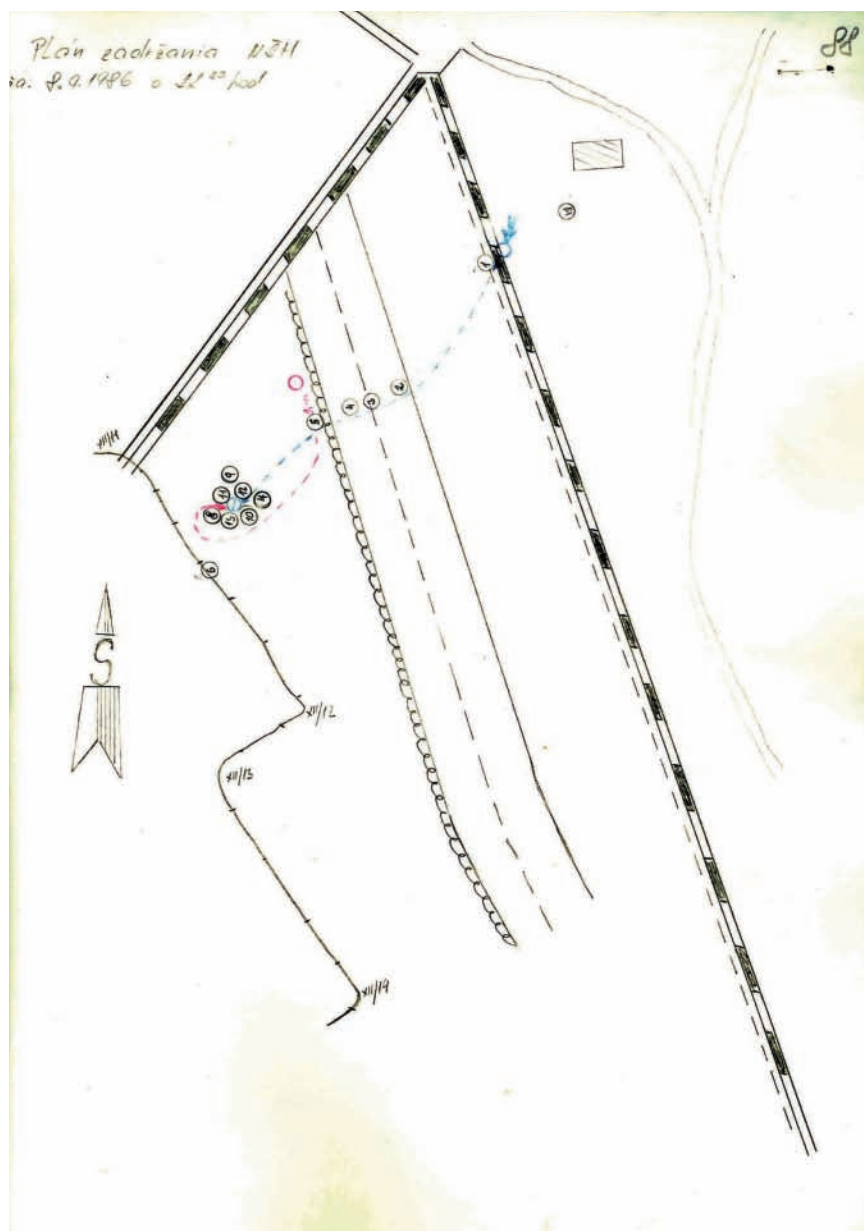
23 A ÚPN Bratislava, f. 2346 – 11. brigáda PS (Bratislava) i. j. 25: – denní hlášení o činnosti na jednotkách 11. brigády PS Bratislava k 10. 8. 1986 k 05:00 píše následující: „Pri zadržení došlo k jeho pohryzaniu smečkou a až do příchodu psovoda a hlídky překrytí ho psi aktivně hrýzli a spôsobili mu zranenia následkom ktorých i cez poskytnutú pomoc zomrel.“

24 Zejména konzultace s vedoucím Centra pro výzkum chování psů Ing. Ludvíkem Pincem, Ph.D., který 28 let pracoval jako profesionální psovod Veřejné bezpečnosti a posléze Policie České republiky.

25 A ÚPN, f. 2346 11. brigáda Pohraniční stráže Bratislava, 11, Pohraniční kniha rok 1986, 11 r. PS Kopčany – 1985 – 1986.

26 A ÚPN f. KS ZNB S ŠtB Bratislava a. č. V 18860 – výpověď vojína Kováře je součástí vyšetřovacího spisu Hartmuta Tautze BA-V 18860 s. 58 – 66 vyšetřovacího spisu, a jsou reprodukovány jako příloha č. 3 této práce.

27 Tamtéž.



Plánek místa „zadržení“ Hartmuta Tautze vyhotovené při „ohledání místa činu“
(Zdroj: A ÚPN)

něného Hartmuta Tautze vcelku jasně vypovídá výpověď poručíka Viliama Švirka²⁸, která je uvedena níže, a jenž v ten den vykonával dozorčího důstojníka rotu, a byl nadřízeným zasahující hlídce PS, kde uvádí mimo jiné tu skutečnost, že než aby zajistil okamžitou lékařskou pomoc

v podobě přivolání rychlé zdravotnické pomoci na místo, jej nechává naložit do služebního vozidla Pohraniční stráže a přikazuje jej převést na rotu PS, kde později dorazí lékař útvaru. Před tím ještě prohledává místo „zadržení“. O tom, že dotyčný nebyl schopen zastavit krvácení

svědčí i to, jak uvádí ve své výpovědi²⁹ poručík Viliam Švirk, mimo jiné uvádí následující: „...Rozsah zranění som však posúdiť nevedel a vzhľadom k tomu, že krvácal som sa snažil toto krvácanie za pomoci obvazov čo nosívame pri sebe zastaviť. Toto krvácanie sa mi však zastaviť nepodarilo, preto som vydal príkaz vodičovi vozidla aby na miesto zadržania do kukuričného pola zacúval, aby sme mohli zraňeného narušiteľa štátnej hranice naložit do služobného vozidla a dopraviť na rotu PS za účelom poskytnutia lekárskej pomoci. ...“ Z pohľadu na tuto skutočnosť je veľmi smutné, že dôstojník s hodnosťou poručíka a zároveň veliteľ neví jak včas a adekvátne zastaviť krvácanie a jaké dôsledky pro zraněného má rozvoj šoku a případné vykrvácení. Navíc když viděl krvácejícího Tautze, musel si všimnout, že krvácí i z hlavy ze skalpačních zranění a že toto je život ohrožující. Tvrzení³⁰ „...Rozsah zranění som však posúdiť nevedel...“ je naprosto vágní, protože při své funkci i dosaženého vzdělání to rozhodně rozpoznat měl. V případě, že chybí tlakový obvaz, lze přiložit jeden sterilní obvaz přímo na ránu a druhým tento obvázat. To neudělali a nechali těžce zraněného Hartmuta Tautze zjevně bez pomoci do doby než jej lékař, který dle vý-

28 Viliam Švirk (*1963) původním povoláním lesník. K Pohraniční stráží nastoupil v hodnosti rotmistra 1. 3. 1983. Po absolvování důstojnické školy na Vysoké škole Sboru národní bezpečnosti v Holešově nastupuje jako velitel 2. střelecké čety na 11. rotu 11. brigády PS Bratislava. Ze služebního poměru vojáka z povolání odchází na vlastní žádost z důvodů hodných zvláštního zřetele k 31. 3. 1989. Dosažené hodnosti: rotmistr (1983), podporučík (1984), poručík (1986) a nadporučík (1988). A ÚPN Personální spis příslušníků Švirk Viliam * 25. 8. 1963.

29 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, a. č. V 18860 – výpověď por. Viliama Švirka ze dne 9. srpna 1986 je součástí vyšetřovacího spisu na s. 67 – 70.

30 Tamtéž.



Viliam Švirk jako příslušník Pohraniční stráže ve služebním poměru vojáka z povolání (Zdroj: A ÚPN)

povědi vojáků a následně i v usnesení vyšetřovatele Vojenské obvodové prokuratury v Bratislavě přijel až ve 23:15 hod., což je značná doba od zranění v době cca 22:20 – 22:25 hod. Ten pak rozhodl o převozu těžce zraněného na chirurgickou ambulanci Vojenské nemocnice v Bratislavě, kde dorazili ve 23:50. I přes veškerou snahu ošetřujícího lékaře i náčelníka chirurgického oddělení Vojenské nemocnice v Bratislavě se již nedaří zvrátit stav v podobě velmi rozsáhlého hemoragicko-traumatického šoku a smrt odvrátit, a na jeho následky těžce zraněný Hartmut Tautz dne 9. srpna 1986 v 01:15 umírá.

Tragickou smrt Hartmuta Tautze tehdy ještě v roce 1986 prošetřovala Vojenská obvodová prokuratura v Bratislavě, vyšetřování prováděl

vyšetřovatel kpt. JUDr. Tiborem Gaplovským, které bylo zastaveno jeho usnesením ze dne 19. září 1986³¹, s tím, že se žádný trestný čin ani přečin nestal³². Ve svém usnesení Gaplovský píše následující:

„...Pri zadržaní mu spôsobili viaceré povrchové zranenia na hlave, rukách a nohách a preto mu bolo okamžite príslušníkmi ostatných hliadok, ktoré se hneď dostavili na miesto, poskytnuté prvotné ošetrovanie a zároveň bola privolaná lekárska pomoc z ošetrovne PS-ú 5947 Bratislava. O 23.15 hod. sa dostavil na PS jednotku Kopčany ošetrujúci lekár útvaru, ktorý zabezpečil po ošetrení prevoz zraneného na chirurgické oddelenie VN Bratislava, kde mu bola poskytnutá odborná lekárska pomoc, ale aj napriek všetkému úsiliu lekárov sa menovaného nepodarilo zachrániť a dňa 9. 8. 86 o 01,15 hod. zomrel. Vykonanou súdnou pitvou bolo zistené, že bezprostrednou príčinou smrti menovaného bol hemoragický traumatický šok, podporený neurogénym šokom, pričom smrti menovaného se nedalo zabrániť ani včasnou lekárskou odbornou pomocou.“

Toto usnesení o tom, že byla zraněnému poskytnutá první pomoc a že se jeho smrti nedalo zabránit prokazatelně odporuje závěrům ze soudní pitvy, kde soudní lékaři – prof. MUDr. Milan Kokařec a MUDr. Jaroslav Sochor (Morbacher, 2012)³³ uvádí následující:

„Ako vyplýva z časových vzťahov medzi zadržaním Hartmuta Tautza služobnými psami (22.30 hod.), jeho privezením na ambulanciu Chirurgického oddelenia Vojenskej nemocnice v Bratislave (23.50 hod.) a smrťou (01.15 hod.) medzi zadržaním menovaného psami a privezením do nemocnice uplynul pomerne dlhý časový odstup (1 hod. 20 min.). Pritom

skorým poskytnutím kvalifikovanej lekárskej pomoci, spočívajúcej v zastavení krvácania, dopĺňaní objemu cirkulujúcej krvi, ošetrovaní rán a tláčením bolesti, ako aj farmakologickej protišokovej liečbe bolo možné účinne čeliť šokovým mechanizmom ústiace v konečnom dôsledku v smrť Hartmuta Tautza, prípadne aj jeho smrť odvrátiť.“

Pitevní protokol dále uvádí následující:

„Hartmut Tautz neutrpel žiadne také poranenie, ktoré by bolo nezlučiteľné so životom, resp. ktoré by nevyhnutne samo osebe muselo privodiť jeho smrť.“

O tom, že Hartmutovi Tautzovi nikdo nepomohl až do doby, kdy ho převzala Vojenská nemocnice, respektive její chirurgická ambulance, svědčí i to, že samotný hemoragický šok má svojí etiologii, svůj vývoj a postup. Jeho nástup je velmi rychlý, a pokud se nečiní žádná protišoková opatření, pak je jeho rozvoj ještě rychlejší. Kdyby Hartmutu Tautzovi byla poskytnutá laická první pomoc, zejména v zastavení krvácení a poskytnutí protišokových opatření v mezích laické první pomoci, není možné, aby v době, kdy jej hlídka údajně našla, nesrozumitelně mluvil a sténal, aby pak, když jej dovezli do nemocnice, po údajně poskytnuté „první pomoci“ měl tlak naprosto neměřitelný, pulz rovněž neměřitelný, komunikace nemožná, zkrátka multiorgánové selhání. V krátkosti lze šok popsat tak, že se tělo potýká s akutním nedostatkem kyslíku v krvi a u hemoragického šoku spojené s masivním krvácením.

Velmi přesně a srozumitelně, i pro laika popisuje průběh šoku v učebnici „Prednemocničná urgentná medicína“ vydanou s kolektivem přední odborníků a mezinárodně uzná-

31 A ÚPN f. KS ZNB S ŠtB Bratislava a. č. V 18860 – Usnesení vyšetřovatele VOP Bratislava kpt. JUDr. Tibora Gaplovského ze dne 19. září 1986 je součástí vyšetřovacího spisu, s. 137 a 138.

32 Tamtéž.

33 Morbacher, L., 2012: *Hartmut Tautz*. Ústav pro studium totalitních režimů. Projekty: Dokumentace usmrčených na československých státních hranicích 1948 – 1989. Portréty usmrčených.

vaná osobnost v urgentní medicíně doc. MUDr. Viliam Dobiaš, Ph.D. (Dobiaš a kol., 2007)³⁴. Hemoragický šok, při neposkytnuté první pomoci, postupuje velmi rychle a s přibývajícím ztrátou krve dochází k jeho většímu rozvoji. Pokud je tep a tlak neměřitelný v perifériích cévního oběhu delší než třicet minut, nastává postupné selhávání důležitých orgánů, které vede pak nevyhnutně ke smrti zraněného, v tomto případě Hartmuta Tautze. V době, kdy je tlak nízký a na minimu, nemůže již srdce díky nízkému tlaku pumpovat krev do mozku a tím dochází hlavně nejdříve k jeho poškození. Navíc s tak velkou ztrátou krve si tělo také již bez rychlé lékařské pomoci nedovede poradit. Ve své podstatě šlo o povrchová zranění, kdy šlo krvácení zabránit obvázáním ran zraněného a zamezit i tak vzniku samotného hemoragického šoku. Z toho plyne jednoznačně to, že při včasné první pomoci mohl čelit následkům zranění v podstatně lepším zdravotním stavu než byl předán do nemocnice.

Z pohledu na těžce zraněného Hartmuta Tautze muselo být jasné, že jde opravdu o minuty a že se jedná o stav, který bezprostředně ohrožuje život. Je možné říci, že zranění na stehnech byla ukryta pod kalhotami (kraťasy), ale krvácející krev musela prosakovat, navíc zranění na hlavě musela být viditelná i podle stop na oblečení Hartmuta Tautze. Vojáci sami popisují ve svých výpovědích stav Tautze, a tudíž jim prokazatelně bylo jasné, že se jedná o vážná zranění. I laikovi musí být jasné, že zraněnému je nutné poskytnout okamžitou pomoc ihned v terénu, odborníci v tomto oboru nazývají takové neodkladné úkony pro zraněného ohroženého šokový-

mi stavy „platinová čtvrthodinka“, přímo na místě zranění a pak tzv. „zlatá hodina“, kdy už zraněný (nemocný) musí být nejpozději do hodiny předán specializovanému zdravotnickému zařízení. Ale i tak je nutné zraněnému poskytnout první pomoc laickou a přivolat neprodleně odbornou lékařskou pomoc, a nikoliv zraněného vyslýchat a prohledávat či jen „zavolat na rotu“, že zraněný potřebuje lékařskou pomoc. Osobně se domnívám, že vojáci prošli zdravotnickým školením a měli by ovládat základní postupy a pravidla první pomoci. Jak uvádí doc. Dobiaš, ve své publikaci³⁵ píše v závěru kapitoly o šoku následující:

„Len málo vecí je takých istých ako fakt, že pri akomkoľvek úraze vznikne šok. Otázkou je len rýchlosť jeho nástupu a jeho rozsah.“ Podle rozsahu zranění a srovnáním se stavem v jakém Tautze dovezli do nemocnice je nanejvýše jisté, že Tautzovi neposkytli žádnou první pomoc a umožnili nástup hemoragického šoku, a tím umožnili jeho rozvoj do posledního stupně, který je nezvratný.

Další přední odborník na urgentní medicínu prof. MUDr. Jiří Pokorný, DrSc., píše ve své publikaci³⁶ o první pomoci a důsledcích její neposkytnutí následující:

„Poskytování pomoci člověku v ohrožení nebo v tísní je v podvědomí mnoha lidí odedávna projevem kladných mezilidských vztahů.“

Dále uvádí: „Opožděné zahájení léčení hemoragického šoku a opožděné výkony k zastavení krvácení mohou být pro raněného osudnými.“

Pokorný³⁷ uvádí mezi tři hlavní příčiny náhlé smrti i masivní krvácení.

Z toho plyne jasná skutečnost, že

snaha odvrátit smrt těžce zraněného Hartmuta Tautze nebyla pro pohraničnický žádnou prioritou a nechali těžce zraněného Tautze dlouhou dobu v trvajících bolestech při vědomí, které mohlo trvat než upadl do bezvědomí, až několik desítek minut.

Pokud by mu včas zajistili okamžitý převoz do nemocnice záchrannou službou, kde by byl profesionální záchranný tým té doby (dva řidiči, lékař a zdravotní sestra) a vojáci poskytli do doby příjezdu lékaře odpovídající první pomoc (zastavení krvácení, tišení bolesti, protišoková opatření), je nanejvýše pravděpodobné, že úsilí lékařů v boji za záchranu života by mělo pozitivní výsledek na odvrácení smrti, respektive v odvrácení smrti v ten daný okamžik.

Pokud by se mělo vyhodnotit zásadní pochybení v první pomoci, padá hlavní díl odpovědnosti za zbytečnou smrt Hartmuta Tautze právě na zasahující hlídku Pohraniční stráže, která měla okamžitě poskytnout první pomoc, a ne hlídat těžce zraněného Tautze se psem na krátkém vodítku, jak to dělal voják Kovář. Ať byly rozkazy a vnitřní nařízení upravující činnost Pohraniční stráže a jejich příslušníků jakékoliv, je z pozice morálních zásad a lidskosti poskytnout zraněné osobě první pomoc tak, aby nedošlo k ohrožení její další existence na tomto světě.

Tvrzení o poskytnutí „okamžité první pomoci“ v usnesení kpt. JUDr. Gaplovského³⁸, spočívající v tom, že nechali Tautze převézt na rotu a tam čekali na lékaře, který přijel skoro za hodinu po napadení Hartmuta Tautze služebními psy, je spíše pomoc pro odchod z tohoto světa než první pomoc zachraňující lidský život.

34 DOBIAŠ, V. a kol.: *Urgentná prednemocničná medicína*. Martin 2007, s. 381.

35 Tamtéž.

36 POKORNÝ, J.: *Lékařská první pomoc*. Praha, 2003, s. 351.

37 Tamtéž.

38 A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, a. č. V 18860 Usnesení vyšetřovatele VOP Bratislava kpt. JUDr. Tibora Gaplovského je součástí vyšetřovacího spisu, s. 137 a 138.

Celkové pojetí první pomoci vojáků Hartmutu Tautzovi mně zcela připomíná jeden Murphyho zákon, který uvádí jako Murphyho dovětek ve své publikaci doc. Dobiáš se svým kolektivem³⁹: „Každé krvácení se jednou zastaví.“

NAKLÁDÁNÍ S TĚLEM ZEMŘELÉHO HARTMUTA TAUTZE A JEHO PŘEVOZ NA MÍSTO POHŘBENÍ

Když Hartmut Tautz 9. srpna 1986 v 01:15 hod. na chirurgické ambulanci Vojenské nemocnice v Bratislavě zemřel, byl převezen pohřebním vozem na Ústav soudního lékařství na Sasinkové ulici v Bratislavě, kde byla dne 11. srpna 1986 provedena soudní pitva. Pak bylo jeho tělo uloženo v chladícím boxu, a byla prováděna i identifikace zemřelého. Jak uvádí Lesná⁴⁰, Hartmut Tautz před svým útekem tvrdil své mamince, že cestuje se školou po maturitě do Leningradu (dnes Petrohradu) v SSSR. Jak dále Lesná uvádí, nebylo mamince umožněno jet jej identifikovat do Bratislavy, a proto byla prováděna identifikace pomocí popisu, který dodala východoněmecká STASI na Federální ministerstvo vnitra, a to pak jej poslalo do Bratislavy.

Až 25. srpna 1986 vydal vyšetřovatel npor. JUDr. Kopáč povolení k pohřbení, kdy byl jak uvádí Lesná⁴¹, na žádost maminky převezen do Magdeburgu, a tam pohřben.

Pohřební služby v Bratislavě spadaly v té době pod komunální podnik ZARES Bratislava (Zahradnické a rekreační služby), a podle sdělení pana Ondery z časopisu Slovenské pohřebnictvo byli cizí státní pří-



Pohled na zinkovou vložku, ve které jsou ukládáni zemřelí při převozu do zahraničí (Zdroj: Pohřební ústav hlavního města Prahy)

slušníci převáženi v té době tak, že se zemřelí předávali na státní hranici. Tam bylo tělo zemřelého Hartmuta Tautza přeloženo z pohřebního automobilu Škoda 1203 do východoněmeckého pohřebního Barkasu B 1000. Podle příslušných právních předpisů, zejména pak podle Mezinárodního Ujednání o přepravě mrtvol (vyhlášené pod č. 44/1938 Sb.) a vyhlášky Ministerstva zdravotnictva Slovenskej socialistickej republiky č. 45/1986 Sb., o postupe při úmrtí a o pohřebnictve, bylo potřeba k přepravě zemřelého mimo Lis-

tu ho prohlížejícím lékařem a doplněného se závěry pitvy také průvodní list (Umrličí pas)⁴². K takovému převozu je mimo jiné nutné i vyjádření, že k převozu není námitek z policejního hlediska, v tomto případě souhlas od vyšetřovatele Státní bezpečnosti⁴³. Podle sdělení ředitele Pohřebního ústavu hl. m. Prahy pana Julia Mlčocha se tělo uložené do pozinkové (nyní zinkové) vložky vkládá do rakve, ta se zaletuje v rakvi, a pak se ta dřevěná uzavře víkem a zajistí se dvěma šrouby.

Bohužel v archivu současného nástupce tehdejší pohřební služ-

39 DOBIÁŠ, V., a kol., 2007: *Urgentná prednemocničná medicína*, s. 381.

40 LESNÁ, Ľ.: *Border killings remain unpunished decades later*. The Slovak Spectator. 13. 10. 2008.

41 Tamtéž.

42 Podrobnosti blíže uvedené v dokumentu – Mezinárodní ujednání o přepravě mrtvol č. 44/1938 Sb.

43 K pohřbení osoby, která zemřela v souvislosti s trestným činem je nutný souhlas podle § 115 odst. 1 trestního řádu (zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění účinném v roce 1986 a zněl následovně: „§115 Prohlídka a pitva mrtvol a její exhumace (1). Vznikne-li podezření, že smrt člověka byla způsobena trestným činem, musí být mrtvola prohlédnuta a pitvána. Pohřbit mrtvolu lze v takových případech jen se souhlasem prokurátora nebo vyšetřovatele. O tom rozhodne prokurátor nebo vyšetřovatel s největším urychlením.“

by ZARES, kterým je MARIANUM – pohřebnictvo města Bratislavy, se doklady o převozu zemřelého Hartmuta Tautze nedochovaly⁴⁴, a byly skartovány.⁴⁵ I v Archivu bezpečnostních složek v Kanicích chybí záznam o převozu zemřelého do Německé demokratické republiky, a proto nelze přesně určit den, kdy bylo tělo mladého klarinetisty dopraveno do jeho vlasti. Byl pohřben v Magdeburgu.⁴⁶

VZTAH K PRÁVNÍM PŘEDPISŮM PLATNÝM V DOBĚ „ZÁKROKU“ POHRANIČNÍ STRÁŽE

V době, kdy se stal tento případ, platil v Československu pro samotnou Pohraniční stráž zákon č. 69/1951 Sb., o ochraně státních hranic a nařízení ministra vnitra č. 70/1951 Sb., o právu příslušníka Pohraniční stráže použít zbraně. Jelikož měli příslušníci (vojáci) Pohraniční stráže (jak vojáci základní služby, tak vojáci z povolání) podle §3 odst. 2 zákona o ochraně státních hranic při výkonu své pravomoci právní postavení příslušníků Sboru národní bezpečnosti, vztahoval se na jejich práva a povinnosti zákon č. 40/1974 Sb., o Sboru národní bezpečnosti.

Použití služebních psů jako tzv. „mírnějších prostředků“ upravovalo ustanovení §32 a 33 zákona č. 40/1974 Sb., o Sboru národní bezpečnosti ve vztahu k §3 odst. 2 zákona č. 69/1951 Sb., o ochraně státních hranic.

§32 odst. 1 zákona č. 40/1974 Sb., o Sboru národní bezpečnosti stanoví výčet těchto prostředků a jejich použití takto:

„(1) V zájmu ochrany veřejného pořádku, zejména k odvrácení útoku na sebe, nebo na jinou osobu, při služebních zákrocích proti výtržníkům, nebo jiným nebezpečným osobám nebo k překonání odporu, který směřuje ke zmaření služebního zákroku, úkonu či výzvy, jakož i k zabránění útoku zadržené nebo předváděné osoby, jsou příslušníci Sboru národní bezpečnosti oprávněni použít hmatů a chvatů sebeobrany, slzotvorného prostředku, obušku, pout, služebního psa, proudu vody, vytlačování vozidly, úderu zbraní, výstrahy a varovného výstřelu do vzduchu.“

§33 odst. 2 zákona č. 40/1974 Sb., o Sboru národní bezpečnosti, pravil:

„(2) Příslušníci Sboru národní bezpečnosti jsou povinni použít toho z prostředků uvedených v §32, které umožňuje řádné splnění jejich služebních povinností a přitom co nejméně poškozuje osobu, proti níž zakročují. Zároveň dbají, aby tohoto prostředku bylo použito jen způsobem přiměřeným a aby případná škoda nebyla ve zřejmém nepoměru k významu chráněného zájmu.“

Z tohoto ustanovení jasně plyne, že i vojáci Pohraniční stráže měli při použití smečky psů dbát toho, aby Tautzovi nezpůsobili újmu zjevně nepřiměřenou jeho protiprávnímu jednání. Lze jen těžko říci, že tak vážná zranění způsobena psy na Tautzovi byla v rovnováze s jeho protiprávním jednáním.

Z výpovědi obou členů hlídky je zřejmé, že se oba věnovali úplně jiným věcem po „nalezení“ Tautze, než tomu čemu se říká první pomoc. Velitel hlídky prohledával okolí mís-

ta „zadržení“ a pátral po případných dalších komplicích Tautze a druhý člen hlídky četl jeho občanský průkaz, vyptával se kde jde, a do doby příjezdu dozorčího důstojníka roty jej „strážil“ se psem na vodítku, aniž by mu ani jeden poskytl první pomoc. Dozorčí důstojník roty měl okamžitě řešit odbornou lékařskou pomoc, on po neúspěšném zastavení krvácení nechal Tautze naložit do auta a pak po obhlídce místa činu jej nechal zavést na rotu a neřešil pomoc v podobě RZP.

Povinnost poskytnout první pomoc osobě, která je v bezprostředním ohrožením života upravoval i §207 trestního zákona.

Zde je nutno konstatovat, že vojáci Pohraniční stráže porušili zákony tehdejší Československé socialistické republiky, a jednali v rozporu s právními předpisy. Kdyby vojáci postupovali v souladu se zákony, skutek by nedopadl tak, jak dopadl.

POZNÁMKY K NĚKTERÝM PRACEM VĚNUJÍCÍM SE PŘÍPADU HARTMUTA TAUTZE

Mimo Morbachera⁴⁷ a Lesné⁴⁸ se případu napadení psy a tragické smrti Hartmuta Tautze věnovali Navara⁴⁹ a Pejčoch⁵⁰. V krátkém článku se případu Hartmuta Tautze věnoval i autor této studie⁵¹.

Pohledem etologa se mi jeví velmi nešťastné tvrzení obou autorů, že Tautz se snažil psy odehnat, případně s nimi bojovat. To zcela neodpovídá skutečnému stavu věci, neboť jak je výše uvedeno, psi jej hned pavalí na zem a začali soustavně kousat a Hartmut Tautz neměl žádnou šanci

44 Emailová konzultace s Evou Tanglmayerovou ze správy hřbitovů Marianum – pohřebnictví města Bratislavy z 2. února 2016 a 12. února 2016 – uloženo ve fondu autora.

45 Tamtéž.

46 LESNÁ, L.: *Border killings remain unpunished decades later*. The Slovak Spectator. 13. 10. 2008.

47 MORBACHER, L.: *Hartmut Tautz*. Ústav pro studium totalitních režimů. Projekty: Dokumentace usmrcených na československých státních hranicích 1948 – 1989. Portréty usmrcených (citované 10. dubna 2016). Dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/cs/tautz-hartmut>

48 LESNÁ, L.: *Border killings remain unpunished decades later*. The Slovak Spectator. 13. 10. 2008.

49 NAVARA, L.: *Příběhy železné opony 2*, Brno 2006, s. 258.

50 PEJČOCH, I.: *Útěky za železnou oponu*, Cheb 2009, s. 192.

51 GRYM, S.: *Tragická smrt Hartmuta Tautze na státní hranici v Bratislavě*. Slovenské pohřebnictví 1/2016, s. 28 – 29.

se jim bránit, zejména ne je odehnat, jak píše Navara (Navara, 2006). Stejně je krajně nevhodné, když se vina za jeho smrt svádí na útok psů. Je přinejmenším jasné, že pes není schopen domyslet nějaký právní rámec svého konání, a navíc ty psy někdo musel vycvičit, a na Tautze pustit. Ti psi byli vypuštěni pohraniční hlídkou složenou ze dvou vojáků a psi prostě dělali to, co je naučili. Proto tvrzení Navary⁵²

„...O jeho smrti kousek od hranice svobodné země rozhodli psi Roby a Ryšo. Psi, kteří byli vycvičeni k útoku na člověka.“

...je velmi nešťastné. O jeho smrti rozhodl psovod, který psy vypustil a ti, kteří mu nezajistili okamžitou odbornou lékařskou pomoc. Vyjádření „k útoku na člověka“ je vágní, i dnes se služební psi cvičí k zadržení pachatele, i když jinými způsoby než samotná Pohraniční stráž. Odpovědnost za zákrok psa vůči pachateli nese v plné míře psovod nikoliv pes, jak se mylně naznačuje pan Navara. Jak je výše uvedeno, i zde platí, že je povinností psovoda při použití psa dbát, aby nebyla způsobena újma zjevně nepřiměřená povaze protiprávního jednání.

Z pohledu etologa je to smutné tvrzení, protože psi dělali jen to, co je naučili vojáci Pohraniční stráže, navíc o jeho smrti podle znaleckých posudků rozhodlo hlavně to, že mu nebyla poskytnutá včasná odborná lékařská pomoc, psi neútočili sami, stejně tak je na něj někdo poslal. O jeho smrti nerozhodli psi, ale ti, kteří jej na Hartmuta Tautze pustili a museli být prokazatelně srozuměni s tím, že mohou v takové síly smečky i zabít. Stejně tak odpovídají za smrt Hartmuta Tautze i ti, kteří mu neposkytli potřebnou první pomoc a nezajistili okamžitý zásah lékaře. Roby a Ryšo, jako němečtí ovčáci, byli zneužití k drastické ochraně státních hranic, nebo spíše se sta-

li nebezpečnou zbraní v rukou nezodpovědných vojáků, a ti dělali jen to, co je naučili. Tvrzení pana Navary o tom, že o smrti Hartmuta Tautze rozhodli psi Roby a Ryšo, je stejné, jako bych řekl, že o smrti zastřeleného rozhodla pistole CZ vzor 75 a nikoliv ten, kdo střílel, respektive stiskl spoušť.

Ještě více „kurióznější“ je kapitola věnovaná osudu Hartmuta Tautze v publikaci Pejčocha⁵³, který píše následující:

„Za signální stěnou je psovod vypustil a psi Roby a Ryšo mu okamžitě zmizeli z dohledu, řítí se po pachové stopě. Tautz zřejmě neměl šanci zabitým tvorům uniknout, byli o mnoho rychlejší než běžící člověk a navíc je velmi pravděpodobné, že by jej nezachránilo ani dosažení rakouského území. Agresivní čtyřnožci by si s mezinárodním právem patrně hlavu nelámali a zaútočili na oběť i na území jiného státu.“

Kořist dostihli pouhých 22 metrů od státní hranice a okamžitě se na ní vrhli. Osmnáctiletý mladík neměl bez zbraně naději souboj s dvěma rozzuřenými zvířaty vyhrát. Podle stop je však jisté, že se jim v beznadějné situaci postavil a odhodlaně bojoval holýma rukama. Pohraničníci mezitím postupovali odděleně kukuřicí a snažili se podle štěkotu najít narušitele. Po chvíli doběhli k zdupanému kruhu o průměru 3 metrů, uprostřed něhož ležel Tautz. Mladý východní Němec vypadal strašně, zuřící bestie jej prakticky skalpovaly, jeden z psů mu zaryl tesáky i do páčku, obě nohy měl poseté hlubokými ranami.“

Taková definice chování psů je velmi pro etologa zarážející, zvláště pak polidšťování psů je naprosto neprofesionální. Tvrzení „agresivní čtyřnožci“, „zuřící bestie“ je nemístné a naprosto neprofesionální. Psi dělali naučená schémata, projev nějaké agresivity psů v tom nebyl. Pes plnil jen rozkaz svého psovoda. Tvrzení,

že by si agresivní čtyřnožci nelámali hlavu s mezinárodním právem, je opravdu zcestné, protože za léta své kynologické praxe, kdy mi jako majiteli prošlo několik německých ovčáků a jezevčků, psa nelze vycvičit, aby věděl, kde je hranice státu. Je zřejmé, že autor se spokojil s výkladem děje pohraničnický, když dovede bez velkých problémů uvést, že se pohraničníci orientovali podle štěkotu psů. Skutečnost, že to není možné, píše dříve ve statí o chování psů. O tom, že Tautz s nimi nemohl bojovat, uvádím dříve, proto se dívám takovým dedukcím, které nejsou ničím podložené, jen výpovědi vojáků Pohraniční stráže, kteří si svůj děj upravovali do vlastní podoby. Není pak divu, že takovéto publikování se znaky jasné antropomorfizace pak škodí jinak cenné práci autora publikací o Pohraniční stráž a svádí kynologa k úsměvu na tváři.

Zde na tomto místě bych chtěl podotknout, že případy, kde se prolíná spousta jiných oborů by se měly řešit v konzultaci s odborníky příslušných oborů (viz. níže mé poděkování), protože jinak se dojde ke zkresleným údajům vybočujícím se od skutečného stavu věci.

ZÁVĚR

Na základě výše uvedených skutečností lze prohlásit, že zákrok a chování psů jak uvádí samotná Pohraniční stráž neodpovídá způsobů používání služebních psů, tak ani etologii psa jako takového. Je typickým příkladem toho, že si samotná Pohraniční stráž upravovala své zákroky tak, aby odpovídaly jejich předpisům a nikoliv reálnému stavu věci.

Celému případu bude ještě věnována pozornost v oblasti soudního lékařství a urgentní medicíny za účasti soudních znalců v těchto oborech.

Případ Hartmuta Tautze, kdy jeho

52 NAVARA, L.: *Příběhy železné opony* 2, s. 258.

53 PEJČOCH, I.: *Útěky za železnou oponu*, s. 192.

pokus dostat se do svobodné země skončil tragickou smrtí, je (dle mého názoru) kombinace kriminálního činu s politickým pozadím železné opony – kriminální čin lze spatřovat ve zneužití pravomoci veřejného činitele, těžké ublížení na zdraví s následkem smrti a neposkytnutí pomoci. Politická odpovědnost tam sice je za fungování železné opony, ale na druhé straně, pokud by vojáci PS dodržovali zejména zákon o Sboru národní bezpečnosti, kde se hovořilo o použití mírnějších prostředků, nedošlo by tak k závažné újmě na zdraví a následné smrti Hartmuta Tautze.

Smrt Hartmuta Tautze je naprosto zbytečnou, doplněnou závažným pochybením všech, kteří se na zákroku proti tomuto uprchlíkovi podíleli. Z hlediska citovaných výpovědí i výzkumu je nanejvýše patrné, že pro dotyčné osoby bylo předněj-

ší prohledat „místo činu“, informovat velitele než poskytnout první pomoc těžce zraněnému chlapci. Stačilo obvázat rány tlakovým obvazem, dodržovat pravidla protišokových opatření a předat zraněného neprodleně odborné lékařské péči.

Jistě, byla doba totalitní moci, která všemožně bránila vycestovat zejména do „kapitalistických“ zemí, ale z mého pohledu toto nezbavuje morální odpovědnosti za smrt mladého klarinetisty všechny zúčastněné na tomto „zákroku“. Je nepochybné, že smrti Hartmuta Tautze se dalo zabránit včasnou a účinnou laickou první pomocí a rychlého předání do péče lékařů. Jak je mi známo, zatím se nenašel nikdo ze „zúčastněných“, který by se za tak závažné pochybení, které skončilo smrtí Hartmuta Tautze, omluvil.

Tento tragický a smutný příběh mladého východoněmeckého klari-

netisty je příkladem fungování železné opony socialistického Československa, a také příkladem jak daleko (podle mého názoru) dojde snaha vojáků o splnění úkolů bez ohledu na lidský život. Tvzení, že „plnili jen své úkoly“ je podle mne naprosto zcestné, poskytnutí první pomoci těžce zraněnému je morální povinností každého.

Děkuji touto cestou všem, kteří mi byli nápomocni při výzkumu a při řešení tohoto případu. Zejména děkuji Ing. Ludvíku Pincovi, Ph.D., za cenné konzultace v oboru služební kynologie, doc. MUDr. Viliamu Dobiášovi, Ph.D., za konzultace v oboru urgentní medicíny. Děkuji rovněž MUDr. Petru Balážovi, Ph.D., za cenné informace a konzultace v oboru soudního lékařství.

Stanislav Grym: Last Sonata for Clarinet at the Iron Curtain

This study has been dedicated to the tragic death of Hartmut Tautz, an 18 years old East-German clarinetist, one of the last victims of the so called Iron Curtain. Hartmut Tautz was attacked by a pack of dogs of the Czechoslovak Border Protection Units when he attempted to cross the Czechoslovak-Austrian border on 8 August 1986 in the night in Bratislava – Petržalka and the next morning on 9 August 1986 he died in the Military Hospital in Bratislava. The author, based on the study of archive sources and special literature, describes in details the course of this tragic event explaining methods used in training and using dogs by the Czechoslovak Border Protection Units, as well as the “care” about heavily injured Hartmut Tautz. The study proves in its conclusion that serious injuries caused to the young clarinetist by attacking dogs were life dangerous. Hartmut Tautz died due to a hemorrhagic shock caused by massive bleeding that was not stopped, as Border Protection Units members did not provide him with the first aid.

Stanislav Grym (1975)

Lesník, ornitológ a kynológ. Venuje sa etológii a ekológii psovitých a mačkovitých domácich a voľne žijúcich šeliem a problematike environmentálnej kriminality v Českej republike. Zaoberá sa problematikou využívania služobných psov Pohraničnej stráže pri ochrane štátnych hraníc v období od 31. júla 1951 do 29. decembra 1989.

DENNÍK DOMINIKA MANDRÁKA Z POVSTANIA A NEMECKÉHO ZAJATIA (1944 – 1945)

BRANISLAV KINČOK

Po páde Banskej Bystrice 27. októbra 1944 bolo Slovenské národné povstanie porazené. Rozpad jeho hlavnej ozbrojenej zložky – povstaleckej armády – sa začal po rozkaze generála Rudolfa Viesta „prejsť na partizánsky spôsob boja“. V situácii úplného obklúčenia nepriateľom však išlo o nereálny rozkaz a armáda ako celok na partizánsku formu boja neprešla. Podarilo sa to len niektorým menším jednotkám a ostatní vojaci mali len dve možnosti – včas utiecť alebo sa dobre ukryť. Väčšina povstaleckých vojakov šťastne unikla do svojich domovov. Časť vojakov však toľko šťastia nemala a ocitla sa v rukách nemeckých okupačných jednotiek. Väčšina z nich putovala do nemeckých zajateckých táborov, prípadne skončila v internačných táboroch zriadených na území Slovenskej republiky. Ich osud bol až do konca druhej svetovej vojny v Európe plne v rukách nacistov.

Prvé transporty slovenských vojakov smerovali na územie tretej ríše už od septembra 1944 a tvorili ich príslušníci východoslovenskej armády, ktorých na prelome augusta a septembra bleskovo odzbrojila nemecká armáda. V tomto prípade ešte nešlo o vojnových zajatcov, pretože ako príslušníci spojeneckej slovenskej armády získali oficiálne status internovaných vojakov. V priebehu novembra 1944 sa k nim pripojili vojaci, ktorí padli do zajatia po porážke povstania. Podľa odborných odhadov sa v nemeckých zajateckých táboroch a v internačných táboroch zriadených na území Slovenskej republiky ocitlo približne 30 000 slovenských občanov.¹

Väčšina zajatých vojakov sa najskôr ocitla v zberných (prechodných) zajateckých táboroch na úze-

mí Slovenska. Tu ich Nemci postupne rozdeľovali do jednotlivých skupín – menšia časť vojakov (prevažne dôstojníci) získala štatút vojnového zajatca, prípadne bola len internovaná, no väčšia časť (poddôstojníci a mužstvo) skončila v pracovných útvaroch alebo dokonca v koncentračných táboroch.² Po tomto rozdelení boli slovenskí vojaci postupne deportovaní do táborov na území Tretej ríše.

Z vojenského hľadiska bolo územie nacistického Nemecka rozdelené na vojenské okruhy (Wehrkreis). V priebehu druhej svetovej vojny ich počet narástol na 21 a označovali sa rímskymi číslicami I – XXI. Týmto okruhom taktiež podliehali okruhovému veliteľstvu zajateckých táborov (Wehrmachtsauskunftsstelle für Kriegerverluste und Kriegsgefangene). Väčšinu slovenských zaja-

tých vojakov tvorilo mužstvo – vojaci a poddôstojníci, ktorí boli deportovaní do táborov pre mužstvo pozemných vojsk – Stammlager für kriegsgefangene Mannschaften und Unteroffiziere (skratka Stalag). Dôstojníci najčastejšie skončili v táboroch pre dôstojníkov – Offizierslager für kriegsgefangene Offiziere (skratka Oflag).³ Z označenia vojenských okruhov vychádzalo aj značenie jednotlivých zajateckých táborov. Napríklad označenie Stalag IV B Mühlberg znamenalo: zajatecký tábor pre mužstvo pozemných vojsk (Stalag), zriadený ako druhý (B) vo štvrtom (IV) vojenskom okruhu (Sasko) v mestečku Mühlberg.

Po príchode do hlavného táboru prešli slovenskí zajatci dôslednou prehliadkou a evidenciou. Precízna nemecká byrokracia vytvorila ku každému zajatcovi osobnú za-

1 KOLLÁR, P.: Účastníci SNP v nemeckých zajateckých táboroch. In: KORČEK, J. (zost.): Vojenské aspekty SNP. Žilina 1994, s. 185; LACKO, M.: Slovenské národné povstanie 1944. Bratislava 2008, s. 170.

2 Bližšie pozri ÚKROP, P.: Slováci v Stutthofe. Prešiel som bránou smrti..., Banská Bystrica 1999.

3 V systéme nemeckých zajateckých táborov boli napríklad aj Frontstalagy (Frontstammlager für Kriegsgefangene) – zajatecké tábory zriadené priamo v tle frontu a Dulagy (Durchgangslager für Kriegsgefangene) – zajatecké tábory slúžiace k roztriedovaniu a ďalšiemu transportu zajatcov.



Strážne veže v zajateckom tábore Stalag IV B Mühlberg (Zdroj:www.wikimedia.org)

jateckú kartu – Personalkarte, ktorá obsahovala viacero údajov: priezvisko, krstné meno, dátum narodenia, náboženstvo, informácie o rodičoch a manželke, štátnu príslušnosť, vojenskú hodnotu, vojenský útvar, civilné zamestnanie atď. Na prvej strane karty bola aj fotografia zajatca a odtlačok jeho prsta. Zadná strana karty obsahovala údaje o pobyte zajatca v jednotlivých táboroch. Každému zajatcovi prideliť osob-

né zajatecké číslo, ktoré sa skladalo z označenia zajateckého tábora a zo samostatného zajateckého čísla, ktoré označovalo nielen konkrétneho zajatca, ale približne i dobu, kedy bolo pridelené. Nikdy sa nemeňilo a bolo vyrazené na kovový pliešok alebo vyrezané do drevenej doštičky, ktorú museli mať zajatci stále pri sebe. Preto ju väčšinou nosili zavesenú na krku.⁴ Väčšina zajatých Slovákov však nakoniec v hlav-

nom tábore nezostala a postupne boli premiestnení do pobočných táborov – tzv. Arbeitskommandos (pracovných skupín), ktoré boli zriadené v blízkosti tovární, uhoľných baní, lomov, fariem alebo železníc.⁵ V týchto táboroch bola hlavnou náplňou zajateckého života namáhavá práca, ktorá v kombinácii s nevyhovujúcimi ubytovacími a stravovacími podmienkami veľmi rýchlo oberala zajatcov o sily. Tieto podmienky sa s blížiacim koncom vojny ešte zhoršili a pre väčšinu Slovákov sa každodenný život v zajatí zmenil na boj o holú životnú existenciu. Podľa odborných odhadov následkom nepredstaviteľného zajateckého strádania sa domov nikdy nevrátilo približne 800 Slovákov.⁶ Ďalšie stovky umreli na následky vyčerpania až po návrate domov a u mnohých sa niekoľkokomesačné zajatie trvalo podpísalo na zdravotnom stave.

Osudy slovenských vojakov v nemeckých zajateckých táboroch boli už námetom viacerých odborných prác.⁷ Tejto problematike sa venovali autori aj na stránkach časopisu *Pamäť národa*, a to hlavne z hľadiska prameňnej bázy.⁸ Práve osobné denníky zajatých alebo internovaných slovenských vojakov patria, vďaka svojej autenticite a krátkemu časovému odstupe od zachytávaných historických udalostí, k najcennejším prameňom, na aké môže histo-

4 KOLLÁR, P.: Účastníci SNP, s. 191.

5 Pobočné tábory sa označovali aj ako „Zweilager“ alebo „Teillager“. Tamže.

6 LACKO, M.: Slovenské národné povstanie 1944, s. 170.

7 Okrem už spomenutých uvedieme ešte niekoľko ďalších: KOLLÁR, P.: K osudu odzbrojených, zajatých a pochytených príslušníkov východoslovenskej armády. In: ČAPLOVIČ, M. – STANOVÁ, M.: Karpatsko-duklianska operácia – plány, realita, výsledky. Bratislava 2005, s. 214 – 220; ORSKI, M.: Preprava slovenských povstalcov do koncentračného tábora Stutthof a iných táborov na gdanskom prímorí (november 1944 – máj 1945). In: LIPTÁK, J. (zost.): SNP v pamäti národa. Banská Bystrica – Bratislava 1994, s. 304 – 319; Tenže: Transport slovenských povstalcov do hitlerovských táborov na Gdanskom pobreží Poľska (november 1944 – máj 1945). In: HALAJ, D. – TÓTH, D.: Nezodpovedané otázky. K spochybňovaniu odboja a SNP v našich národných dejinách. Banská Bystrica 1996, s. 155 – 168.

8 Ako prvý bol v časopise *Pamäť národa* publikovaný rozsiahly denník internovaného dôstojníka Františka Kureka (BACHRATÝ, M. – LACKO, M.: Denník slovenského dôstojníka z nacistickej internácie (august – október 1944). *Pamäť národa*, roč. 5, 2009, č. 2 a 3, s. 48 – 62 a 68 – 85). Ďalšími publikovanými boli krátke zápisky zajatého vojaka Eduarda Kohútika (MIČIANIK, P.: Zápisky Eduarda Kohútika zo zajatia (november 1944 – jún 1945). *Pamäť národa*, roč. 6, 2010, č. 2, s. 88 – 93). Ako posledné boli publikované dva exempláre – zápisky zajatého vojaka Štefana Marinčáka (MIČIANIK, P.: Zapisník zo zajatia (november 1944) Štefana Marinčáka. *Pamäť národa*, roč. 7, 2011, č. 1, s. 66 – 74) a denník zajatého dôstojníka Mikuláša Móžera (MIČIANIK, P.: Denník zo zajatia v Nemecku 1945 – Mikuláš Móžer. *Pamäť národa*, roč. 7, 2011, č. 2, s. 69 – 86).



Dominik Mandrák (vľavo) na východnom fronte (Zdroj: Archív Štefana Adama)

rik pri výskume tejto problematiky natrafiť.⁹ Sú neoceniteľné najmä pri výskume každodenného života slovenských vojakov v nemeckých zajateckých táboroch.¹⁰

Jedným z vojakov, ktorý si počas nemeckého zajatia písal osobný denník, bol aj Dominik Mandrák. Narodil sa 30. januára 1920 v Hronských Kľačanoch v rodine Micha-

la Mandráka a Alžbety rod. Frtúsovej. V rodnej obci navštevoval miestnu ľudovú školu a neskôr pokračoval v štúdiu na Štátnej meštianskej škole v Leviciach. Po ukončení školy pracoval ako príležitostný robotník. V júli 1940 odišiel za prácou do Nemecka a až do septembra 1941 pracoval v oceliarniach v Donawitz (Rakúsko), ktoré od roku 1941 patrili do rozsiahleho komplexu Reichswerke Hermann Göring. V máji 1941 prešiel odvodom a 1. októbra 1941 narukoval do slovenskej armády. Základný vojenský výcvik absolvoval v Trnave a 16. marca 1942 ho odvelili na východný front k Zaisťovacej divízii. Tu vykonával nepretržitú službu až do svojej prvej dovolenky, ktorú dostal v auguste 1943. Po jej ukončení sa znovu vrátil k svojej jednotke, ktorá medzitým dostala nové označenie – 2. pešia divízia. V tomto období nastal v divízii výrazný úpadok morálky, čo sa prejavilo nárastom počtu dezercii k partizánom. Aj samotný Dominik Mandrák spolu so svojimi spolubojovníkmi istý čas uvažoval o prechode k partizánom.¹¹ Situácia sa naďalej zhoršovala, a preto bola 2. pešia divízia v októbri 1943 reorganizovaná na Technickú brigádu (stala sa nebojovou jednotkou) a premiestnená do Talianska. Dominik Mandrák v jej radoch zotrval až do apríla 1944, kedy odišiel na dovolenku, po ktorej už zostal pôsobiť v Bratislave. V júni 1944 odišiel do civilu, ktorý si však dlho neužil. Po vypuknutí Povstania a vyhlásení mobilizácie musel znovu narukovať – tentoraz do radov povstaleckej armády (1. československá armáda na Slovensku). Už 10. septembra 1944 sa hlásil na vojenskom veliteľstve v Novej Bani a na druhý

9 K problematike zachovania denníkov z vojnového obdobia pozri: LACKO, M. (zost.): Denníky a spomienky vojakov z východného frontu 1941 – 1944. Bratislava 2016, s. I – VII.

10 Táto problematika zatiaľ reflektovala len v nasledujúcich prácach: NOWAK, E.: Slovenskí povstanci v táboroch Wehrmachtu pre vojnových zajatcov na území dnešného Poľska (1944–1945). In: TÓTH, D. – KOVÁČIKOVÁ, K. (zost.): SNP 1944 – vstup Slovenska do demokratickej Európy. Banská Bystrica 1999, s. 304 – 314; PAZÚRIKOVÁ, A.: Osudy vojakov z Oravy v nacistických lágroch. In: Historické rozhľady, č. 1/2004, s. 195 – 205.

11 MANDRÁK, D.: Zápisky z domova a cudziny. s. 6. Kópia v archíve autora.

deň nastúpil do Hlinkových kasární vo Zvolene. Po absolvovaní krátkého vojenského výcviku sa spolu so svojou rotou presunul do priestoru Kremnických vrchov, kde pôsobil až do porážky Povstania. Po rozbití jeho jednotky sa vojaci rozprchlí po okolí a samotný Dominik Mandrák sa spolu so skupinou ďalších vojakov ukryl v opustenej chate nad obcou Tajov, kde ich 30. októbra 1944 zajali nemeckí vojaci. Zaradili ho do transportu, ktorý 6. novembra 1944 dorazil do zajateckého tábora Stalag IV B Mühlberg. Po 10 dňoch ho zaradili do pracovnej skupiny v dnes už neexistujúcej českej obci Ervěnice (pri Moste) – Arbeitskommandos in Seestadt, ktorá bola súčasťou zajateckého tábora Stalag IV C. Tu bol v priestoroch povrchovej uhoľnej banie a v priestoroch štátnej elektrárne Ervěnice zriadený zajatecký tábor pre sovietskych, francúzskych a talianskych vojakov.¹² Svoje pôsobisko tu od novembra 1944 našli aj slovenskí vojaci, pracujúci pre banskú spoločnosť Sudetenländische Bergbau AG (SUBAG). Medzi nimi sa nachádzal aj Dominik Mandrák, ktorý najčastejšie pracoval v povrchovej bani Hedvika. Táborová práca predstavovala pre zajatcov hlavnú náplň dňa. Nástup do práce bol pohyblivý a bol ovplyvnený ročným obdobím, prípadne tým, či bola práca vykonávaná v tábore alebo mimo tábora. Budíček v tábore Ervěnice bol v pracovných dňoch (pondelok až sobota) spravidla o 4:15 hod. a nástup do práce v zimných mesiacoch o 6:30 hod., v jarných o 5:30 hod. Návrat z práce bol pohyblivý a v posledných mesiacoch vojny ho ovplyvňovala najmä letecká činnosť spojencov. Preto sa čas ukončenia práce pohyboval v širokom rozmedzí 14:00 hod. – 16:30 hod. Prácu zajatci vykoná-



V uniforme slovenskej armády. Dominik Mandrák v strednom rade vpravo (Zdroj: Archív Štefana Adama)

vali za každého počasia a v zimných mesiacoch často aj pri ťažkých poveternostných podmienkach. Jediným voľným dňom bola nedeľa, ale ani to nebývalo vždy pravidlom. Jednotvárnosť pracovných dní sa začala meniť až približujúcim sa frontom. Jedným z jeho dôsledkov boli pribúdajúce problémy so zásobovaním. Už beztak nedostačujúca a nízkokalorická strava sa navyše stala aj jednotvárnou. Najcitelnejším bolo pre zajatcov zníženie dávky základnej potraviny – chleba. Naproti tomu intenzita práce sa nezmenila. To spôsobilo, že väčšina (nielen) slovenských zajatcov bolo v prvých jarných mesiacoch roku 1945 už krajne fyzicky a psychicky vyčerpaná. Odrazilo sa to predovšetkým na zvýšenej chorobnosti medzi zajatcami. V takejto situácii sa ocitol aj Dominik Mandrák, ktorý si v predposled-

ný marcový deň roku 1945 do svojho denníku zapísal: „Zo dňa na deň som slabší a opuchlý v tvári a opieram sa o palicu ako starček.“¹³ Nečudo, že problematickými sa pre zajatcov stali už aj kratšie pochody. V dôsledku nedostatočnej stravy a namáhavej práce sa tieto presuny ku koncu vojny stávali otázkou života a smrti: „Už veľa našich vojakov [je] chorých a nevládných, každú chvíľu niekto zomrie. Keď ide z práce a nevláda ísť, vojak nemecký ho udrie pažbou po hlave a je po človekovi. Keď čakajú na večeru, to vyzerá ako armáda kostlivcov. Sme opuchnutí do tváre a večer, keď si vyzúvam topánky, nohy mám opuchnuté ako krhly. Len viera v život a slobodu ma udržuje pri živote.“¹⁴ Koniec utrpenia pre slovenských zajatcov v okolí Mostu prišiel až s príchodom Červenej armády. Tá oslobodila tábor v Ervěniciach 8. má-

12 Dostupné na: <http://www.evzi.estranky.cz/clanky/mista-zajeti-a-internace-1922-1954/zajatecke-tabory-v-nemecku-a-na-okupovanych-oblastech-1939-1945/seznam-zajateckych-pracovnich-komand-v-cechach-na-morave-a-ve-slezsku-1939-1945/wehrkreis-iv-severni-a-severozapadni-cechy/landkreis-bruex-most.html>

13 MANDRÁK, D.: Zápisky zo SNP a zajateckého tábora Mühlberg – Ervěnice u Mostu, časť III. s. 8. Kópia v archíve autora.

14 Tamže, s. 5.



Povrchová baňa Hedvika v Ervěniciach (Zdroj: www.ekolist.cz)

ja 1945. Slovenských vojakov spolu s Dominikom Mandrákom hneď na druhý deň premiestnili do dnes už zaniknutej obce Kopisty pri Moste. Vzhľadom na zložitú bezpečnostnú situáciu zatiaľ nemohli myslieť na skorý návrat domov. Miestne národné výbory v obciach v okolí Mostu preto slovenských vojakov využívali na strážnu službu. Dominika Mandráka do strážneho oddielu zaradili už 10. mája 1945. Vykonával strážnu službu na križovatkách a zabezpečoval koordinovaný presun nemeckých vojakov, ktorí kapitulovali v okolí Prahy. Povolenie na návrat domov dostal až 18. mája 1945 a po štvordňovom namáhavom presune sa konečne vrátil domov. V civile opäť dlho nepobudol a už 3. septembra 1945 musel znovu narukovať do československej armády. Až na základe žiadosti rodičov ho prepustili do civilu, a tak definitívne vyzlie-

kol vojenskú uniformu. V roku 1946 sa oženil a mal tri deti. Po vojne sa zamestnal v harmaneckých papierňach, potom v Chemických závodoch Juraja Dimitrova v Bratislave. Neskôr začal pracovať v Slovenských energetických strojárňach v Tlmačoch a do dôchodku odišiel zo susedného podniku – Preciosa Tlmače. Dôchodok si však príliš neužil, pretože 17. februára 1982 vo veku 62 rokov zomrel.¹⁵

Denník Dominika Mandráka sa zachoval v dvoch exemplároch. Prvým je denník s názvom *Zápisky z domova a cudziny*, ktorý obsahuje záznamy už od roku 1940. Písal si ho priebežne a pravdepodobne ho mal pri sebe aj pri pobyte na východnom fronte a v Taliansku. Záznamy z obdobia Povstania a nemeckého zajatia dopísal do denníka tesne po návrate domov v júni 1945, a to na základe zachovaných poznámok. Druhý

exemplár napísal až s istým časovým odstupom – pravdepodobne po návrate z vojenskej služby v československej armáde. Tento denník, nazvaný *Zápisky zo SNP a zajateckého tábora Mühlberg – Ervěnice u Mostu*, už obsahuje iba zápisky z Povstania a nemeckého zajatia, doplnené niekoľkými vetami o službu v československej armáde a prvé kroky v civilnom živote. Časti, ktoré mapovali jeho pôsobenie na východnom fronte a v Taliansku, do tohto exempláru nezaradil. Pravdepodobne sa celkom oprávnene obával, že akékoľvek pripomínanie jeho služby v slovenskej armáde by mu mohlo v budúcnosti uškodiť. Zápisky z Povstania a nemeckého zajatia sú v oboch exemplároch (okrem spomínaného záveru) takmer identické, s tým rozdielom, že druhý, neskôr písaný exemplár, je predsa len na niektorých miestach podrobnejší. Z tohto dôvodu sme sa rozhodli publikovať denník popisujúci „iba“ udalosti z Povstania a nemeckého zajatia.¹⁶

Možno konštatovať, že denníky zo zajatia si písala hlavne vzdelanejšia časť slovenskej armády – dôstojníci, ktorí v civile pôsobili ako učitelia. Denníky obyčajných vojakov sú vzácnejšie a ak sa aj zachovali, tak často obsahujú len torzovité a krátke záznamy. Spôsobil to najmä fakt, že títo zajatci boli nasadení na namáhavé práce a v podmienkach každodenného strádania, hladu, smädu a týrania len ťažko mohli myslieť na písanie nejakých zápiskov. To však nie je prípad denníka Dominika Mandráka. Jeho záznamy sú síce jednoduchšie, s menším počtom komentárov a osobných pocitov, čo je dane úrovňou dosiahnutého vzdelania a už aj spomenutého strádania, no na druhej strane takmer dokonale zaznamenávajú všetky ob-

15 Za poskytnutie základných biografických údajov, fotografického materiálu a ďalších neoceniteľných informácií ďakujem Markovi Ivanickému, PaedDr. Štefanovi Adamovi a Ing. Dominikovi Mandrákovi.

16 Na toto rozhodnutie mal vplyv aj celkový rozsah denníka, ktorý by sa spolu so záznamami popisujúcimi pobyt Dominika Mandráka na východnom fronte a v Taliansku musel publikovať po častiach. Rovnako zavážil aj fakt, že v poslednom období bolo na stránkach časopisu *Pamäť národa* publikovaných viacero denníkov z východného frontu.

lasti každodenného zajateckého života. Úplne podrobne popisujú táborový režim – od presných časov budíčkov, nástupov do práce, príchodov z práce, cez podrobné zloženie táborovej stravy (dokonca aj hmotnostné!) až po každodenné pracovné nasadenie. Denné záznamy teda majú rovnakú formu – budíček, ráňajky, nástup do práce, počasie, pra-

covná činnosť, obed, návrat z práce, večera a niekoľko poznámok k prežitému dňu. To samozrejme znižuje čitateľnosť denníka, no na druhej strane poskytuje odbornej verejnosti neoceniteľný prameň informácií. Denník Dominika Mandráka je z tohto hľadiska výnimočný a vďaka nemu je možné načrtnúť základné rysy každodenného života slovenské-

ho vojaka v nemeckom zajateckom tábore.

Denník je publikovaný v plnom znení, s menšími úpravami chýb, preklepov a pravopisu.

Za spresňujúce informácie pri vytváraní poznámkového aparátu ďakujem kolegovi Pavlovi Mičanikovi.

ZÁPISKY ZO SNP A ZAJAT.[ECKÉHO] TÁBORA

Mülberg¹⁷ – Ervenice¹⁸ u Mostu

10. 9. 1944

Som [sa] hlásil na vojenskom vel.[iteľstve] v Novej Bani.

11. 9. 1944

Príchod do Zvolena kde som sa hlásil o 14. hod v Hlinkových kasárňach, kde nás prezentovali a spali sme v gymnáziu.

12. 9. 1944

Sme sa obliekli do voj.[enských] šiat a zas sme spali v gymnáziu.

13. 9. 1944

Už sme boli organizovaná rota, odišli sme do kina Živeny, kde sme boli ubytovaní na jednu noc.

14. 9. 1944

Odchádzame na stanicu kde sa naládujeme. Odchádzame vlakom do Ban.[skej] Bystrice. Tu sa vyládujeme a ideme peši do Kyncelovej¹⁹. Z Kyncelovej ešte v ten deň odchádzame do Senice²⁰. Tu sme spali jednu noc. V Senici boli zlí ľudia, nechceli nám predať ani mlieko.

15. 9. 1944

Po obede odchádzame do Seliec, tu sme ubytovaní na kraji dediny a potom v škole.

16. 9. 1944

Na lúke reorganizácia roty. Naša čata čaká na odchod.

17. 9. 1944

Bol som v kostole, lebo je nedeľa. Nič zvláštneho sa neprihodilo.

18. 9. 1944

Ráno sme nastúpili pred vel.[iteľstvo] práporu a po obede sme sa vrátili na ubikácie.

19. 9. 1944

Ráno nástup, preradený k prvejrote a ubytovaný v škole. Vel.[iteľ] roty je ndp²¹. Szabo zo Sklen.[ých] Teplíc a veliteľ našej čaty pdp.²² Polony Rud.[olf] zo Slovenskej Ľupče, zástupca Mesiarík, veliteľ družstva Nichta z Čajkova. Po obede strelba z protitankových pušiek.²³ Strieľal som dobre.

20. 9. 1944

Ráno na cvičák, hneď bol vytrúbený let.[etcký] poplach, tak sme robili obranu pasívnu. Sme ešte stále v Selciach, čakáme na odchod. Po obede sme išli na pochodové do blízkeho smrek.[ového] lesa. Oddychujeme a potom ideme domov.

21. 9. 1944

Ráno na cvičák. Po príchode z cvičáku prisaha. Po obede zas na cvičák. Jano Hancko²⁴ ide domov na dovolenku. Deň sa končí bez zvláštnych udalostí.

22. 9. 1944

Ráno odchod zo Seliec – Senicu – Kyncelovú – Ban.[skú] Bystricu – Podlavice – Tajov – Králiky. Stojíme pod jednou šopou. Padá dažď. Dostali sme obed. Ideme ďalej, je to roztratená dedinka. Pri družstevnom obchode sa ubytuje naše družstvo u jedných starých bezdetných ľudí a spíme na šope v sene.

24. 9. 1944

Je práve nedeľa a stále prší. Stará nám uvarili mlieka a ďalej spíme. Táto dedinka je ako stvorená rajska záhrada, hojnosť ovocia každého druhu. Hancko prišiel z dovolenej. Priniesol mi chleba a husacinu. Naša čata čaká na odchod. Ideme preč, lúčime sa so starenkou a starkým a odchádzame cez husté lesy, cesta je veľmi únavná. Ideme na Tri Kríže už sme sa konečne dostali do hájov-

17 Správne Mühlberg.

18 Správne Ervenice.

19 Kynceľová.

20 Ide o Senicu pri Banskej Bystrici.

21 Nadporučík.

22 Podporučík.

23 Išlo o sovietske protitankové pušky PTRD-41 kalibru 14,5 mm dodané povstaleckej armáde vzdušným mostom zo Sovietskeho zväzu.

24 Ján Hacko ml. tiež z Hronských Kľačan.

ne „Hostinec u hájníka“. Tadiaľto vedie horská cesta z Kremnice do Ban. [skej] Bystrice kadiaľ vozievali zlato do Ban. [skej] Bystrice. V noci som mal stráž, vietor duje a dážď padá celú noc.

25. 9. 1944

Ráno prší, čaká nás hlad. Ponevác je sem ťažká doprava potravín. Zveriny je tu málo. Sme vo výške 1248 m Smrčník²⁵. Veľká delostrelecká činnosť. Celý deň prší.

26. 9. 1944

Ráno je pekne o 8. hod. ideme na hliadku. Boli sme až pri hlásnej službe. Letecká činnosť našich lietadiel. O 16. hod sme sa vrátili na miesto. Večer horela Janova Lehota nemecká dedina.²⁶

27. 9. 1944

Ráno pekne. Letecká činnosť našich lietadiel. Bombardovali nepriat. [eľské] pozície.²⁷ Večer sme boli na hliadke ďaleko v lese.

28. 9. 1944

Ráno na hliadke až nad Kremnicou kde sme sa rozostavili o 15 hod odchádzame do Hájovne.²⁸ Delostrelecká činnosť je slabá a letecká žiadna. Počasie špatné, chladno, zamračené. Večer som mal stráž.

29. 9. 1944

Ráno som mal stráž, chladno, nič zvláštneho sa neprihodilo.

30. 9. 1944

Ráno 9,30 h ideme na hliadku o 15 hod. sa vraciame. Dnes je pekný deň a je práve sobota. Rozpomienky na soboty z predošlých rokov. Dnes je zvlášť dobrý obed, lebo sme zabili dvoch jeleňov. Delostrelecká činnosť.

1. 10. 1944

Je nedeľa, ležíme v hájovni, čo bude s nami ďalej to nevieme. Sedíme tu na kopci a obdivujeme krásy Slovenska. Keď pozriem na tie kopce, pripadá mi to ako rozbúrený Jadran. Tu kde bývame bolo pôsobisko nášho prvého partizána Jánošíka. Tu pod strechou kde bývame bol hostinec, nie raz tu boli zbojnícke ruvačky a v pivnici sa riešili záležitosti. Zlato, ktoré odvážali z Kremnice do Ban. [skej] Bystrice sa takto dostalo do zbojníckych rúk.

2. 10. 1944

Ráno prší. Ideme na hliadku. Veľmi sme zmokli. Večer som mal stráž. Dnes bola slabá del. [ostrelecká] činnosť.

3. 10. 1944

Ráno zas prší. Po obede sa mračná roztrhnú sem, tam vykukne aj slnko. Veľká del. [ostrelecká] činnosť. Údaje tu má byť aj čs. brigáda z SSSR.²⁹

4. 10. 1944

Zamračené neprší. Sem tam vykukne aj slnko. Pomáhame kopat ze-

miaky hájníkovi. Ideme na hliadku. Z rána letecká a delostrelecká činnosť na viacerých stranách. Z domu nemám žiadne správy.

5. 10. 1944

Ráno pekne. Boje pred Kremnicou. K obedu sa zamračí. Situácia sa zhoršuje. Veľká del. [ostrelecká] činnosť, letecká je slabá. Mračná sa vlečú po vrchoch. Dnes sme na hliadke neboli. Zaistili sme jedného ženístu z Kremnice, ktorý mal pod našou rovnošatou aj jednu nemeckú uniformu, mal hodnosť slobodníka. Eskortujeme ho traja pod bodákom do Kremnice. U útvaru ho poznali, nevyvodili z toho žiadne dôsledky. Dali sa nám najesť. Vraciame sa do hájovne, je tma cesta je zarúbaná, je veľmi tma. Šťastne sa dostaneme do hájovne.

6. 10. 1944

Ráno pripravený na odchod, lúči-me sa s horárom a jeho ženou. Únavná cesta na Skalku, tam je zhromaždených moc ľudí z Kremnice na otvorenom teréne dobyť a streliť. Nemali kam ísť, lebo do Ban. [skej] Bystrice nebol ešte tunel prekopaný, šťastne sa dostaneme do Kordíka, ubytujeme sa v Potrav. [nom] družstve. Po obede vyjdeme do záhrady. Tu na Skalku zaútočilo asi 6 nemeckých lietadiel a narobili tam veľký masaker.³⁰

25 Správne Smrečník.

26 V dňoch 25. – 26. 9. 1944 prebiehali v okolí Janovej Lehoty tvrdé boje.

27 Leteckú aktivitu nad západnou časťou povstaleckého frontu v ten deň vyvíjal 1. československý stíhací letecký pluk v ZSSR, ktorý mal základňu na poľnom letisku pri obci Zolná. Kvôli hustej hmle a nízkej oblačnosti mohli povstalecké lietadlá 27. 9. 1944 odštartovať až o 11:35 hod. Prvé tri stíhačky Lavočkin La-5FN štartovali proti nemeckým prieskumným lietadlám Messerschmitt Bf 109G-6/R-2. Vzápätí po nich odleteli z poľného letiska Zolná ďalšie tri La-5FN, ktoré bombardovali sklady bojovej skupiny SS Schill v Horných Hámroch zriadené v obytných domoch. Sklady začali po nálete horieť. Ďalšie tri stíhačky štartovali s úlohou napadnúť nemecké nákladné autá na futbalovom štadióne v Handlovej. V cieľi však žiadne autá neboli, a tak stíhači bombardovali severný východ zo železničného tunela nad Handlovou a delostreleckú batériu pri Horných Hámroch. Ďalší roj štyroch La-5FN vyradil z boja nemeckú delostreleckú batériu západne od Handlovej a zapálil dve nákladné autá s príviesmi na ceste pri Horných Hámroch. STANISLAV, J. – KLABNÍK, V.: *Slovenské letectvo 3 (1944 – 1945)*. Bratislava 2003, s. 142.

28 Pravdepodobne dnešná Chata Hostinec.

29 Druhá československá paradesantná brigáda v ZSSR. Brigáda sa sformovala na začiatku roku 1944 z príslušníkov slovenskej 1. pešej divízie, ktorí padli do sovietskeho zajatia na prelome októbra a novembra 1943 v Nogajskej stepi.

30 V priestore Skalka boli v tom čase nasadené dve delostrelecké batérie s húfnicami vz. 14/19 kalibru 100 mm a jedna s kanónmi vz. 30 kalibru 76,5 mm. Pešie prápory IV. taktickej skupiny mali obsadené okolité výšiny v blízkosti cesty vedúcej na Skalku. Povstalci z priestoru Skalky kontrolovali nemecký pohyb v Dolnom Turčeku, preto sa ich Nemci odťiaľ snažili vytlačiť za každú cenu. Na povstalecké pozície po dôkladnom vzdušnom prieskume 6. 10. 1944 najskôr zaútočili štyri bombardéry Siebel Si 204E. Na horskú cestu v oblasti Kremnica – Skal-

7. 10. 1944

Ráno ideme na hrebene nad Kordíky. Najprv si vybudujeme obranné postavenie a v noci stráž.

8. 10. 1944

Ráno mlha a chladno, stráž u guľometu. Na večer prieskum lesa, začína padať dážď. Na noc sa sťahujeme do palebného postavenia. Už prší robíme si stravu. Do stanu mesto slamy si nalámeme čečinu. Sme zmoknutí spať sa nedá, lebo je nám zima.

9. 10. 1944

Cez deň spíme a časť dávame pozor. Je mlha musíme byť pripravení. Zle nás stravujú len s bryndzou.

10. 10. 1944

Ráno je mlha, prší, sme smädní len vtedy sa napijeme keď nám natečie do šálky zo stanu. V noci hliadkujeme od 21 h – 23 h.

11. 10. 1944

Hmla sa roztrhne a máme pekný pohľad na Ban.[skú] Bystricu. O 15 hod bolo napadnuté naše pravé krídlo ozvena nám ukázala, že nás napadli od chrbta preto nastal v našich družstvách zmätok, prvé družstvo a tretie družstvo našej čaty ušlo zo svojich okopov. Naše družstvo ostalo na svojich miestach.

12. 10. 1944

Ráno ideme na prieskum, ideme zisťovať mínomet.[né] hniezda, vrch bol holý, len kde tu bol strom na úpäť bol podrast, ktorým sme sa predierali, ráno bol silný mráz cesta bola únavná a nebezpečná. Cestou nás nechal prejsť náš pátrač, stiahol sa do podrastu. Tento bol Hrnčiar z Kalinova od Lučenca na čiapke mal červenú šatku, ale aké mal úmysly s nami to neviem. Keď sme zistili, že nám chýba pátrač, stiahli sme sa do podrastu a hľadali sme ho, bol za nami ukrytý. Podporučík z toho nevyvodil dôsledky. Pokračovali sme v ceste pomaly, dostali sme sa až

nad Turček, tu nás nemčúri zbadať, prešli sme na druhú stranu začali po nás páliť ani neviem kde sa nabrala vo mne tá nadľudská sila a ušli sme im. My sme nemali za úkol bojovať. Zistili sme kde sa nachádzajú mín.[ometné] hniezda. Vraciame sa domov premočení a domazaní a ešte začalo aj pršať. Ešte sa nám ani nedostalo uznania od vel.[iteľa] práporu, povedal, že sme mali Turček dobyť jedno družstvo, bol to jeden nemožný človek v noci strhol z nášho veliteľa rotu aj plášť a on sa ním zakryl. Vraciame sa do svojich stanov.

13. 10. 1944

Celá rota ide vymeniť rotu x u vojvodu. Naša čata zaistuje našu rotu. Sme na veľmi nebezpečnom mieste. Zákopníci nám prišli urobiť obranné postavenie. Hrmotom nás prezradili. V noci sme museli ustúpiť lebo nás odstreľovali. Na druhý deň sa vraciame späť. Veľmi nepohodlné miesto, premiestňujeme sa 2 km dozadu tu si robíme obranné postavenie. Tu už len strážime ani na hliadky nechodíme a stále okolo nás tiz – biz z automatu. Tak to ide zo dňa na deň.

27. 10. 1944

Tento deň je osudný kedy sme museli ustúpiť z nášho obran.[ného] postavenia, naša 3. čata je odstreľovaná. Ideme na hrebeň nad Kordíky ani sme neobodovali lebo nám v Kordíkoch rozbili našu kuchyňu a práve sme mali makové knedliky a guľáš. Rozprchlo sa všetko aj vel.[iteľ] práporu aj my sme zišli z hôr do Kordík kde sa stretneme s vel.[iteľom] práporu ten nás chce organizovať, tu spustia po nás paľbu z ťažkého guľometu a automatu. Po skupinkách sa tratíme k Harmancu začnú nás odstreľovať z diel a z mínometov, už sme boli celkom demoralizovaní, viac som bol mŕtvý ako živý. Lahol

som si do jednej jamy od míny a prečkali sme del.[ostreleckú] paľbu. Potom sme blúdili v lese, piati hladní a smädní na večer sme našli jedného zabitého vojaka, tak sme mu zobrali z tlumoka chleba a syr, tak sme si zahnali hlad aspoň na čas. Blúdili sme bez cieľa až v noci sme sa dostali na hrebeň. Sadli sme si pod strom na tlumok a pod celtou spíme ako zajac.

29. 10. 1944

Pred večerom sa nachádzame nad Tajovom. Tu stojíme neďaleko od cesty za jednou skalou a sledoval som cestu po ktorej sa prehánali Nemci tak, že sme sa neodvážili prejsť cez cestu. Mali sme za cieľ sa dostať do Králik. Toto sa nám nepodarilo preto som v húštine ukryl, prilbu, guľomet aj náboje a nechal som si len dva granáty. Ideme ďalej bez cieľa, blúdime po horách už je tma až sa dostaneme na mýtinu kde boli drevené chaty ale zatvorené. Jedného z nás sme podvihli, pretože to nebolo vysoké a tento bodákom odtrhol dosky na štíte, našťastie tam bol rebrík a tento vytiahol von a my sme po jednom vchádzali dnu. Chata bola plná sena rebrík vtiahneme dnu. Všetko sa robí bez hlu ku. Povyžliekali sme sa, zakutali do sena a hladní sme zaspali. Nevedeli sme ani, že jaký je deň ani kde sa nachádzame. Keby tak boli na túto chatu spustili paľbu Nemci tak tam zhoríme ako mačky.

30. 10. 1944

Ráno sa skoro od hladu zobudíme, počujeme zvonit na ráno. Už sa rozvidnieva pozorujeme okolie. Opäť zvoní tak je nedeľa zvoní do kostola. My sme čumeli v chate. Okolo chaty boli jablone, ale ovocie už bolo obraté. Naraz vidíme jedného civila aj s chlapcom idú pod jablone a sbierali napadané jablká, ale tí mali iný cieľ, asi hľadali vojen.[ský]

ka zhodili spolu osem 250 kg bômb. Po tomto nečakanom vzdušnom útoku nasledoval nálet desiatich strmhlavých bombardérov Ju 87D-5 Stuka, ktoré bombardovali a palubnými zbraňami ostreľovali cestu a stráne z Kremnice na Skalku, i obranné pozície na výšinách. Straty povstaleckých jednotiek boli ťažké. Z delostreleckej batérie npor. Švehlu bolo zranených 26 vojakov, zabitých 13 koní, zničené 2 húfnice vz. 14/19 a 10 vozov. 32. prápor kpt. Čelára stratil 56 mužov, 16 koní a 2 poľné kuchyne. Stuky podporovali aj následný útok nemeckej Pancierovej divízie Tatra, ktorá s ich podporou prenikla až k zátarasám severne od Skalky. Tamže, s. 145 – 146.



Vstupná brána do zajateckého tábora Stalag IV B Mühlberg (Zdroj: www.wikimedia.org)

materiál. Chlapca sme po tichu volali bližšie, ale on sa bál. Povedal otcovi, že niekto je tam, prišiel bližšie, pýtali sme sa na situáciu, či sú v dedine Nemci on tvrdil, že Nemci sú tam nie a je už vyhlásená kapitulácia, že môžeme ísť domov. Vyšli sme z chaty von. Ideme do dediny, na kraj dediny vchádzam do chát a tu naraz počujem škreklavý hlas Nemca halt, hneď [sa] mi v žilách krv zrazila. Už som sa videl ako sa do sýta nam. Ten civil nás hanebne oklamal, on musel vidieť, že sú tam Nemci, lebo mali všetky východy obsadené. Zaviedli nás do školy a zobrali nám tlumoky a granáty. Správca školy sa nám dal najesť chleba, marmelády a zemiakovú omáčku. Jeden z nás bol taký pažravý, že chcel to sám zjesť, ja som mu hrniec vytrhol a dal inému. To bolo málo pre piatich vyhladovaných. Večer sme išli do Podlavíc kde sme prespali.

31. 10. 1944

Ráno nám Nemci dali kávy a kúpili sme si chleba a mlieka. Potom nás na aute odviezli do Bystrice. Zložili nás v gymnáziu kde už bolo viac krajanov. Večer sme dostali trochu krup.[icovej] polievky a zas naspät do gymnázia.

1. 11. 1944

Ráno poprcha nás ženú na Zvolen, na križovatke nás filmovali ja som v tom momente obrátil hlavu preč, aby ma tam nezvečnili títo vyziabnutí šakali, pred večerom prídeme do Sliachu, kde nás ubytovali (v) nejakej tehelni. Na večeru nám dávajú trochu krúpovej polievky.

2. 11. 1944

Pokračujeme v ceste na Hron. [skú] Dúbravu. Po ceste nám hovorili, že nás ženú do Kremnice, kde nás budú vyšetrovať. V noci prichádzame do Kremnice a spíme v nových kasárňach. Na večeru dostaneme trochu polievky a chleba.

3. 11. 1944

Ráno o 7 hod pokračujeme v ceste, ideme cez nemecké dediny, obyvateľstvo na nás vykrikuje a strhujú z nás deky a celty, lebo prší a strážnik to dovoľí. Po ceste nás dohoní jeden ujo, ktorý hľadá svojho syna, ale Nemci ho berú medzi nás, že je tiež partizán, cesta je únavná a my sme hladný. Pred večerom prídeme do Štub.[nianskych] Teplíc³¹. Ubytujú nás v učiteľskom ústave, zo záhrady bola už zelenina sobratá, ale tam boli zbytky po kapuste tak sme sa na tieto vrhli. Tepličania nám donášajú jesť ale to je málo lebo ich Nemčiská odháňajú od plota.

4. 11. 1944

Cez deň prší, sme vyhladovaní, jesť nám nedávajú spíme, čakáme čo bude s nami. Na večer nás ženú do Diviakov³² na vlak, ešte v noci sa pohol vlak s nami. Čakali sme, že nás oslobodia partizáni, že vyhodia vlak ale nič takého sa nestalo, vo vlaku nám bola zima, lebo len kde kto mal deku. Dorazili sme do Čadce. Chudobná Čadca nás nakrmila aj napriek tomu, že ich brutálnym spôsobom odháňali od vlaku a na výstrahu aj strieľali. Nikdy nezabudnem na Čadcu. Po obede opúšťame Slovensko. Nemčiská čo raz horšie s nami zaobchodia. Smutná to bola cesta ani sme nevedeli domov poslať zprávu.

5. 11. 1944

Sme ešte na vlaku ani nevieme kam ideme. Břeslave³³ dostaneme obed mizer. krup. polievku, pokračujeme v ceste. Nič nevnímam, na ničom mi nezáleží.

6. 11. 1944

Ideme cez Dráždany neďaleko je stanica Falkenberg³⁴ alebo tak nejako. Vyládzujeme sa a ideme peši, neviem koľko km sme išli. Na večer prichádzame do Zeleného pekla, samá strážna veža, ostený drát. Myslím si, tí nás zrichtujú, tu budú ležať tvoje

31 Dnes Turčianske Teplice.

32 Diviaky nad Nitricou.

33 Správne Brěclav.

34 Významná železničná križovatka v Brandenbursku nachádzajúca sa v meste Falkenberg/Elster.



Zajatecká známka Dominika Mandráka (Zdroj: Archív Branislava Kinčoka)

kosti v Fricovej³⁵ zemi. Mühlberg bolo veľké zajatecké mesto. Keď sme prišli do zajat.[eckého] tábora hneď nás kúpali a odšivovali aby sme išli zdravý a čistý na druhý svet aj nás štepili boli sme slabí spali sme pod veľkým stanom.³⁶

7. 11. 1944

Ráno nás spočítali a dali nám chleba, marg.[arín], konzervu. Potom sme boli na lekárskej prehliadke a zadeli nás na barak č. 85. Vyzerá to jak sušiareň, steny tenké. Tu bola smes všetkých porobených národov. Boli sme na návšteve v ruskom lágri. Tu boli chudáci, ktorí mali amputované nohy, len sedeli a pletli zo starých punčoch nové alebo rukavice a tým si zabíjali čas a prílepkovali život, už o 18 h večer nikto nesmie ísť vonka lebo [ho] zastrelia zo strážnej veže.

8. 11. 1944

Ráno o 6 hod budíček potom káva, (apell) spočítanie stavu či sme sa v noci nevyparili. Nič nerobíme. Uvažujeme o našom stave o 14 hod obed. Kapust.[ová] a kaler.[ábová] polievka a 10 zem.[iakov] s kožkou. Po obede nás fotili a soberali nám peniaze, ja som si ukryl 100.– Kčs³⁷ do pláštá. Robili z nás záznam o každom zajatcovi. Večera chleba a margarín, cukor za 1 lyž.[icu] a mäso. [ová] konz.[erva] ale nie celá.

9. 11. 1944

Ráno budíček o 6 hod. Prší celý deň a od mora duje studený vietor. Nástup na apell (zist.[ovanie] stavu) potom raňajky káva. Nič nerobíme. Obед: krupičná polievka, dobrá a 9 zem.[iakov] s kožkou. Celý deň sme na baraku. Cez deň zasvietilo aj slnko. Večera strašný bengál pri výdaji

stravy, chleba, cukor 1 lyž.[ica], káva a marmeláda.

10. 11. 1944

Ráno o 6 h budíček, zamračené. Zisťovanie stavu, potom káva. Bol som určený na prácu ale sme nešli. Pri obede veľký krik, špenátová polievka a zem.[iakov] s kožkou 8 kusov. Nič nerobíme. Večera: chleba, konzerva, cukor a margarín. Večer prší a je vietor.

11. 11. 1944

Ráno o 6 hod budíček, prší a je vietor. Zisťovanie stavu, potom raňajky. Mám ísť na prácu. Čakám. Do práce sme nešli. Obед: hrachová polievka s konzer.[ou] a 10 kusov zemiakov. Večera: marmeláda, káva a 1 chleba na 7 muž.[ov]

12. 11. 1944

Budíček 6 hod. Ráno zamračené, teplejšie. Ideme na prácu. Vrátili nás. Zisťovanie stavu, potom káva. Svieti aj slnko. Obед: krup.[icová] polievka a 7 zemiakov. Nič nerobíme. Večera: chleba, marg.[arín], soľ. Večer omša, slúži fran.[cúzsky] duchovný.

13. 11. 1944

Ráno o 6 hod budíček, zamračené, poprška. Nástup, zisťovanie stavu, káva potom voľno na baraku. Zistili sme, že sú tu aj iní slov.[enský] vojaci, ktorých zaistili na východ. [nom] Slovensku.³⁸ Obед: krup.[icová] polievka, zem.[iakov] s kožkou. Nič nerobíme. Večera: chleba na 7 muž.[ov], cukor 1 lyž.[ica], kvargle³⁹ a marg.[arín], k večeru zamračené a neprší.

14. 11. 1944

Budíček o 6 hod. Zisťovanie stavu. Káva. Nástup, zisťovanie stavu. Vyradenie podľa čísla, kúpanie, dezinfekcia šiat. Prehliadka odevu. Obед: hrach. polievka, zemiaky s kožkou

35 Prezývka Nemca.

36 Zajatí slovenskí vojaci nefasovali táborové oblečenie, ale nechávali im to, v ktorom do tábora prišli. Väčšina z nich mala uniformy slovenskej armády a v nich sa aj vrátili domov.

37 Správne Ks (Koruna slovenská).

38 Boli to vojaci východoslovenskej armády, ktorých nemecká armáda od 31. augusta 1944 postupne odzbrojila a internovala v rámci akcie „Kartoffelernte mi Praemie“ (Zber zemiakov s prémieu). Podľa nemeckých zdrojov bolo internovaných 22 000 slovenských vojakov. LAC-KO, M.: Slovenské národné povstanie 1944, s. 91.

39 Lisovaný starý syr.

6 kusov. Celý deň je zima. Pri výdaji stravy bol neporiadok. Večera: chleba na 7 muž.[ov], cukor 1 lyž.[ica], marg.[arín], asi 2 dkg salámu.

15. 11. 1944

Ráno 2.10 h Budíček. Nástup o 4 hod prehliadka. O 6 h fasujeme chleba na 2 muž.[ov], konzervu na 4 osoby a marg.[arín] na 6 osôb. Odchádzame z tábora Mühlberg.

16. 11. 1944

Sme na vlaku, nevieme kam ide, je nám zima zohrievame sa jeden od druhého, čo sme mali to sme zjedli. Na tejto ceste sme podstúpili veľkú kalváriu.

17. 11. 1944

Ráno sme ešte na vlaku. Večer sme prišli do mesta Most v sev.[erných] Čechách a odtiaľ sme prišli do Erveníc⁴⁰, vlak prišiel až do zajateckého tábora. Neobedovali sme. Večer nám dali chlieb kávu a margarín.

18. 11. 1944

Ráno zamračené, celý svet sa beľie napadol sneh. Budíček o 6 hod ale mi ho nepotrebujeme lebo hlad nám nedá spať. Raňajky: káva, marmeláda, chlieb 1,70 kg na 5 mužov. Obed žiadny. Večera o 19 hod. Polievka, roztrhané zemiaky s kožkou, kaleráb, mrkva, v práci sme ešte neboli.

19. 11. 1944

Budíček 6 hod. Vonku je zamrznuté. Raňajky: káva, chleba a zbytok večere. Zdravotná prehliadka. Obed: smiešanina kapusty, cvíkl⁴¹, kalerábu a zemiaky s kožkou. Večera čaj, salám 2 dkg.

20. 11. 1944

Budíček 6 hod na umyváreň, raňajky káva, chleba, marg.[arín] Na prácu do Hedvíg šachty⁴². Obed: kapustová, kaleráb.[ová] a repová smes a zemiaky s kožkou a pár kusov mäsa o hrane 1 cm. Prehliadka

vel.[itel]a zajat.[eckého] tábora. Večer sladký čaj. Zisťovanie stavu, prší celú dobu a je veľká hmla.

21. 11. 1944

Budíček 6 hod. Raňajky: káva, chleba, marg.[arín] Letecký poplach 15 min. Obed: zeleninová smes, zem.[iaky] s kožkou. Pekné počasie. Večera horký čaj. Apell. Vietor a dážď.

22. 11. 1944

Budíček 6 hod. Raňajky: káva, chleba a salám 2 dkg. Posluha na izbe. V práci sme boli. Obed: zelen.[inová] polievka a 6 zem.[iakov] s kožkou. Večera sladký čaj. Dnes poobede bol let.[ecký] poplach. Do obeda svietilo aj slnko. Po obede zamračené a prší (zima).

23. 11. 1944

Budíček 6 hod. Raňajky: chlieb, káva, marg.[arín] a 2 dkg sal.[ámy] Obed: dobrá polievka a pečené mäso a sós. Celý deň zamračené. Týždenne 6 x 2 chleby na 9 mužov.

24. 11. 1944

Budíček 4 hod. Raňajky: káva, chleba, marg.[arín] kvargle. Obed: zel.[eninová] a nudlová polievka. Práca preklad šlipcov. Ubytovaný do druhého bloku. Veľký neporiadok pri ubytovávaní.

25. 11. 1944

Budíček 4.15 hod. Raňajky: káva chleba a 2 dkg sal. Let.[ecký] poplach od 11,15 h – do 13 hod. Obed u fir.[my]: biedna kaleráb.[ová] polievka. O 16 h končíme prácu. Celý deň popícha dážď, na večer riadne prší. Večera: špenát.[ová] pol.[ievka] a zem.[iaky] s kožkou a čaj. Pekná noc. Na večer sme si museli doniesť do predsienky veľkú debnu kde sme vykonávali veľkú a malú potrebu. Túto debnu musela posluha rá-

no odnášať na záchod. Na večer nás z vonku zarigľovali⁴³.

26. 11. 1944

Budíček o 4,15 h. Raňajky: káva, chleba, salám a marmeláda. Do práce nejdeme. Obed: hovädzia polievka, sós a porcie mäsa a zem.[iaky] s kožkou. Dnes večer posluha⁴⁴. Do obeda pekne potom zamračené. Večer len čaj.

27. 11. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, marg.[arín] a salám 2 dkg, posluha, do práce 6,30 h. Obed: mizerná kaleráb.[ová] polievka. Práca ukladanie dosiek v centrálverku. Veľká zima. Večera: kalerábovo-špenátová polievka, zem.[iaky] s kožkou, konzer.[va] 2 lyž.[ice] a čaj. Máme veľmi špatného tlmočníka, je ním žid ing. Tauš, veľmi líže Nemcom zadok. Nemci ešte nevedia, že je on žid. Keď chlap nevládze dobehnúť na záchod a vykoná malú potrebu hoc kde, tak ho zapíše a potom ho vyfackajú a strhnú mu cigarety, dostávame francúz.[ske] cigarety Elegant a sú veľmi silné. Uprostred lágru je bazén kde z trestu strkajú Rusov aj v zimnom období. Potom je tu ešte jeden betónový podstavec, na ktorý si musel potrestaný stať a musel v predpažení držať lopatu. Keď sme išli z práce tak pred táborom stáli voly, ktoré krmili kapustnými listami a keď im tie listy niektorý zajatec ukradol, tak [ho] potrestali tým, že 2 hod musel stáť medzi náradím. Mali sme v tom výhodu, že sme mali dostatok uhlia, keď Nemci túto povinnosť zanedbali, tak sme si nosili uhlie z práce každý kúsok.

28. 11. 1944

Budíček 4,15 hod. Raňajky: káva, chleba a salám 2 dkg, do práce o 6,30 h, obed u firmy: mizerná kale-

40 Pracovný tábor Ervěnice bol umiestnený v oblasti povrchovej ťažby uhlia. Obec zanikla v rokoch 1959 – 1960 v dôsledku jej rozširujúcej sa ťažby. Nachádzala sa 8 km západne od starého mesta Mostu.

41 Cvikla – červená repa.

42 Povrchová baňa Hedvika bola otvorená v roku 1902.

43 Uzavreli.

44 Služba.

ráb.[ová] kapust.[ová] polievka. Prácu končíme o 17 h. Veľmi nás strážia aby sme neušli. Máme jedného majstra, ktorý riadi našu prácu a jedného strážnika Nemca vojaka. Večer v lágri kapusta, zemiaky s kožkou a horký čaj (bez cukru). Celý deň veľká zima. Prehliadka (Apell), zamračené celý deň. Práca uklad.[anie] dosiek.

29. 11. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, margarín a salám. Práca zasýpanie jám škvarou. Obed: biedna mrkvová a kapust.[ová] smes. Prácu končíme o 16 hod. Je zamrznuté a sneží. Večera v lágri: kapust.[ová] polievka a bravčový guláš (tri kúsky mäsa), čaj a 1 lyž.[iza] konzervy.

30. 11. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba a marg.[arín] a salám. Obed u firmy: kapustová a mrkvová polievka. Letecký poplach od 12,35 h – 14,15 h. Končíme o 18 hod. Veľká hmla a zima. Večera: kapustná polievka a pár kúskov bravčového mäsa a zemiaky s kožkou, čaj (pivo som si sám kúpil, ani to sme si nesmeli kupovať). Letecký poplach od 21 – 22 hod. Každý večer nás zatvárajú ani dobytok, veľmi špatne s nami jedajú. Na šťastie máme majstra Čecha Macháček s tým si rozumíme, ale musí byť opatrný, lebo zajatci sú nie ľudia. Beda majstrovi a strážnikovi až sa podarí niekomu ujsť to je potom s nami zle. Ale tomu, ktorého naspäť privedú je ešte horšie, lebo sa dostane do štráfkolony⁴⁵ ich stav je žalostný, spávajú [v] pivnici a najhoršie práce robia.

1. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, kvargle 2 kusy. Do práce 6.30 h. Obed u firmy: mizerná kapustová a mrkvová žbrnda. Práca – vozili sme škvaru. Prácu končíme o 16 hod. Večera: dosť obstojná kapustová polievka s rozvareným konzer.[vovým] mäsom a zemiaky

s kožkou 6 kusov a čaj. Ráno bolo zamrznuté, po obede sa púšťa.

2. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: chleba, káva bez cukru, 2 dkg margarínu a 2 dkg salámy. Práca – u firmy vosenie piesku a dosák. Obed u firmy: kapustová a mrkvová polievka, zlá a riedka. Prácu končíme o 16 hod. Večera v lágri: kapustová polievka s konzervou a 7 zemiakov s kožkou. K večeri mám pivo, čo som si ja kúpil. Celý deň zamrznuté a chladno. Večer na izbe je príjemné teplo.

3. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, 2 dkg marmelády. Do práce 6.30 h. Obed u firmy: kapustovo-mrkvová polievka, niečo lepšia. 13.30 h končíme. Pekný deň a chladno. Večera: kapustová a mrkvová polievka s konzervou a zemiaky s kožkou a čaj a 2 lyžice konzervy. Apell 19.30 h.

4. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, margarín a salám po 2 dkg. Do práce 6.30 h. Ráno prší a cez deň premenlivo. Obed u firmy: kapustovo-mrkvová polievka. Práca všeliakého druhu. Prácu končíme o 16 h. Večera: kapustová nudlová polievka s konzervou a zemiaky s kožkou.

5. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba a 2 dkg salámu. Do práce 6.30 h. Práca je rôzna v priebehu dňa. Cez deň premenlivo a chladno. Obed u firmy: kapustová a mrkvová polievka. Prácu končíme o 16 hod. Večer v lágri: repová a cviklová polievka, čaj a zemiaky s kožkou. Kúpil som si aj pivo. Nič zvláštneho sa neprihodilo.

6. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba a 2 dkg salámu. Do práce 6.30 h. Práca: planírovanie. Ráno zamrznuté, celý deň chladno. Obed u firmy: kapustová a mrkvová polievka. Poobede poprcha dážď. Končí-

me o 16 hod. Večera: riedka mrkvová polievka a zemiaky s kožkou a čaj. K večeri som si zohnal aj 1 pivo. Letecký poplach od 21.45 h – 23.15 h. Museli sme ísť do krytu (chatrný).

7. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, 2 dkg salámu a 2 dkg margarínu. Do práce 6.30 h. Do obeda nosenie dosák. Obed u firmy: kapust.[ová] a mrkvová polievka. Po obede kopanie a vosenie škvary. Chladno, vietor a zamračené. Večera: mrkvová a kalerábová polievka, nudle a mäso a 6 kusov zemiakov s kožkou, pol piva.

8. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba 18 dkg na celý deň, 1 kus kvargle a 2 dkg margarínu. Do práce 6.30 h. Práca ťažká, kopanie a vosenie zeme. Počasie obstojné. Obed u firmy: kapustová a mrkvová polievka. Večera v lágri: mrkvová a kalerábová polievka postrašená mäsom, 7 malých zemiakov a čaj. Večer posluha a Apell.

9. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, pašt.[etový] salám 2 dkg. Do práce 6.30 h., nosenie pražcov⁴⁶. Obed u firmy: mrkvová a kapustová polievka. Po obede let.[ecký] poplach. Končíme o 16 hod. Večera: mrkvová polievka postrašená mäsom, 10 zemiakov s kožkou a čaj. Celý deň zamračené a chladno.

10. 12. 1944

Nedeľa. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, marmeláda 2 dkg. Práca: nosenie škvary v lágri. Od rána pekný, zimný deň. Obed žiadny. Letecký poplach. Večera: mrkvová hov.[ädzia] polievka postrašená s kúskami mäsa, 6 zemiakov s kožkou, čaj. Apell.

11. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, 2 dkg salámu a 2 dkg margarínu. Práca: nakladanie škvary. Obed u firmy: mizerná kapust.[ová]

45 Dostane sa medzi trestancov.

46 Železničné podvaly.



Elektrárň v Ervěniciach (Zdroj: www.pohlednice.sbiram.cz)

a mrkvová polievka, malé porcie bravčového mäsa a pol piva a čaj.

12. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba a 2 krúžky salámu. V noci napadol sneh. Do práce 6.30 h. Práca: ukladanie dosiek. Obed u firmy: mrkvová polievka. Večera v lágri: mrkvovo-kaleráb.[ová] nudlová polievka, pár kúskov mäsa a 7 zemiakov s kožkou. Do obeda pekne a zima, po obede zamračené.

13. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, 2 dkg salámu aj margarínu. Do práce 6.30 h. Práca: nosenie dreva a vozenie škvary. Letecký poplach od 13.15 – 14.15 h., tomu sa najviac tešíme, že nemusíme robiť a v kryte je teplejšie. Obed u firmy: kapust.[ová] a mrkvová polievka. Celý deň je chladno a nepúšťa. Večera v lágri: kalerábová a mrkvová polievka, 7 zemiakov s kožkou a čaj.

14. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, salám a margarín po 2 dkg. Do práce 6.30 h. Práca: nosenie dosiek a vozenie škvary. Obed u firmy: kalerábová a mrkvová polievka. Prá-

cu končíme o 16 hod. Večera v lágri: mrkvová a kalerábová polievka a 6 zemiakov s kožkou, čaj, pivo som si kúpil a upečené zemiakové kožky.

15. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, marmeláda a margarín po 2 dkg. Do práce 6.30 h. Práca: nakladanie koľajníc. Obed u firmy: kapust.[ovo]-mrkvová polievka. Letecký poplach od 14.15 h – 15 h. Celý deň chladno a zamračené. Večera: cviklová polievka a horký čaj bez cukru a 4 zemiaky s kožkou, (pivo). Ráno bol letecký poplach od 3.30 h.

16. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, 2 dkg salámu. Do práce 6.30 h. Práca: nakladanie koľajníc. Letecký poplach 12 h – 15 h, boli sme v kryte, kobercovité bombardovanie, Hedvig šachta dostala zásah. Obed u firmy: kapust.[ovo]-mrkvová polievka. Končíme o 16 hod. Večera v lágri: mrkvová a kalerábová polievka a pár kúskov mäsa a 7 zemiakov s kožkou a čaj. Celý deň zima, po obede púšťa.

17. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva,

chleba, marmeláda 2 dkg. Do práce 9 – 11 h, nosenie škvary v lágri. Obed žiadny. Celý deň chladno a zamrznuté. Večera: mrkvová a kalerábová polievka a málo mäsa a 6 zemiakov s kožkou a čaj. Letecký poplach bol od 12 – 14 h.

18. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, salám a margarín po 2 dkg. Do práce 6.30 h, odhadzovanie škvary. 2x letecký poplach. Obed u firmy: mizerná mrkvová polievka. Celý deň zamračené a chladno a nám je veľmi zima, lebo sme prechladnutí. Večera: kalerábová a mrkvová polievka, 6 zemiakov s kožkou a čaj. Na izbe bol veľký bengál, lebo náci robil prehliadku a pobral nám chleba, čo sme si nechali k večeri.

19. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba a salám asi 9 dkg. Do práce 6.30 h. Práca: odhadzovanie škvary. Obed u firmy: mrkvová polievka. Letecký poplach od 13 – 14 h. Končíme 16 h. Večera: mrkvová a kalerábová polievka s konzervou, 7 malých zemiakov s kožkou. Celý deň zamračené a chladno.

20. 12. 1944

Budíček 4.15 h, raňajky: káva, chleba, marmeláda a salám po 2 dkg. Do práce 6.30 h, zahadzovanie výkopu. Obed u firmy: mrkvová polievka a kalerábová. Letecký poplach od 12 – 13.30 h. Boli sme v kryte. Prácu končíme o 16 h. Večera: cviklová a repová polievka s troškou mäsa a 9 zemiakov s kožkou a čaj. Celý deň odmäk a chlad.

21. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba a marmeláda a salám po 2 dkg. Posluha na izbe. Do práce 6.30 h. Ráno jasno a zamrznuté. Vozenie materiálu a po obede nakladanie šín⁴⁷. Obed u firmy: mizerná kalerábová polievka. Letecký poplach od 12 – 13.15 h. Večera: mizerná kalerábová polievka a 5 zemiakov s kožkou a čaj.

22. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, kvargle 1 kus a margarín. Do práce 6.30 h. Vozenie materiálu na taličke⁴⁸. Celý deň pekne a zima. Obed u firmy: kalerábová a mrkvová polievka. Končíme o 16 h. Večera: mrkvová polievka a 6 zemiakov s kožkou a čaj. Dnes bol len predpoplach. Dostal som výplatu 4, 20 RM⁴⁹.

23. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, salám a margarín po 2 dkg. Do práce 6.30 h. Celý deň je chladno. Práca je tak ako včera. Obed u firmy: kapustová, mrkvová a kalerábová polievka. Večera v lágri: kalerábová polievka postrašená mäsom, 7 malých zemiakov s kožkou. Večer Apell.

24. 12. 1944

Štedrý deň. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba a 8 dkg salámu. Do práce sme nešli. Robili sme poriadok na izbe, šúrovanie. Obed od firmy: hustá mrkvová polievka. Dnes je pekný deň. Po celom tábore rozostavili smrečky aj na izbu sme dostali a ten sme si ozdobili staniolom, čo spúšťali Američania. Večera v lágri: kalerábová, kapustová polievka s nudlami a salámový guláš, čaj a 30 dkg chleba na prídavok. V spomienkach zalietame domov k našim rodičom.

25. 12. 1944

Božie narodenie. Budíček 7 h. Raňajky: káva, chleba, 5 dkg salámu. Je sviatok, sme na izbe. Je dosť veľká zima vonku. Máme dosť uhlia. Letecký poplach od 11.45 – 12.50 h, utekali sme do krytu. Bombardovanie Hedvig šachty a Hydroverku⁵⁰, nebolo nám všetko jedno, tak nás tlačilo do zeme. Obed žiadny. Zas krátky poplach. Večera v lágri: kaleráb. [ová] polievka a pár kúskov konského mäsa, 4 a pol zemiakov s kožkou a čaj. Ešte horšia strava ako inokedy. Dnes na obed sme prežívali hroznú

chvíle. Už sme sa lúčili so svojim životom, kobercovité bombardovanie.

26. 12. 1944

Sv. Štefan. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, margarín 2 dkg. Do práce o 10 hod. Veľmi zima ráno. Obed u firmy: mizerná kvaková polievka. Dvakrát poplach, boli sme v kryte, rozvážanie škvary. Večera v lágri: úbohá kalerábová polievka, 1 kúsok mäsa a 5 zemiakov s kožkou a čaj.

27. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba a margarín 2 dkg. Do práce 6.30 h, vozenie škvary. Obed u firmy: mrkvová polievka. Celý deň mlha a zima, po obede nakladanie šín. Končíme 14.15 h. Večera v lágri: kalerábová, krúpková polievka a pár nudlov, 5 zemiakov s kožkou a čaj.

28. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, margarín po 2 dkg. Do práce 6.30 h. Vozenie škvary a kopanie jám. Poplach od 12 – 13.30 h. Večera v lágri: mizerná cviklová polievka a 4 a pol zemiaka s kožkou. Obed u firmy: kapustná a kalerábová polievka, obstočná pre zajatcov.

29. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, margarín a kvargle. Do práce 6.30 h., zakopávanie rampy. Obed u firmy: kalerábová a kvak. Polievka. Večera v lágri: mrkvová a kalerábová polievka, 3 kúsky mäsa o hrúbke 1 cm a 6 zemiakov s kožkou. Vril som si kašu zo zemiakov, čo som si ušporil. Naše položenie je zúfale. Nevieme žiadne zprávy ako stoja fronty. Už nás je mnoho, čo sú odstavení z práce. Keď prestane robiť, tak dostane aj málo chleba a tým sme bližšie k druhému svetu.

30. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba a 2 dkg salámu. Do práce 6.30 h. Zakopávanie rampy. Ráno bolo pekne a zima, potom je veľká

mlha. Nemci sa o nás boja, že im [z] utekáme, ale tu sú aj vrahce v službách gestapa. Jeden náš vojak sa pokúsil utiecť, podarilo sa mu, ale bol hladný, tak išiel do nejakej dediny, tam prišiel k jednému poštárovi a ten ho prijal a dal mu najesť, ale hneď to oznámil žandarmerií a prišli preňho a dovliekli ho naspäť do tábora, na to bol zvlášť oddiel, tzv. Straffkolonen. Náš život bol horší od psa, ale ich bol ešte horší. Bývali v pivnici, kde sa ani nekúrilo a najhoršie práce robili. Kto to prežil, ten by si zaslužil mučenícky odznak. Obed u firmy: kvaková a kaleráb.[ová] polievka. Končíme o 16 h. Večera v lágri: mrkvová a kalerábová polievka a 6 zemiakov s kožkou a čaj. Večer sa sťahujeme do druhého baraku.

31. 12. 1944

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, marmeláda a salám po 2 dkg. Do práce nejdeme. Pekné ráno. Napadol sneh. Je vietor. Obed žiadny. Pral som si spodné prádlo, lebo som viac nemal. Zobrali mi, aj iným. Mysleli si, že tým zachránia ríšu. Večera v lágri: repo-cviklová polievka a 8 zemiakov s kožkou, čaj a posluha. Nič zvláštneho sa neprihodilo. To nie je už senzácia, keď nevládze ísť domov z práce a strážnik ho udrie pažbou po hlave, na čo guľku musia šetriť.

1. 1. 1945

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba a margarín 2 dkg. Do práce sme nešli. Ráno fujavica. Keď sme hladní, aspoň máme dosť tepla, spím od hladu. Hladom víťame nový rok. Ideme s nádejou do nového roku a vierou v slobodu. Obed žiadny. Večera v lágri: cviklová a kapustná polievka, 5 zemiakov s kožkou a čaj. V noci fujavica.

2. 1. 1945

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, margarín. Do práce 6.30 h. Rozhadzovanie škvary. Celý deň

48 Fúrik, prípadne kára.

49 Ríšska marka.

50 Od roku 1926 pri bani Hedvika fungovala štátna elektrárň Ervénice, ktorá napájala pražskú rozvodnú sieť.



Baňa Hedvika z inej perspektívy (Zdroj: www.zanikleobce.cz)

veľká zima. Obed u firmy: mrkvová a kvaková polievka. Večera v lágri: mrkvová a kalerábová polievka, 6 zemiakov s kožkou a čaj. Žiadna nádej.

3. 1. 1945

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, margarín. Ráno zamračené, teplejšie. Do práce 6.30 h. Odhadzovanie snehu aj škvary. Padá sneh. Večera v lágri: mrkvová, kalerábová polievka, hrach z konzervy (toho hrachu bolo tak málo, ako hviezdíček na zamračenej oblohe. K tomu aj 5 zemiakov s kožkou).

4. 1. 1945

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, 8 dkg salámu. Ráno zamračené. Do práce 6.30 h. Odhadzovanie snehu. Obed u firmy: mrkvová a kvaková polievka. Večera v lágri: mrkvová a kalerábová polievka, 6 zemiakov s kožkou a čaj.

5. 1. 1945

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, syr a salám. Do práce 6.30 h. Zamračené a zima. Odhadzovanie škvary a snehu. Obed u firmy: mrk-

vová polievka postrašená mäsom, 7 zemiakov s kožkou a čaj.

6. 1. 1945

Traja Králi. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, salám. Ráno bolo zamračené. Do práce 6.30 h. Obed u firmy: kvaková polievka. Večera v lágri: hrachová, mrkvová + núdle aj kaleráb k tomu bol a 4 zemiaky s kožkou. Práca – odhadzovanie snehu. Nič zvláštneho sa neprihodilo.

7. 1. 1945

Nedeľa. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, marmeláda 2 lyžice. Do práce nejdeme. Periem a šúrujem izbu. Od firmy sme dostali obed. Je to biela vrana – kvaková polievka. Dnes je pekný deň. Večera v lágri: kalerábová a kapustná polievka + nudle. Porcie mäsa bravčového 8 – 10 dkg, 6 kus. zemiakov s kožkou, čaj a 7 dkg salámu. Nevieme, čo sa to s Nemcami robí, či už stratili rozum, alebo stúpili do seba.

8. 1. 1945

^{P51}. Budíček 4.15 h. Raňajky: chleba, káva + salám. Do práce 6.30 h. Som priradený do Hedvig šachty.

Pracujeme na ceste. Obed u firmy: dobrá kalerábová-kapustná polievka. Je letecký poplach, čakáme v jezdni. Prácu končíme o 15.15 h. Večera v lágri: kalerábová a cviklová polievka postrašená mäsom, čaj a 6 zemiakov s kožkou. Padá sneh.

9. 1. 1945

U. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, salám a margarín po 2 dkg. Ráno je veľmi zima. Do práce 6.30 h. Kopeme materiál a zavážame jamy. Obed u firmy: kaleráb.[ovo]-mrkvová, cviklová zapražená polievka. Po obede nakladanie pražcov. Po obede je jasno. Večera v lágri: kaleráb.[ovo]-cviklová polievka, 5 zemiakov s kožkou, čaj, fasovaných 10 cigariet Elegant, veľmi silné. Jednu vyfajčím a už som opitý ako cap.

10. 1. 1945

S. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba a kúsok salámu. Do práce 6.30 h. Ráno veľká zima, kopanie materiálu a je zamrznuté. Ťažká práca, nevládzeme a Nemec len ziapa na nás – los, los!⁵² Obed u firmy: mrkvová a kalerábová polievka. Označení sme na nohaviciach, ľahkej blúze a plášti žltým fosforovým kruhom, aby nás videli aj v noci. Večera v lágri: zemiaková-hrach.[ová] polievka, dosť obstojná a čaj.

11. 1. 1945

Š. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, 2 dkg salámu a margarín. Do práce 6.30 h. Kopanie materiálu a zavážanie jám. Obed u firmy: kaleráb.[ová] mrkvová, kvaková polievka. Končíme a ideme do lágru, no predtým než odídeme nás aspoň desaťkrát spočítajú. Večera v lágri: zeleninová nudlová polievka a guláš a málo mäsa, 6 zemiakov s kožkou a čaj. Ráno bolo fujavica, celý deň padal sneh. Nič nás nevie potešiť ani dopisovať si nemôžeme.

12. 1. 1945

P. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, marmeláda a margarín. Do práce 6.30 h. Ráno je teplejšie. Kosí-

51 Pondelok. Podobne sú skrátené aj názvy ďalších dní.

52 Poďme, poďme!

me rákosie pre zeleninársku záhradu, sme tu 10-ti, jedna polovica sa zahrieva pri ohni a druhá pracuje. To len vtedy, keď máme dobrého človeka strážnika a keď nie ťažko musíme pracovať všetci. Mali sme jedného viedenáka za strážnika, ktorý rozprával česky a zabával sa s nami a druhý taký starý, okolo 70 rokov starý. Prušák mu hovorí nemecky – Du bist wachmann? Du bist scheisse, du immer sitz mit kriggefange-ne⁵³. Obed u firmy: mrkvová-kaleráb.[ová]-hrach.[ová] zapražaná polievka. Po obede výplata 18, 20 RM, ani sme nevedeli, čo si máme kúpiť za tieto peniaze. Nemali už nič, ani povraz na obesenie a hrebeň na vši. Večera v lágri: zeleninová mäsom postrašená polievka a neslaná, 6 zemiakov s kožkou a čaj. Brali nám prádlo, raz navždy už nám nemali čo [u]kradnúť, len zdravie a životy.

13. 1. 1945

Sob. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, 2 dkg salámu a prídavok chleba. Ráno zamračené, teplejšie. Do práce 6.30 h. Kosenie rákosia. Obed u firmy: mrkvová a kalerábová polievka a kvaka. Večera v lágri: zeleninová polievka s konzervou a hrach, 6 zemiakov s kožkou a čaj. Posluha na izbe. Po obede chladno a vyjasnené.

14. 1. 1945

Ned. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, 1 lyž.[ica] marmelády a 2 dkg salámu. Do práce sme nešli. Posluha na izbe. Šúrovanie. Obed žiadny. Večera v lágri: zeleninová, hrachová a nudlová polievka a 5 zemiakov s kožkou. Fasung cigariet Elegant. Na noc nás zatvárajú a zarigľujú aj okno a dvere.

15. 1. 1945

Pon. Budíček 4. 15 h. Raňajky: káva, chleba a margarín. V noci bombardovali 2 x, ráno veľká zima. Do

práce 6.30 h. Nakladanie elektr.[ického] materiálu. Letecký poplach. Obed u firmy: mrkvová, kalerábová polievka. Zima celý deň. Večera v lágri: zeleninová polievka, 6 malých zemiakov s kožkou. Neporiadok na izbe. Vyhнали nás z trestu na zimu.

16. 1. 1945

Ú. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, salám 3 dkg. Do práce 6.30 h. Kosenie rákosia. Neďaleko tohto miesta na severozápad bol nejaký hrad a tam mali byť zatvorení francúzski generáli, čo nechali potopiť lode.⁵⁴ Obed u firmy: zeleninová polievka a pár nudlov. Hneď bol poplach do 13.15 h. Pohádal som sa so strážnikom: hovoril som, že sú ešte tu americké lietadlá a už je koniec poplachu, ohnal sa na mňa bodákom a povedal mi, že sú to ich lietadlá. Mohlo to skončiť pre mňa zle. Večera v lágri: zeleninová polievka a pár nudlov, 5 dobrých zemiakov, čaj, dostal som kúpiť 1 pivo. Ráno zima, po obede teplejšie. Predpoplach. Letecký nálet od 22 h do 23.15 h, hrozné bombardovanie, boli sme v kryte.

17. 1. 1945

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, salám a margarín po 2 dkg. Do práce 6.30 h, kosíme rákosie. Obed u firmy: mrkvová-kalerábová polievka. Večera v lágri: zeleninová polievka, pár nudlov, 5 zemiakov s kožkou a ½ piva, to si my po tajne kúpime.

18. 1. 1945

Š. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, 5 dkg salám. Do práce 6.30 h. Kosenie rákosia. Máme dobrého majstra, ten nás vždy zastane pred strážnikom, on chce, aby sme všetci robili. Nedovolí sa nám zohrievať. Majster mu povedal, aby bol rád, že mu neutekáme, potom si uvedomil následky. Majster nám nosil v ruk-

saku zemiaky. Obed u firmy: mrkvová, kaleráb.[ová]-kvaková polievka. Večera v lágri: repová-zeleninová polievka, 6 zemiakov s kožkou a čaj. Odovzdávanie prádla. Do obeda zima, po obede teplejšie.

19. 1. 1945

P. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, 8 – 10 dkg salámu. Do práce 6.30 h. Ráno veľmi padá sneh. Obed u firmy: kvak. a kaleráb. polievka. Po obede slnko, vietor a dážď. Kosenie rákosia. Večera v lágri: nudlová polievka, guláš a 6 zemiakov s kožkou a čaj. Máme dobrého strážnika, vždy nám rozdelí jeho raňajky medzi 10-tych zajatcov, ale keď ho dlho nenechajú s nami, aby sa s nami nezoznámil.

20. 1. 1945

Sob. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, salám 3 dkg a margarín, prídavok chleba. Do práce 6.30 h. Kosenie rákosia. Obed u firmy: zeleninová polievka. Po obede poplach, chodili sme do uhelnej šachty, do krytu spolu aj s ruskými zajatcami. Večera v lágri: zeleninová polievka a pár kúskov mäsa a 5 zemiakov s kožkou, čaj. Celý deň zima a vietor. Medzi sebou sa hneď pohašteríme, sme nervózni na seba, čo vyplýva z nášho úbohého postavenia.

21. 1. 1945

N. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, margarín a salám po 2 dkg. Do práce sme nešli. Šúrovanie izby. Podá sneh. Obed žiadny. Večera v lágri: zeleninová polievka a pár kúskov mäsa a 5 zemiakov s kožkou a čaj. Celý deň zima a vietor, zamračené. Dnes sme dostávali cigarety Elegant.

22. 1. 1945

Pon. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, 3 dkg salámu. Ráno veľká zima. Do práce 6.30 h. Kosenie rákosia. Obed u firmy: zelenino-

53 Ty si strážnik? Ty si hovno, stále sedíš so zajatcami.

54 Autor má na mysli horskú pevnosť Königstein (neďaleko Drážďan) kde sídlil Oflag IV B Königstein. Potom, ako bol v roku 1942 zrušený špecializovaný „generálsky“ Oflag VIII E Johannisbrunn (Janské Koupele), boli francúzski generáli premiestnení práve do pevnosti Königstein. V nej bol internovaný aj obľúbený slovenský generál Augustín Malár. Bližšie pozri JAŠEK, P., KINČOK, B., LACKO, M.: Slovenskí generáli 1939 – 1945. Bratislava 2013, s. 241 – 242.

vá polievka. Technologické zloženie ako u predchádzajúcich. Celý deň je veľká zima. Večera v lágri: hovädzia nudlová polievka a guláš a 7 zemiakov a čaj. Lepšia večera ako na Vianoce.

23. 1. 1945

U. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba a margarín. Je veľká zima. Do práce 6.30 h. Kosenie rákosia. Obed u firmy: zeleninová polievka. Zima a jasno je celý deň. Večera v lágri: zeleninová polievka, 6 zemiakov s kožkou a čaj. Píšem domov k rodičom, ale neveríme Nemcom, že by naše dopisy poslali. Vyzvali nás, aby sme sa prihlásili do nemeckej armády. Večer veľká zima.

24. 1. 1945

Str. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba a margarín a 3 dkg salámu. Ráno zima. Do práce 6.30 h. Kosenie rákosia. Obed u firmy: horšia zeleninová polievka. Celý deň zamračené, vietor, padá sneh. Večera v lágri: zeleninová polievka postrašená mäsom a nudlami, 5 zemiakov s kožkou a čaj. Nič zvláštneho sa neprihodilo.

25. 1. 1945

Štvr. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, margarín a salám 2 dkg. Do práce 6.30 h. Ráno zima, padá sneh. Kosenie rákosia. Obed u firmy: zeleninová polievka. Prácu končíme 15.15 h. Večera v lágri: zeleninová polievka postrašená mäsom a nudlami. Slabá strava. Už cítime, že nám ubúda síl zo dňa na deň.

26. 1. 1945

Pia. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, margarín, kvargle 2 kusy a syr. Do práce ideme 6.30 h. Kosenie rákosia. Ráno zamračené a zima. Obed u firmy: zeleninová polievka so zemiakmi postrašená mäsom. Veľmi je zima, padá sneh.

27. 1. 1945

Sob. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba a 3 dkg salámu. Do práce 6.30 h. Kosenie rákosia. Obed u firmy: zeleninová polievka. Dostal som

dupl⁵⁵. Prácu končíme 15.15 h. Večera v lágri: zemiaková a zelen.[inová] polievka a čaj bez cukru. V noci ma veľmi boleli zuby.

28. 1. 1945

Ned. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, 3 dkg salám. Týždenne 2 krát 2 chleby na 9 mužov. Do práce sme nešli. Šúrujeme na izbe. O 10 h prehliadka veliteľa lágru. Obed žiadny. Večera v lágri: zeleninová polievka a čaj. Zo dňa na deň nás viac trápia tí hnusní šváby. V noci bol nálet lietadiel.

29. 1. 1945

Pon. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba a 5 dkg bravčového mäsa. Do práce 6.30 h. Kosenie rákosia. Ráno bol let.[ecký] nálet. Ráno vietor a zima. Obed u firmy: zeleninová polievka dupl. Tlačenie vagónov a kopanie jám. Večera v lágri: zemiaková-[ovo]-zeleninová krupičná polievka postrašená mäsom, čaj, posluha na izbe.

30. 1. 1945

Ut. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, margarín a 7 dkg salámu. Do práce 6.30 h. Ráno fujavica, sneh. Stavanie telegraf.[ných] stĺpov. Obed u firmy: zeleninová polievka. Končíme 15.15 h. Večera v lágri: zeleninová krup.[ičná] polievka postrašená mäsom. Jednu výhodu, čo máme, spálime uhlia, koľko potrebujeme.

31. 1. 1945

Str. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, 3 dkg salámu. Ráno zamrznuté, teplejšie, do práce 6.30 h. Stavanie telegr.[afných] stĺpov. Obed u firmy: zeleninová polievka. Končíme 15.15 h. Večera v lágri: hustá zemiaková a zeleninová polievka postrašená mäsom a čaj. Padal sneh a večer dážď. Dostal som hrušky od jednej Nemky. Už prestali aj let.[ecké] nálety a my sme smutní, lebo len vtedy sme veselí, keď barbarom sa brloh rúca.

1. 2. 1945

Štvr. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva,

chleba, margarín a 5 dkg salámu. Do práce 6.30 h. Stavanie telegrafných stĺpov. Obed u firmy: kalerábová a cviklová polievka. Večera v lágri – neslaná hustá zemiaková polievka a čaj. Dnes som dostal hrušky. Celý deň bol odmäk aj slnko svietilo aj dážď, pršalo. V noci bol letecký poplach.

2. 2. 1945

Piat. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, marmeláda 2 – 3 dkg. Do práce sme šli 6.30 h. Stavanie telegrafných stĺpov. Obed u firmy: mrkvová a kvaková polievka. Celý deň vietor aj slnko. Sneh sa už zväčša pustil. Večera v lágri: zemiaková-zeleninová polievka a 2 kusy mäsa o hrane 1 cm. Rozdeľovanie dopisov.

3. 2. 1945

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, margarín a syr. Do práce 6.30 h. Ráno teplejšie a zamračené. Stavanie telegrafných stĺpov. Obed u firmy: mrkvová a kalerábová polievka. Po obede letecký poplach, boli sme v kryte. Večera v lágri: zemiaková a hrachová polievka a kusy mäsa a čaj bez cukru. Dobré zprávy pre nás. Máme dobrého majstra – Čech, volá sa Macháček, ale sa nesieme s ním rozprávať.

4. 2. 1945

Nedeľa. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, margarín, 3 dkg salámu. Do práce nejdeme, slabo mrzlo, pekný deň. Obed nám nedali. Večera v lágri: dobrá cestovinová polievka a bravčový guláš a 7 zemiakov s kožkou a čaj, fasung 10 cigariet.

5. 2. 1945

Pon. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba a marmeláda, 7 dkg salámu. Do práce 6.30 h. Ráno pršalo. Stavanie telegrafických stĺpov. Obed u firmy: mizerná kalerábová a kvaková polievka. Od 10 – 11 h let.[ecký] poplach, po obede svieti slnko. Po obede letecký poplach. Večera v lágri: zemiaková a hrachová polievka postrašená mäsom a čaj.



Marko Kupča s manželkou na svadobnej fotografii
(Zdroj: Archív Štefana Adama)



Hrob Marka Kupču na vojenskom cintoríne Most – Souš
(Zdroj: Archív Štefana Adama)

6. 2. 1945

Út. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, margarín a 2 dkg salámu. Do práce 6.30 h. Ráno prší. Stavanie telegraf.[ných] stĺpov. Obed u firmy: kalerábová a kvaková polievka. Le-tecký poplach. Premenlivo, prší. Večera v lágri: zemiaková-kalerábová-mrkvová polievka a čaj. Čierny deň pre nás. Ušiel nejaký zajatec, tak nás prenasledujú.

7. 2. 1945

Str. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, margarín a 2 dkg salámu. Do práce 6. 30 h. Ráno pekne. Stavanie telegrafných stĺpov. Obed

u firmy: kalerábová a repová polievka. Celý deň poprcha. Večera v lágri: kalerábová a mrkvová polievka a zamrznutých 5 kusov zemiakov, kusok mäsa a čaj.

8. 2. 1945

Štvr. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, margarín a 4 dkg salámu. Do práce 6.30 h. Stavanie telegrafných stĺpov. Obed u firmy: kalerábová polievka, sladká. Po obe-de slnko. Ideme do lágru 16 h. Večera v lágri: zemiaková-kalerábová polievka a pár kúskov mäsa a čaj. Na 4 dni sme preložený do Ustiu n/ Labem⁵⁶. Ideme odhadzovať ťad z ko-

ťajník, ktorý tam naniesla voda v prístave, ťad je hrubý aj 50 cm.

9. 2. 1945

Budíček 2 h v noci. Raňajky: káva, chleba, margarín, kvargle. Odchod na vlaku 4.30 h. Veľmi špatne s nami zaobchodia, bijú, strkajú, pichajú bodákom. Jeden feldvébel⁵⁷ sa nám vyhrážal po česky: Vy svine, hovno dostanete žrať, keď sa Vám nechce robiť a my sme nevládali nosiť kusy ťažkého ťadu. Obed: dobrá mrkvová polievka, ale málo a to až o 16 h. Odchod do Erveníc o 16 hod. a príchod o 22 hod. Večera v lágri: zemiak.[ovo]-zelenin.[ová] polievka,

56 Správne Ústí nad Labem. Sídliť tu pobočný tábor Stalag IV C Aussig.

57 Správne feldwebel (šikovateľ) – ekvivalent hodnosti rotný.



Jozef Adam a jeho hrob v Moste (Zdroj: Archív Štefana Adama)

1 kúsok mäsa a čaj. Vlakom nám bola veľká zima (svin.[ské] vag.[óny]).

10. 2. 1945

Sobota. Budíček 2.15 h. Raňajky: káva, chleba, 5 dkg salámu a prídavok chleba. Do práce na vlaku do Ustí n/Lab.[em] Odstraňovanie ľadu v prístave z koľajníc. Každý deň horšie s nami zaobchodia, nadávajú do svíň a psov partizánskych. Obed o 14 hod. Obed: dosť obstojná mrkvová polievka (pre hladného je všetko dobré). Odchod do lágru vlakom o 21 hod. Večera v lágri: zemiaková a zeleninová polievka, 2 kúsky mäsa a čaj.

11. 2. 1945

Nedeľa. Budíček o 2 hod. Raňajky: káva, chleba, 4 dkg salámu, prídavok chleba. Do práce na vlaku Ustie n/Labem. Odstraňovanie ľadu z koľajníc v prístave. Obed: mizerná mrkvová a kalerábová polievka. Prácu končíme 16.30 h. Dlhو čakáme na vlak. Vo vlaku je nám zima. Príchod do lágru o 21 hod. Špatne s nami zaobchodia. Večera v lágri: zemiako-

vá a zeleninová polievka postrašená mäsom a čaj.

12. 2. 1945

Pondelok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, 5 dkg salámu. Do práce 6.30 h. Ráno napadol sneh. Kopanie materiálu, veľmi namáhavá práca. Obed u firmy: veľmi biedna kvaková polievka. Do obeda zamračené, po obede svieta slnko. Večera v lágri: zemiaková, krup.[ová] polievka, dosť hustá, cestoviny s mäsom, ale málo a pivo som dostal kúpiť. Posluha na izbe. Fasung 10 cigariet. Púšťa sa sneh. Život nám je zo dňa na deň ťažší. Už sa izolujem od malomyseľných spolu-trpiteľov, aby som sa neinfikoval.

13. 2. 1945

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, margarín a 5 dkg salámu. V noci napadol sneh. Ráno posluha. Do práce 6.30 h. Stavanie telegraf.[ných] stĺpov. Obed u firmy: kalerábová polievka. Ráno zamračené a padá dážď, po obede pekný čas a teplejšie. Končíme 15.30 h. Veče-

ra v lágri: zemiaková polievka a viac kúskov mäsa a čaj. Povinné umývanie nôh. Od 10 – 11. 30 h letecký poplach.

14. 2. 1945

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, margarín a 4 dkg salámu. V noci bol od 1 – 2. 30 h letecký poplach, boli sme v kryte. Do práce 6. 30 h. Stavanie telegrafných stĺpov. Ráno prší, od 8 h je pekne a vietor. Obed u firmy: kalerábová, sladká polievka. Od 12 h – 13.15 h letecký poplach a bombardovanie továrne na syntetický benzín. Pohádali som sa so strážnikom, lebo už bol koniec poplachu a lietadlá lietali nad nami, ja som mu hovoril, že sú to nepriateľské lietadlá a on hovoril, že sú to nemecké a oháňal sa na mňa bodákom.⁵⁸ Večera v lágri: zemiaková-zeleninová polievka a čaj. Večer od 21 – 22 h letecký poplach a bombardovanie, už sme si žiadali aj smrť.

15. 2. 1945

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 8 mužov 2 dkg a 2 dkg

margarínu. Do práce 6.30 h. Ráno špatný čas – vietor a dážď. Kopanie materiálu na chodník. Obed u firmy: kvaková polievka. Od 11 – 13 h letecký poplach, boli sme v kryte. Večera v lágri: zemiaková a cestovinová polievka postrašená mäsom a čaj.

16. 2. 1945

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, kvargle. Ráno vyjasnené. Do práce 6.30 h. Premiestnení do Centráľverku. Rozoberanie a odnášanie koľajníc. Obed u firmy: zeleninová polievka. Do obeda aj slnko svieti, po obede zamračené. Večera v lágri: zemiaková a zeleninová polievka a čaj. Výplata 28, 60 RM, keď som za to nemohol kúpiť ani hrebeň na vši, lebo už nemali nič. Písal som domov.

17. 2. 1945

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba. Ráno zamračené. Do práce 6.30 h. Nosenie koľajníc a rozvážanie škvary. Obed u firmy: kvaková polievka. Po obede predpoplach. Končíme 16. 30 h. Večera v lágri: zemiaková-zeleninová a cestovin. [ová] polievka, 1 kúsok mäsa a čaj. Fasung 10 cigariet. Hladný idem spať.

18. 2. 1945

Nedeľa. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 8 mužov po 25 dkg. Do práce nejdeme. Poriadok na izbe. Obed žiadny. Kúpanie, platíme za tabak 2, 85 RM. Zomrel Marko Kupča⁵⁹, môj krajan. Tento si predal aj posledný kúsok chleba za cigarety. Reč feldvebla o disciplíne. Večera v lágri: zemiaková a zeleninová polievka 2 kúsky mäsa a čaj, som chorý, ale na ošetrovňu sa bojím ísť, lebo potom dostanem menej chleba.

19. 2. 1945

Pond. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, 2 dkg na 6 mužov, margarín a 2 dkg salám. Zamračené. Som chorý, ale do práce musím ísť. Do práce 6.30 h. Nakladanie koľajníc na vagón. Obed u firmy: mizerná

kvaková polievka. Večera v lágri: zemiaková a mrkvová polievka a bravčový guláš (bez mäsa) a čaj. Lekárska prehliadka. Dostal som malý balíček od našich dievčat, ktoré pracovali na hospodárstve v Byline⁶⁰, kúštek slaninky a domáceho chleba.

20. 2. 1945

Utor. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba, na 6 mužov 2 dkg margarínu a 2 dkg salámu. Ráno o 3 h letecký poplach. Museli sme ísť do krytu. Som chorý a zima je mi, spodné prádlo už mám len franforce a druhé mi nedajú. Obed u firmy: mizerná kvaková polievka. Nakladali sme šíny na vagón. Večera v lágri: zemiaková a zeleninová a krúpová polievka a čaj. Čakáme koniec vojny a Nemecka.

21. 2. 1945

Streda. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 5 mužov a 4 dkg salámu. Do rána napadol sneh. Do práce 6.30 h. Nakladanie materiálu a vyberanie šín. Obed u firmy: kvaková polievka. Letecký poplach. Večera v lágri: zemiaková-kalerábová polievka a 2 kúsky mäsa a čaj. Večer je jasno. Po večeri kontrola a už nás zatvárajú ako dobytok.

22. 2. 1945

Štvrtok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 5 mužov, margarín a 4 dkg salámu. Do práce 6.30 h. Nakladanie koľajníc na vagón. Obed u firmy: mizerná kvaková polievka, už neviem, či som človek, keď len samú repu žeriem. Hneď po obede letecký poplach od 12. 15 – 14 h. Prácu končíme o 16.30 h. Celý deň poprcha a je chladno. Večera v lágri: zemiak. [ová]-mrkvová a krupičná polievka postrašená mäsom a čaj.

23. 2. 1945

Piatok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba 2 dkg na 6 mužov, syr a margarín. Studený vietor. Do práce 6.30 h. Prekladanie koľajníc. Obed u firmy: mizerná kvaková po-

lievka. Letecký poplach od 11. – 12. 45 h. Boli sme v kryte. Večera v lágri: zemiak.[ovo]-zeleninová polievka a kúsok mäsa. Celý deň zamračené. Prehliadka na vši.

24. 2. 1945

Sobota. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 5 mužov, 3 dkg salámu a zemiakový cukor 27 dkg. Nemci sa už boja o nás. Ráno prší a vietor, ale do práce sa ísť musí, 6.30 h. Odchod do práce. Práca so železom a prážkami. Sem tam aj slnko vykuklo. Obed u firmy bez zmeny. Večera v lágri: zemiak.[ová] a zeleninová a krupičná polievka, kúsok mäsa a čaj. Každý večer si musíme priniesť bedňu do predsiensky, ktorá je veľká 1m x 1m a tam sa vykonáva malá i veľká potreba a z toho máme už iste maštalný smrad.

25. 2. 1945

Nedeľa. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 6 mužov, margarín a 5 dkg salámu. Ráno je chladno a jasno. Pekne je cez celý deň. Do práce 5.30 h. Vozíme škvaru a planírujeme. Obed u firmy: lepšia kvaková polievka. Končíme o 14 h. Poslucha na izbe. Večera v lágri: zemiaková a zeleninová polievka postrašená mäsom. Fasung 10 cigariet a čaj. Od 20.30 – 21 h letecký poplach, boli sme v kryte.

26. 2. 1945

Pondelok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 5 mužov. Ráno zamračené, vietor a dážď. Do práce 6.30 h. Práca – vozenie škvary a planírovanie. Obed u firmy: hustá kvaková polievka. Po obede slnko svieti a veľký vietor je. Večera v lágri: mizerná zemiak.[ová] polievka a pár kalerábov a čaj. Večer na nebi zvláštny zjav – dúha a veľká hviezda na západe. Ráno sme dostali 4 dkg salámu. Zomrel náš krajan – Adam Jozef⁶¹.

27. 2. 1945

Utorok. Budíček 4.15 h. Raňaj-

59 Marko Kupča (1904 – 1945), Hronské Kľačany. Bol pochovaný na vojenskom cintoríne Most – Souš.

60 Mesto Bílina, len niekoľko kilometrov od Ervěnic.

61 Jozef Adam (1906 – 1945), Hronské Kľačany. Bol pochovaný na cintoríne v Moste.



Mydlo, ktoré používali zajatí slovenskí vojaci (Zdroj: www.ohrozenestavby.wz.cz)

ky: káva, chleba na 6 mužov, margarín a 5 dkg salámu. Do práce 6.30 h. Odnášanie šín a rozoberanie budy. Obed u firmy: mizerná kvaková polievka. Letecký poplach od 12.30 – 14.30 h. Večera v lágri: zemiak. [ová]-mrkvová a krup.[ová] polievka postrašená mäsom a čaj. V noci kľud.

28. 2. 1945

Streda. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 5 mužov a 4 dkg salámu. Ráno teplejšie, do práce 6.30 h. Obed u firmy: mizerná kvaková polievka. Rozhrabovanie zeminy a stavanie budy. Končíme o 16.30 h. Večera v lágri: zemiak. [ovo]-krupičná polievka a mäsom postrašená polievka a čaj. Večer zamračené, teplejšie.

1. 3. 1945

Štvrtok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, 1 chleba, 2 dkg pre mužov, trocha medu, 2 dkg salámu. Rá-

no zamračené, teplejšie a mlhavo. Do práce 6.00 h. Planírovanie, rozoberanie a stavanie budy. Obed u firmy: hustá, neslaná kvaková polievka a kúsok pečeného mäsa a čaj. Večer som zohnal 1,5 l piva.

2. 3. 1945

Piatok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 5 mužov, syr 3 dkg a margarín. Ráno prší a vietor. Do práce 6.30 h. Ukladanie šróbov a nosenie šín. Obed u firmy: kvaková polievka. Pred obedom poplach do 12. hod. Večera v lágri: zemiaková krupičná polievka, kúsok mäsa a čaj. Dnes celý deň vietor a sňah⁶². V noci bol veľký víchor.

3. 3. 1945

Sobota. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 6 mužov, 4 dkg salámu a margarín. Do práce 6.30 h. Ráno zamračené. Rozvážanie škvary a nosenie koľajníc. Obed u firmy: mizerná kvaková polievka. Pred

obedom letecký poplach, boli sme v kryte. Celý deň bola fujavica. Večera v lágri: zemiaková polievka postrašená cestovinami a mäsom a čaj. Dostávali sme 1 balíček tabaku.

4. 3. 1945

Nedeľa. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 5 mužov, 6 dkg mäsa. Do práce nejdeme. Potom spíme. Úprava roztrhaných šiat a pranie. Potom sme museli doviezť 1 voz škvary. Obed žiadny. Prehliadka na izbách. Celý deň zamračené a chladno. Večera v lágri: zemiaková a krupičná polievka a kaleráb s cestovinou, mäsový guláš a čaj. Celý deň sneží. V noci bol veľký vietor.

5. 3. 1945

Pondelok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 5 mužov, 5 dkg salámu. Ráno zamračené a vietor. Do práce 6.30 h. Do obeda nepracujeme, 10.5 – 11.30 letecký poplach, boli sme v kryte. Obed u firmy: mizerná kvaková polievka. Po obede rozvážanie škvary, sneží. Večera v lágri: zemiaková, mrkvová polievka postrašená mäsom a čaj. Večer sneží. Nič nového, čo by nás potešilo. V noci letecký poplach.

6. 3. 1945

Utorok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 5 mužov, 3 dkg salámu a margarín. Do práce 6.30 h. Rozvážanie škvary a vozenie kamenných kociek na dlažbu. Obed u firmy: kaleráb. [ovo]-kvaková polievka. Smutný čas, celý deň sneží. Nám je zima. Sme vyzíabnutí, zohriať nám nedovolia. Všetko nám klope, lebo máme všetci drevené topánky. Večera v lágri: zemiaková a kalerábová polievka a kúsok mäsa a čaj. V noci bol dvakrát letecký poplach, v kryte sme neboli.

7. 3. 1945

Streda. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 7 mužov, 3 dkg salámu. Posluha na izbe. Ráno zima a vietor. V noci napadol sneh. Do práce 6.30 h. Vozenie na vagončeku kamenných kociek. Obed u fir-

my: mizerná kvaková polievka. Pekné slnko, ale chladno. Večera v lágri: zemiaková, kalerábová polievka a čaj. Apell. Večer sneží. Ideme spať. Poplach od 22 – 23 h. Jasno a víťor.

8. 3. 1945

Štvrtok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 6 mužov, 2 dkg salámu. Ráno zamračené a chladno. Do práce 6.30 h. Vozenie kociek, namáhavá práca. Obed u firmy: mizerná kvaková polievka. Pred obedom aj cez obed aj slnko a chladno. Ideme domov a sneží. Večera v lágri: zemiaková polievka, hustá a 3 kúsky mäsa a čaj a pivo. Zamračené a sneží.

9. 3. 1945

Piatok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 6 mužov, 3 dkg salámu. Ráno zamračené. Do práce 6.30 h. Vozenie kociek. Obed u firmy: mizerná kvaková polievka. Do obeda veľmi zima. Predpoplach. Večera v lágri: zemiaková a mrkvová polievka a pár kúskov mäsa a čaj. Vždy nám je horšie, z práce chodím o palici. Nemocných pribúda.

10. 3. 1945

Sobota. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 6 mužov a 2 dkg salámu. Ráno zamračené, víťor a prší. Do práce 6.30 h. Vozenie kociek. Obed u firmy: mizerná kvaková polievka. Prácu končíme 14.30 h, prší. Večera v lágri: zemiaková polievka a kúsok mäsa údeného a čaj. Zmena počasia. Nič nového. Fasung cigariet, 10 kusov. V noci o 22 h predpoplach.

11. 3. 1945

Nedeľa. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 9 mužov a 3 dkg medu. Do práce sme nešli. Poriadok na izbe. Prehliadka. Obed sme nedostali. Boli nás navštíviť naše krajan-ky, dievčatá. Nemci ich pustili. Doniesli nám trochu pagáčov a šrotu a sirup z cukrovky. Na obed som si navaril kaše zo šrotu. Dobro som si zajedol. Večera v lágri: zemiaková polievka a kaleráb, 1 kúsok mäsa, pivo a čaj.

12. 3. 1945

Pondelok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 9 mužov (2 dkg), dávka na celý deň, iné nič. Ráno zamračené. Do práce 6.30 h. Vozenie kamenných kociek. Obed u firmy: kvaková voda. Po obede shadzovanie kvádrov. Zamračené a chladno. Sem tam zasvieti aj slnko. Dnes som dostal kúsok chleba a cibulu. O 16 h končíme prácu. Večera v lágri: lepšia zemiaková polievka a čaj, zo dňa na deň dostávame menej chleba.

13. 3. 1945

Utorok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 9 mužov. Ráno zamračené a víťor. Do práce 6.30 h. Shadzovanie kvádrov a vozenie kamenných kociek. Obed u firmy: mizerná kvaková voda. Končíme o 16 h. Večera v lágri: zemiak. a kalerábová polievka bez mäsa a čaj. V noci od 23 h – 24 h letecký poplach. Vyhľadali nás do krytu.

14. 3. 1945

Streda. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 9 mužov a 4 dkg salámu. Ráno zamračené a chladno. Do práce 6.30 h. Vozenie kamenných kociek. Obed u firmy: mizerná kvaková voda. Po obede teplo a slnko svieti. Nemecký vojak nás ženie do práce. Večera v lágri: zemiaková polievka a 3 drobné kúsky mäsa, čaj a salám. V noci letecký poplach, boli sme v kryte.

15. 3. 1945

Štvrtok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 9 mužov, 3 dkg salámu. Ráno zamračené a mlha. Do práce 6.30 h. Vozenie kociek. Obed u firmy: mizerná kvaková voda. Po obede letecký poplach od 13.30 – 14.15 h. Som chorý, ledva chodím, bol som na ošetrovni, žiaden liek mi nedali. Nechcem byť chorý, lebo dostanem menej jedla a to je istá smrť. Večera v lágri: zemiaková a kalerábová polievka, 2 kúsky mäsa a čaj. Dnes bol pekný deň. Som slabý, nohy mi opúchajú aj tvár. Nič zvláštneho sa neudialo.

16. 3. 1945

Piatok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 9 mužov a 2 dkg kvarglí. Ráno jasno a chladno. Do práce 6.30 h. Veľká mlha, nedá sa robiť a Nemci sa boja, že im ujdeme, od 10. h vozíme kamenné kocky. Obed u firmy: mizerná kvaková voda. O 14. h ideme domov. Výplata, dostal som 27 RM a 10 fenig⁶³. Lekárska prehliadka. Večera v lágri: zemiaková polievka a 2 kúsky mäsa, ešte raz pol dávky polievky. Hlásený letecký predpoplach.

17. 3. 1945

Sobota. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 9 mužov a malý kúsok salámu. Ráno zamračené a víťor. Do práce 6.30 h. Vozenie kociek a piesku. Celý deň chladno, víťor a dážď. Večera v lágri: riedka zemiaková polievka. Kúsok mäsa a čaj. Fasung tabaku. Ploštice začínajú akciu.

18. 3. 1945

Nedeľa. Raňajky: káva, chleba na 9 mužov. Zamračené, do práce nejdem. Šurujeme izbu. Je pekný deň. Prehliadka izby veliteľom lágru. Obed žiadny. Po obede zamračené. Večera v lágri: zemiaková polievka, porcia bravčového mäsa, aj pre mačku by bolo málo a čaj. Dostal som balík od Terezy Mičovej. Mám posluhu na izbe. Boli sme na návšteve, naše krajan-ky. Dostal som trochu hrachových krúp, nudle. Hlásený letecký predpoplach.

19. 3. 1945

Pondelok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba 24 dkg a 4 dkg salámu. Posluha na izbe. Zamračené a víťor. Do práce 6.30 h, let.[ecký] predpoplach. Kopanie jám a sadenie stromkov. Obed u firmy: mizerná kvaková voda. Po obede svieti slnko. Letecký predpoplach od 12.30 h do 15. hod., boli sme v šachte ukrytí, chladno. Večera v lágri: zemiak. [ová] a zel.[eninová] polievka a čaj. Večer som si uvaril kašu.

63 Fenig – stotina marky.

20. 3. 1945

Utorok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba 24 dkg, 4 dkg salámu. Ráno zamračené a chladno a slnko. Do práce 6.30 h. Kopanie jám a sadenie stromkov. Obed u firmy: mrkvová polievka. O 12. hod. letecký poplach. Večera v lágri: zemiaková a zeleninová polievka a čaj. Potom som si uvaril kašu a mal som k tomu kúsok chleba. Večer nás verbovali do slov[enskej] domobrany⁶⁴, ale sa neprihlásil nikto.

21. 3. 1945

Streda. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba 24 dkg na celý deň a 15 dkg syr. Zavčasu ráno bol let. [ecký] poplach, od 3.15 – 4.30 h. Boli sme aj v kryte. Do práce 6.30 h. Kopanie jám a sadenie stromkov. Do obeda zamračené, vietor a chladno. Obed u firmy: mizerná kalerábová polievka. Pred obedom od 9.30 – 10.30 h letecký poplach. Večera v lágri: zemiaková a špenátová polievka. Ukradli mi tabak a chleba.

22. 3. 1945

Štvrtok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba 24 dkg a 3 dkg salámu. Ráno zamračené a teplý vietor. Do práce 6.30 h. Dnes je pekný deň, teplo. Stavanie stĺpkov. Letecký poplach od 11.45 – 14. h. Obed u firmy: kalerábová polievka o niečo hustejšia. Večera v lágri: zemiaková polievka a pár kúskov mäsa a čaj, navaril som si šálku kaše. Už veľa našich vojakov [je] chorých a nevládnych, každú chvíľu niekto zomrie. Keď ide z práce a nevládze ísť, vojak nemecký ho udrie pažbou po hlave a je po človekovi. Keď čakajú na večeru, to vyzerá ako armáda kostlivcov. Sme opuchnutí do tváre a večer, keď si vyzúvam topánky, nohy mám opuchnuté ako krhly. Len viera v život a slobodu ma udržuje pri živote.

23. 3. 1945

Piatok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba 24 dkg a 4 dkg salámu. Do práce 6.30 h. Ráno jasno a chlad-

no a mlho. Od 10. hodín pekný deň. Sadenie stromkov. Letecký poplach od 11.30 – 13.30 h. Obed u firmy: mizerná kalerábová polievka. Dnes je let[ecký] deň, angloameričania stále sú nad nami. Dnes bolo pekne a teplo. Večera v lágri: mizerná zemiaková polievka a čaj. Zo dňa na deň je nám horšie, menej jedla dostaneme.

24. 3. 1945

Sobota. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba 24 dkg a 5 dkg salámu. Ráno jasno a chladno. Do práce 6.30 h. Sadenie stromkov. Letecký poplach od 11.30 – 12.30 h, boli sme v kryte. Obed u firmy: mizerná kalerábová polievka. Celý deň pekne a teplo. Som už veľmi slabý a chorý. Večera v lágri: zemiaková biedna polievka. Písal som kamarátovi do Zelenča pri Trnave. Fasung cigariet.

25. 3. 1945

Nedeľa. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 6 mužov, kúsok marmelády a 5 dkg salámu. Ráno jasno a chladno. Do práce 6.30 h, sadenie stromkov a úprava tanierov okolo stromkov. Obed u firmy: mizerná kalerábová polievka. Letecký poplach od 11.15 – 13.30 h. O 14. hod ideme do lágru. Večera v lágri: biedna zemiaková polievka a 2 kúsky mäsa. Dnes bol pekný deň. Večer som si uvaril kašu z hrachu, čo mi dali krajanky.

26. 3. 1945

Pondelok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 7 mužov, marmeláda. Ráno zatiahnuté a chladno. Do práce 6.30 h., kopanie jám. Cez obed pekne teplo. Obed u firmy: mizerná kalerábová polievka. Letecký poplach od 13.30 – 15 h. Večera v lágri: zemiaková, zeleninová polievka a pár kúskov mäsa a čaj. Posluha na izbe. Naším hostiteľom sa sťahuje slučka okolo krku.

27. 3. 1945

Utorok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 8 mužov. Posluha na izbe. Ráno zamračené. Do prá-

ce 5.39 h. Sadenie stromkov. Obed u firmy: mrkvová a kalerábová polievka. Tento deň bol bez leteckého poplachu. Nového nič. Som chorý a slabý. Večera v lágri: zemiaková polievka bez mäsa a čaj. V noci 2 krát letecký poplach.

28. 3. 1945

Streda. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 8 mužov, 5 dkg salámu. Do práce 5.30 h. Ráno zamračené. Rozhadzovanie zeme. Obed u firmy: zeleninová polievka. Od 10. h chladno. Končíme o 14. h, ideme do lágru a prší. Idem na ošetrovňu. Lekár mi nedal žiaden liek. Večera v lágri: zemiaková biedna polievka bez mäsa a čaj. Zväčšuje sa počet nemocných.

29. 3. 1945

Štvrtok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 7 mužov, kúsok marmelády. Do práce 5.30 h. Ráno zamračené a chladno. O 10. h sa vyjasňuje a chladno je. Planírovanie zeme. Obed u firmy: kalerábová a kapustná polievka. Končíme o 16. hod a ideme do lágru. Idem zas na ošetrovňu, lekár ma ani neprehliadol. Večera v lágri: zemiaková polievka a 2 kúsky mäsa. Večer povinné umývanie nôh. Som chorý a hladný, ani spať sa mi nedá.

30. 3. 1945

Piatok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 8 mužov a 3 dkg salámu. Ráno zamračené. Do práce 5.30 h. Robenie hriadiok na zeleninu. Do obeda prší a chladno. Obed u firmy: mizerná kalerábová polievka. Končíme prácu o 16. h a ideme do lágru. Šváb nás ženie do práce. Zo dňa na deň som slabší a opuchlý v tvári a opieram sa o palicu ako stavec. Večera v lágri: zemiaková polievka bez mäsa a čaj. V noci letecký poplach.

31. 3. 1945

Sobota. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 8 mužov a 2 dkg salámu. Do práce 5.30 h. Ráno jasno a vietor. Roztlkanie hrúd. Od 9.30 –

64 Domobrana – oficiálny názov slovenských ozbrojených zložiek po septembri 1944.

10.30 h letecký poplach. Obed u firmy: lepšia zeleninová polievka. Po obede slnko a vietor. Prácu končíme o 16. h. Večera v lágri: zemiaková polievka, dosť hustá aj pár kuskov bravčového mäsa a čaj. Biedna a chudobná Veľká noc. Fasung tabaku a mydla. Nič nového.

1. 4. 1945

Nedeľa. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 6 mužov a 3 dkg salámu. Ráno zamračené. Do práce 5.30 h. Roztĺkanie hrúd. Obed u firmy: dobrá kapustná polievka, dostal som dupľu, ani by sme nevedeli, že je Veľká noc. O 14. hod končíme. Dostal som balíček od našich dievčat. Večera v lágri: biedna zemiaková polievka bez mäsa a čaj.

2. 4. 1945

Pondelok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 8 mužov, 2 dkg salámu. Ráno zima a zamračené a vietor. Do práce 5.30 h. Roztĺkanie hrúd. Obed u firmy: mizerná kalerábová a kapustná polievka. Prácu končíme o 16. h. Výmena prádla. Večera v lágri: zemiaková polievka postrašená mäsom a 3 kusky mäsa a čaj.

3. 4. 1945

Utorok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 8 mužov a marmeláda. Do práce 5.30 h. Ráno prší, roztĺkanie hrúd v záhrade. Obed u firmy: mizerná mrkvová a kaleráb.[ová] polievka. Prácu končíme o 16. h. Ideme do lágru. Večera v lágri: zemiaková polievka bez mäsa a čaj. Večer zisťovanie stavu. Hladní ideme spať. Už sme sklesli na mysli, že sa naša sloboda odďaľuje, lebo už nebývajú ani letecké poplachy.

4. 4. 1945

Streda. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 8 mužov a marmeláda. Ráno jasno a vietor. Do práce 5.30 h. Roztĺkanie hrúd. Do obeda 4 krát letecký poplach, hneď sme šťastnejší. Obed u firmy: mizerná zeleninová polievka. Naša sviňa by to nezožrala. Prácu končíme o 16. hod. Večera v lágri: zemiaková polievka a kusok mäsa. V noci mi spod hlavy ukradli tabak.

5. 4. 1945

Štvrtok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 8 mužov, 2 dkg salámu. Do práce 5.30 h. Ráno zamračené a vietor. Roztĺkanie hrúd. Letecký poplach od 11. h. Obed u firmy: mizerná kalerábová polievka. Končíme prácu o 15.30 h. Večera v lágri: mizerná zemiaková polievka, 2 kusky mäsa a čaj. Nič nového. Záchodová agentúra nefunguje.

6. 4. 1945

Piatok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 8 mužov a syr. Ráno zamračené. Do práce 5.30 h. Roztĺkanie hrúd. Letecký poplach od 8.45 – 10.35 h. Obed u firmy: mizerná kalerábová polievka. Po obede zamračené. Prácu končíme o 15.30 h. Ideme do lágru. Večera v lágri: lepšia zemiaková polievka a pár kuskov mäsa, veľmi malých a čaj. Večer mám posluhu, t. j. donášam bedňu na vykonávanie osobnej potreby a potom nás zarigľujú ako dobytok.

7. 4. 1945

Sobota. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 8 mužov a 2 dkg salámu. Do práce 5.30 h. Ráno jasno a vietor a zima. Roztĺkanie hrúd. Obed u firmy: mizerná kalerábová polievka, 1 kusok mäsa a čaj. Pred večerom je pekné počasie. Letecký poplach od 23 – 23.30 h., v kryte.

8. 4. 1945

Nedeľa. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 6 mužov, kusok marmelády a 3 dkg salámu. Do práce nejdeme. Ráno pekne a chladno. Šurujeme izbu a robíme poriadok. Prehliadka veliteľom lágru. Do obeda 2 krát let.[ecký] poplach, mali sme návštevu, naše krajanky. Dostal som balíček. Večera v lágri: zemiaková polievka postrašená mäsom a čaj.

9. 4. 1945

Pondelok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 9 mužov a marmeláda. Ráno jasno a vietor. Do práce 5.30 h. Roztĺkanie hrúd. Do obeda 2 krát let.[ecký] poplach. Obed u firmy: mizerná kalerábová polievka. Po obede teplejšie. Končíme o 16. h

a ideme do lágru. Zas sme premiestnení na druhý barak. Večera v lágri: zemiak.[ová] polievka a čaj. Uvaril som si kašu. V noci poplach, v kryte sme neboli.

10. 4. 1945

Utorok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba 2 kusy na 9 mužov, margarín a 15 dkg marmelády. Ráno chladno a jasno, do práce 5.30 h. Roztĺkanie hrúd. Obed u firmy: mizerná kaleráb.[ová] polievka. Po obede 2 krát letecký poplach. Večera v lágri: zemiaková polievka a čaj. O 17. h letecký poplach. Uvaril som si fazuľu. V noci letecký poplach od 22.30 – 23.30 h.

11. 4. 1945

Streda. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba 1,70kg na 4 mužov a k tomu pridel 12 dkg chleba a 4 dkg salámu. Pekne teplo, po obede zamračené a teplo. Letecký poplach od 10.45 – 11.30 h. Roztĺkanie hrúd. Obed u firmy: mizerná kalerábová polievka. Po obede zamračené a teplý vietor. Večera v lágri: zemiaková polievka a pár kuskov mäsa a čaj. Dostal som šálku fazule so zemiakmi. O 15.30 letecký poplach, v noci bol kľud.

12. 4. 1945

Štvrtok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, 2 chleby na 9 mužov, 4 dkg salámu, do práce 5.30 h. Ráno zamračené a teplo. Roztĺkanie hrúd. Obed u firmy: kalerábová voda. Odchod do lágru 15.30 h. Večera v lágri: pre zajatcov dobrá zemiaková polievka a čaj. Kúpili sme si od ruských zajatcov fazuľovú kašu so zemiakmi. Zamračené, poprcha teplý dážď. V noci letecký poplach.

13. 4. 1945

Piatok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 5 mužov a margarín, do práce 5.30 h. Ráno zamračené a chladno. Roztĺkanie hrúd. Od 10. h teplejšie. Obed u firmy: mizerná kaleráb.[ová] polievka. Končíme o 15.30 h. Večera v lágri: zemiaková polievka postrašená mäsom. Kúpili sme si fazuľu so zemiakmi. Dnes bol raz aj v noci bol poplach. Dostal som výplatu 31,10 RM, neviem, čo

si mám za ne kúpiť, keď nemali ani hrebeň na vší ani *Omyňol*⁶⁵.

14. 4. 1945

Sobota. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 5 mužov a 5 dkg salámu. Do práce 5.30 h. Ráno zamračené, chladno a vietor. Roztĺkanie hrúd. Obed u firmy: riedka kaleráb.[ová] polievka. Pred obedom aj trochu slnka svietilo, potom vietor a dážď a zima. Končíme o 16. h. Ideme do lágru. Večera v lágri: zem.[iaková] polievka bez mäsa a čaj. V noci letecký poplach o 23. h.

15. 4. 1945

Nedeľa. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 5 mužov, margarín a nejaký med. Do práce 5.30 h. Roztĺkanie hrúd. Ráno chladno a jasno. Letecký poplach o 11.45 h. Obed u firmy: mizerná kalerábová polievka. Prácu končíme o 14. hod. Večera v lágri: zemiaková polievka postrašená mäsom a čaj. Živá letecká a delostrelecká činnosť. Blíži sa hodina nášho oslobodenia. Strelbu čuť od západu.

16. 4. 1945

Pondelok. Budíček 4. 15 h. Raňajky: káva, chleba na 9 mužov 2 kusy a 4 dkg salámu. Do práce 5.30 h. Ráno chladno a jasno. Roztĺkanie hrúd. Obed u firmy: kalerábová polievka. Končíme o 16. h. Ideme do lágru. Čím sme bližšie k slobode, tým sme slabší. Večera v lágri: zemiaková polievka a 2 kúsky mäsa. Cez deň delostrelecká činnosť. V noci veľká letecká činnosť, bol aj poplach.

17. 4. 1945

Utorok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba 1 na 5 mužov a margarín. Do práce 5.30 h. Ráno chladno k obedu teplejšie. Roztĺkanie hrúd. Živá let.[ecká] činnosť. Obed u firmy: mizerná kaleráb.[ová] polievka, po obede zamračené, od 13.30 do 16. h letecký poplach. Končíme, ideme na láger. Bombardovanie. Večera v lágri: biedna zemiaková polievka bez mäsa a čaj a 5 zemiakov. V noci tiež živá letecká činnosť a strelba

na lietadlá. Máme dobrého staršieho strážnika, vždy nám rozdelí jeho raňajky medzi 10-tich zajatcov a sám je nútený jesť tú mizernú polievku. Utešoval nás, že [čo]skoro budeme na slobode, ale že čo bude s nim?

18. 4. 1945

Streda. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba 2 kusy na 9 mužov, 4 dkg salámu. Do práce 5.30 h. Ráno zamračené a vietor. Rozvážanie zemi a roztĺkanie hrúd. Obed u firmy: kalerábová a špenát.[ová] polievka a slabo mäsom voňala. Slabá letecká činnosť. K obedu veľký vietor. Večera v lágri: Špenát.[ová] a zemiak. [ová] polievka, kúsok mäsa a čaj. 13.30 letecký poplach, o 14. h končíme. V noci prelet ruských a angl.[oamerických] lietadiel.

19. 4. 1945

Štvrtok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 9 mužov 2 kusy, 25 dkg salám. Do práce 5.30 h. Dnes ráno bol slávnostný budíček o 4. hod, poplach. Ruské lietadlá nad Chomutovom shadzujú červené rakety. Ráno zamračené i poprška, k obedu jasno, poplach od 11.30 do 13.30 h. Roztĺkanie hrúd. Obed u firmy: mizerná kaleráb.[ová] polievka a špenátová polievka. Končíme o 16. h a ideme do lágru. Večera v lágri: špenátová a zemiaková polievka postrašená mäsom a čaj, veľký vietor.

20. 4. 1945

Piatok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 5 mužov, margarín a kvargle. Ráno zamračené, do práce 5.30 h. V noci veľký vietor a viac krát poplach. Roztĺkanie hrúd. Obed u firmy: špenát.[ová] a kaleráb.[ová] polievka, 11.30 poplach – 14. h. končíme prácu. Večera v lágri: špenát.[ová] polievka a zemiaková s mäsom a čaj. V noci bol poplach.

21. 4. 1945

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 5 mužov a 5 dkg salám. Do práce 5.30 h. Ráno zamračené a chladno. Roztĺkanie hrúd. Obed u firmy: špenátová polievka. Letec-

ký poplach. Končíme prácu o 16. h. Večera v lágri: špenátová a kapustná polievka, asi 2 miligramy mäsa a čaj. Dostali sme 10 kusov cigariet, franc.[úzske] Elegant. V noci vietor a dážď.

22. 4. 1945

Nedeľa. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 5 mužov 1 kus a 3 dkg margarínu. Ráno spím dlhšie. Do práce nejdem, tak spím dlhšie. Šúrujeme izbu. Prehliadka ubikácií. Obed žiadny, som veľmi hladný. Večera v lágri: špenátová a zemiaková polievka a čaj. V noci vietor a dážď.

23. 4. 1945

Pondelok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba 1 a pol na 4 mužov a 4 dkg salámu. Do práce 6.30 h. Ráno vietor a dážď. Aj to počasie je proti nám sprisahané, my potrebujeme teplo. Roztĺkanie hrúd. Obed u firmy: mizerná špenátová mrkvová polievka, už aj uši mám zarastené od špenátu. Prácu končíme o 14. h. Po obede zamračené. Večera v lágri: špenátová a zemiaková polievka a 4 malé kúsky mäsa a čaj. V noci vietor a dážď.

24. 4. 1945

Utorok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 4 mužov a 3 dkg margarínu. Ráno vietor a zima, poprška dážď. Do práce 6.30 h. Roztĺkanie hrúd. Obed u firmy: špenátová a mrkvová polievka. Končíme o 14. h, odchádzame do lágru. Večera v lágri: špenátová a zemiaková polievka bez mäsa a čaj. Slabá letecká činnosť. V noci väčšia letecká činnosť.

25. 4. 1945

Streda. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 9 mužov 2 kusy a 3 dkg salámu. Do práce 5.30 h. Ráno zamračené a chladno. Roztĺkanie hrúd. Obed u firmy: špenátová a mrkvová polievka, o 10.30 bol letecký poplach. Prácu končíme o 14. h. Večera v lágri: špenátová a zemiaková polievka postrašená

mäsom a čaj. Delostrelecká činnosť na západe utíchla a tým pohasla iskierka nádeje na slobodu.

26. 4. 1945

Štvrtok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 5 mužov 1 kus – 1,70 kg, 5 dkg salámu. Ráno jasno a mráz. Do práce 5.30 h. Roztlkanie hrúd. Obed u firmy: špenátovo-mrkvová polievka. Slabá letecká činnosť, k obedu teplejšie. Večera v lágri: kaleráb.[ovo]-špenátová polievka, 2 kúsky mäsa a čaj. Dostávali sme po 12 dkg cukru. Ešte nás stále strážia Nemci.

27. 4. 1945

Piatok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 6 mužov a 2 kusy kvargle a 3 dkg margarínu. Rozvážanie zemi. Obed u firmy: špenátová, mrkvová polievka. Dnes je slabá letecká činnosť. Odchod do lágru o 14. h. Večera v lágri: zemiakovopetržlenová polievka a kúsky mäsa.

28. 4. 1945

Sobota. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 5 mužov a 5 dkg salámu, do práce 5.30 h. Ráno zamračené a teplejšie. Roztlkanie hrúd. Obed u firmy: špenátová polievka. Do obeda aj slnko svieti. Prácu končíme o 14. h. Večera v lágri: špenátová a zemiaková polievka a čaj. Dostali sme po 12 dkg cukru. Žiadna letecká činnosť.

29. 4. 1945

Nedeľa. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 5 mužov a margarín. Do práce nejdeme. Spím dlhšie, kúpam sa a varím si fučku⁶⁶ zo zemiakov. Obed žiadny. Prelet rus.[kých] lietadiel. Večera v lágri: špenátová a petržlenová polievka postrašená mäsom a čaj. Fasung 10 ks cigariet. Dostal som balíček od našich krajanov. Nič zvláštneho sa neprihodilo.

30. 4. 1945

Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 4 a pol muža a 5 dkg salámu. Do práce o 5.30 h. Ráno zamračené a vietor a zima. Cez deň slnko

a zima. Roztlkanie hrúd. Obed u firmy: špenátová a mrkvová polievka. O 14. h končíme prácu a ideme do lágru. Čím ďalej je s nami horšie a sme slabí ako muchy, chodíme o policiach ako starí ľudia. Večera v lágri: špenátová a zemiaková polievka bez kúska mäsa a čaj a 4 dkg cukru. Čakáme koniec vojny a tretej ríše. Pred večerom letecký poplach.

1. 5. 1945

Utorok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 4 mužov a margarín. Posluha na izbe. Ráno zamračené. Do práce 5.30 h. Celý deň je chladno. Roztlkanie hrúd. Obed u firmy: špenátová polievka. O 14. h ideme do lágru. Večera v lágri: zemiaková polievka postrašená mäsom a čaj a 2 zemiaky. Ráno už boli vyvesené čierne zástavy. Pýtame sa strážnika, čo to znamená a on povedal, že sterben Führer⁶⁷ smútok veľiký a pre nás radosť.

2. 5. 1945

Streda. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba 1 a pol na 4 mužov, 5 dkg salámu. Ráno zamračené, chladno. Do práce 5.30 h. Roztlkanie hrúd. Obed u firmy: špenát.[ová] polievka postrašená konským mäsom. Žiadna letecká činnosť. O 14. h končíme prácu. Večera v lágri: zemiaková petržlenová polievka bez mäsa a čaj, 5 dkg cukru. V noci prelet cudzích lietadiel.

3. 5. 1945

Štvrtok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 5 mužov, 5 dkg pašték.[ová] saláma. Ráno zamračené a chladno. Do práce 5.30 h. Roztlkanie hrúd. Celý deň studený vietor. Obed u firmy: špenátová polievka mäsom postrašená. Po obede pekný čas. Večera v lágri: zeleninová, zemiaková polievka bez mäsa a čaj. V noci prelet lietadiel.

4. 5. 1945

Piatok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 5 mužov, kvargle a margarín. Ráno pekne, mráz,

k obedu teplejšie. Za obeda živá letecká činnosť na západe. Obed u firmy: špenátová mizerná polievka. Prácu končíme o 14 hod. Večera v lágri: zemiaková [polievka] a suš. [ená] zelenina a čaj. Po obede letecká činnosť. Varil som si zemiaky, čo som dostal od jednej Nemky. Fronta je už blízko.

5. 5. 1945

Sobota. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 5 mužov, 5 dkg salámu. Ráno jasno a chladno. Do práce 5.30 h. Rozvážanie škvary. Obed u firmy: mizerná špenátová polievka. Po obede prší. O 14. h končíme, ideme do lágru. Večera v lágri: zemiaková [polievka a] sušená zelenina, dva malé kúsky mäsa a 5 zemiakov a čaj a 10 dkg cukru. Zlepšená situácia pre nás.

6. 5. 1945

Nedeľa. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 5 mužov a 3 dkg margarínu. Do práce nejdeme. Vonku prší do obeda. Obed žiadny. Súrovanie izby, o 11. h prehliadka. Čakáme cigarety. Dnes na izbe kolovali divné zprávy. Večera v lágri: zeleninová polievka postrašená mäsom a čaj a 5 zemiakov. Fasung cigariet, 20 papierov. Ploštice útočia na našu oslabenú kostru.

7. 5. 1945

Pondelok. Budíček 4.15 h. Raňajky: káva, chleba na 5 mužov a 4 dkg salámu. Ráno zamračené a teplejšie. Na deň slnko a vietor. Slabá letecká činnosť, letecký poplach. Rozvážanie škvary. Obed u firmy: špenátová a kvaková polievka. Prácu končíme o 14. h. Cesta do lágru. Večera v lágri: mizerná zemiaková polievka bez mäsa a čaj. Živá letecká činnosť aj delostr.[lelecká], taký koncert. Pekný deň po obede. Večer nám dávali raňajky, chleba, káva, chleba jeden a pol na 4 mužoch. Už sme mali veľké obavy, že nás budú evakuovať, lebo sme nemali prehľad o fronte, už sa videli, ako budeme voňať českú

66 Kašu.

67 Zomrel vodca.

zem po priekopách. V noci o 22. hod poplach, prelet lietadiel, streľba diel a mínometov.

8. 5. 1945

Utorok. Spíme ráno dlhšie, až nám slnko svietilo cez škáry. My sme sa čudovali, že prečo sme zavretí a to naši hostitelia nám ušli na západ. Čakáme na oslobodenie. Ráno je primračené. Streľba diel a guľometov sa blíži. S napätím očakávame príchod oslobodzovacej armády, ktorá prišla o 9.30 h. Prvých pootvárali ruských zajatcov a potom ruskí zajatci otvárali nás. Radosť veľká, ani hlad sme necítili. Ruskí ľudia aj naši rabujú sklady, v túžbe po nasýtení zabudli, že tie potraviny mohli byť otrávené. Z príkazu našich dôstojníkov sme museli tomu zabráňovať. Potom nám doniesli jesť. Národné výbory z okolitých dedín navarili bravčový guláš. Ale týmto nám mohli pomôcť na druhý svet, ešte v živote ma tak brucho nebolelo, ako vtedy, tak som behal, ani rýchlikový príplatok som nepotreboval. Boli aj takí chlapi, ktorí sa od radosti zbláznili. Ešte v ten deň sa niektorí vydali na cestu domov, ale to bolo nebezpečné, lebo sa niekde udržali celé tlupy Nemcov. Ja som zostal ešte v lágri. Bol som ako znovuzrodený. Ani som neveril, že som živý, pripadal som si ako nejaký príznak.

9. 5. 1945

Streda. Budíček už neexistoval, stávali sme kedy sme chceli. Zobrali sme si čo najlepšie deky a čakali sme na odchod. Pekné slnečné ráno v oslobodenej vlasti. Už nie je zima, slnko krajšie svieti a je teplo. Len preč z miesta kliatby a utrpenia. O 10. h odchádzame do malého mestečka Kopisty u Mostu⁶⁸, do jednej školy, kde nás ubytovali. Previezli aj

našich nemocných spolubratov, ktorí sa dožili slobody a niektorí tam aj dokonali, ako naši krajanovia. Dostali sme dobrý obed a pivo. Večer obložené chlebičky a polievku.

10. 5. 1945

Štvrtok. Budíček nám robí slnko a rozhlasová stanica Praha nám vesele vyhráva. Každé ráno k nám prichádza naša babička, ktorá sa o nás stará. Zostavili z nás strážny oddiel. Ideme na dôležité križovatky a sústreďujeme Nemcov, ktorí idú z Prahy a odvádzame ich na Národný výbor, kde ich odzbrojujú. Aj v noci stojíme na križovatkách spolu s českým milicistom. Ešte stále sa strieľa na fronte. Veľmi som chorý. Potom český kamarát odišiel domov a doniesol mi kostky cukru a jednu fľaštičku, tento liek bol veľmi účinný. Po stráži som sa vracal do školy a staval som sa v jedálni, kde som sa najedol a vypil dobré pivo. Česi sa o nás ozaj bratsky starali. Aj my sme zobrali Nemcom potraviny, cigarety a jedno auto, víno Malaga, toho sme dali našim nemocným bratom. Výbornú stravu sme mali. Medzi zajatcami bolo veľké priateľstvo. Volali nás do Itálie, Anglie, Francie, ale Rodný môj kraj je zo všetkých najdrahší. Ja som sa chcel vrátiť k mojim rodičom.

11. 5. 1945

Piatok. Budíček na vlastnú zodpovednosť. V Kopistoch robím strážnu službu. Dobrá strava, ani víno nechýba, ani pivo, sardinky, konzervy. Zabudol som poznamenať – keď sme išli z tábora, tak sme plakali od radosti, že tam sme nevideli ani zelenú trávičku, ani strom ošatený zeleným lístím a už aj akáty⁶⁹ kvitli. Mám službu v meste na križovatkách, zastavil som jedného dôstojníka, ktorý išiel vedľa bicykla a na oboch

rúčkach mal napchaté ruksaky aj na šragliach⁷⁰, to všetko som mu zobral a rozdal ľuďom, čo stáli okolo mňa, tam boli veľké kusy maďarského mydla, suchá saláma, slanina, cigary, prádlo a zimný dlhý kabát. Potom mi tam doniesli bedňu piva a pozvali ma na obed. Veľmi slušne sa k nám chovajú českí mládenci. Cez noc je tu veľká streľba.

13. 5. 1945

Nedeľa. Všetko sviatočne vystrojené, len my sme museli ešte nosiť našu označenú uniformu, fosfor. [ovými] kruhmi KG⁷¹. Prápory vejú v jarnom vetre, už nie je zima, už je teplo. Ľudské srdcia sú teplé. Ideme manifestovať, Francúzi, Angličania, Američania, Poliaci, Juhoslovania, Belgičania a ostatné národnosti. Český ľud hádzal medzi nás kvety a volali „Nech žijú Slováci!“ Na raňajky buchta a káva. Bol som pozvaný na obed, veľmi milí ľudia to boli. Potom ma zas zavolať na svačinu jeden dedko Brzibohatý⁷². Babka napiekla makových buchiet a uvarila kávy, ony mali tiež synov v koncentráku. Ja som doniesol tabak, maďarské cigarety a mydlo.

14. 5. 1945

Pondelok. Babička nás volá na raňajky. Zomrel náš krajan Paľo Slušný⁷³ a tam ho aj pochovali. Už ho doma bude čakať manželka a synček. Som chorý, ale nie veľmi, nohy mi opúchajú. Dobré nás tu stravujú, už to ani neopíšem, čo všetko máme. Dnes som bol pozvaný na besedu. Dostal som buchty a bielu kávu, ešte mi aj domov nakládli. Ja som dal dedkovi cigarety.

15. 5. 1945

Utorok. Ráno nás zobúdzajú Praha rádiom a naša babka, ktorá nás počíta, aby nám mohla doniesť raňaj-

68 Kopisty – dnes už zaniknutá obec, ktorá sa nachádzala pri Moste. Zanikla v rokoch 1974 – 1979 z dôvodu ťažby hnedého uhlia.

69 Agáty.

70 Nosič na zadnej časti bicykla.

71 Skratka z nemeckého Kriegsgefangene – vojnový zajatec.

72 V Čechách je skôr rozšírené priezvisko Brzobohatý.

73 Pavol Slušný (1913 – 1945), Hronské Kľačany. Podľa úmrtného listu zomrel na všeobecnú telesnú slabosť (hnačka). Pochovali ho 17. 5. 1945 na sovietskom vojenskom cintoríne v Kopistoch.



Pavol Slušný s manželkou (Zdroj: Archív Marka Ivanického)

ky. Krásny pohľad do zelenej prírody. Pekné rozprávkové májové ráno. Teplo celý deň. Obed v škole výborný a pivo sme dostali. Cestou sa stavím v mliekarni na kyslé mlieko. Na večeru chodím do jedálne a potom spať.

16. 5. 1945

Streda. Budíček máme na vlastnú

zodpovednosť. O naše dobro sa stará naša babička. Jeme a pijeme pivo, o naše žalúdky je už postarané. Českí bratia by nám zniesli aj modré z neba.

17. 5. 1945

Štvrtok. Stávame podľa hladu. Babička nám prinesie dobré raňajky a dobrá hudba vyhráva. Zmocňuje sa

nás túha po domove. Ešte sa nedá písať, ani rádiom poslať zprávu. Došla zpráva, že ideme domov. Už sme si pripravili naše veci od radosti a starosti o našich drahých, ako prežili vojnu, alebo či ich ešte nájdeme medzi živými?

18. 5. 1945

Piatok. Už sme mali cestovnú nervozitu. Dostali sme dobré raňajky. Bol som sa rozlúčiť so známymi a popriali sme si všetko najlepšie do ďalšieho života. Aj s našou babičkou, našou životelkou sme sa ťažko lúčili. Ešte sme sa naobedovali a potom nás autá odviezli do Mostu na stanicu. Tam už bol pripravený transport, otvorené vagóny opatrené plachtou proti dažďu. Tam sme sa zložili do vagónov. Ja som sa usídlil so Štefanom báčim Uramom. Naraz vidím ležať v agónii na koľajnici mal hlavu náš krajan Jozef Mičo. Vyložili sme ho do vagóna a ja som mu dal z môjho lieku. Ležal v kľude a prešlo mu to. Cestu ani podrobne neopisujem, lebo som aj spal aj trate boli prerušené, museli sme ísť pešo 5 – 6 km. Nešli sme ani cez Prahu ani cez Brno, išli sme cez Olomouc, nádražie bolo rozbité. Transportom sme prišli až do Vlašského Meziříčí a odtiaľ peši 6 – 7 km do Vsetína a tu sme išli na Národný výbor, aby nám dali nejakú možnosť sa dostať na Slovensko, nechceli nám dať ešte sa nám vyhrážali, že nás internujú. Potom sme išli za jedným súkromníkom a ten nás odviezol za cigarety a peniaze až do Púchova. V Púchove sa prevážame cez Váh. Príde-me do Trenčína. V noci obchádzame zrútený most. Z Trenčína ideme až do Leopoldova, tu musíme zosadnúť, lebo je most rozbitý a ideme na voze do Hlohovca, ten bol dosť rozbitý, zvlášť kostolná veža. Vlakom ideme až do Nitry, prideme o 10. h, z nádražia peši cez mesto, mal som ešte 100 Ks a dúfal som, že sa dobre najem a vypijem, ale veru som nedostal nič. Tak sme išli až za mesto, tam sme oddychovali a pri potôčku umývali si nohy. Tam boli blízko nejaké domy a išli sme si vypýtať niečo

jesť. Tam sa k nám pripojil aj Gancár Jožo. Gazdiná práve piekla palacinky, tak nám nadelila, že sme zahnali hlad. Pristavili sme rumunské auto a tí boli takí dobrí, že nás odviezli až na Levické námestie, kde nás chytila ruská hliadka a zobrali nás na veliteľstvo. Tam nás prehliadli a dali potvrdenie na cestu domov. Domov sme išli peši. V Koháryho ulici mi už prišli v ústrety moja matka. Doniesli nejaké občerstvenie, zobrali mi batoh a tak sme cupkali domov. Doma bol veľký žiaľ, sestra smútila aj s tromi deťmi za švagrom, ktorý zostal tam niekde v Nemecku zabitý. Aj ja som chorý, ale sa veľmi pomaly zotavujem. Otec na mňa chudák pamätal aj s vínom. Bol to deň 22. V. 1945, kedy som šťastlivo prišiel domov. Viackrát ma volali na lekár-



Dominik Mandrák v staršom veku
(Zdroj: Archív Branislava Kinčoka)

ske vyšetrenie, ale nie za to, že aby mi pomohli, ale za to, či ešte nemôžem byť vojakom. Potom som začal robiť od 27. VII. 1945 v ČSTM v Leviciach a chodil som do práce peši, ešte som musel po ceste oddychovať. V auguste som ešte išiel na prezentáciu a 3. septembra som narukoval do Nitry a odtiaľ som išiel do Trnavy medzi známymi. Tam som vykonával strážnu službu na stanici. Bola to nebezpečná práca, tu som mohol tak prísť o život, ako aj na fronte. Tam sme robili policajnú službu spolu s ruskou hliadkou. Potom som sa dostal na žiadosť rodičov domov a hneď som nastúpil do práce v ČSTM v Leviciach.

Tým by som uzatvoril môj život v uniforme.

Branislav Kinčok Dominik Mandrák's Diary from the Uprising and the German Captivity (1944 – 1945)
After the fall of Banská Bystrica on 27 October 1944 the Slovak National Uprising was defeated. At the same time the irreversible breakdown of its main armed unit – the Uprising Army started. Slovak soldiers which did not succeed to escape in time, or to hide well, fell in German captivity and the majority of them ended in German prisoner-of-war or internment camps established on the territory of the Slovak Republic. Their lives were fully in hands of Nazis till the end of the WW2 in Europe. One of those soldiers was also Dominik Mandrák from Hronské Kľačany who was captivated on 30 October 1944 and ended in a prisoner-of-war camp Stalag IV B Mühlberg. Later he was transferred to a working camp in Ervěnice pri Moste where he worked in a surface coal mine. He stayed there until the camp was liberated by the Red Army on 8 May 1945. Dominik Mandrák left his diary in which he recorded his participation in the Slovak National Uprising and sorrows of a prisoner of war. He describes camp regime in many details, from early getting up, going to work, arriving to work, detailed information about the camp food and the everyday work. The published diary is exceptional especially for the professional public, as it provides information on the bases of which the everyday life of a Slovak soldier in German prisoner-of-war camp may be reconstructed.

Mgr. Branislav Kinčok (1979)

Absolvent histórie na Univerzite sv. Cyrila a Metoda v Trnave. Pracuje v Sekcii vedeckého výskumu Ústavu pamäti národa. Vo svojej činnosti sa venuje politickým procesom v komunistickom Československu po roku 1948, činnosti Štátnej bezpečnosti, ako aj problematike vojnových a povojnových vzťahov Červenej armády so slovenským obyvateľstvom. Je spoluautorom monografií *Slovenskí generáli 1939 – 1945*, *Gustáv Husák a jeho doba* (2015), *Monografia obce Starý Tekov* (2014) a autorom viacerých vedeckých štúdií a odborných článkov.

PAVEL KORBEL', NÁČELNÍK SPRÁVY ŠTB V STREDOSLOVENSKOM KRAJI (1980 – 1989)

DANIEL HALČÍN

Pavel Korbeľ pôsobil v Zbore národnej bezpečnosti v rokoch 1956 až 1989. V politickej polícii komunistickej strany chcel pracovať od začiatku svojej kariéry. Začínal na okresnom oddelení ŠTB v Žiari nad Hronom a vďaka svojej oddanosti komunistickej strane, pracovnej zanietenosti, tvrdej až nekompromisnej povahe, správne triednemu vnímaniu práce politickej polície, ale aj organizačným schopnostiam a odborným zručnostiam sa vypracoval až do funkcie náčelníka Správy ŠTB v Stredoslovenskom kraji.

Pavel Korbeľ sa narodil 20. apríla 1934 v Malom Krtíši (okres Lučenec) v chudobnej rodine ako najstarší z troch súrodencov. Otec Pavel (nar. 1903) pracoval do roku 1944 ako deputátnik¹ na veľkostatku, neskôr ako robotník v Modrokamenských uhoľných baniach v Malom Krtíši. V roku 1946 sa stal členom KSS.² Matka Anna (rod. Šušková, nar. 1914) sa starala o deti a domácnosť. „Vyrástol som na tzv. panskom dvore a mal som možnosť zažiť slasti tohto života,“³ napísal Korbeľ vo svojom životopise k žiadosti o prijatie do Zboru národnej bezpečnosti.

Absolvoval šesť tried ľudovej školy a štyri triedy meštianskej školy. Rok pracoval ako pomocný robotník, úkolár u Stavebnej správy ČSD v obci Malé Zlievce na juhu stredného Slovenska. Od septembra 1951 študoval na Základnej odbornej ško-

le banskej vo Veľkom Krtíši a od septembra 1952 na Priemyselnej škole banskej v Handlovej. Po absolvovaní školy nastúpil v polovici roku 1954 do Modrokamenských uhoľných baní ako banský technik-revírnik. Spoločne s otcom pracoval v baniach len štyri mesiace. V novembri 1954 nastúpil na základnú vojenskú službu k delostreleckému pluku 37 v Plzni (jednotka PS-13).⁴ Absolvoval poddôstojnícku školu v Plzni a stal sa veliteľom spojárskeho družstva.

V tomto období viedol ministerstvo národnej obrany komunista Alexej Čepička a v československej armáde panovalo z politického hľadiska mimoriadne rigidné a dogmatické obdobie. Vojenská služba nemala slúžiť iba na výcvik armády a ochranu „tábora mieru“, ale aj na politickú prevýchovu mladých ľudí. Na ideologickej prevýchove sa Korbeľ, po absolvovaní šesťtyždňové-

ho stranického kurzu a šesťmesačnej politickej školy ČSM, podieľal ako zástupca veliteľa pre veci politické. Prirodzeným predpokladom na zastávanie stranickej funkcie na útvare bolo členstvo v komunistickej strane. Korbeľ od druhej polovice augusta 1949 aktívne pôsobil ako člen Československého zväzu mládeže (ďalej ČSM)⁵ a 22. januára 1953 ho navrhli na kandidáta KSČ. Členom strany sa stal počas základnej vojenskej služby 6. augusta 1955.⁶

Počas základnej vojenskej služby zastával aj funkciu staršinu batérie a zodpovedal za materiálne zabezpečenie jednotky. Do civilu odišiel s hodnosťou podporučíka a odznakom Vzorný vojak.⁷

Krátko po skončení základnej vojenskej služby požiadal 15. októbra 1956 o prijatie k zložke ŠTB Zboru národnej bezpečnosti. Podľa svoj-

1 Pracovník dostávající odmenu prevažně v naturáliách.

2 A ÚPN, f. personálna dokumentácia príslušníkov, personálny spis Pavla Korbeľa (1934). Žiadosť o prijatie do služieb Ministerstva vnútra. Zvláštny dotazník Ministerstva vnútra, 6. 11. 1956.

3 Tamže. Životopis k žiadosti o prijatie do služieb Ministerstva vnútra, október 1956.

4 Tamže. Zvláštny dotazník Ministerstva vnútra, 6. 11. 1956.

5 Československý zväz mládeže vznikol v tom istom roku. Ako zložka Národnej fronty podliehal riadeniu KSČ. Hlavným cieľom bolo ideologické pôsobenie na mládež a presadzovanie politiky komunistickej strany.

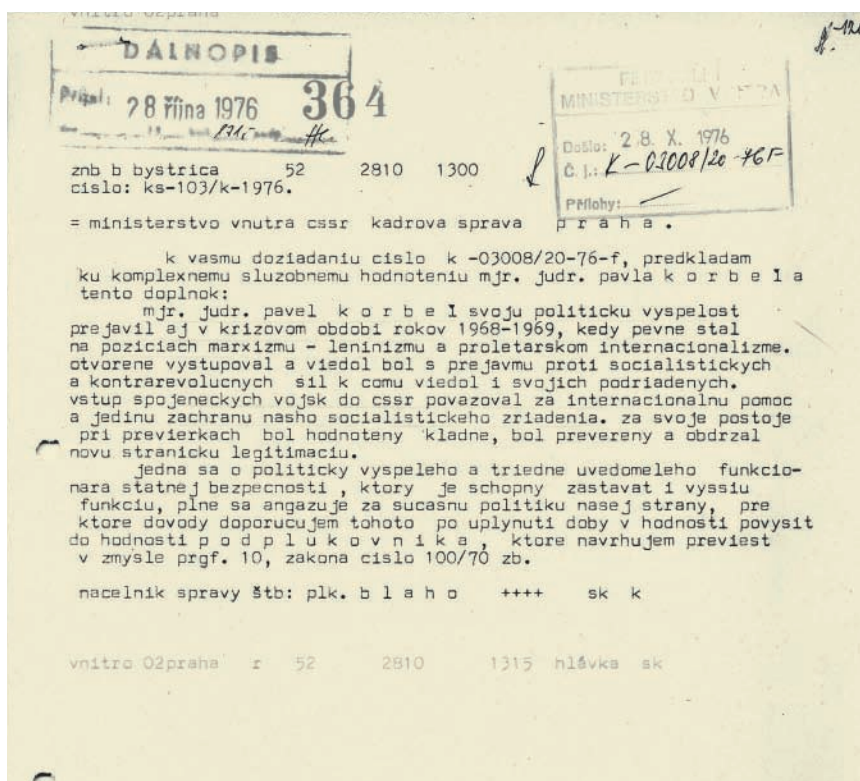
6 A ÚPN, f. personálna dokumentácia príslušníkov, personálny spis Pavla Korbeľa (1934). Osobná evidenčná karta príslušníka MV.

7 Tamže. Kádrová charakteristika z 9. 6. 1978.

ho vyjadrenia o prácu v ŠTB mal dlhodobý záujem.⁸ Žiadosť prešla príslušnými previerkami po straneckej aj rezortnej línii. Odporučilo ju Byro Okresného výboru KSS v Modrom Kameni⁹ a vzhľadom na závery prešetrujúceho materiálu „po stránke všeobecných ako i politických vedomostí má všetky predpoklady na vykonávanie služby v operatívnej“ odobril žiadosť aj náčelník Krajskej správy ministerstva vnútra v Banskej Bystrici Ján Pobeha.¹⁰

Na pohovore pred kádrovou komisiou prejavil značný záujem o prácu v ŠTB: „Bolo mu vysvetlené, že práca v bezpečnosti je ťažká, že sa tam musí robiť niekedy aj v noci a viac ako 8. hodín. Menovaný poukázal, že keď človek o niečo má záujem, tak to urobí aj keď sú ťažkosti. [...] Zároveň mu bolo vysvetlené, že po stránke finančnej u MV dostane okolo 1200 – 1300,- Kčs mesačne, že v bani zarobil viac. Poukázal, že on si je toho vedomý, avšak, že postupom času keď sa sám bude snažiť tak sa mu aj plat zvýši.“¹¹ Rezortná kádrová komisia ho hodnotila ako „politicky na patričnej výške“ a schválila jeho prijatie do služieb ministerstva vnútra.

Do služieb ministerstva vnútra nastúpil Korbeľ 14. novembra 1956. Ako mladší referent Okresného oddelenia MV Žiar nad Hronom v hodnosti podporučíka pracoval na problematike 4. referátu (kontrarozvedna ochrana socialistickej ekonomiky) a spolu s ďalšími tromi príslušníkmi okresného oddelenia zabezpečoval agentúrno-operatívnu činnosť v hliníkári Závod SNP v Žiari



Doplňok ku komplexnému služobnému hodnoteniu Pavla Korbeľa z 28. 10. 1976
(Zdroj: A ÚPN)

nad Hronom. Významný strategický podnik sa budoval od roku 1951 na základe odporúčania Sovietskeho zväzu.¹² Korbeľ sa do operatívnej práce rýchlo zapracoval a čoskoro riadil štyroch spolupracovníkov. Nadriadení ho charakterizovali ako iniciatívneho príslušníka s dobrými kombinačnými schopnosťami pri práci s agentúrou, ktorý prejavuje značný záujem o prácu v službách ministerstva vnútra.¹³

V roku 1957 absolvoval trojmesačný kurz ŠTB na základnej škole ministerstva vnútra v Slapoch. Pred-

nášané učivo politického (marxizmus-leninizmus), vojenského a odborného charakteru zvládol podľa posudku veľmi dobre.¹⁴ Po absolvovaní operatívnej školy sa v januári 1958 vrátil na okresné oddelenie MV v Žiari nad Hronom a začal pracovať na problematikách 2. referátu (rozvedky, diplomati, vízoví cudzinci, emigranti a navrátilci). Do septembra 1958 získal jedného tajného spolupracovníka a očakával schválenie predloženého návrhu na získanie ďalšieho. Viedol tri agentúrno-pátracie zväzky a tri evidenč-

8 Tamže. Žiadosť o prijatie do služieb MV, 15. 10. 1956.

9 Tamže. Oznámenie z Okresného sekretariátu KSS Modrý Kameň, 9. 11. 1956.

10 Tamže. Korbeľ Pavel, (20. 4. 1934), Návrh na prijatie do služieb MV v hodnosti podporučíka – predloženie.

11 Tamže. Záznam z kádrového pohovoru pri náboře do služieb MV.

12 Kapitalistické štáty uvalili na dovoz hliníka z Československa embargo. Výroba hliníku zároveň vplývala na rozvoj československého priemyslu. Pozri: KAFKA, Richard: Elektrolytická metóda. Dominantná technológia pri výrobe neželezných kovov na Slovensku v 20. storočí. [Citované 13. 6. 2016]. Dostupné na URL: <<https://starhuttech.blogspot.sk/2010/11/elektrolyticka-metoda-dominantna.html>>.

13 Tamže. Služobné hodnotenie za dobu od 1. 1. 1956 do 1. 12. 1957.

14 Tamže. Školný posudok, Slapy, 6. 1. 1958.

né zväzky.¹⁵ Náčelník oddelenia oceňoval najmä jeho prácu na akcii „TURISTA“, v ktorej preveroval podozrenie zo špionáže v prospech Francúzska.¹⁶

Po zmenách v územnosprávnom členení ČSR a následnej reorganizácii teritoriálnych útvarov ŠtB sa okrem jeho funkčného zaradenia zmenila aj jeho pracovná náplň. Začiatkom apríla prevzal ako starší referent špecialista a vedúci skupiny (poverený vedením 4. referátu) zodpovednosť za spracovanie problematiky ekonomickej kontrarozvedky v podmienkach okresného oddelenia ŠtB v Žiari nad Hronom. „V tejto funkcii operatívne rozpracováva závod SNP, ktorý z hľadiska operatívneho záujmu je ako najdôležitejší objekt v rámci okresu. Por. Korbeľ sa v práci osvedčuje, úkoly si plní svedomito. Toho času obsluhuje 13 spolupracovníkov a pri tom prevádza aj funkciu vedúceho skupiny. Okrem toho rozpracováva tri prípady, z ktorých jeden realizuje cestou O-VB/príp. BRZA/. Celkovo v jemu zverenom objekte je dobrá hospodárska situácia – závod za sťažených podmienok plní plán výroby rovnomerne.“¹⁷ Jeho päťročné pôsobenie v zložkách ministerstva vnútra ocenili v rovnakom roku aj medailou Za službu vlasti.

Mimoriadna pracovná zanesenosť, tvrdé povahové vlastnosti, správne triedne ponímanie práce, organizačné schopnosti, schopnosť pracovať s agentúrou, ale aj slabé personálne obsadenie oddelenia¹⁸ predurčovalo predurčovali Korbeľov kariérny postup. Okrem stranického vzdelania však potreboval aj vzdelanie všeobecné. V roku 1961 sa preto prihlásil na diaľkové štúdium na Strednú priemyselnú školu banícku

-3-

Dopĺňať údaje k rubrikám č. 1.-35.		Čestný odznak SNB <i>22.FHV 25/81</i> Řád rudé hvězdy RPR 012/84 Pam. medaile k 40. výročí nár. osvob. boje národného lidu a osvob. Slovenska sov. armádou 1985 Medaile SNB <i>22.FHV 96/88</i>		 Foto 4x4
		Z roku 19 64	Z roku 19	

Od kedy den, mes, rok	Do kedy den, mes, rok	36. Průběh služby v MV		Doklad Kádrový rozkaz
		Popis činnosti - funkce a další údaje	Název součásti	
14.11.1956	31.12.1958	Prijatý do služieb MV a zaradený na voľne systemizované miesto ml. referenta na OO-MV Žiar n/Hr.	OO-MV Žiar n/Hr.	KR 56/56
1.1.1959	31.3.1960	referent OO-MV	OO-MV Žiar n/Hr.	KR 55/58
1.4.1960	14.9.1963	starší referent OO-MV	OO-MV Žiar n/Hr.	KR 10/60
15.9.1963		ustanovený do funkcie zástupcu náč. OO-MV	OO-MV Žiar n/Hr.	KR 29/63
1.8.1966		Náčelník odd. ŠtB Žiar n/Hr.	KS-MV B.Bystrica	KS 53/66
1.11.69		Zást.náč.II.odb. S ŠtB		JSSStb 29/69
1.9.1971		Náčelník I.odb. S ŠtB		NS 48/71
1.8.1973		Povolán do inter.studia zdokonal. kursu ruského jazyka pro príel.SNB navrhnené na studium ve škole KGB při RM SSSR		MSVŠFMV 124/73
1.9.1973	29.11.1973	Vyslán k inter.studiu 3 mäs.kursu při VŠ FED při RM SSSR v Moskvě		MVČSSR 395/73
1.8.1979	31.1.80	dočasne poveren výkonem funkcie zástupce náčelníka ŠtB KS SNB		KS SNB 74/79
1.2.1980		náčelník Správy ŠtB KS SNB B.Bystrica		FMV 1/80
	31.12.1989	Uvolňujúce služieb.pomru podľa § 29 odst 1.přk..č.100/70 Sb. Starobní důchod		FMV 396/89

Kariérny postup zachytený v osobnej evidenčnej karte (Zdroj: A ÚPN)

v Banskej Štiavnici. Záverečnú prácu na tému *Navrhnete lepší způsob vetrania* obhájil s výborným prospechom a školu ukončil maturitnými skúška-

mi s vyznamenaním.¹⁹ Po dosiahnutí úplného stredoškolského vzdelania požiadal v roku 1963 ministra o povolenie štúdia na Právnickej fakulte

15 Tamže. Návrh na povýšenie do funkcie poručíka, 5. 9. 1958.

16 Tamže. Návrh na funkciu referenta, 1. 12. 1958.

17 Tamže. Služobné hodnotenie k návrhu na povýšenie do hodnosti nadporučíka, marec 1961.

18 Na oddelení dlhodobo panovala zlá atmosféra, ktorá pramenila zo sporov náčelníka oddelenia a jeho zástupcu. Príslušníci oddelenia navyše aj v pracovnej dobe často požívali alkoholické nápoje. Pozri: A ÚPN, f. personálna dokumentácia príslušníkov, personálny spis Štefana Rychtarecha (1923). Záznam z prevedeného pohovoru s npor. Štefanom Rychtarechom z OO-MV Zvolen, 27. 9. 1963.

19 Tamže, personálny spis Pavla Korbeľa (1934). Vysvedčenie o maturitnej skúške, Banská Štiavnica, 25. 8. 1961.

Univerzity Komenského v Bratislave. Vysokoškolské štúdium úspešne ukončil v máji 1971.

V polovici septembra 1963 sa Korbeľ stal zástupcom náčelníka okresného oddelenia MV v Žiari nad Hronom pre operatívnu. Naďalej sa podieľal na operatívnej a profylaktickej činnosti²⁰ oddelenia, vykonával rozbor signálov trestnej činnosti, zúčastňoval sa schôdzok s tajnými spolupracovníkmi. Po dvoch rokoch v funkcii ho náčelník oddelenia hodnotil nasledovne: „Npor. Korbeľ vo funkcii zástupcu náčelníka OO-MV sa dobre osvedčil. Dost' rýchlo sa do tejto funkcie vžil. I keď vyrástol na túto funkciu v tomto kolektíve k jednotlivým problémom a súdruhom sa stavia nekompromisne, vie si udržať autoritu a dobrý rešpekt pred podriadenými.“²¹

Po reorganizácii útvarov ŠTB a vzniku Správ ŠTB Krajských správ ZNB v polovici roku 1966 sa Korbeľ začiatkom augusta stal náčelníkom oddelenia ŠTB v Žiari nad Hronom. Oddelenie tvorilo ho 13 príslušníkov a spracovávalo celú šírku zamerania kontrarozvedky v okresnom meradle. Okrem agendy kontrarozvednej ochrany ekonomiky a boja proti vonkajšiemu nepriateľovi sa Korbeľ bližšie zoznámil s agendou boja proti vnútornému nepriateľovi. V okrese sa monitorovali predovšetkým aktivity rímsko-katolíckej cirkvi, sekty a pisatelia protištátnych dokumentov.²²

Korbeľa zaradili ako kádrovú rezervu na funkciu náčelníka správy ŠTB a v roku 1967 mu udelili striebornú medailu Za zásluhy o obranu vlasti. „Kpt. Korbeľ ako náčelník oddelenia si v práci počína správne. Dobre organizuje agentúrno-operatívnu prácu u podriadených príslušníkov. Dbá o rast práce s agentúrnym aparátom a na tomto úseku dosahuje dobrých výsledkov. Sám pracuje s najkvalitnejšou agentúrou. Prevádza pravidelné rozbor a analýzu štb. situácie v okrese a na základe tohto organizuje agentúrno operatívnu prácu. Po stránke politickej je na dobrej politickej úrovni. Vie správne politicky hodnotiť problémy a z tohto hľadiska i pristupovať k ich riešeniu. Po stránke odbornej i všeobecnej je na priemernej úrovni.“²³

Vo funkcii náčelníka Oddelenia ŠTB Žiar nad Hronom zastihla Korbeľa invázia vojsk Varšavskej zmluvy v roku 1968. Situácia v okrese bola veľmi dramatická, obyvateľstvo dávalo výrazne najavo svoju nespokojnosť, sklamanie a hnev. Situácia dospela až k tomu, že v okrese boli okupačnými vojskami postrelení traja ľudia.²⁴

Niekoľko dní po príchode vojsk Varšavskej zmluvy poskytol Korbeľ vyjadrenie straníckym novinám *Slobodná žiara socializmu*. Odmietol obavy občanov z vytvárania zoznamov nepohodlných ľudí určených na zatknutie, a tiež obavy z kolaborácie príslušníkov ŠTB s okupantmi. Tón jeho stanoviska zreteľne vyjadroval lojalitu k vtedajšej vláde. Príslušníci

Verejnej Bezpečnosti a ŠTB v prvých hodinách invázie jednomyselne prijali stanovisko na výlučnú podporu ústavných orgánov na čele s prezidentom Ľudvíkom Svobodom, predsedom vlády Oldřichom Černíkom, predsedom Národného zhromaždenia Josefom Smrkovským a pokyny legálneho Ústredného výboru Komunistickej strany Československa na čele s Alexandrom Dubčekom. Korbeľ uviedol, že príslušníci ŠTB a VB sú „pevne rozhodnutí odoprieť všetky iné príkazy, ktoré by nám chcel niekto dávať. Chcem ubezpečiť občanov nášho okresu, že svojich príslušníkov veľmi dobre poznám, že sa nenájde medzi nimi žiaden kolaborant, že v našom okrese sa netvorí žiadne zoznamy ľudí pripravených k zatýkaniu, že príslušníci Štátnej a Verejnej bezpečnosti sa nikdy neprepožičajú pre hanebné protiludové ciele.“ Ďalej nám s. Korbeľ povedal, že ako je informovaný, takéto stanovisko zaujíma aj Krajská správa Štátnej a verejnej bezpečnosti. Jeho (Korbeľov – pozn. autor) názor na správy štátneho rozhlasu, že v Prahe sa zatýka súkromnými osobnými autami je taký, že na stranu okupantov sa pridali živly, ktoré z bezpečnosti museli odísť a dnes si chcú vyrovnať staré účty.“²⁵

V kontraste k jeho vyjadreniu však stoja neskoršie oficiálne kádrové materiály, podľa ktorých v krízovom období rokov 1968 a 1969 stál „pevne na základoch marxizmu-leninizmu a proletárskeho internacionalizmu“ a viedol boj s prejavmi „protisocialistických a kontrarevolučných

20 Tzv. preventívno-výchovne opatrenia boli druh mimosúdneho postihu a tvorili významnú časť činnosti kontrarozvedky. Išlo o rôzne formy spoločenského nátlaku, spravodajských rozkladných opatrení a zásahov do pracovného aj osobného života osôb podozrivých z protištátnej a protispoločenskej činnosti. Viac o tejto problematike pozri TOMEK, Prokop: Prevence, profylaxe a výchova v pojetí Státní bezpečnosti. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek* 5/2007, s. 155 – 181.

21 A ÚPN, f. Personálna dokumentácia príslušníkov, personálny spis Pavla Korbeľa (1934). Služobné hodnotenie od 1. 10. 1963 do 12. 10. 1965.

22 Tamže. Mjr. JUDr. Korbeľ Pavel – Odvolanie proti preloženiu na X. správu FMV.

23 Tamže. Návrh na vyznamenanie Za zásluhy o obranu vlasti.

24 Pozri: August 1968. Obete [Citované 13. 6. 2016]. Dostupné na URL: <http://www.upn.gov.sk/data/pdf/august_obete.pdf>.

25 A ÚPN, f. Okresná správa Zboru národnej bezpečnosti Vysunuté pracovisko Správy Štátnej bezpečnosti Žiar nad Hronom (B9/12/II), inv. č. 2. *Slobodná žiara socializmu*, roč. VIII, 1968, č. 23.

tendencii.²⁶ Korbela sám neskôr uviedol: „V krízovom období rokov 1968-1969 som nezišiel z pozícií marxizmu-leninizmu, práve naopak, ako funkcionár OV KSS som presadzoval marxistickú a internacionálnu líniu KSČ. S vývojom situácie v KSČ a spoločnosti po januárovom pléne v roku 1968 som sa nestotožňoval a verejne som vystupoval proti akciám pravičky ako pred augustom, tak aj po ňom. Internacionálnu pomoc socialistických krajín v auguste 1968 som uvítal a považoval som ju za nutnú a jedine správnu. Po vstupe spojeneckých vojsk do ČSSR som sa osobne aktívne podieľal na vysvetľovaní správnosti tohto aktu medzi občanmi, najmä na schôdzkach straníckych organizácií v okrese Žiar n/Hronom. [...] S politikou KSČ po aprílovom pléne 1969 sa plne stotožňujem a zabezpečujem líniu a uznesenia XIV. zjazdu KSČ a plén UV KSČ.“²⁷

Korbela ani nikto z jeho príbuzných nebol stranícky postihnutý. Z hľadiska celkovej politickej angažovanosti bol hodnotený ako „plne spôsobilý“ a po previerke dostal novú stranícku legitimáciu.²⁸

V novembri 1969 ho menovali do funkcie zástupcu náčelníka II. (kontrarozviedneho) odboru Správy ŠtB Banská Bystrica, v ktorej zotrval až do najbližšej reorganizácie zložky útvaru. Riadil kontrarozviednu činnosť zameranú proti rozviedkam západných štátov a vízovým cudzincom.²⁹ Vo funkcii sa po stránke odbornej a organizačnej osvedčil, pozitívne sa hodnotila aj jeho ochota

nazerať na jednotlivé situácie z toho „správneho“ politického hľadiska: „Politiku strany správne chápe a svojou politickou činnosťou usiluje o jej dôsledne a jednotné uplatňovanie v rámci S-ŠtB. Pritom dokáže správne aplikovať politiku strany i na konkrétnu služobnú činnosť.“³⁰ Vytýkali mu naopak nedostatočnú kontrolu plnenia stanovených úloh podriadených pracovníkov. Obhajoval sa nedostatkom času z dôvodu diaľkového štúdia na Právnickej fakulte UK.

V roku 1971 sa v rámci reorganizácie ŠtB oddelenili problematiky boja proti vonkajšiemu nepriateľovi z II. odboru na novo vytvorený I. odbor. Nadriadení navrhli Korbela do funkcie náčelníka I. odboru, s čím sa stotožnil aj Celouťvarový výbor KSS a predsedníctvo Sekretariátu Krajského výboru KSS v Banskej Bystrici.³¹ Od septembra 1971 organizoval Korbela ako náčelník odboru boja proti vonkajšiemu nepriateľovi agentúrno-operatívnu činnosť proti rozviedkam kapitalistických štátov, vízovým cudzincom, emigrantom a navrátilcom, pri výjazdoch československých občanov do zahraničia a kontrarozviednu ochranu sovietskych vojenských objektov na území Stredoslovenského kraja. Pod jeho priamym vedením realizovala ŠtB v roku 1972 akcie „FARMÁR“ a „VYZVEDAČ“³². V prvej akcii išlo o amerického občana, podľa ŠtB príslušníka americkej CIA, ktorý mal fotografovať sovietske vojenské objekty a vyťažovať obyvateľstvo k politic-

kej, vojenskej a hospodárskej situácii. V druhej akcii išlo o československého občana, ktorý mal zhromažďovať vojenské materiály tvoriace predmet štátneho tajomstva s úmyslom predať ich do zahraničia. Akciu kontroloval nadriadený 9. odbor pražskej II. správy FMV. Súd napokon odsúdil obvineného na desať rokov a spoluobvineného na päť rokov odňatia slobody nepodmienečne. Úspešná realizácia akcie „VYZVEDAČ“ sa pochvalne spomínala aj v služobných hodnoteniach Korbela nadriadeného, náčelníka správy ŠtB Emila Blaha.

Nasledujúci rok sa Korbela priamo podieľal na rozpracovaní a dokumentácii akcií „WOLFGANG“ a „ZÁLOŽÁK“, v rámci ktorej ŠtB rozpracovávala bývalého dôstojníka ČSLA, ktorý mal zhromažďovať materiály charakteru štátneho a služobného tajomstva s úmyslom s nimi emigrovať.³³

V služobnom hodnotení z roku 1974 ho nadriadení náčelníci hodnotili ako veľmi dobrého a perspektívneho pracovníka, spôsobilého zastávať funkciu náčelníka odboru. Aktívne sa podieľal na výbere, politickej a odbornej príprave mladých príslušníkov, osobne sa zúčastňoval na kontrolných schôdzkach s tajnými spolupracovníkmi a priamo usmerňoval ich využitie. V roku 1973 absolvoval trojmesačný kvalifikačný kurz na Vysokej škole Felixa Edmunda Deržinského KGB pri Rade ministrov v ZSSR.³⁴ V nasledujúcom

26 Tamže; A ÚPN, f. Personálna dokumentácia príslušníkov, personálny spis Pavla Korbela (1934). Služobné hodnotenie od 1. 12. 1965 do 15. 10. 1970.

27 Tamže. Dodatok k dotazníku MV, 9. 3. 1972.

28 Tamže. Komplexné hodnotenie na mjr. JUDr. Pavla Korbela, 25. 4. 1974.

29 Tamže. Služobné hodnotenie od 1. 1. 1968 do 31. 12. 1970.

30 Tamže.

31 Tamže. Návrh na ustanovenie mjr. Pavla Korbela do funkcie náčelníka I. odboru správy ŠtB v Banskej Bystrici, 27. 8. 1971.

32 A ÚPN, f. Správa ŠtB Krajskej správy ZNB Banská Bystrica, 2. diel (B9/II), inv. č. 379. Vyhodnotenie agentúrno-operatívnej činnosti Správy ŠtB Banská Bystrica za rok 1972.

33 Vyhodnotenie agentúrno-operatívnej činnosti Správy ŠtB Banská Bystrica za rok 1973. [Citované 13. 6. 2016]. Dostupné na URL: <<http://www.upn.gov.sk/utvary-stb-a-ps-na-slovensku/sprava-stb-banska-bystrica/>>.

34 A ÚPN, f. Personálna dokumentácia príslušníkov, personálny spis Pavla Korbela (1934). Služobné hodnotenie z roku 1974.

služobnom hodnotení z roku 1976 sa uvádza: „I. odbor pod jeho vedením dosiahol celý rad pozitívnych výsledkov. Medzi ne patria desiatky verboviek kvalitných spolupracovníkov, výber vhodných typov TS k podstate ambasádam KŠ, pružná operatívna činnosť pri kontrole diplomatov KŠ, zlepšenie spracovania dokumentačných záznamov, celý rad zaujímavých poznatkov a signálov o činnosti protivníka získaných v rámci vyhľadávacej činnosti z ktorých boli niektoré úspešne rozpracované a zakončené. Pokiaľ boli zaistované a realizované väčšie, zložitejšie úlohy, alebo akcie, mjr. Korbeľ sa osobne podieľa na organizovaní opatrení a kontroluje ich plnenie. [...] Súčinnosť I. odboru s orgánmi VB, VKR a KGB je hodnotená kladne.“³⁵

Pod jeho vedením sa zlepšila spravodajská kontrola zahraničných diplomatov a dokumentovanie ich pohybu v záujmových priestoroch.³⁶ Pozitívne bola hodnotená aj spolupráca I. odboru so sovietskymi orgánmi pri spravodajskej ochrane sovietskych vojenských objektov, najmä s KGB a s veliteľstvom Irkutsko-pinskej vojenskej divízie, umiestnenej vo Zvolene. Vyzdvihnutá bola aj spolupráca s československou vojenskou kontrarozvedkou a Verejnou bezpečnosťou: „Mjr. JUDr. Korbeľ má vrelý vzťah k ZSSR a ostatným štátom Varšavskej zmluvy. Ako náčelník odboru vytvára dobré priateľské vzťahy najmä s veliteľstvom Irkutsko-pinskej divízie, ktorý je umiestnená vo Zvolene, s týmito úzko spolupracuje pri zabezpečovaní spoločných úloh.“³⁷

V rámci prípravy komplexnej reorganizácie československej kontrarozvedky v polovici roku 1974 navrhlo vedenie federálneho ministerstva vnútra Korbeľa na funkciu zá-

115

MINISTERSTVO VNITRA ČESKOSLOVENSKE REPUBLIKY

Doba výsluhy k 1. 5. 1962 činí 5 let, 5 měsíců, 16 dní.

Návrh na vyznamenání

Navrhuje se k vyznamenání řádem "Za službu vlasti" medailí

za výsluhy let ve vojskách čs. armády, vojskách a součástech MNB a MV

1. Hodnost, příjmení a jméno: (u žen i rodné)	npor. K O R B E Ľ Pavel
2. Den, měsíc, rok a místo narození:	20.4.1934, Malý Krtiš okr. Lučenec
3. Součást (jednotka), ve které je zařazen:	OO-MV Žiar nad Hronom
4. Zastávaná funkce:	starší ref.špecialista
5. Straničná příslušnost, od kdy:	KSS, 22.1.1953
6. Jaká vyznamenání, kdy a kým udělena:	nemá
7. Od kdy sloužil v armádě a v bezpečnostních sborech:	1.11.1954 - 10.10.1956 1.10.1954

8. Hodnocení za dobu služby, za kterou je navržen k vyznamenání:
Npor. Pavel K o r b e Ľ, pracuje v službách MV od 1.11.1956 a od této doby se projevuje jako iniciativní, svědomitý a disciplinovaný orgán MV, s primeraným zodpovědným postojem k plnění služ.úkolů. V současnom období zastává funkciu staršieho referenta špecialistu a je zároveň poverený vedením 4.ref. K plneniu služobných úkolov vie správne podchytiť celý kolektív na referate a jeho práca je systematická a cieľavedomá. Z hľadiska politického ide o naprosto oddaného súdruha nášmu spoločenskému zriadeniu a vlasti, pričom je tiež na dobrej politickej úrovni. Je ženatý, má jedno dieťa a nemá takých osobných nedostatkov, ktoré by vrhali tieň na jeho ustálený, slušný, mužský charakter.

Predmetný návrh na vyznamenanie bol prejednaný výborom UO-KSS, ktorý zaujal k príslušnému návrhu kladné stanovisko.
V Žiari n/Hr. dne 22. januára 1962.

Náčelník (veliteľ) součásti
Mpt (Množstvo) MV 6. k. v.
[Podpis]
(hodnost - podpis)

218-57

Návrh na udelenie vyznamenania (Zdroj: A ÚPN)

stupcu náčelníka Správy kontrarozvedky na boj proti vnútornému nepriateľovi (X. správa FMV/SNB).³⁸ Návrh na preradenie Korbeľa na centrálny útvar kontrarozvedky do Prahy vyplynul z jeho dlhoročnej

služobnej činnosti, organizačných schopností a výsledkov v agentúrno-operatívnej činnosti. Významný podiel na predložení návrhu malo jeho zaradenie medzi nomenklatúrne kádre na funkciu náčelníka správ-

35 Tamže. Komplexné hodnotenie na mjr. JUDr. Pavla Korbeľa, 11. 5. 1976.

36 Tamže. Priebežné hodnotenie plnenia záverov a komplexného služobného hodnotenia vykonaného v roku 1975.

37 Tamže. Služobné hodnotenie z roku 1974.

38 O činnosti X. správy FMV/SNB pozri: KOUTEK, Ondřej: X. správa SNB – útvar Státní bezpečnosti určený pro boj proti tzv. vnitřnímu nepříteli. *Securitas imperii*, 2006, č. 14, s. 354 – 410.



Korbeľ ako zástupca náčelníka OO MV Žiar nad Hronom (Zdroj: A ÚPN)

vy a najmä dodržiavanie zásady česko-slovenskej parity, pomerného zastúpenia Čechov a Slovákov v riadiacich funkciách centrálnych útvarov ministerstva vnútra, ktorá sa používala od vzniku federácie v roku 1969. Len takto sa dá vysvetliť návrh na zaradenie Korbeľa na jednu z rozhodujúcich funkcií československej kontrarozviedky na úseku boja proti vnútornému nepriateľovi, ktorému sa ako operatívny a riadiaci pracovník v podstate nevenoval a nemal v tejto oblasti patričné odborné vedomosti a praktické skúsenosti.

Návrh na preradenie do Prahy oznámil Korbeľovi 28. júna 1974 I. námestník federálneho ministra vnútra genmjr. Ján Hanuliak³⁹ v prítomnosti náčelníka X. správy FMV pplk. Vladimíra Stárka. Korbeľ ponuku odmietol z rodinných dôvodov. O tri týždne neskôr, 17. júla 1974, ho náčelník X. správy FMV Vladimír Stárek telefonicky vyzval,

aby 22. júla nastúpil na nové služobné miesto v Prahe. Korbeľ sa proti nariadeniu odvolal. V liste adresovanom federálnemu ministrovi vnútra odmietol nastúpiť na Správu kontrarozviedky na boj proti vnútornému nepriateľovi s rodinných dôvodov a z dôvodu neznalosti zamerania a práce útvaru. V liste priamo uviedol, že v prípade, ak by musel do novej funkcie nastúpiť, požiada o uvoľnenie zo služieb ZNB.⁴⁰ Korbeľ sa následne stretol s pracovníkom oddelenia štátnej administratívy ÚV KSČ a 24. júla jeho zaradenie na centrálu kontrarozviedky v Prahe zrušil minister vnútra ČSSR.⁴¹

Služobné hodnotenia Pavla Korbeľa však obsahujú aj náznaky kritiky. V roku 1976 vyčítali nadriadení I. odboru neuspokojivé výsledky vo vyhľadávacej činnosti, najmä nedôrazné presadzovanie schváleného zamerania agentúrno-operatívnej práce v problematike vízových cudzincov do praxe.⁴²

V roku 1976 absolvoval s výborným prospechom jazykové skúšky I. a II. stupňa z ruského jazyka na Jazykovej škole FMV a v roku 1979 aj šesťtýždňový náčelnícky kurz KGB v ZSSR.

V roku 1979 ho náčelník Krajskej správy ZNB v Banskej Bystrici plk. RSDr. Gabriel Benedek, s ohľadom na jeho „*triedny a politický profil, odborné znalosti, organizačné schopnosti v riadiacej práci a politickú angažovanosť*“,“⁴³ navrhol na dočasné zastupovanie vo funkcii zástupcu náčelníka Správy ŠTB Banská Bystrica. Po schválení návrhu v Celouťvarovom výbore KSS na Krajskej správe ZNB sa 1. augusta 1979



Pavel Korbeľ (Zdroj: A ÚPN)

stal zástupcom náčelníka správy ŠTB v Banskej Bystrici.

Vo funkcii druhého muža krajskej správy ŠTB v Stredoslovenskom kraji pôsobil len pol roka. Po odchode Emila Blahu do starobného dôchodku sa 1. februára 1980 stal náčelníkom Správy ŠTB v Banskej Bystrici.

Vedenie federálneho ministerstva vnútra a kontrarozviedky mu uložilo zlepšiť výsledky správy v oblasti špeciálnej výroby, stykovej bázy a cirkví a siekt, ďalej agentúrno-operatívnu činnosť, získavanie a vyťažovanie agentúrnej siete a využívanie technických prostriedkov. Rozhodujúce akcie v hlavných problematikách sa mali rozpracovávať pod priamym riadením pracovníkov Správy ŠTB. Dôslednejšia pomoc sa mala poskytovať jednotlivým oddeleniam ŠTB a vysunutým pracoviskám v okresoch. Riešiť sa malo aj porušovanie predpisov pri využívaní pracovných vozidiel a pracovného času.⁴⁴ V sú-

39 K osobe J. Hanuliaka pozri: KALOUS, Jan a kol.: *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci*. ÚSTR, Praha 2009, s. 60 – 63; SIVOŠ, Jerguš: Kariéry v službách ŠTB. Ján Hanuliak. *Pamäť národa*, 2009, č. 4, s. 73 – 79.

40 A ÚPN, f. Personálna dokumentácia príslušníkov, personálny spis Pavla Korbeľa (1934). Mjr. JUDr. Korbeľ Pavel. Odvolanie proti preloženiu na X. správu FMV Praha, 17. 7. 1974.

41 Tamže. Vyjadrenie náčelníka X. správy FMV plk. RSDr. Vladimíra Stárka, 26. 7. 1974.

42 Tamže. Komplexné hodnotenie na mjr. JUDr. Pavla Korbeľa, náčelníka I. odboru Správy ŠTB Banská Bystrica, 11. 5. 1976.

43 Tamže. Návrh na dočasné zastupovanie vo funkcii zástupcu náčelníka Správy Štátnej bezpečnosti Banská Bystrica pplk. JUDr. Pavla Korbeľa, 10. 7. 1979.

44 Tamže. Komplexné hodnotenie na pplk. JUDr. Pavla Korbeľa, 9. 2. 1981.

vislosti s textom Ústredného výboru KSČ *Boj proti korupcii, špekuláciám a obohacovaniu sa na úkor spoločnosti* sa mala kontrolná činnosť vedenia správy ŠTB orientovať na pracoviská pasov a víz, využívanie zvláštnych finančných prostriedkov a kontrolu odboru sledovania.⁴⁵

V roku 1984 mu prezident ČSSR udelil Rad červenej hviezdy a v roku 1985 aj Pamätnú medailu k 40. výročiu oslobodenia ČSSR.⁴⁶

Korbeľovo služobné hodnotenie z roku 1986 obsahuje, aj napriek pozitívnemu tónu, viac kritiky ako v predchádzajúcom období. Spomína sa v ňom napríklad Korbeľova výbušná povaha a správanie sa smerom k podriadeným, zvýšenie počtu potrestaných príslušníkov ŠTB za morálne delikty, či potreba zlepšiť súčinnosť jednotlivých odborov: „Plk. Korbeľ v riadiacej a organizátorskej práci prijímal v podmienkach správy štátnej bezpečnosti opatrenia zamerané na odhaľovanie činnosti vnútorného a vonkajšieho protivníka, s cieľom zlepšiť výslednosť práce po hlavných líniah S ŠTB. I napriek niektorým dielčím pozitívnym výsledkom nepodarilo sa dosiahnuť splnenie hlavného zámeru, odhaliť agentúru nepriateľských rozviadok na území kraja a podstatne zlepšiť prácu s agentúrnym aparátom. Len z časti sa dosiahol prehľad o báze vonkajšieho protivníka a jeho vzťahov na domáce nepriateľské osoby. Práca s agentúrou nie je na žiaducej úrovni, pokiaľ ide o jej výber, výchovu a ukladanie úloh do konkrétnych prípadov, čo má za následok, že boli zisťované nedostatky v práci na konkrétnych prípadoch v tom, že sa nepracuje cieľavedome, nevykonávajú sa dôsledne rozbory a nie sú v dostatočnej miere využívané dostupné agentúrne operatívne prostriedky. Na úseku ochrany československej ekonomiky a pri ochrane špeciálnej výroby, boli

K o r b e ľ P a v e l, bytom Malý Krtíš,
žiadost' o prijatie do služieb MV.

Krajská správa Ministerstva vnútra
Banská Bystrica.

Ž i a d o s ť .

K o r b e ľ P a v e l, narodený 20.4.1934 v Malom Krtíši, okr. Modrý Kameň. Triedny pôvod robotnícky. V KSČ som organizovaný od roku 1953. Školské vzdelanie, 4 tried strednej, 1. trieda ZOŠB, 2. triedy priemyselnej školy banickej Politické školy: 6 týždňový kurz pre politických pracovníkov a 1 rok strannícka škola.

Žiadam o prijatie do služieb Ministerstva vnútra, nakoľko o toto som mal už dávnejšie záujem a chcel som tam pracovať.

Dúfam, že mojej žiadosti bude vyhovené.

V Malom Krtíši, dňa 15. októbra 1956.

Korbeľ Pavel
Podpis žiadateľa.

Krajská správa Ministerstva vnútra BANSKÁ BYSTRICA	
Doslo	13. XI. 1956
Cj.	K-04190/02-16
Prílohy	

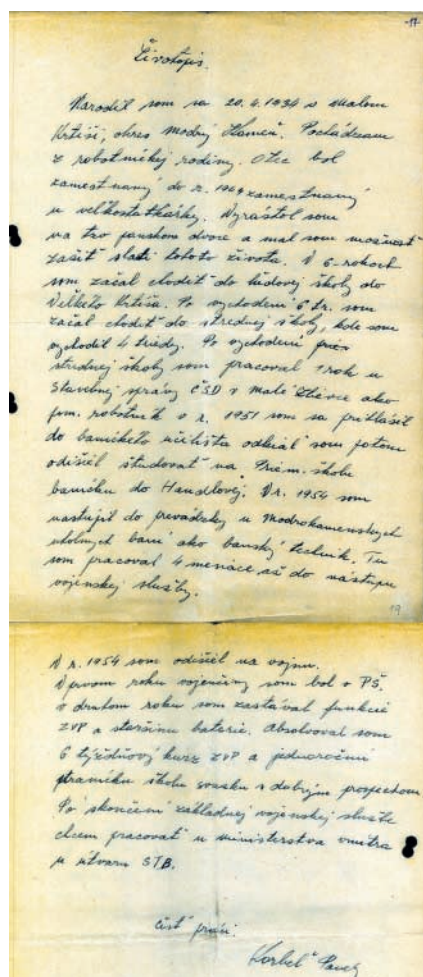
Žiadosť Pavla Korbeľa o prijatie do služieb MV (Zdroj: A ÚPN)

zaznamenané určité dielčie výsledky, ale ani tu nebol splnený hlavný cieľ, odhaliť kvalifikovanú trestnú činnosť vonkajšieho protivníka. Naproti tomu boli dobré výsledky dosiahnuté v činnosti správy štátnej bezpečnosti po domácej báze, najmä pri rozpracovaní rím. katolíckej cirkvi, nelegál-

nej cirkvi a siekt pri odhaľovaní pisateľov protištátnych dokumentov. Obdobne dobré signály a poznatky boli získané pomocou kvalitnej agentúry a zámeroch a cieľoch protisocialistických síl a osôb vylúčených z KSČ. [...] Včas reaguje na neplnenie služobných úloh, k tomu využíva rôzne formy

45 Tamže. Záznam o priebežnom hodnotení ku kontrole plnenia záverov posledného komplexného služobného hodnotenia zo dňa 11. 3. 1981.

46 Tamže. Doplnok k životopisu, 14. 10. 1985.



Životopis k žiadosti o prijatie do služieb MV
(Zdroj: A ÚPN)

a dostupné prostriedky a pri opakovaní nedostatkov dôsledne uplatňuje aj príslušné kádrové opatrenia, naj-

mä voči náčelníkom. [...] [Je] náročný na podriadených, niekedy výbušný.⁴⁷

I. námestník ministra vnútra genmjr. Alojz Lorenc⁴⁸ v rámci hodnotenia odporučil Korbeľovi venovať mimoriadnu pozornosť odhaľovaniu a mareniu „nepriateľskej činnosti nelegálnej cirkvi a reakčného kléru“, zefektívniť vyhľadávaciu činnosť v existujúcich bázach špeciálnych služieb protivníka s ohľadom na existujúce dôležité vojenské objekty a špeciálnu výrobu v Stredoslovenskom kraji, a výrazne skvalitniť a zefektívniť súčinnosť odborov.⁴⁹ V roku 1986 sa Korbeľovo meno sa objavilo vo vyšetrovaní známej úplatkárkej kauzy Stanislava Babinského. Prípado prešetrovala Inšpekcia ministra vnútra ČSSR (IMV) v súvislosti s vyšetrovaním trestnej činnosti generála Jána Kováča. Babinský v novembri 1986 vo výpovedi pred vyšetrovateľom inšpekcie potvrdil, že niektorí príslušníci ZNB od neho v rokoch 1979 – 1983 dostávali rôzne predmety a suveníry a využívali možnosť občerstvenia v rekreačnom zariadení Mlyn. V tejto súvislosti spomenul aj meno náčelníka správy ŠtB v Banskej Bystrici. Korbeľ sa spolu s príslušníkmi poľskej milície v dvoch prípadoch zúčastnil pohostenia v známom rekreačnom zariadení Mlyn neďaleko Trstenej, pričom za občerstvenie mali zaplatiť iba pätinu sumy (1 100 Kčs). Korbeľ vypočula inšpekcia 9. februára 1988. Prítomnosť v zariadení Mlyn v roku 1981 zdôvodnil plnením služobných povinností a v ro-

ku 1982 pozvaním od generála Jána Kováča do Trstenej. Nezaplatenie plnej sumy poprel. Trestné stíhanie bolo v roku 1988 zastavené z dôvodu úmrtia Jána Kováča.⁵⁰ Babinského výpoveď nemala vplyv na Korbeľove pozitívne služobné hodnotenia, v roku 1988 mu udelili vzhľadom na služobné výsledky a požadovanú politickú úroveň medailu ZNB.⁵¹

V rokoch 1988 – 1990 preverovala Inšpekcia ministra vnútra aj viaceré iné podania voči jeho osobe od podriadených pre údajné zneužívanie právomoci verejného činiteľa. Po prešetrení prípadu, v ktorom Korbeľ nariadil podriadenému použiť služobné auto na vybavenie súkromnej záležitosti, navrhla Inšpekcia ministra vnútra Vyššej vojenskej prokuratúry v Trenčíne obžalovať ho za zneužívanie právomoci verejného činiteľa.⁵²

Vyšetrovanie ďalšej kauzy inicioval náčelník 2. oddelenia II. odboru Ján Miadok, ktorý v roku 1987 od profesora Pedagogickej fakulty v Banskej Bystrici získal zoznam študentov, doporučených Krajským výborom KSS na prijatie na štúdium na fakulte, dodaný na školu pracovníkom sekretariátu spomínaného výboru. Miadok považoval vytvorenie zoznamu za porušenie socialistickej zákonnosti funkcionármi sekretariátu krajského výboru strany.⁵³ Konanie Jána Miadoka a jeho sťažnosti na vyššie stranícke orgány (napr. federálnemu ministrovi vnútra Vratislavovi Vajnarovi) viedli k jeho sporom s Pavlom Korbeľom, ktorý

47 Tamže. Komplexné služobné hodnotenie na plk. JUDr. Pavla Korbeľa, 18. 4. 1986.

48 K osobe A. Lorenca pozri: KALOUS, Jan a kol.: *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra*, s. 116 – 119.

49 A ÚPN, f. Personálna dokumentácia príslušníkov, personálny spis Pavla Korbeľa (1934). Komplexné hodnotenie na mjr. JUDr. Pavla Korbeľa, 18. 4. 1986.

50 Tamže. Oznámenie Inšpekcie ministra vnútra pre Kádrovú správu FMV Praha vo veci plk. JUDr. Korbeľa Pavla, 4. 8. 1988.

51 A ÚPN, f. personálna dokumentácia príslušníkov, personálny spis Pavla Korbeľa (1934). Návrh na vyznamenanie – medaila ZNB, 30. 9. 1987.

52 A ÚPN, f. Inšpekcia MV ČSSR Praha, 3. diel (A8/3), inv. č. 15. Korbeľ Pavel (20. 4. 1934), JUDr. plk., pracovník S-ŠtB Banská Bystrica, pozdorenie z trestnej činnosti zneužívania právomoci verejného činiteľa. Predloženie záverečnej správy s návrhom na konečné opatrenie, 10. 10. 1990.

53 Tamže, inv. č. 10. Miadok Ján (16. 5. 1953), JUDr., kpt., pracovník S-ŠtB Banská Bystrica, šetrenie jeho sťažnosti na porušenie Stanov KSČ, socialistickej zákonnosti a socialistickej morálky niektorých funkcionárov v Stredoslovenskom kraji. Žiadosť o obnovu konania, 21. 3. 1988.

mu vyčítal, že takúto činnosť nemá v pracovnej náplni.⁵⁴ Minister Vajnar navrhol Korbeľovi, aby Miadoka preradil na inú porovnateľnú funkciu v rámci správy ŠTB.⁵⁵ Zo strany Pavla Korbeľa mu malo byť, podľa Miadoka vo forme ultimáta,⁵⁶ ponúknuté miesto náčelníka Oddelenia letiskovej kontroly Sliač, čo odmietol. Miadoka napokon v rámci Komplexného služobného hodnotenia hodnotili ako nespôsobilého zastávať funkciu náčelníka oddelenia⁵⁷ a k 1. aprílu 1988 ho preradili na funkciu staršieho referenta 2. oddelenia I. odboru správy ŠTB Banská Bystrica. Inšpek-

cia ministra vnútra sa preradením Miadoka do nižšej funkcie a inými okolnosťami tejto kauzy zaoberala, no nepotvrdila súvis medzi prípadom „zoznamov“ a zlými služobnými hodnoteniami.⁵⁸

V období novembrových udalostí roku 1989 organizoval operatívnu činnosť a informovanie vedúcich funkcionárov rezortu vnútra a strany. V nasledujúcich dňoch zodpovedal za ničenie dokumentov ŠTB v Stredoslovenskom kraji. Do starobného dôchodku odišiel 31. decembra 1989. Počas deviatich rokov vo

funkcii náčelníka Správy ŠTB Banská Bystrica dostal tridsaťjedenkrát finančnú odmenu za dôsledné plnenie služobných úloh v celkovej výške 109 500 Kčs.⁵⁹

Dosiahnutá hodnosť:

- 14. 11. 1956 podporučík
- 1. 12. 1958 poručík
- 1. 12. 1961 nadporučík
- 1. 12. 1965 kapitán
- 1. 12. 1970 major
- 1. 12. 1976 podplukovník
- 1. 5. 1981 plukovník

Daniel Halčín: Pavol Korbeľ, Chief of State Security Administration in Central Slovakia Region (1980 – 1989)

The article is dedicated to the carrier of Pavel Korbeľ, Chief of State Security Administration in Central Slovakia region. Pavol Korbeľ started to work for the Ministry of Interior in November 1956 in the position of a junior officer at a District Department of the Ministry of Interior in Žiar nad Hronom. First he worked in the area of protecting the economic activities of the Aluminium Works in Žiar nad Hronom, later it was the fight against so called 'external enemy'. On 1 August 1966 he became the Chief of State Security Department in Žiar nad Hronom and he was in that position also during the invasion of Warsaw Pact armies in 1968. Since 1969 he was the Chief Deputy of the 2nd Department of State Security Administration in Banská Bystrica heading units responsible for the fights against the external enemy. In 1971, after changes implemented in State Security organisational structure, he continued with same activities as Chief of a newly established 1st Department of State Security Administration.

Korbeľ used to head the 1st department until 1980 when he became Chief of the Regional State Security Administration in Banská Bystrica. The fight against the external enemy, internal enemy and socialist economy protection were fields he was responsible for. He stayed in that position until 31 December 1989 when he retired.

Mgr. Daniel Halčín (1980)

Absolvent politológie na Fakulte humanistiky Trnavskej univerzity v Trnave. Pracuje v Sekcii dokumentácie Ústavu pamäti národa. Zame-riava sa na rekonštrukciu organizačnej a personálnej štruktúry Štátnej bezpečnosti v krajo- ch a okresoch na území Slovenska.

- 54 Tamže. Zápis o výpovedi JUDr. Pavla Korbeľa na Odbore vyšetrovania VB KS ZNB Banská Bystrica vo veci konania kpt. JUDr. Jána Miadka, 3. 4. 1990.
- 55 Tamže. Zápis o výpovedi Gabriela Benedeka vo veci trestného oznámenia plk. JUDr. Korbeľa na kpt. JUDr. Miadka, 5. 4. 1990.
- 56 Tamže. List JUDr. Jána Miadoka generálnemu tajomníkovi ÚV KSČ Milanovi Jakešovi vo veci sťažnosť na porušenie Stanov KSČ, socialistickej zákonnosti a socialistickej morálky niektorých funkcionárov v Stredoslovenskom kraji, 24. 6. 1988.
- 57 Tamže. Vyhodnotenie podania kpt. JUDr. Jána Miadka, náčelníka II. oddelenia, 2. odboru správy ŠTB Banská Bystrica k uplatneniu mimoriadneho opravného prostriedku proti rozhodnutiu o zamietnutí odvolania.
- 58 Tamže. Informácia pre ministra vnútra ČSSR genpor. Ing. Františka Kíncla, 8. 2. 1989.
- 59 A ÚPN, f. personálna dokumentácia príslušníkov, personálny spis Pavla Korbeľa (1934). Prehľad o odmenách a trestoch za roky 1980 – 1989.

ODSÚDENÍ PODĽA §109 A NOSITELIA SÚDNYCH PERZEKÚCIÍ V ROKOCH 1977 – 1989

EMÍLIA PASTVOVÁ

Pracovníci sekcie dokumentácie Ústavu pamäti národa (ďalej ÚPN) spracúvajú prehľad odsúdených podľa §109 Trestného zákona (nedovolené opustenie republiky)¹ v rokoch 1977 – 1989. Súčasťou dokumentácie je aj §110 (neoprávnené vniknutie na územie republiky), ktorý sa týkal vo veľkej miere občanov Poľskej ľudovej republiky (ďalej PLR), Maďarskej ľudovej republiky (ďalej MLR) a Nemeckej demokratickej republiky (ďalej NDR).² Podľa uvedeného paragrafu ich čakal trest šesť mesiacov až tri roky.

Nevenujeme sa teda celému obdobiu vlády Komunistickej strany Československa (ďalej KSČ), od prevratu vo februári 1948 po Nežnú revolúciu v novembri 1989. V tomto období odišli nútené za hranice tisíce obyvateľov Československa, prevažne z politických, náboženských, ekonomických, ale aj iných dôvodov. Prirodzene, výrazne prevažovali najmä politické dôvody. Komunistický režim označil časť obyvateľstva hanlivým názvom *bývalí ľudia* alebo *nepriateľské osoby*, internoval ich v pracovných táboroch a väzenských zariadeniach a odňal im základné ľudské práva. Okrem iného nemohli občania Československa slobodne cestovať do zahraničia, najmä do kapitalistického zahraničia.³ Do roku 1948 sa prekročenie štátnych hraníc bez platného cestovného pasu trestalo ako priestupok. Po februári 1948 zrušilo Ministerstvo vnútra platnosť cestovných pasov a záko-

nom z roku 1949 stratili občania Československa právny nárok na vydanie cestovného pasu.

Mnoho občanov zo Slovenska malo príbuzných v zahraničí od konca 19. a začiatku 20. storočia, keď bola na Slovensku zlá hospodárska a spoločenská situácia (nezamestnanosť, maďarizácia). V rokoch 1948 – 1989 rodiny vyhľadávali rodinných príslušníkov v zahraničí a hľadali u nich pomoc.

Projekt je časovo ohraničený na obdobie od roku 1977 do pádu komunistického režimu v roku 1989. V tomto období komunistický režim v Československu porušoval základné ľudské práva, k dodržiavaniu ktorých sa zaviazal aj podpisom medzinárodných dohôd. Už na Helsinskej konferencii v roku 1975 podpísal prezident ČSSR Gustáv Husák Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach a Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach. Oba dokumenty ratifikovalo Federálne zhromaždenie a po zverejnení v Zbierke zákonov vstúpili v októbri 1976 do platnosti. Závazky predstaviteľov štátnej moci sa však v praxi nere realizovali a zostali len na papieri. Politické vedenie ČSSR nerešpektovalo ani Všeobecnú deklaráciu ľudských práv, ktorá v paragrafe 13 hovorí: „Každý má právo opustiť ktorúkoľvek krajinu, i svoju vlastnú, a vrátiť sa do svojej krajiny.“

V prvej etape projektu sa údaje vyhľadávali v denných

1 Pozri § 109 Trestného zákona č.140 Zb. z roku 1961.

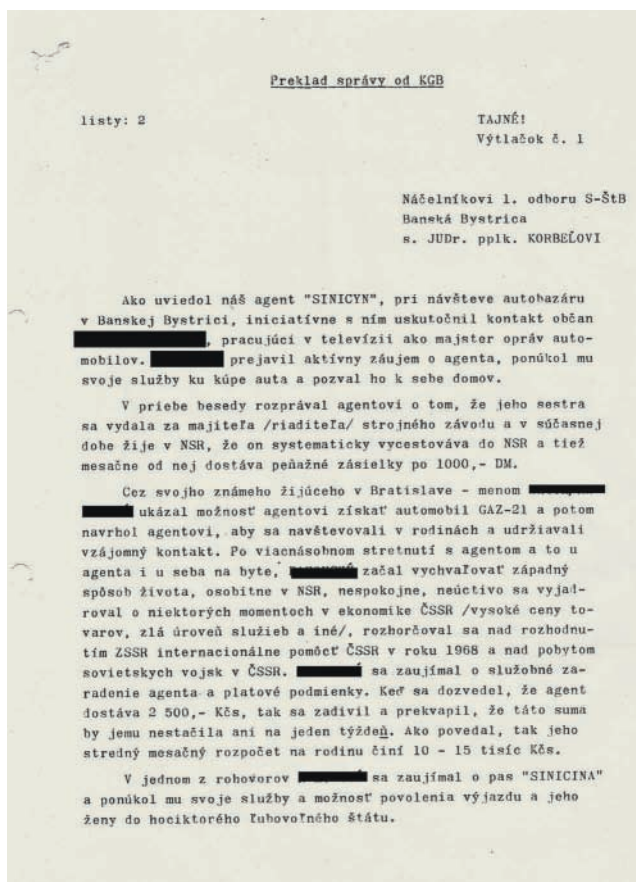
(1) „Kto bez povolenia opustí územie republiky, bude potrestaný odňatím slobody na šesť mesiacov až päť rokov alebo nápravným opatrením alebo prepadnutím majetku. Trestného činu opustenia republiky sa môže dopustiť ktokoľvek, teda nielen československý štátny občan, ale aj osoba bez štátneho občianstva alebo cudzinec.“

(2) „Rovnako bude potrestaný československý občan, ktorý bez povolenia zostane v cudzine. Trestný čin opustenia republiky nie je trestným činom trvajúcim. Je ukončený okamihom uplynutia doby, po ktorej má páchatel ako československý občan povolený pobyt v cudzine.“

(3) „Odňatím slobody na tri roky až desať rokov alebo prepadnutie majetku bude potrestaný, kto a) čin uvedený v odseku 1 alebo 2 zorganizuje, b) spácha taký čin, hoci mu bolo zvlášť uložené zachovávanie štátneho tajomstva, c) prevedie cez hranicu skupinu osôb alebo opätovne prevádza osoby, ktoré bez povolenia opúšťajú územie republiky, d) spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2 v čase brannej pohotovosti štátu.“

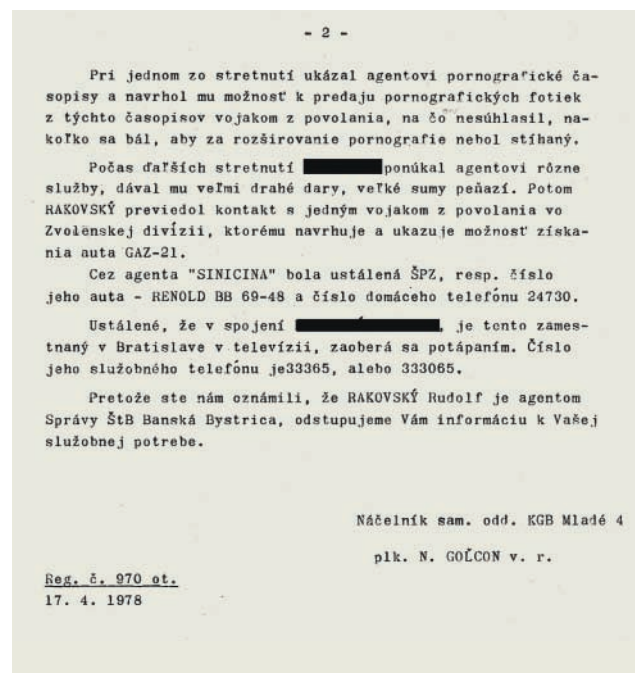
2 V 60. rokoch občania NDR chceli byť súdení a trestaní v Československu, pretože v NDR by ich čakal oveľa vyšší trest. V skúmanom období boli občania iných socialistických krajín vyhostovaní do svojich krajín, kde boli súdení podľa ich zákonov.

3 Štatút Úradu vysokého komisára Organizácie Spojených národov pre utečencov hovorí, že utečencom je „ktokoľvek, kto opustil svoju krajinu kvôli strachu z násilia z rasových, náboženských, národnostných dôvodov, alebo kvôli svojim politickým názorom alebo členstva v určitej sociálnej skupine, a ktorý sa nemôže alebo nechce vrátiť“. Nález Ústavného súdu Českej a Slovenskej Federatívnej republiky. Spis. zn.Pl.Ús 1/92, 26. 11. 1992.



Informácia pracovníka KGB pre ŠtB (zdroj: A ÚPN)

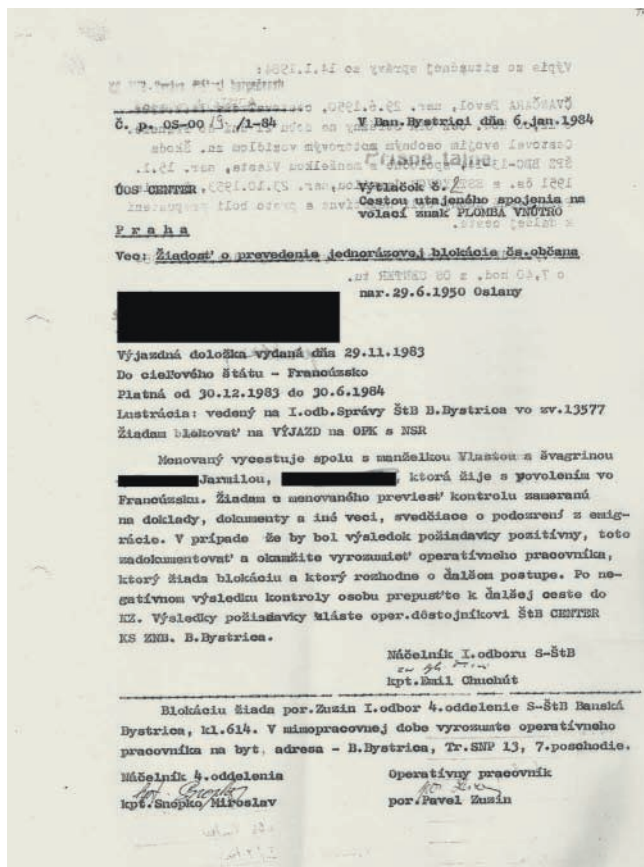
zvodkách Pohraničnej stráže. Zaujímali nás osoby, ktoré od roku 1977 vtedy nezákonným spôsobom prekročili hranice alebo sa o to pokúsili. Nadviazali sme na denník vyšetrovacích spisov v Západoslovenskom kraji. Spolu sme zo Západoslovenského kraja zaevidovali skoro 13 000 záznamov, z toho 2 198 záznamov občanov zo zahraničia. V Západoslovenskom kraji išlo najmä o občanov NDR, následne PLR a MLR. Občania z Bulharskej ľudovej republiky (BLR), Rumunskej socialistickej republiky (ďalej RSR) a Zväzu sovietskych socialistických republík (ďalej ZSSR) sa v záznamoch ocitli iba ojedinele. Lustráciou všetkých zaznamenaných osôb v databázach ÚPN sme následne zisťovali, ktoré spisy ÚPN prevzal a ktoré sú skartované. Veľké množstvo vyšetrovacích spisov bolo zničených, ale zachovalo sa dostatok spisov na to, aby sme urobili obraz o vývoji emigrácie v stanovenom období. Predmetom záujmu nemohli byť iba vyšetrovacie spisy, ale i agentúrne a signálne zväzky, či zväzky preverovaných osôb. Mnohokrát sa rozsudok nenachádzal vo vyšetrovacom spise, ale v signálnom či agentúrnom zväzku, prípadne v zväzku preverovanej osoby. Dôležité informácie obsahujú agentúrne zväzky. Niektorí športovci, umelci, vedeckí pracovníci a oso-



Druhá strana informácie pracovníka KGB pre ŠtB

by z hotelierskeho prostredia boli ochotní spolupracovať so Štátnou bezpečnosťou (ďalej ŠtB) s vidinou udelenia devízového príslubu. Z agentúrnych zväzkov zisťujeme, že ŠtB spolupracovala s bezpečnostnými zložkami všetkých štátov Varšavskej zmluvy.

Na vycestovanie bola potrebná vycestovacia doložka, pečiatka do pasu s vyznačením, kam a na aké obdobie je povolená cesta občana. Títo občania boli preverovaní a lustrovaní. Nepreverovaní a nelustrovaní žiadatelia o cestu do cudziny boli poslanci a funkcionári KSČ na všetkých úrovniach. Iba lustrovaní a nepreverovaní boli politickí a hospodárski pracovníci ústredných a krajských výborov KSČ a Komunistickej strany Slovenska (ďalej KSS), tajomníci a predsedovia miestnych národných výborov (ďalej MNV) a osoby staršie ako 60 rokov. Vycestovacia doložka bola neoddeliteľnou súčasťou cestovného dokladu. Takéto opatrenia zabezpečili celoštátny prehľad o vydaných povoleniach na cesty do kapitalistických štátov, operatívny a tematický prehľad o týchto cestách. Okrem doložky bol potrebný aj devízový príslub. Šlo o písomné povolenie banky na výmenu určitého množstva korún československých za devízové prostriedky potrebné na cestu do kapitalistických krajín. Štátna banka československá oznamovala písomne, raz ročne (začiatkom roka) pridelenie alebo nepridelenie devízových prostriedkov. Žiadosti sa podávali rok dopredu. Bežný občan, bez vplyvu KSČ a známostí, naň čakal aj niekoľko rokov. Právo podať si žiadosť mal každý občan, no nespoľahlivým osobám sa devízový príslub neudeľoval s odôvodnením, že ich vycestovanie „nie je



Blokácia osoby v prípade podozrenia z emigrácie (Zdroj: A ÚPN)

v súlade so štátnymi záujmami ČSSR“. O tom, kto môže dostať devízový príslub, rozhodovali stranícke orgány. Vycestovať mohla bez problémov iba určitá skupina ľudí. Okrem už spomínaných straníckych funkcionárov, ich príbuzných a známych to boli iba preverené, spoľahlivé osoby, ktoré po príchode z kapitalistického zahraničia poskytli informácie o čs. emigrantoch v zahraničí, či informácie politického, hospodárskeho, ekonomického a kultúrneho charakteru. Pred cestou dostali inštrukciu, ako sa majú správať a čo si majú v zahraničí všimnúť. Nositelia štátneho tajomstva boli pred odchodom do zahraničia školení pracovníkmi ŠtB. Zabezpečenie Zákona o ochrane štátneho tajomstva bolo pravidelne kontrolované pracovníkmi ŠtB vo všetkých štátnych podnikoch, zdravotných i kultúrnych inštitúciách. Súkromné cesty do zahraničia schvaľovala komisia⁴, ktorej členom bol aj vedúci zvláštneho oddelenia. Cestovanie do ka-

pitalistického zahraničia sa preto často spájalo s úplatkárstvom a korupciou. Vycestovaci doložku a devízový príslub dostávali aj umelci a športovci, ktorí reprezentovali ČSSR v zahraničí. Stávalo sa, že práve z týchto skupín sa oddelili jednotlivci a ostávali v zahraničí.

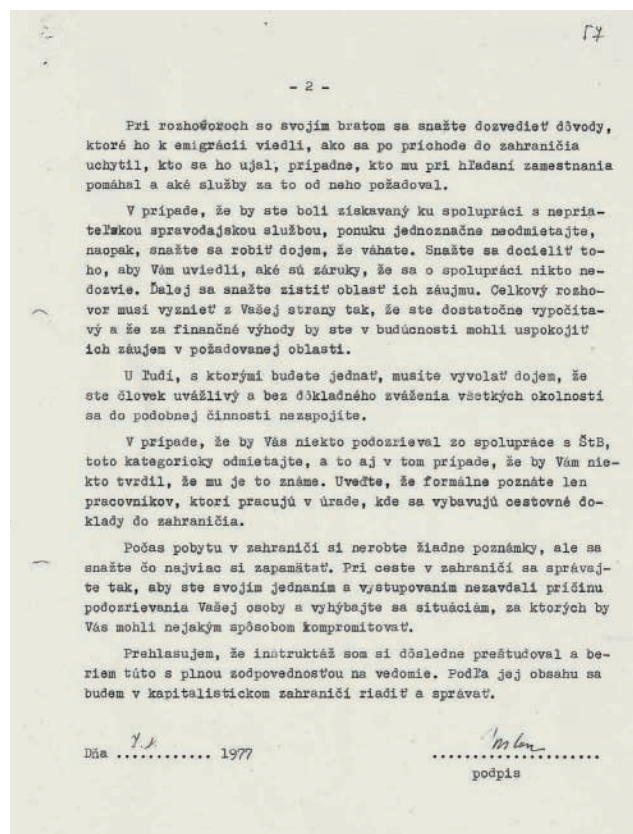
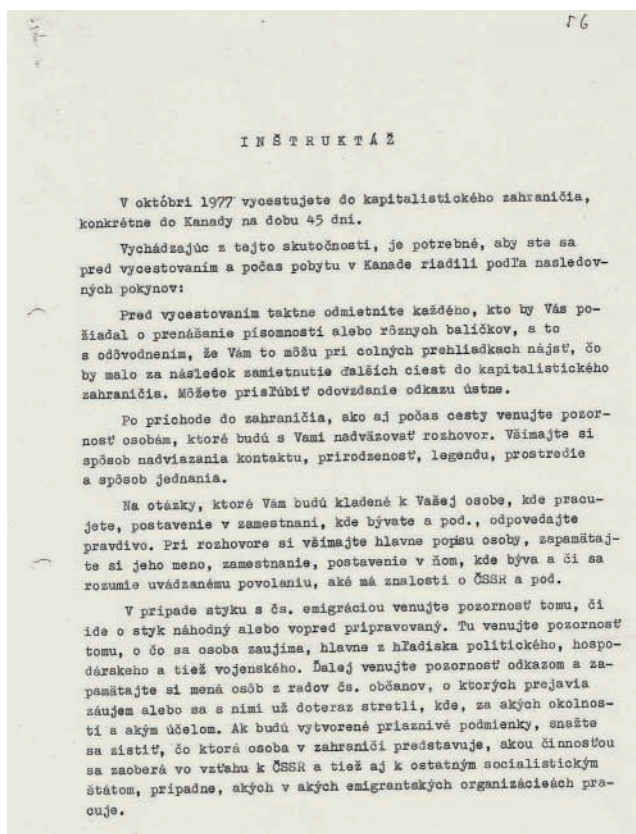
Osobitný záujem venovala ŠtB Vatikánu a teologickým fakultám, kde študovali slovenskí emigranti, charitným centram, ktoré finančne podporovali slovenských študentov bohoslovie, ako i tlač náboženskej literatúry. Do zahraničia vysielali kňazov, spolupracovníkov ŠtB, aby prinášali informácie o cirkevnej emigrácii. Všetci spolupracovníci boli preverovaní viacerými zdrojmi. Ak vzniklo čo i len najmenšie podozrenie, že spolupracovník plánuje emigráciu, ŠtB vydalo blokáciu osoby, buď jednorazovú alebo dlhodobú. V prípade jednorazovej blokácie čakalo cestujúceho na hranici prekvapenie v podobe dôslednej prehliadky. Ak colníci nič nenašli, mohol pokračovať v ceste. Dlhodobé blokácie sa vydávali na niekoľko rokov, kedy sledovanej osobe neboli vydané ani cestovné doklady.

Naše záznamy obsahujú okrem základných údajov perzekvovanej osoby meno vyšetrovateľa, meno prokurátora, sudcu, prípadne znalca, rozsudok a výšku trestu. Zo záznamov máme prehľad o tom, ktorí sudcovia a prokurátori pôsobili v jednotlivých okresoch v rokoch 1977 – 1989 a ktorí z nich žiadali, či vynášali prísnejšie alebo miernejšie rozsudky. Rozdiely môžeme sledovať aj v jednotlivých okresoch.

Podľa zákona o ochrane štátnych hraníc č. 69/1951 Zb. z 11. júla 1951 „mal povinnosť každý občan chrániť štátne hranice“.⁵ Zo stavu v pohraničnom pásme profitovali pomocníci pohraničnej stráže (ďalej PPS), ktorí dostali finančnú odmenu za každé zadržanie podozrivej osoby. V Petržalke, na trase od Mosta SNP po Viedenskej ceste, sa veľmi často potulovali osoby, ktoré si išli obhliadnuť situáciu v hraničnom priestore. Ak ich PPS zadržali, zabezpečili si slušný finančný príjem. Medzi ďalšie často navštevované priestory potenciálnymi emigrantmi patrili Devín, Devínska cesta a Devínska Kobyla. Po neúspechu v Bratislave, kde bola hranica dobre zabezpečená, niektorí, najmä občania NDR a PLR, hľadali ďalšie možnosti – na Záhorí, prechod cez rieku Moravu alebo východne od Bratislavy prechody Komárno, Chľaba, Šahy, cez rieku Ipel. Občania v prihraničných obciach boli od veku iskričiek vedení k tomu, že je ich povinnosťou socialistického občana, aby okamžite informovali pohraničníkov, ak sa v miestnom pohostinstve alebo na ceste objavili cudzie osoby, alebo motorové

4 Zvláštne oddelenie bolo súčasťou všetkých väčších podnikov a inštitúcií, evidovalo všetky cesty do zahraničia (aj súkromné) a ich dôvody. Spolupracovalo priamo s ŠtB a v prípade emigrácie analyzovalo možné riziká úniku informácií (štátneho tajomstva) a robilo preventívne opatrenia.

5 Pozri § 1 citovaného zákona: „na zabezpečenie pokojnej výstavby socializmu v našej vlasti treba účinne chrániť štátne hranice pred prenikaním všetkých nepriateľov táboru pokroku a mieru. Ochrana štátnych hraníc je preto povinnosťou každého občana.“



Inštruktáž pre spolupracovníka pred vycestovaním do zahraničia (Zdroj: A ÚPN)

vozidlá. Ďalšia finančne profitujúca skupina v pohraničnom pásme, ktorú sleduje naša databáza, sú tlmočníci, najmä z nemeckého jazyka. Boli to často pohraničníci, vyšetrovatelia na dôchodku, študenti nemčiny, rodinní príslušníci a kamaráti vyšetrovateľov. Finančnú odmenu získavali aj znalci, poväčšine psychiatri a psychológovia. Odmeňovaní boli podľa množstva odvedenej práce, obyčajne niekoľko sto korún. V tom období sa nástupný plat vysokoškolačka pohyboval okolo 1 600 Kčs. Znalci na falšované doklady, devízové prostriedky boli pracovníci ministerstva vnútra. Ich odmeny sa vo vyšetrovacích spisoch nespomínali.

Osoby odsúdené podľa §109 môžeme rozdeliť do štyroch skupín:

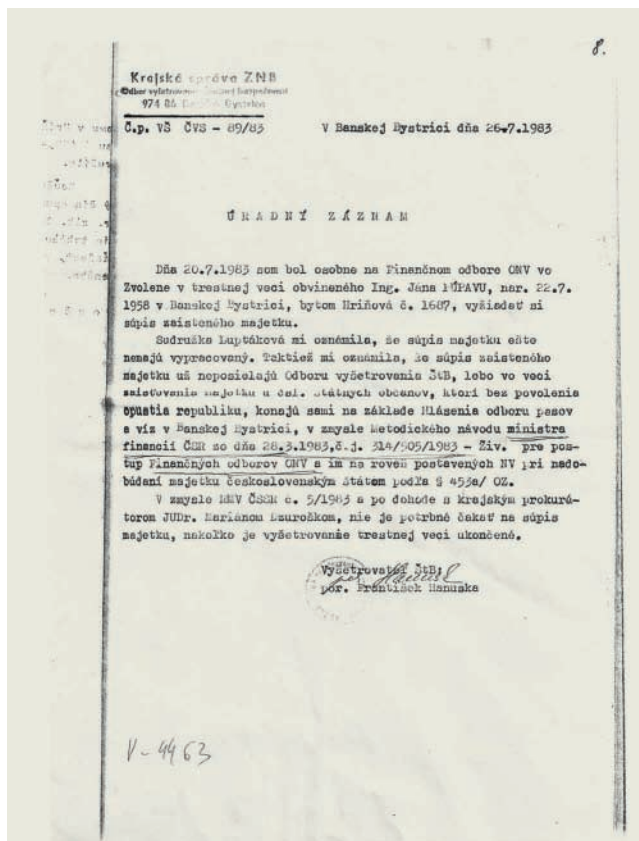
1. OBČANIA, KTORÍ MALI VYBAVENÚ VÝJAZDNÚ DOLOŽKU, DEVÍZOVÝ PRÍSLUB A EMIGRÁCIU SI DOBRE PREMYSLELI

a) Do tejto podskupiny patrila inteligencia, športovci, umelci, osoby z hotelierskeho prostredia a olaskí Cigáni. Vybavili si potrebné doklady alebo falošné do-

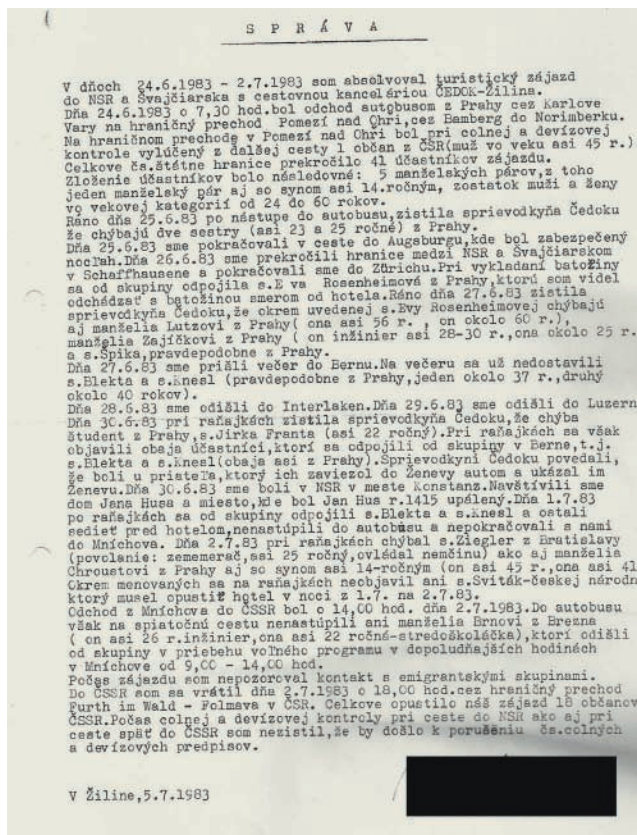
klady, vedeli alebo si zistili, kde majú akých známych a komu treba koľko zaplatiť (korupcia). Predali pred odchodom všetok majetok, dom, chatu, auto, zariadenie domu, vybrali si všetky peniaze z banky. Navonok bolo všetko v poriadku. Až keď boli za hranicami a začalo sa pátrať po ich majetku, vyšetrovacie orgány museli konštatovať, že nezanechali žiaden majetok.

b) Do druhej podskupiny možno zaradiť tých, ktorí mali vybavenú výjazdnu doložku, devízový príslub, mali síce všetko pripravené, premyslené, ale aby nevzbudili podozrenie všetko nechali štátu, dom, chatu... Mnohokrát ani najbližšia rodina netušila, že plánujú emigráciu. Po emigrácii ŠtB presne zisťovala, aký majetok zanechal emigrant v ČSSR. Tento majetok bol riešený podľa zákona č. 40/1964 Zb. z 26. februára 1964 (ďalej Občiansky zákonník).⁶ V roku 1982 bol Občiansky zákonník novelizovaný a novelizované boli i vecné práva k cudzej veci. V roku 1983 vydal minister financií *Metodický návod* pre postup finančných odborov okresných národných výborov (ďalej ONV) a im na roveň postavených národných výborov

6 Podľa § 135 citovaného zákona prepadol opustený majetok štátu.



Zaistenie majetku emigrantov (Zdroj: A ÚPN)



Správa spolupracovníka po návrate z cesty z kapitalistického zahraničia (Zdroj: A ÚPN)

(ďalej NV) pri nadobúdaní majetku československým štátom podľa §453/a OZ. Preto od roku 1983 chodili zapečatiť byt a následne robili aj súpis majetku pracovníci ONV a NV, nie pracovníci ŠtB. Súčasťou rozsudku bolo i rozhodnutie o prepadaní majetku štátu. Mnohé rozsudky rozhodujú aj o prepadaní majetku získaného v budúcnosti (napr. dedením) a tiež v prospech štátu prepádala aj zatiaľ nevyplatená mzda od zamestnávateľa. Osoby týchto dvoch podskupín boli síce odsúdené, ale na výkon trestu nenastúpili, pretože emigrácia bola úspešná a boli v zahraničí. Po niekoľkých rokoch si upravili právny vzťah k ČSSR tým, že získali občianstvo štátu, kde požiadali o azyl a v ČSSR požiadali prezidenta republiky o milosť. Okrem individuálnych milostí prezident ČSSR udelil aj všeobecnú amnestiu všetkým odsúdeným podľa §109 v dňoch 8. mája 1980 a 27. októbra 1988. Evidujeme prípad, keď sa odsúdený (nepožiadal prezidenta o milosť a nevzťahovala sa na neho ani amnestia) bez problémov vrátil po rokoch do ČSSR ako občan Austrálie. Ku koncu pobytu v ČSSR sa rozhodol navštíviť príbuzných v PĽR. Na hraničnom priechode pohraničníci zistili, že má nastúpiť na výkon trestu. Pochopteľne ho zadržali a odovzdali do väzby.

c) Problém nastal u neopatrných osôb, ktoré mali síce vybavené potrebné cestovné doklady, ale niektoré z príbuzných, kolegov alebo známych poskytol ŠtB informáciu, že dotyčný plánuje emigráciu. Nasledovala blokácia osoby a na hranici hĺbková kontrola osôb, auta, a ak našli napr. matričné doklady, doklady o vzdelaní, nezapísané valuty, bol to dôkaz o chystanej emigrácii. Osoby boli vrátené z hranice a nasledovali vypočúvania, odobratie cestovných dokladov a preventívno-výchovné opatrenia.

2. OBČANIA, KTORÍ BEZ CESTOVNÝCH DOKLADOV „SKÚŠALI“ PREJSŤ CEZ ZELENÚ HRANICU

V medzinárodnom rýchliku, ukrytí v stropnom priestore, pod sedadlami v kupé, na toalete, alebo ukrytí v kamióne. Z tejto skupiny veľká časť po rozsudku nastúpila na výkon trestu, pretože boli odhalení a zadržaní. Bolo tu veľa dobrodruhov: napr. muž, ktorý niekoľkokrát prešiel do Rakúska nákladným vlakom – ukrytý v dreve, inokedy v sene pri koňoch. Colník ho dokonca poranil vidlami, keď pichal do sena pri kontrole. Vždy sa tou istou cestou vrátil späť do ČSSR, až kým ho nezadržali. Mnohí z tejto skupiny boli odsúdení podľa §109

Tabuľka:**Počet pokusov o emigráciu v sledovanom období bol závislý na politickom vývoji v ČSSR a v ZSSR**

ROK	POČET POKUSOV	OBČANIA ČSSR	CUDZINCI
1977	460	343	117
1978	431	319	112
1979	413	315	98
1980	643	517	126
1981	813	693	120
1982	1056	929	127
1983	863	756	107
1984	684	609	75
1985	653	596	57
1986	838	792	46
1987	652	562	90
1988	742	635	107
1989	1308	295	1013*

* Išlo prevažne o občanov Nemeckej demokratickej republiky

opakovane. Hneď po návrate z väzenia sa opäť pokúsili o prekročenie hranice. Napr. mladý muž zo Záhoria, ktorý nemal v ČSSR žiadnu rodinu, jeho otec žil v NSR a žiadosť o vysťahovanie mu zamietli. Pri opakovaných pokusoch o emigráciu ho vždy zadržali, dali do väzby a odsúdili. Pri výsluchu žiadal vyšetrovateľov, aby ho pustili za otcom, že sa po odpykaní trestu znovu pokúsi o emigráciu.

3. ZÚFALCI A PSYCHICKY CHORÍ

Išlo o osoby, ktoré mali nastúpiť na výkon trestu, na základnú vojenskú službu, mali zlé rodinné vzťahy a v zúfalstve, v afekte, pod vplyvom alkoholu, psychotropných látok, alebo pod vplyvom psychickej poruchy sa pokúsili prejsť cez hranicu. Z týchto osôb len malé percento emigrovalo. Väčšinou ich zadržali v hraničnom pásme. Ak psychiatri potvrdili psychické ochorenie, trestné stíhanie bolo zastavené. Rovnako neboli trestne stíhaní ani mladiství.

4. OSOBNÚ SKUPINU TVORILI MIGRANTI NA ČESKOSLOVENSKO-POĽSKEJ HRANICI, POSTIHOVANÍ PODĽA §110 (neoprávnené vniknutie na územie Československa)

Obyvatelia Slovenska i Poľska veľmi často prekračovali hranicu z dôvodu návštevy svojich príbuzných (po prvej svetovej vojne boli viaceré dediny pričlenené k PLR), šmeliny a pašovania nedostatkového tovaru i zvierat. Nedostatkový tovar bola i náboženská literatúra, obrázky a pohľadnice s náboženskou tematikou. Obyvatelia

pohraničnej oblasti poznali bezpečné horské cesty a poznali návyky pohraničníkov. Stávalo sa, že na Slovensku sa zdržiavali ilegálne obyvatelia Poľska i niekoľko mesiacov. Napr. otec u svojej dcéry, v PLR mu vyhorel dom, nemal tam nikoho, kto by sa o neho postaral, žiadal o zlegalizovanie pobytu na Slovensku u dcéry, ktorá sa na Slovensko vydala. Pasové a colné orgány mu nevyhoveli a po anonymnom udaní sa musel vrátiť späť do PLR. Rovnako sa v PLR ilegálne zdržiavali Slováci i niekoľko rokov, napr. študenti teológie, ktorí nemali možnosť študovať teológiu v ČSSR. Bývali ubytovaní v niektorom kláštore a tajne študovali teológiu. Boli v PLR tajne vysvätení na kňazov, ilegálne sa vracali do ČSSR, kde pôsobili ako civilné osoby a v podzemnej cirkvi ako duchovní. (Tabuľka)

Ako vidieť z tabuľky, v rokoch 1977 – 1979 sa pokúsilo o emigráciu viac ako 400 osôb. V roku 1980 začali pokusy o emigráciu narastať. Cestovné kancelárie organizovali poznávacie zájazdy, z ktorých sa mnohí nevracali. Vedúci zájazdu sa snažili obmedziť emigráciu aj tým, že vyzbierali účastníkom zájazdov pasy. Rovnako boli zneužívané i dovolenkové pobyty v Juhoslávii. Organizovali sa niekoľkodňové alebo víkendové zájazdy loďou do Viedne. Treba poznamenať, že na tieto zájazdy a dovolenkové pobyty (okrem zájazdov do Viedne) si bežný človek z platu nenašetril. Taký príjem mal napr. lekár, baník alebo mu niekto z rodiny finančne pomáhal, napr. príbuzní zo zahraničia, alebo mal iný príjem, napr. vedľajší pracovný pomer, olaskí Cigáni využívali šmelinu. Tí, ktorí nemali dostatok finančných prostriedkov, pat-

rili do druhej a tretej skupiny emigrantov, kde bola následne aj veľká neúspešnosť.

Od roku 1983 počet emigrantov pomaly klesal. ŠtB sprísnila previerky a blokácie osôb, ktoré si podávali žiadosť o devízový príslub a výjazdnu doložku. V marci 1985 sa generálnym tajomníkom Ústredného výboru Komunistickej strany Sovietskeho zväzu stal Michail Sergejevič Gorbačov. V súvislosti s jeho reformami strany a ekonomiky (*perestrojka* – prestavba, *glasnosť* – zrušenie cenzúry, a *uskorenie* – zrýchlenie ekonomického vývoja) hneď v roku 1986 počet emigrantov stúpol. Politické a spoločenské zmeny prebiehajúce v Maďarsku a v Poľsku od jari 1989 v kontraste s neochotou funkcionárov komunistických strán rokovať s predstaviteľmi opozície vo zvyšných krajinách socialistického bloku prinieslo v roku Nežnej revolúcie podstatný nárast počtu emigrantov. Z celkového počtu 1 308 emigrantov pochádzalo až 1 013 zo zahraničia. Maďarsko na základe medzinárodného dohovoru⁷ otvorilo hranice do Rakúska.

Dňa 11. septembra 1989 vypovedalo bilaterálnu dohodu s NDR a odvolalo sa na článok 6 a 12 Medzinárodného dohovoru. Občania NDR sa hrnuli do MLR a cez Rakúsko prechádzali do NSR. Ak nemali povolenie vycestovať do Maďarska, naši pohraničníci ich zadržávali a vracali späť do NDR (keďže sme bilaterálnu dohodu s NDR nevypovedali). Za necelé tri mesiace roku 1989 vrátili naši pohraničníci cca 700 občanov do NDR. Podľa ustanovení o vydávaní pasov a udeľovaní víz v NDR nemali osoby bez politických privilégií, ktoré nedosiahli dôchodkový vek, žiadnu možnosť zákonným spôsobom opustiť NDR.

Záznamy k §109 končia vo zväzkoch ŠtB začiatkom októbra 1989. Chýbajúce údaje sa dopĺňajú z objektových zväzkov s kryciami menami EMIGRÁCIE, ÚTEKY, POHYB, USA. V súčasnej dobe je rozpracovaný aj zoznam osôb súdených podľa §§ 109 a 110 v Stredoslovenskom kraji. Dokončený bude po spracovaní spomínaných objektových zväzkov.

E. Pastvová • Sentenced Under Section 109 And Judicially Persecuted In The Period Of 1977 Till 1989
Those who crossed the border of the Czechoslovak Socialist Republic with no permission committed the criminal act of leaving the country under Sections 109 and 110 of the Criminal Act No. 140 Coll. adopted in 1961. Those people were treated as enemies of the socialist regime. Documentation of preserved files on investigation and on agents archived by the Nation's Memory Institute from West Slovakia region and Central Slovakia region within the Czechoslovak Socialist Republic focuses on knowledge about the names of prosecutors, judges and court experts who tried legal trials and decided about the sentences for the accused. The contribution brings also a review about the group of citizens who used to travel to so-called "capitalist foreign countries" and under which circumstances. It reveals also the reasons of "illegal" crossings of the border and the political situation influence in Czechoslovakia, as well as in other neighbouring socialist countries on emigration.

Emília Pastvová (1952)

Absolvovala Filozofickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave. V auguste 1980 (21. augusta) ju za činnosť v podzemnej cirkvi zatkla polícia. Po neúspešnom pokuse polície usvedčiť ju z politických aktivít ju nakoniec obvinili z marenia dozoru nad cirkvami a cirkevnými spoločenstvami. Po skončení výkonu trestu si zažila šikanovanie ako politicky nespoľahlivá s nemožnosťou zamestnať sa. Od roku 1990 pôsobila ako riaditeľka Únie nevidiacich a slabozrakých Slovencek. Dlhodobu sa venuje pomoci marginalizovaným skupinám obyvateľstva. V súčasnosti pracuje v UPN ako dokumentaristka.

7 Medzinárodná dohoda o občianskych a politických právach v čl. 12 ods. 2 hovorí: „Každý musí mať možnosť opustiť každú krajinu vrátane svojej vlastnej“. V Československu tento medzinárodný pakt nadobudol účinnosť v roku 1976 vyhláškou č. 120/76 Zb. ministerstva zahraničných vecí o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach a Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach. Vnútroštátne predpisy a nariadenia tento medzinárodný dohovor neimplementovali. Nepriechodnosť hranice mala byť zabezpečená za každých okolností a „narušitelia hranice“ museli byť zadržaní alebo „zlikvidovaní“. Teda okrem čl. 12 bol porušovaný aj čl. 6 ods. 1 uvedenej medzinárodnej dohody.

ODDELENIE SPRÍSTUPŇOVANIA ÚPN 2003 – 2015

MIROSLAV DANIŠ, JAROSLAVA PLAŠTIAKOVÁ, JURAJ ONDRIAŠ

Oddelenie sprístupňovania Ústavu pamäti národa zabezpečuje sprístupňovanie dokumentov bezpečnostných zložiek na základe žiadostí fyzických osôb podľa zákona č. 553/2002 Z. z. o pamäti národa. Predmetom sprístupnenia sú zachované alebo rekonštruované dokumenty, ktoré vznikli činnosťou Štátnej bezpečnosti a ďalších bezpečnostných zložiek v období od 18. apríla 1939 do 31. decembra 1989. Za trinásť rokov existencie prijal ústav 10 603 žiadostí o sprístupnenie dokumentov po bývalých bezpečnostných zložkách. Sprístupnených a vydaných bolo 230 287 strán kópií dokumentov 2 272 žiadateľom. Najväčší záujem o sprístupnenie bol pri vzniku ÚPN v rokoch 2003 až 2005.

REFERÁT ŽIADOSTÍ ÚČASTNÍKOV PROTIKOMUNISTICKÉHO ODBOJA 2006 – 2015

Referát v súčinnosti s oddelením sprístupňovania, do ktorého je organizačne začlenený, zabezpečuje vykonávanie priznávania postavenia účastníka a veterána protikomunistického odboja oprávneným občanom. Touto činnosťou poverila Ústav pamäti národa NR SR zákonom zo 16. marca 2006 č. 219/2006 Z. z. o protikomunistickom odboji a zákonom č. 58/2009 Z. z. o zmene a doplnení niektorých zákonov. Od roku 2006 Ústav pamäti národa priznáva postavenie účastníka protikomunistického odboja a k 31. 3. 2016 priznal toto postavenie 725 osobám, z toho 220 in memoriam. Podľa aktuálneho znenia §4 uvedeného zákona je účastníkom protikomunistického odboja občan, ktorý sa staval na odpor proti komunistickému režimu formami uvedenými v §5 až 8 tohto zákona. Najčastejšou formou odporu v odôvodnení priznania postavenia účastníka protikomunistického odboja je forma odporu uvedená v §6 s názvom „Politický väzeň“, ktorá hovorí:

(1) Účastníkom protikomunistického odboja je občan, ktorý bol politickým väzňom alebo bol z politických dôvodov internovaný, alebo bol v období rokov 1948 až 1953 zaradený do táborov nútených prác, alebo bol v období rokov 1944 až 1946 civilnou osobou protiprávne násilne odvlečenou do bývalého Zväzu sovietskych socialistických republík a táborov, ktoré mal Zväz sovietskych socialistických republík zriadené v iných štátoch.

(2) Podľa tohto zákona je politickým väzňom ten, kto bol v rozhodnom období obmedzený na osobnej slobode

de väznením, zaradením do tábora nútených prác, protiprávne násilne odvlečený alebo internovaný pre svoj aktívny odboj proti komunistickej moci z dôvodov politických, náboženských, či z ďalších dôvodov súvisiacich s protikomunistickým odbojom

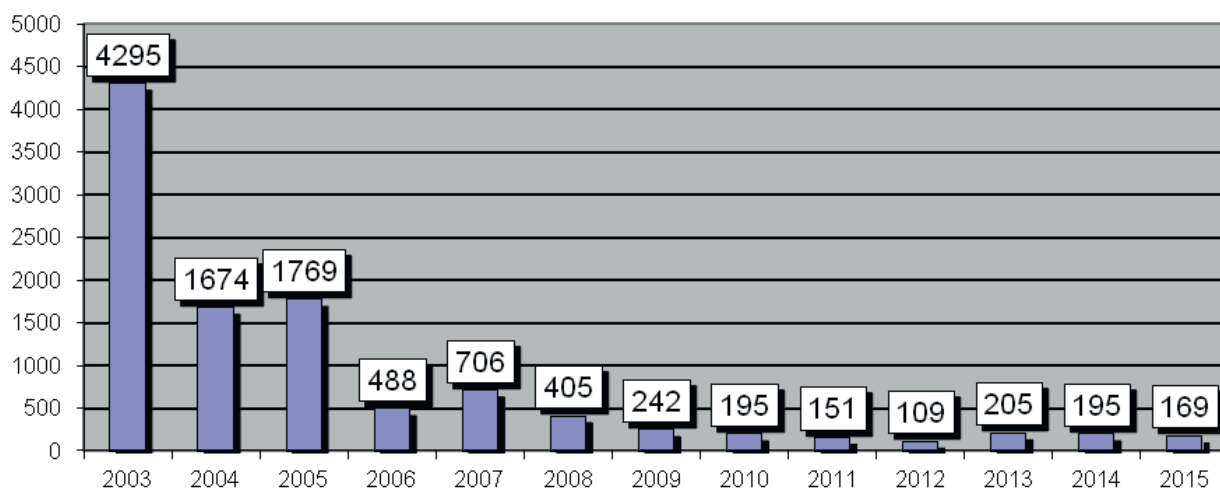
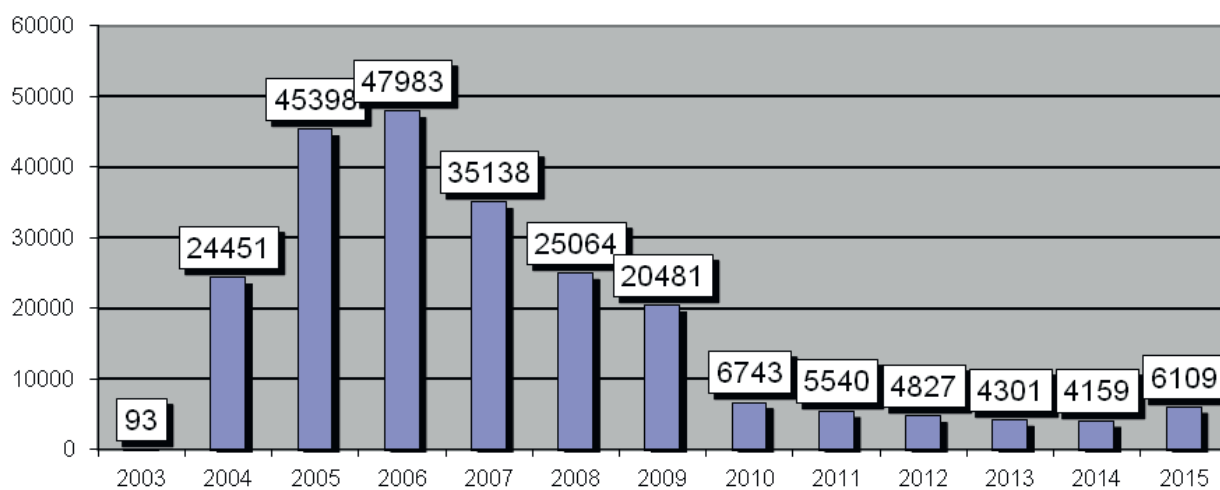
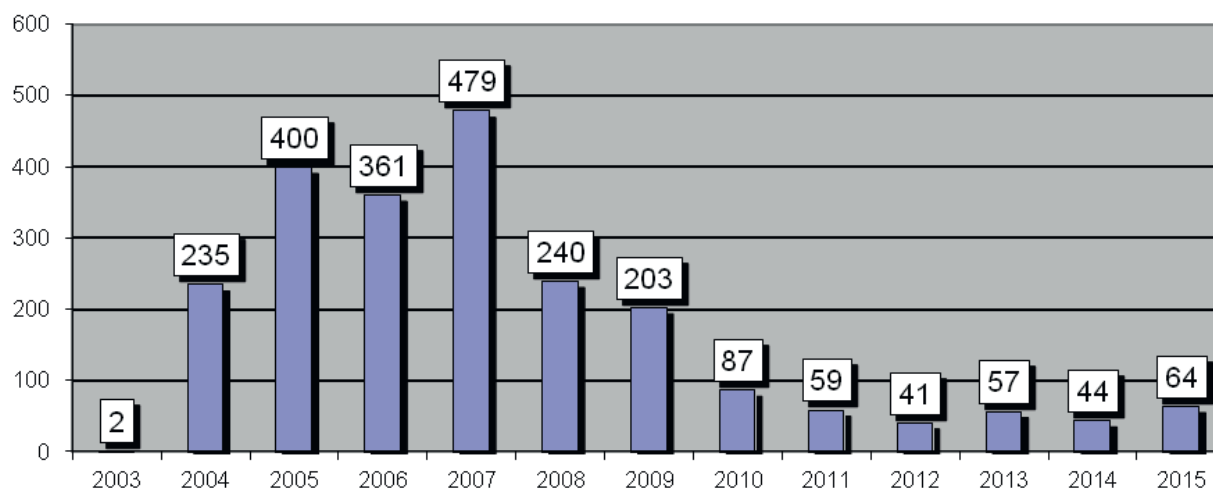
Zákon č. 219/2006 Z. z. o protikomunistickom odboji a zákon č. 58/2009 Z. z. o zmene a doplnení niektorých zákonov ustanovuje aj prekážky na priznanie účastníka protikomunistického odboja, ktoré sú uvedené v §9, ako aj práva účastníkov protikomunistického odboja uvedené v §10, kde v ods. 2 stanovuje, že:

(2) Účastníkovi protikomunistického odboja podľa §6 prináleží postavenie veterána protikomunistického odboja. Ústav pamäti národa mu vydá preukaz veterána protikomunistického odboja.

Ústav pamäti národa k 31. 3. 2016 využil uvedené ustanovenie v prípade 675 osôb a priznal im postavenie veterána protikomunistického odboja, z toho 217 in memoriam. Osobám, ktorým bolo priznané postavenie účastníka protikomunistického odboja, alebo aj veterána protikomunistického odboja Ústav pamäti národa vydáva preukazy, v prípadoch in memoriam blízkym osobám, žiadateľom. Formulár žiadosti je uvedený na web stránke ÚPN www.upn.gov.sk.

Od roku 2009, odkedy Ústav pamäti národa začal priznávať postavenie veterána protikomunistického odboja Oddelenie sprístupňovania rozbehlo tradíciu slávnostných podujatí pre veteránov protikomunistického odboja a ich blízke osoby, spojených s odovzdávaním dekrétov o priznaní tohto postavenia. Pre priblíženia sa veteránom a ich blízkym osobám Ústav pamäti národa organizuje tieto podujatia na území krajov, kde oni žijú, najmä v spolupráci s mestskými úradmi, alebo s úradmi samosprávnych krajov. Doteraz, do roku 2016, sa uskutočnilo 22 podujatí vo všetkých krajoch.

4x Žilinský (4x VÚC – 3x Žilina, 1x Ružomberok)
4x Bratislavský (3x VÚC Bratislava, 1x Pezinok-mesto)
3x Nitriansky (3x VÚC Nitra)
3x Košický (2x VÚC Košice, 1x Košice mesto)
2x Trnavský (2x VÚC Trnava)
2x Prešovský (2x VÚC Prešov)
2x Trenčiansky (1x Prievidza, 1x VÚC Trenčín)
2x Banskobystrický (1x B. Bystrica, 1x B. Bystrica mesto)

Počet podaných žiadostí o sprístupnenie 2003 – 2015**Počet sprístupnených strán 2003 – 2015****Počet sprístupnení 2003 – 2015**

SKAUTING, TRŇOM V OKU DIKTATÚR

VÝVOJ SKAUTSKÉHO HNUTIA NA SLOVENSKU

JOZEF MIKLOŠ

Skauting je celosvetovým hnutím určeným pre mládež a mladých ľudí. V jednotlivých národných organizáciách po celom svete je v súčasnosti niekoľko desiatok miliónov členov. Ďalšie milióny mladých ľudí za jeho vyše storočnú históriu prešli skautskou výchovou. Skauti a skautky pôsobia na všetkých svetových kontinentoch a je iba málo krajín na svete, kde skautská organizácia neexistuje. Spravidla sú to štáty, v ktorých vládne totalitný, nedemokratický politický režim. Nie je náhoda, že skautské hnutie je v zornom poli každej diktatúry ako nepriateľské zoskupenie.

ZAČIATKY SKAUTINGU

Jeho zakladateľom je Robert Baden Powell (22. 2. 1857 – 8. 1. 1941). Bol dôstojníkom britskej armády. Počas svojho vojenského pôsobenia slúžil v koloniálnom vojsku v Indii aj južnej Afrike. Vydal príručku pre vojenských zvedov (prieskumníkov) – po anglicky skautov. Za obranu Búrmi obliehaného juhoafrického mesta Mafeking získal generálsku hodnosť a stal sa najmladším generálom v britskej armáde. Po návrate do Británie s prekvapením zistil, že jeho príručka pre vojenských zvedov je u mládeže obľúbená a podľa nej podnikajú výpravy do prírody. Začal uvažovať, ako tento poznatok využiť pri výchove mládeže.

Keďže veľmi dobre poznal hrôzy vojny, nemal v úmysle vytvoriť organizáciu militantného typu, ale naopak hnutie mládeže založené na humanizme, spolupráci a bratstve medzi ľuďmi. Vzdal sa sľubnej vojenskej kariéry a svoj um a skúsenosti využil na vytvorenie mládežníckej organizácie. S cieľom vychovať statočných, charakterných a samostatných mladých ľudí. Organizácie, ktorá by harmonicky a všestranne rozvíjala ich osobnosť. Formou, ako tento cieľ dosiahnuť, bolo vytvorenie zaujímavého programu, ktorý mládež osloví. Dôležitým prvkom programu bol aj pobyt a poznávanie prírody.

Základ skautskej výchovy tvorili tri základné princípy: vernosť duchovným princípom a povinnosť voči Bohu, povinnosť voči ostatným na rozvoji spoločnosti a integrite prírody a povinnosť voči sebe, zodpovednosť za rozvoj seba samého a osobné napredovanie.

Tieto princípy sú zakotvené v skautskom sľube aj v skautskom zákone, ktorý platí pre všetkých skautov a skautky na celom svete.

Po vzniku Československej republiky sa na Slovensku rýchlo udomácnil český model skautingu. Jednak bol Slovákom bližší ako maďarský, jednak o rozvoj skautského hnutia sa veľmi zaslúžili aj českí skautskí činovníci, ktorí prišli pracovne na Slovensko ako štátni a verejní zamestnanci.

ČESKOSLOVENSKÉ ZAČIATKY

Zakladateľom skautingu v Čechách bol stredoškolský profesor Antonín Benjamín Svojsík (5. 9. 1876 – 17. 9. 1938). Na svojich cestách po svete sa oboznámil so Setonovou, aj Baden Powellovou koncepciou. V máji 1912 vydal knihu Základy junáctví a v polovici júla uskutočnil štvortýždňový tábor neďaleko Lipnice. Najprv vytvoril skautský odbor, ktorý pracoval vo Svaze českých spolků přátel tělesné výchovy mládeže a 15. 6. 1914

založil samostatný spolok JUNÁK – český skaut.

V predvojnovnej Československej republike pôsobilo vyše 60 skautských organizácií. Spoluprácu týchto skautských organizácií môžeme vo väčšine prípadov hodnotiť ako veľmi dobrú. Na Slovensku výnimkou boli vari iba komunisticky orientovaní Spartakovi skauti práce združení vo Federácii robotníckych telovýchovných jednôt (neskôr bolo FRTJ premenované na Federáciu proletárskej telovýchovy). Prevzali síce metodiku, náplň činnosti a organizačnú štruktúru základných jednotiek skautingu, ale ideologicky inklinovali ku komunistickej strane a spoluprácu s „buržoáznym“ skautingom odmietali.

V skautskom sľube okrem iného skaut (skautka) sľuboval aj vernosť a plnenie si povinností voči vlasti. Reálne to dokázali v septembri 1938 pri vyhlásení mobilizácie na obranu republiky pred nacistickým Nemeckom. Do mobilizačných plánov boli zahrnuté (mimo SSP a nemeckých skautských spolkov) všetky skautské organizácie. Skauti nad 15 rokov v skautských rovnosťach vykonávali namiesto mobilizovaných príslušníkov polície poriadkovú a dopravnú službu. Vytvárali hliadky civilnej protileteckej ochrany, či boli začleňovaní do požiarnych družstiev.

Mladší skauti a skautky vykonávali väčšinou informačnú službu (napr. na železničných staniciach), staršie skautky posilňovali zložky Čs. červeneho kríža. Svedčí to o tom, že skauting v tej dobe požíval veľkú dôveru jednak u štátnych orgánov, jednak medzi obyvateľstvom. Mnoho starších skautov narukovalo do armády, alebo boli príslušníkmi pohraničného zboru Stráže obrany štátu. Niektorí z nich pri obrane vlasti aj padli. Menovať môžeme Juraja Pješčáka, skautského vodcu z Medzilaboriec, ktorý padol na čs. – maďarskej hranici v boji s teroristami Szabatsapátok.

PRVÝ ZÁKAZ ČINNOSTI

Na Slovensku bola činnosť skautských spolkov zrušená rozhodnutím slovenskej autonómnej vlády začiatkom decembra v roku 1938. Súviselo to s politickou klímou, ktorá sa v štáte radikalizovala. Politické vedenie nad nimi nemalo kontrolu a nemohlo ich dostatočne politicky ovládať. V marci 1939 došlo k rozpadu Československej republiky. Prvá Slovenská republika síce bola samostatným štátom – subjektom medzinárodného práva, ale vznikla z vôle Nemecka a po celú dobu bola jeho poslušným satelitom. Mládežnícke organizácie na demokratickom základe prestali byť žiaduce. Namiesto pluralitného systému detských a mládežníckych organizácií bola vytvorená jednotná (a jediná) organizácia Hlinkova mládež, organizačne podriadená Hlinkovej garde. Tým vládnuca Hlinkova slovenská ľudová strana získala priamu politickú, aj ideologickú kontrolu nad mládežníckym hnutím na Slovensku.

Skautské oddiely a spolky boli rozpustené. Začalo sa prvé obdobie, kedy činnosť skautského hnutia na našom území bola totalitným politickým režimom potlačená. Ľudské osudy nie sú iba čierno-biele. Platí to aj pre skautov a skautky. Pre objektivitu musím uviesť, že časť skautských činovníkov aj členskej základ-

ne prešla pod Hlinkovú mládež. Niektorí z nich aj z politického presvedčenia, ale mnohí si naivne mysleli, že budú naďalej pokračovať v skautskej činnosti, len „pod inou značkou“. Lenže skauting sa v autoritatívnom režime robiť nedá. To zistili ale neskôr. Mnohí zo skautských činovníkov sa stali vysokými funkcionármi Hlinkovej mládeže (Alojz Macek, Július Matúš a ďalší). Nie som oprávnený hodnotiť ich pohnútky, ale je to historický fakt, ktorý už nezmeníme. Ich angažovanosť poškodila dobré meno skautingu. A to aj napriek tomu, že v predvojnovom období pri rozvoji skautingu na Slovensku urobili kus poctivej práce. Malo to negatívne následky hlavne pre slovenský katolícky skauting, ktorého činnosť po 2. svetovej vojne už nebola povolená.

Skautských činovníkov, či starších členov, ktorí sa dali do služieb Hlinkovej mládeže oproti celkovému počtu členov skautských organizácií pred decembrom 1938 nebolo veľa. Na druhej strane, veľký počet skautov a skautiek aj skutkami naplnili slová sľubu a zapojil sa do boja za slobodnú a demokratickú vlasť. V zahraničnom odboji, aj na domácej pôde.

SKAUTI V ODBOJI

V zahraničí sa československí skauti zapojili do boja proti nacizmu už vo Francúzsku. Zišiel sa ich taký počet, že na podnet bývalých vysokých činovníkov Zväzu junákov – skautov a skautiek RČS pplk. Václava Vlčka a por. Veleny Fandrlíka bola v československej armáde obnovená skautská organizácia. Činnosť československého exilového skautingu pokračovala aj vo Veľkej Británii. Roverské družiny vznikali aj pri čs. jednotke na Blízkom východe. Raritou bolo vytvorenie čs. exilových skautských oddielov v čínskom Šanghaji.

Skauti bojovali na všetkých frontoch 2. svetovej vojny. Boli príslušníkmi Čs. divízie vo Francúzsku, 11. čs. práporu – východného na Blíz-

kom východe, ktorý patril k legendárnym „krysám z Tobruku“ (napr. Leo Klas z Považskej Bystrice), Čs. obrnenej brigády vo Veľkej Británii a nakoniec aj v Čs. armádnom zbore v Sovietskom zväze. Armáda si zvlášť cenila znalosti získané v skautingu. Boli to hlavne znalosť orientovať sa v teréne, schopnosť prežiť v prírode za sťažených podmienok, dokázať sa samostatne rozhodovať a konať. Preto značná časť skautov bola vyčlenená a precvičená pre špeciálne výsadvkové skupiny. Skaut zo Skalice čatár Jaroslav Klemeš bol telegrafistom výsadvkovej skupiny Platinium, ktorá zohrala dôležitú úlohu počas Pražského povstania.

Časť skautov bojovala v britskom kráľovskom letectve RAF. Medzi nimi aj slovenský skaut Squadron Leader 127. britskej perute Otto Smik. Bol jedným z najúspešnejších československých stíhačov. Príslušníkom 312. čs. perute bol aj Anton Vanko, bývalý skautský vodca z Lednických Rovní. Príslušníkmi 311. čs. bombardovacej perute bol Ján Birčák z Gbeliec, či Pavol Pukančík z Pezinka.

Mnoho skautov bolo aj v československom odboji na východe. Príslušníkom Čs. armádneho zboru v ZSSR bol bývalý katolícky skaut MUDr. Dionýz Chmelo. Bol lekárom, napriek tomu bol ťažko ranený (mí-na mu odrhla nohu). Aj po vojne bol aktívnym skautským činovníkom v Ružomberku. Príslušníkom 2. paradesantnej brigády bol skaut Karol Králiček z Nitry, či 4. čs. brigády Ján Gronsý z Likavky. Skautom ZJSaS RČS V Ružomberku bol aj mjr. Mikuláš Lisický. Počas vojny pilot Slovenských vzdušných síl, ktorý pred povstaním pilotoval lietadlo s delegáciou Slovenskej národnej rady (SNR) do Moskvy. Karol Novotný bol členom 3. oddielu Ružomberok. V auguste 1944 ako pilot Slovenských vzdušných síl preletel z Popradu na sovietsku stranu. Obaja boli zaradení ako piloti v rámci Čs. zmiešanej leteckej divízie.

Skauti a skautky nechýbali ani v domácom protifašistickom odbo-



Robert Baden Powell, zakladateľ skautského hnutia (Zdroj: www.chinnisipuntolinea.it)



Portrét Antonína Benjamina Svojsíka, zakladateľa československého skautingu (Autor: Petr Juráš)

ji. K nim patril zväzový skaut, vynikajúci športovec a dôstojník leteckva Valér Kubányi, ktorý nakoniec zahynul v koncentračnom tábore Mauthausen. V koncentračnom tábore bol za odboj väznený aj MUDr. Jozef Kuska – člen 3. oddielu a potom 1. OS Ružomberok. Do odboja bol zapojený aj neskorší náčelník Slovenského Junáka, Čestný náčelník Slovenského skautingu a nositeľ čs. Radu Strieborného vlka Dr. Miloslav Stržínek, či vodca legendarneho 2. oddielu vodných skautov Dunajčáci Bratislava Pavel Nikl.

Dňa 29. augusta 1944 bolo vyhlásené Slovenské národné povstanie (SNP). V povstaleckej armáde, aj partizánsky jednotkách bojovalo mnoho skautov. Npor. Ivan Institoris – predvojnový skaut, bol počas SNP veliteľ telegrafného

práporu pri veliteľstve 1. Čs. armády na Slovensku. Zabezpečoval spojenie s čs. vládou v Londýne. V rokoch 1945 – 1949 bol inštruktor Slovenskej ústrednej lesnej školy. Z ďalších môžeme menovať pplk. Ing. Vojtecha Slávika, člena Zväzu junákov-skautov RČS vo Zvolene, ktorý bol v rokoch 1968 – 1970 zvolený za člena náčelníctva Slovenského Junáka. Sabinovský skaut slobodník Vladimír Liegler padol pri obrane letiska Tri Duby počas nemeckého leteckého náletu dňa 18. 10. 1944.

Mnoho skautov počas povstania bojovalo vo Vysokoškolskom strážnom oddiele (VSO), ktorý bol zničený v boji pri Pohronskom Bukovci. Uvediem aspoň niektorých: Mirko Nešpor, člen Zväzu junákov-skautov RČS, inštruktor SLŠ, po potlačení povstania nemocný zatknutý v Skalici,

v decembri 1944 popravený. Do odboja boli zapojení aj jeho bratia Daniel a Miloš Nešporovci. Ďalším príslušníkom jednotky bol František Rudáš. V rokoch 1945 – 1949 významný činovník Slovenského Junáka (člen náčelníctva a náčelník chlapčenskej kmeňovej rady). Vo Vysokoškolskom strážnom oddiele bojoval Ján Samák, člen 1. oddielu ZJSaS RČS v Trenčíne. Aj po vojne naďalej aktívne pôsobil ako skautský činovník v Trenčíne, či ďalší významný činovník Ľudovít Zelinka.

V partizánskych jednotkách bojovali Ján Novák, člen Zväzu JSaS RČS v Martine. Bol partizánskou spojkou, padol 3. 10. 1944 na Martinových holiach. Martin Proška bojoval v partizánskej brigáde M. R. Štefánika. Karol Kúrti bol židovského pôvodu. Pred vojnou člen 3. oddielu



Oddiel prešovských skautov, r. 1936 (Zdroj: Štátny archív Prešov)

Ružomberok. Počas SNP ako stavebný inžinier mal na starosti pristávaciu plochu na letisku Tri duby. Po potlačení povstania bojoval ako partizánsky veliteľ v Turci.

Do boja proti fašizmu sa zapojili aj ľavicoví Spartakovi skauti práce (SSP). Ondrej Kadlec z Trenčína, Ladislav Škovira a ďalší. Počas povstania padli František Ondriš, či J. Ocelka z Trnavy. Za ilegálnu činnosť boli zatknutí a neskôr v koncentračnom tábore popravení Ladislav Špirík náčelník 46. kmeňa Spartakových skautov práce v Trnave, či Rožňavčan Ján Šubist.

Do protifašistického odboja sa zapojili stovky skautov a skautiek. Dodržali slová skautského sľubu a mnohí z nich obetovali aj to najcennejšie – svoj život. V rámci skautingu na Slovensku toto obdobie nie je dostatočne spracované. O ktorých vieme, je iba zlomok z nich. Ostatní, žiaľ,

ostávajú „bezmenní“. Neznámi bojovníci...

Neradi sa „chválime“ skautskými činovníkmi, ktorí po roku 1938 sa dali do služieb ľudáckemu totalitnému režimu. Zase pre objektivnosť je potrebné uviesť aj skautov „na druhej strane barikády“, ktorých osobnosť a ich činy sú v súčasnosti hodnotené rôznymi autormi dosť kontroverzne. Napríklad: V kronike prešovských skautov – roverov z roku 1928, existuje fotografia a záznam o návšteve 2. oddielu skautov Spišská Nová Ves. Medzi nimi aj podpis Ján Nálepka. Bol to ten istý Ján Nálepka, ktorý v roku 1943 padol ako sovietsky partizán v bojoch o ukrajinské mesto Ovruch. Posmrtno bol vyznamenaný ako jediný Slovák najvyšším vyznamenaním, Radom hrdinu Sovietskeho zväzu. Aj keď (pokiaľ je mi známe) nikdy nebol komunistom, po vojne z neho urobili kul-

tovú osobnosť komunistickej propagandy. Stačil k tomu fakt, že bol vyznamenaný najvyšším sovietskym radom v čase 2. svetovej vojny. Komunistickým ideológom to poslúžilo a mŕtvy sa už brániť nemohol. Ďalším, rozdielne hodnoteným, je generál Ján Juraj Stanek. Skautom sa stal počas gymnaziálneho štúdia v Nových Zámkoch. Počas Slovenského národného povstania sa preslávil ako povstalecký veliteľ podúseku Plesnivec pri Telgarte. Populárny – Železný kapitán od Telgártu bol I. skautskom sneme v roku 1945 zvolený za starostu, neskôr aj za čestného náčelníka Slovenského Junáka. Oba osobnosti sa po vojne stali veľmi známymi, a pokiaľ to vyhovovalo komunistickým ideológom aj dostatočne vyzdvihovanými. Možno aj preto sú dnes hodnotení z „rôznych uhlov pohľadu“.



Oddiel prešovských starších skautov – roverov (Zdroj: Štátny archív Prešov)

ŽIDOVSKÝ SKAUTING NA SLOVENSKU

Osobitnú pozornosť si zaslúži židovský skauting na Slovensku. Existovalo niekoľko židovských skautských organizácií, z ktorých najvýznamnejšou bol Hašomer Hacair. Bola to medzištátna sionistická organizácia majúca svoje pobočky v strednej Európe. Tieto pobočky v jednotlivých štátoch museli mať danou krajinou schválené stanovy a povolenú činnosť. V daných krajinách potom vystupovali ako samostatné subjekty. Činnosť židovských skautských spolkov bola začiatkom decembra 1938 slovenskou autonómnou vládou tiež zakázaná. Veľmi dôležitú úlohu zohrávala skautská organizácia Hašomer Hacair, ktorá aj v ilegálnych podmienkach si zachovala svoju organizačnú štruktúru. Spolupracovali

však s bývalými členmi ďalších židovských skautských organizácií, hlavne s Makabi Hacair a Techelet Lavan, Bnej Akiba, či Brit Trumpeldor.

Prvá zaťažkávacia skúška ich čakala už po odstúpení južného pohraničia Maďarsku na prelome mesiacov november a december 1938. Po nástupe nacizmu v Nemecku došlo k značným presunom židovského obyvateľstva z Nemecka do bezpečných krajín Európy. Mnohí našli útočisko aj v Československu. V novembri došlo k paradoxnej situácii. Na pokyn autonómnej vlády židovských občanov, z ktorých niektorí aj dlhodobo žili na území Slovenska, ale nemali československé občianstvo, vyhnali žandári do medzihraničia v oblasti obce Kostolany nad Hornádom. Maďarsko ale vyhnan-

cov odmietlo prijať. Skautská organizácia Hašomer Hacair postavila na ich ubytovanie stanový tábor a v poľných kuchyniach zabezpečovala stravu do doby, než sa činovníkom Hašomeru a Židovskej náboženskej obci podarilo vybaviť návrat do ich domovov.

Židovské skautské organizácie boli významnou zložkou protinacistického odboja a ilegálnej činnosti. Dňom 30. septembra však boli prijaté protizidovské zákony a začala tvrdá perzekúcia takmer 90-tisícovej židovskej menšiny. Arizácia majetku, zákaz štúdia na stredných a vysokých školách, zákaz povolania vo verejnej a štátnej službe. Nemožnosť cestovať v hromadných dopravných prostriedkoch, nutnosť byť označený. Ako alternatívu na diskrimináciu Hašomer Hacair vytvoril Mit-

tel – Hachschara, stredné prípravky, ktorých úlohou bolo riešiť problém vzdelávania.

Počiatkové obdobie štátne orgány Slovenského štátu ešte umožňovali legálne vystaňovanie Židov do bezpečnej cudziny. Postupom času však tieto legálne možnosti obmedzovali. Preto činníci ústredného vedenia Hašomer Hacair museli čoraz viac využívať možnosť ilegálnych prechodov. Hlavne do Maďarska, kde zaobchádzanie voči osobám židovského pôvodu bolo miernejšie. Ústredie Hašomeru Hacair viedol Dr. Oskár Neumann (dňa 29. 9. 1944 bol zatknutý a premiestnený do koncentračného tábora Osvienčim, kde aj zahynul). Jeho blízkymi spolupracovníčkami boli členky ústredia skautky Málka Grosová – Rothová a Gizi Fleischmanová. Tá dňa 17. 10. 1944 bola transportovaná do Osvienčimu, kde aj zahynula. S nimi spolupracoval aj bývalý člen skautskej organizácie Techelet Lavan Koloman Gajan. Rodák z regiónu Šariša, skautom sa stal počas štúdia v Prešove, neskôr študoval v Brne. Bol blondák, nevyzeral na židovský pôvod. V roku 1940 bol v Brne gestapom zatknutý. Keďže mal slovenskú štátnu príslušnosť, bol vyhostený a vrátil sa naspäť do Prešova, kde sa zasa zapojil do ilegálnej činnosti. V decembri bol znova zatknutý a odvlečený do koncentračného tábora. Stefana Lorandová, narodená na východnom Slovensku, zabezpečovala prechody židovského obyvateľstva zo Slovenska do Maďarska. V roku 1942 musela aj ona ujsť do Budapešti. Zatknutá bola v roku 1944 a transportovaná do koncentračného tábora v Osvienčime.

Výzvu k emigrácii vydalo aj európske vedenie skautov Brit Trumfeldor. 30-členná skupina sionistických skautov tejto organizácie z Bratislavy a Nových Zámkov, ku ktorým sa pridalo zopár skautov z Bnej Aki-ba z Nitry a spolku Makabi Hacair, zorganizovala v roku 1940 dramatickú plavbu vyše 500-člennej skupiny židovských utečencov. Hlavným



Zakladateľ Ústrednej lesnej školy František Elstner (tretí zľava) na návšteve tábora prešovských skautov. Pravdepodobne rok 1932 (Zdroj: Štátny archív Prešov)

organizátorom bol skautský činník Zoltán Schalk z Bratislavy a jeho priateľ Ján Gazda. Loď vyplávala 18. 5. 1940 z Bratislavy a v slovenskom parlamente vyvolala vládnu krízu. Riečny remorkér PENTCHO po Dunaji a cez Čierne more doplával až do Stredozemného mora. Severne od Kréty sa potopil. Stroskotanci sa dostali na pustý ostrov, odkiaľ ich zachránili talianske lode.

Časť členov ústredia Hašomer Hacair bola zatknutá a transportovaná do koncentračných táborov. Časť bola nútená pred odhalením emigrovať do Maďarska, kde podmienky pre Židov boli oproti Slovensku o čosi znesiteľnejšie. Preto počas vojnových rokov dochádzalo často k výmenám činníkov na ústredných postoch. V jednom období vedenie ústredia prevzal Jakub Rosenberg – Benito (neskôr prijal meno Jaakov

Ronen), skautský činník z Prešova. Aj on bol nakoniec nútený emigrovať do Maďarska. Jeho miesto prevzal Egon Roth. Narodil sa v Spišských Vlachoch, do Hašomeru vstúpil ako študent v Prešove. Počas SNP pracoval v Slobodnom vysielachi Banská Bystrica. Tam spolupracoval s členom Hašomer Hacair, Slovákom nežidovského pôvodu Julom Horvátom. Po potlačení povstania E. Roth zahynul v boji s jednotkou SS pri Pohronskom Bukovci.

Po celom území Slovenska zakladali ilegálne skupiny. Tibor Rosenberg, člen ústredia Hašomer Hacair, bol zapojený do odboja v Novom Meste nad Váhom. V Žiline viedol ilegálnu skupinu David Porges. Po jeho odhaleení v roku 1942 bol transportovaný do koncentračného tábora. Po ňom vedenie skupiny prevzal Moše Pavol Feldmann (padol



Prešovské družstvo účastníkov na skautských ľahkoatletických pretekoch v roku 1936 (Zdroj: Štátny archív Prešov)

ako povstalecký vojak v bojoch pri Strečne). So skupinou spolupracoval židovský skaut, predvojnový člen Zväzu junákov – skautov a skautiek RČS Tibor Stern.

Časť občanov židovského pôvodu bola umiestnená v pracovných táboroch. Aj tam vznikali ilegálne odbojové bunky. V Seredi skupinu pod názvom Kolektív viedol Akiva Neufeld – Nir. V čase SNP bojoval ako povstalecký vojak. V roku 1947 emigroval do Palestíny a stal sa významným izraelským skautským činovníkom. V skupine bol Gabriel Halmoš a ďalší členovia Hašomer Hacair. K nim patrili aj Moše Stark z Makabi Hacair.

Spôčiatku bolo židovské obyvateľstvo na Slovensku diskriminova-

né, ale ešte im nehrozila fyzická likvidácia. Židov sústreďovali do pracovných táborov, ktoré boli v Seredi, Novákoch a vo Vyhniciach. Muži rukovali do armády, konkrétne k 6. práporu pracovnej služby. Situácia sa radikálne zmenila na jar v roku 1942, keď začali transporty do koncentračných táborov. Vedenie Hašomer Hacair si vytýčilo tri hlavné úlohy:

1. Organizovať ilegálne prechody osôb židovského pôvodu do Maďarska a odtiaľ do Palestíny alebo iných bezpečných krajín.
2. Zmena identity, získavať pre osoby židovského pôvodu falošné „árijské“ osobné doklady.
3. Pomáhať prežiť osobám židovského pôvodu v ilegálnych podmien-

kach, či v mestách alebo vo voľnej prírode.

O ozbrojenom odboji bolo rozhodnuté na tajnom stretnutí 1. 1. 1944 v Novom Meste nad Váhom, ktorý zorganizovali členovia ilegálneho ústredného vedenia Hašomeru Tibor (Jakob) Rosenberg a rabín Dr. Armin (Aba) Frieder s aktivistami hnutia z pracovných táborov a miest.

Po vyhlásení Slovenského národného povstania sa židovskí skauti a skautky zapojili do ozbrojeného boja. Zo sereďskej skupiny Kolektív časť prešla k partizánskemu oddielu kpt. Belova. Časť, ktorá pracovala na výstavbe mosta v Tatrách, sa pridala k partizánskej brigáde Za slobodu Slovanov. Skupina z Novák vy-



Košice 1935, slávnostný sprievod na skautských slávnostiach v dňoch 9. – 10. júna. Druhý sprava je Prešovčan Meško (Zdroj: Štátny archív Prešov)

tvorila rotu, ktorá sa začlenila do povstaleckej armády a bojovala pri Baťovanoch (teraz Partizánske). Skupina z tábora vo Vyhniach sa pridala k partizánskej skupine pod Sitnom. Z príslušníkov 6. židovského pracovného práporu sa vytvorila bojová jednotka. Viedol ju čs. dôstojník v zálohe, učiteľ a skautský vodca z Michaloviec Benjamín Bornstein – Berco. V boji pri Pohronskom Bukovci s jednotkou 16. SS (ukrajinskej) divízie Galizien padli z jednotky Egon Roth, Alexander Wollner, Alžbeta Kleinová, Ladislav Wild, Štefan Török, Žaky Kemény (Kamma). Príslušník jednotky skautský vodca z Levoče kpt. in memoriam Karol Adler padol v boji pri Dobšinej dňa 20. 12. 1944. Ďalší skauti zo židovských skautských organizácií bojovali v rôznych partizánskych jednotkách. Banskobystrický skaut Hašomer Hacairu Meir Schein príslušník 6. práporu pracovnej služby sa pridol k partizánom. Bol Nemcami zajatý, mučený a potom zavraždený. V povstaní padol aj skaut Cvi Gross a mnoho ďalších. Pavol A. Strassmann bol členom organizácie Hašomer Hacair v Trenčíne. V roku 1944 ako 15-ročný sa stal členom parti-

zánskeho oddielu, potom príslušník 1. čs. armádneho zboru. V roku 1948 emigroval do USA. Vypracoval sa na kapacitu v informačných technológiách, spolupracoval s NASA.

Vari najznámejšou postavou protifašistického odboja je Marta Rosenbergová (*21. 7. 1914 Rožňava, mestská časť Nadabula), ktorá za 1. ČSR viedla v Radvani nad Hronom skautský oddiel židovskej organizácie Hašomer Hacair. Zo Slovenska sa jej podarilo cez Maďarsko a Taliansko emigrovať do Palestíny. V Palestíne prijala hebrejské meno Chariva Martha Reik. Tam aj absolvovala britský špeciálny výcvik. V rámci britskej služby SOE bola zaradená do 5-člennej skupiny AMSTERDAM zloženej z príslušníkov židovského etnika. Skupina bola v rámci britskej misie vysadená na povstaleckom území a mala sa podieľať na záchrane Židov počas SNP. Samotná Reiková pod krycím menom Adela Robinsonová pôsobila aj ako tlmočníčka britskej misie pri veliteľstve 1. ČSA na Slovensku. Spolupracovala so židovskými skautmi Akivom Markovičom, Gabrielom Halmošom a ďalšími. Po potlačení povstania bola nad Hronským Bukovcom za-

jatá a 20. 11. 1944 v Kremničke popravená. Štát Izrael ju in memoriam vyhlásil za národnú hrdinku (s priznanou hodnosťou podplukovníčka Izraelskej armády). S jej podobizňou bola vydaná aj izraelská poštová známka. Je čestnou občiankou Banskej Bystrice.

KRÁTKY POVOJNOVÝ SKAUTING

Občania Československej republiky zažili červený teror už koncom roka 1944 a potom v roku 1945. Bolo ním nezákonné a bezdôvodné odvláčenie niekoľko tisíc našich občanov do sovietskych pracovných táborov. Stovky z nich tam neľudských podmienkach zahynulo. Postihlo to aj skautov. Najznámejší z nich bol Anton Felber. V minulých rokoch sa jeho fotografia alebo televízny záber často objavoval v masmédiách. Ani nie pre svoj pohnutý životný osud. Boli to zábery nižšieho staršieho pána v skautskom klobúku ako každoročne prináša plamienok Betlehemského svetla pracovníkom observatória na Lomnickom štíte.

Skauting v Československu bol obnovený hneď v roku 1945. Tentoraz v organizácii pod názvom Československý junák. Bola to nástupnícka organizácia po Zväze junákov – skautov a skautiek RČS. Skautská organizácia bola budovaná na federatívnom základe. Pozostávala z dvoch organizačne samostatných národných organizácií Českého junáka a Slovenského junáka. Spoločné federálne orgány zastupovali československý skauting v medzinárodnom skautskom hnutí. Skautská organizácia tým o vyše 20 rokov predbehla štátoprávne usporiadanie Československej republiky. Po rokoch zákazu skautskej činnosti Junák zažil neobyčajný rozmach. V skautingu bol organizovaný rekordný počet mládeže. Tento stav členskej základne nebol prekonaný dodnes. Trvalo to ale iba krátko...

Svoju činnosť v septembri 1945 obnovila aj židovská skautská organizácia Hašomer Hacair. Ústre-

die bolo v Košiciach a viedol ho Moše Elefant (Alpan). Bola podpísaná dohoda o spolupráci s Makabi Hacaír (ktorý bol súčasťou telovýchovnej organizácie). Odbočky Hašomer Hacaír pracovali na celom Slovensku. Domovy pre sirotu sa nachádzali v Bratislave, Košiciach, Nitre a Ružomberku. Preškoľovacie strediská (hachšary) v Bratislave a Košiciach. Ďalšie strediská boli v Michalovciach a Humennom.

Jedným z hlavných cieľov bol umožniť odchod čo najväčšieho počtu preživšej židovskej mládeže do Palestíny. Druhým bolo postarať sa o sirotu. Domov sa vracalo mnoho detí, ktorým počas holocaustu nacisti vyvraždili celú rodinu. Boli vytvorené domovy pre bezprizornú mládež. Zorganizovali pre nich letný skautský tábor, ktorý sa uskutočnil pri Malej Lodine.

Starší činovníci odchádzali do Palestíny, preto vo vedení organizácie dochádzalo k častým zmenám. Jedným z činovníkov bol aj Prešovčan Štefan Weiszlovits. Známa osobnosť, novinár a spisovateľ, ktorý v 90-tych rokoch spolupracoval s českými a slovenskými masmédiami. Predstavoval sa už hebrejským menom Yehuda Lahav.

Vo februári po vládnej kríze sa politickej moci v Československu zmocnila komunistická strana. Československá republika sa znova stala nesvojprávnym satelitom. Tentoraz nie Nemecka, ale Sovietskeho zväzu. Poslušným nástrojom bolševickej diktatúry J. V. Stalina. Demokratická podstata skautingu nezodpovedala stalinistickým ideám, preto v novom politickom systéme bol nežiaduci. V ZSSR predsa skauting neexistoval a gottwaldovské komunistické vedenie „buržoáznou organizáciu mládeže“ nepotrebovalo. Na demokraticky fungujúcu detskú organizáciu komunistická strana nemohla ideologicky vplývať a kontrolovať ju. Podľa nich bolo nutné po vzoru sovietskych bolševikov vytvoriť jednotnú socialistickú organizáciu detí a mládeže. Nastolenie totalitného

komunistického režimu znamenal začiatok konca skautingu.

Háčik bol v tom, že ihneď sa nedalo. Chýbal spracovaný program, náplň činnosti, prostriedky, aj personálne zabezpečenie potrebným počtom vedúcich. Preto skautskú organizáciu ihneď nezakázali. V prvom rade však v priebehu roka 1948 zlikvidovali demokraticky volené orgány skautskej organizácie na takmer všetkých stupňoch organizačnej štruktúry. Nahradili ich tzv. akčnými výbormi Junáka. Ich členmi boli skauti – členovia alebo priaznivci komunistickej strany, bývalí členovia Spartakových skautov práce, ba dokonca menovali aj ľudí, ktorí skautmi nikdy neboli. Z pôvodných skautských činovníkov sa do akčných výborov podarilo presadiť len vo veľmi obmedzenom počte. Medzi prvými boli zlikvidované homogénne skautské oddiely, pozostávajúce z členov jedného náboženského vierovyznania. Začali aj čistky medzi činovníkmi. Hlavne sa jednalo o činovníkov bývalého Slovenského katolíckeho skautingu, či skautov – kňazov. Na nátlak straníckych a teraz aj vládnych štruktúr musel v apríli Československý junák vystúpiť z celosvetového skautského hnutia a členská základňa bola obmedzená iba na mládež do 15 rokov. V Junáku nastal prudký pokles členskej základne. Jednak obmedzeniami zo strany komunistického štátu, jednak rodičia dostali strach mať svoje deti organizované v skautskej organizácii. Slovenský junák bol včlenený do Zväzu slovenskej mládeže.

V dňoch 23. – 24. 4. 1949 (24. apríl, deň sviatku sv. Juraja, patróna skautov) sa uskutočnila ustanovujúca konferencia komunistického Československého zväzu mládeže (ČSM, ČSZM), ktorého súčasťou bola iba Pionierska organizácia. Československá mládež bola „dobrovoľne“ integrovaná do jednotnej (a znova jedinej) detskej a mládežníckej organizácie a iné organizácie pre mládež už nepotrebovala. Tento dátum prakticky znamenal zánik skautingu

v Československu. Krátky čas ešte živorilo zopár oddielov, ktoré boli premenované na junácke oddiely ČSM. Dňa 17. 7. 1950 oznámil ÚV ČSM ich zrušenie, ktoré bolo publikované v Úradnom liste diel II dňa 13. 9. 1950. Z registra ministerstva vnútra bol Junák vymazaný až ku dňu 1. 1. 1951. Všetky skautské oddiely boli rozpustené a mládež do 15 rokov bola organizovaná iba v pionierskych oddieloch ČSM organizovaných na základných školách.

Akákoľvek snaha aspoň pololegálne obnoviť skautskú organizáciu bola kruto potlačovaná. Ján Manás z Prievdzice založil organizáciu Slovenský zlatý orol, ktorá mala byť náhradou za zrušený katolícky skauting. Bol zatknutý orgánmi Štátnej bezpečnosti (ŠtB) a s ďalšími ôsmimi členmi bol odsúdený na tresty odňatia slobody.

Časť skautov prešla do iných spoločenských organizácií, hlavne do turistických oddielov, ktoré pracovali pod telovýchovou. Časť pokračovala v skautskej činnosti „neorganizovane“. V Košiciach sa napríklad zo skautov – vysokoškolákov vytvorila skupina „Staré kone“, ktorá sa venovala horolezectvu. Medzi nich patrili aj neskôr špičkový slovenský horolezec Jozef Psotka (ktorý zahynul pri zostupe z najvyššieho štítu sveta Mount Everestu). Bývalí prešovskí skauti sa ešte v päťdesiatych rokoch schádzali na chate Fricka v Slánskych vrchoch.

Nadišli kruté päťdesiate roky. Perzekúcia skautských činovníkov aj radových členov dosiahla obudné rozmery. Aby sa skautských činovníkov zbavili, museli ich ako „nepriateľov ľudu a komunistického štátneho zriadenia“ kriminalizovať vo vykonštruovaných súdnych procesoch. Skautskí činovníci boli obvinení z vlastizrady, že ako agenti západu a imperialismu bojujú proti pracujúcemu ľudu. Tieto politické súdne procesy prebiehali hlavne začiatkom päťdesiatych rokov. Obvinených týrali psychicky a aj fyzicky, takže priznávali aj vykonštruova-

né veci, ktoré sa nikdy nestali. Končili s dlhoročnými trestami odňatia slobody, či nútených prác. V niektorých prípadoch aj trestom smrti. Medzi odsúdenými bol náčelník Slovenského Junáka Dr. Miloslav Stržínek, zakladateľ katolíckeho skautingu v Michalovciach Dr. Štefan Hlaváč, zakladateľ oddielu dominikánskych skautov v Košiciach Jozef Mikuláš Lexmann, stredoškolský profesor z Levoče Rudolf Jurík a mnohí ďalší... Veľký bol počet skautských činníkov – pedagógov, tí z dôvodu „imperialistickej výchovy mládeže“ nemohli vykonávať svoje povolanie. Veľmi vysoké percento odsúdených tvorili aj skauti – príslušníci odboja proti fašizmu. Mená bojovníkov za národnú slobodu bolo potrebné vymazať z pamäti národa.

Aj keď to navonok nesúvisí, spomeniem udalosti v Maďarsku v roku 1956. Maďarsko sa snažilo vymaniť spod sovietskej nadvlády. Stalin situáciu riešil vojenskou intervenciou. Vláda vedená Imre Nagyom sa postavila na odpor. Po krvavom potlačení povstania boli predseda vlády a jeho blízki spolupracovníkmi popravení. Medzi nimi bol aj plk. Pál Maléter. Na Slovensku málokto tuší, že Pál Maléter bol rodák z Prešova a v prvej polovici 30. rokov v rodnom meste viedol 5. oddiel skautov.

OŽIVENIE V ŠEŠŤDESIATYCH ROKOCH

Začiatkom roka 1968 sa začala Pražská jar. Aj keď nie úplne, predsa v Československu začal proces demokratizácie spoločnosti. Obrodný vývoj umožnil aj znovuzrodenie skautingu. Už v apríli došlo k obnoveniu skautskej organizácie. Komunistom sa za uplynulých 20 rokov nepodarilo u ľudí vykoreniť spomienky na skauting. Zásahu na tom mali nielen starí činníci z rokov prvej republiky, ale už aj nová generácia po vojne (aj napriek tomu, že povojnové obdobie bolo pomerne krátke). Bol obnovený Československý junák v organizačnej štruktúre, ktorá bola po 2. svetovej vojne. Za krátku do-

bu boli obnovené skautské oddiely a zbory v mnohých slovenských mestách, ktoré už počas prázdnin uskutočnili aj letné skautské tábory. Na Kysuciach bola realizovaná lesná škola určená na prípravu vodcov oddielov.

Prišiel však tragický 21. august 1968 – okupácia Československa vojskami Varšavskej zmluvy a pomalý návrat komunistickej diktatúry. Skautským činníkom muselo byť jasné, že existencia skautingu nevydrží dlho. Patrí im však vďaka za to, že ihneď nerezignovali. Oddiely naďalej pracovali v skautskom duchu a dokonca rozširovali svoju členskú základňu. Skautská organizácia na Slovensku sa stala „neprijemným“ konkurentom komunistickej Pionierskej organizácie. Našťastie spoločenské klíma v Československu ešte nedovoľovala konzervatívnym komunistom vo vedení štátu skautské hnutie zlikvidovať. Dosiahli zatiaľ aspoň to, že vedenie Československého junáka muselo prerušiť jednania o vstupe do medzinárodného skautského hnutia. Dá sa konštatovať, že vďaka obetavosti skautských činníkov oddiely bez väčších obmedzení fungovali až do jesene 1969. Demokratizačný vývoj v Československu sa však zastavil a začal vracieť o dvadsať rokov späť. Komunistická propaganda znova začala hovoriť o potrebe „integrácie“ detského a mládežníckeho hnutia do jednotnej socialistickej organizácie. Po januári 1970 sa komunistická tlač už otvorene vrátila k rétorike z roku 1948 a útočila na skauting ako buržoáznou organizáciu mládeže pre socialistickú spoločnosť škodlivú a nepotrebnú.

Takmer „do bodky“ sa zopakoval rok 1949. V dňoch 24. a 25. apríla (paradoxne znova na sv. Juraja – patróna skautov) prebieha ustanovujúca konferencia Socialistického zväzu mládeže Slovenska (SZMS), ktorého súčasťou je iba Pionierska organizácia. Skautské oddiely sa mali stať záujmovými oddielmi Pioniera pod názvom junáci – táborní-

ci. Slovenská mládež sa znova „dobrovoľne zjednotila“ pod prapór komunistickej strany. Slovenský Junák tým právne prestal existovať. Zánikom Slovenského junáka stratil opodstatnenosť aj federálny Československý junák, ktorý bol zrušený 17. 6. 1970. V Čechách tento proces prebiehal pomalšie. Český junák bol zrušený až v septembri, po ustanovujúcej konferencii celoštátneho Socialistického zväzu mládeže ČSSR.

V Košiciach už pod hlavičkou SZMS sa podarilo uskutočniť letný skautský tábor. Potom boli zrušené tiež. Ešte rok ilegálne pracoval Zmiešaný skautský oddiel, ktorý viedol Bohuslav Horna. Aj ten na zásah Štátnej bezpečnosti musel ukončiť činnosť. V Prešove sa ešte v marci radcovia 4. skautského oddielu pokúsili zaregistrovať ako tábornícky klub Roverská päťka v Slovenskej únii táborníkov. Naivne si mysleli, že únia ako záujmová organizácia, ktorá nebola vyslovene mládežníckou, prežije. 24. apríla skončila tak isto ako Slovenský junák.

Nastalo obdobie „normalizácie“. Aj to postihlo bývalých skautských činníkov, našťastie nie tak kruto ako v rokoch päťdesiatych. Väčšinou ich to postihlo po profesionálnej stránke. Z vyšších riadiacich funkcií boli preradení na nižšie. Najviac boli postihnutí pedagogickí pracovníci. Ich „kádrový profil“ nevyhovoval požiadavkám výchovy mládeže socialistickej generácie. Ako príklad môžem uviesť stredoškolského profesora Ing. Klementa Patáka. Po roku 1970 pracoval ako stavebný robotník, až po dlhšom čase našiel zamestnanie konštruktéra, ktoré zodpovedalo jeho vzdelaniu. Ani u neho však nebol hlavný dôvod skauting. Zámienkou bolo, že nesúhlasil „s bratskou pomocou Varšavskej zmluvy“ a nazýval ju pravdivým menom – okupácia.

SKAUTI PO NOVEMBRI 1989

Znova muselo prejsť vyše devätnásť rokov, aby došlo k obnove skautingu. Po 17. novembri v roku

1989 konečne padla moc komunistov. Takmer okamžite bývalí skauti a skautky z predchádzajúcich období začali podnikať kroky na obnovenie skautingu. Už 28. decembra 1989 bola ministerstvom vnútra SSR povolená činnosť Zväzu skautov a skautiek na Slovensku. Po IV. skautskom sneme v Žiline 25. mája 1990 bol prijatý názov organizácie Slovenský skauting. Znova bola vytvorená aj federálna skautská organizácia pod názvom Český a Slovenský skauting. Jeho hlavnou úlohou bolo úsilie o znovu prijatie českých a slovenských skautov a skautiek do medzinárodných skautských štruktúr. Táto úloha bola v priebehu krátkej doby aj splnená.

Skautských činníkov čakala neľahká úloha. Skauting na Slovensku sa nemohol rozvíjať v rokoch 2. svetovej vojny, ale ešte tragickejšie následky mali dve takmer dvadsaťročné obdobia, kedy skauting zakázala komunistická moc. Bola pretrhnutá niť kontinuity vývoja skautského hnutia, aj generačná strata činníkov. Na rozdiel od demokratických štátov, neexistencia skautingu nedovoľovala postupne vychovávať nové

generácie vedúcich skautských oddielov. Starším oldskautom a oldskautkám patrí vďaka za obnovenie skautského hnutia. Ale nie vždy už dokázali nadviazať bezprostredný kontakt s mládežou a ich záujmami súčasnej doby. Viedlo to ku generačným problémom a po počiatočnom nadšení logicky nasledoval útlm. Trvalo dlhšiu dobu než vyrástla nová generácia činníkov. V súčasnosti je už Slovenský skauting konsolidovanou, aj úspešnou detskou a mládežníckou organizáciou v Slovenskej republike.

Na našom území žiaľ totalitnými politickými režimami bola činnosť skautingu niekoľkokrát prerušená. Skautská myšlienka však žila medzi bývalou členskou základňou. Ostali verní skautskému sľubu a v mnohých prípadoch pokračovali v činnosti pololegálne alebo „neorganizované“. Nedá sa ale povedať, že československý skauting ako organizovaný celok zanikol úplne. Či už to bolo po roku 1938, 1948 alebo aj po roku 1968, Československo opustilo mnoho jeho občanov a v nových domovoch zakladali exilové skautské oddiely. Vyústilo to napokon k vzniku

organizácie Český a Slovenský exilový skauting. Naši exiloví skauti šírili naďalej dobré meno československého skautingu v cudzine.

Skauting na Slovensku vznikol pred viac ako sto rokmi. Aj napriek takej dlhej dobe je aktuálny dodnes. Formy jeho činnosti sa museli prispôbovať dobe, potrebám a záujmom mládeže. Zbytočná by bola detská organizácia, ktorá by ich nevedela osloviť. Morálne hodnoty skautingu však ostávajú nemenné. Pre mnohých sa skautská idea stala životným štýlom. Ako som na začiatku napísal, cieľom skautingu je vychovávať statočných, charakterných a samostatných mladých ľudí. A myslím si, že v prevažnej väčšine sa to skautingu aj darí.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

- Břečka Bruno: Kronika čs. skautingu.
- Kolektív autorov: Hašomer hacair – história hnutia.
- Miltner Miloš: Osobnosti skautingu.
- Materiály získané a spracované Historickou komisiou Slovenského skautingu.
- Skautské časopisy: Buď pripravený, Vŕdce, Junák, Skaut, Skauting, Médium.

Jozef Mikloš: Scouting, the Mote in Eyes of Dictatorships. Development of Scouting Movement in Slovakia
Scouting is a worldwide youth organisation. It was established with the aim to educate young people to fundamental values as friendship, honour, courage, love for nature and the mother land. Scouting was an unacceptable organisation to each totalitarian society. On the territory of the Slovak Republic it was prohibited during the Nazi period. After the Communist rule was installed, scouting was prohibited again. For a short time it was renewed during Prague Spring but the politics of the so called normalisation caused it was dissolved and prohibited a new. Scouting education was reflected in many heroic acts of young people in all totalitarian regimes directed against the freedom. Those scouts who lost their lives prove that the scouting movement is principled and its members were ready to bring highest sacrifices for scouting values.

Jozef Mikloš sa narodil 30. 1. 1953 v Prešove. So skautingom sa oboznámil prostredníctvom svojho otca, ktorý bol skautom už za 1. ČSR. Do skautskej organizácie vstúpil v júni 1968. Po novembri 1989 sa v Prešove zapojil do jeho obnovy. Prešiel rôznymi funkciami: radca družiny, vodca oddielu vlčat (najmladšia veková skupina), vodca okresu a v roku 2000 bol zvolený za vodcu Východoslovenskej skautskej oblasti. Na tomto poste zotrval dve volebné obdobia. V súčasnosti pracuje v historickej komisii Slovenského skautingu.

NA DEVÍNE ODHALILI BUSTU ANTONOVI SRHOLCOVI

Pri Bráne slobody v Devíne bol za účasti širokej verejnosti 16. júna 2016 odhalený pamätník s bustou kňaza, saleziána Antona Srholca, ktorá je dielom akademického sochára Petra Meszároša. Slávnostný akt vykonali prezident Slovenskej republiky (SR) Andrej Kiska s predsedom Správnej rady Ústavu pamäti národa (ÚPN) Ondrejom Krajňákom a s predsedom Konfederácie politických väzňov Slovenska (KPVS) Petrom Sandtnerom. Prítomným sa popri prezidentovi republiky, námestníčke primátora hlavného mesta SR Bratislavy Ivety Plšekovej, zástupcovi Rotary klubu Ivanovi Šestákovi a predsedovi KPVS prihovoral aj Ondrej Krajňák. Vo svojom prejave povedal:

„Dovoľte mi, aby som v mene ÚPN vzdal hold pamiatke svedka viery, kňazovi Antonovi Srholcovi, ktorý prežil 10 rokov v uránových baniach v Jáchymove. Aj za to



Predseda Správnej rady ÚPN Ondrej Krajňák s prezidentom Slovenskej republiky Andrejom Kiskom počas odhaľovania pamätníka (Foto: Ján Endrödi)

mu patrí naša vďaka a česť, lebo jeho obeta mala svoj význam pre našu súčasnosť. Známe latinské príslovie hovorí: Verba movent, exempla trahunt. Slová hýbu, príklady tiahnu. Povzbudení jeho príkladom sa tu dnes stretávame, aby jeho slová a skutky aj naďalej rezonovali v spoločnosti a privádzali k zamysleniu aj návštevníkov Devína. Anton Srholec totiž svoj každodenný život zasvätil Bohu, ľuďom a pravde. Dôsledne tak naplnil svoje povolanie v podobe kňazského, prorockého aj kráľovského úradu. Ako kňaz prinášal obety Bohu. Modlil sa za náš národ a všetkých ľudí bez ohľadu na to, či šlo o veriacich, či neveriacich, katolíkov, či nekatolíkov. Ako prorok hovoril pravdu. A to aj vtedy, keď bola nepríjemná. Preto ho jedni milovali a iní nenávideli. Ako kráľ po-



Príhovor Andreja Kisku (Foto: Ján Endrödi)

máhal aj najchudobnejším, lebo vedel, že vládnuť znamená aj slúžiť. Anton Srholec svoj životný odkaz sprítomnil aj v tejto Bráne slobody. Nie náhodou sme sa preto dnes stretli tu na tomto posvätnom mieste, ktoré nám pripomína smrť takmer 400 nevinných obetí komunistického režimu. Brána slobody však nie je iba spomienkou, ale je aj symbolom predovšetkým vnútornej slobody, ktorú nám jej autor pripomínal. Jeho odkaz nás učí byť pevným vo viere a v názoroch. Byť čestným a pravdovravným. Vyjsť z ulity. Neohnúť chrbát a neskrývať sa v dave mlčiacej väčšiny. Mať vznešené ciele a ideály. Vedieť sa zorientovať v chaose hodnôt, v interpretácii pravdy o minulosti. Ak si nevezmeme príklad z tohto odkazu a nepoučíme sa, skôr či neskôr budeme – ako aj nedávno – opäť svedkami odhaľovania búst a pamätníkov tým, čo by mali byť už dávno za mrežami väzníc.“

Anton Srholec sa narodil v Skalici 12. júna 1936. Členom saleziánskeho rádu bol od roku 1946. V roku 1951 ho komunistický režim za pokus o ilegálne prekročenie štátnej hranice odsúdil na 12 rokov odňatia slobody. Vo väzení strávil 10 rokov, prevažne v jáchymovských uránových baniach. Po prepustení pracoval ako robotník. V roku 1969 dostal povolenie vycestovať do Talianska,



Príhovor Ondreja Krajňáka (Foto: Ján Endrödi)



Prezident Slovenskej republiky zdraví oficiálnych hostí slávnosti
(Foto: Ján Endrödi)

kde doštudoval teológiu na Pápežskej saleziánskej univerzite v Turíne. Na kňaza ho 17. mája 1970 v Ríme vysvätil pápež Pavol VI. Po revolučnom roku 1989 sa venoval najmä pomoci bezdomovcom a ich resocializácii. Vybudoval a až do svojej smrti viedol bratislavský útulok pre bezdomovcov Resoty. Je autorom kníh *Experiment lásky*, *Nová rodina v novom svete*, *Každodenné zamyslenia* a *Svetlo z hlbín jáchymovských lágrov*, v ktorej opísal život väzňov. Zomrel 7. januára 2016 v Bratislave.

PREMIÉRA FILMU ÚPN „STOPY V SNEHU“ V USA

Slávnostná premiéra dokumentárneho filmu z dielne Ústavu pamäti národa pod názvom *Stopy v snehu* sa uskutočnila 16. júna 2016 v Bohemian National Hall v New Yorku. Film slávnostne uviedol prezident Československej spoločnosti pre vedu a umenie (SVU) profesor Christopher W. Hardwood. Moderátorom večera bol spisovateľ a výtvarník Gabriel Levický. Slovenský konzulát zastupovala Zuzana Andreánska. Na premiére sa zúčastnili viacerí českí a slovenskí umelci, členovia SVU a široká verejnosť. Dokument *Stopy v snehu* zanechal u prítomných hlboký dojem a vyvolal širokú diskusiu o motivácii ľudí, ktorí riskovali vlastnú slobodu, aby napomohli k vnútornej slobode ostatných.

PIETNA SPOMIENKA V KEŽMARKU

Pri Pamätníku usmrtených na hraniciach v rokoch 1948 – 1989 sa v areáli historického cintorína v Kežmarku 24. júna 2016 konala pietna spomienka organizova-

ná Svetovým združením bývalých politických väzňov (SZBPV). Pamätník venovaný vyše 400 obetiam železnej opony si zvlášť pripomína dvoch mladých mužov – Milana Dľubača a Ondreja Brejku, ktorí zahynuli pri svojej neúspešnej ceste za slobodou na československo-rakúskej hranici 7. júla 1980 a až po 24 rokoch mohli byť ich pozostatky pochované v rodnom kraji.

Pozvanie SZBPV na podujatie prijali spolu s rodinnými príslušníkmi obetí aj zástupcovia mesta Kežmarok, Ústavu pamäti národa, Slovenského zväzu Vojských táborov nútených prác – Pomocných technických práporov, Konfederácie politických väzňov Slovenska a žiakov (a zároveň skautov) Základnej školy s materskou školou sv. Kríža v Kežmarku. S príhovorom vystúpili vicepri-



Pamätník usmrtených na hraniciach v rokoch 1948 – 1989 a pomník Milana Dľubača a Ondreja Brejku (Foto: Ján Endrödi)

mátor mesta Kežmarok Ing. Miroslav Perignáth, za ÚPN v zastúpení predsedu Správnej rady Ondreja Krajňáka riaditeľ Sekcie dokumentácie Mgr. Ján Endrödi a za SZBPV jeho predseda Ing. Imrich Body. Dôstojné moderovanie a sprievodné slovo predniesla pani Elena Bačková. Po svojich príhovoroch si menovaní za spevu staroslovenského Otčenáša uctili obete totalitného režimu položením kytíc k pamätníku.

V SLIAČI BOL ODHALENÝ PAMÄTNÍK ODCHODU SOVIETSKYCH VOJSK

Prezident Slovenskej republiky Andrej Kiska a bývalý český politik Michael Kocáb, ktorý na začiatku 90. rokov stál na čele parlamentnej komisie dohliadajúcej na odsun sovietskych vojsk z územia bývalej ČSFR, odha-



Úvodný príhovor prezidenta Slovenskej republiky
(foto: Ján Endrödi)

lili 27. júna 2016 v Sliači pamätník venovaný 25. výročiu tejto historickej udalosti. Na slávnostnom akte sa za účasti organizátorov a predstaviteľov miestnej samosprávy a širokej verejnosti zúčastnil aj predseda Správnej rady ÚPN, ktorý v jej závere ocenil Michaela Kocába Pamätnou medailou za odpor proti totalite a Ďakovným listom ÚPN za jeho prínos k vyrovňaniu sa s obdobím neslobody.

Vo svojich príhovoroch sa prezident SR Andrej Kiska a Michael Kocáb venovali významu spomenutej skutočnosti a zdôraznili, že po 23 rokoch okupácie nášho územia vojskami bývalého Sovietskeho zväzu sa krajiny takzvaného východného bloku vymanili zo sovietskeho vplyvu. „Sliač a tamojšie vojenské letisko patrili k tým miestam v bývalom Československu, ktoré v roku 1968 zo strategických dôvodov obsadili okupačné vojská. Toto kúpeľné mestečko s neďalekým vojenským letiskom bolo posledným miestom na Slovensku, odkiaľ poslední sovietski vojaci pred 25 rokmi odleteli späť do vlasti, ale bolo aj jedným z mála miest v bývalom Československu, ktoré boli pobytom sovietskych vojsk bezprostredne postihnuté,“ povedal garant projektu a obyvateľ Sliača Milan Julény. Zrod pamätníka označil prezident SR Andrej Kiska ako zázrak dejinného okamihu.

Predseda Správnej rady ÚPN Ondrej Krajňák vo svojom príhovore zdôraznil:

„Dnešné odhalenie pamätníka, venované odchodu sovietskych vojsk z Československa, je mimoriadne z viacerých dôvodov. Pripomína nám radostnú, ale zároveň aj smutnú udalosť. Tí, čo nedávno odhalili bustu signatárovi pozývacieho listu Vasilovi Biľakovi, môžu namietat, že prečo dnes hovorím o okupácii, keď prítomnosť Sovietskej armády na našom území bola legitímna, zaručená zmluvou o dočasnom pobyte sovietskych vojsk. Podľa dostupných zdrojov invázia vojsk Varšavskej zmluvy v bývalom Československu priniesla 108 obetí. Na Slovensku zahynulo 37 osôb. Ďalších 500 osôb bolo ťažko zranených. K tomu je potrebné pripomenúť

aj veľké hospodárske škody, zničené cesty, budovy, priestriedky hromadnej dopravy. Po okupácii nasledovali ďalšie legislatívne opatrenia a previerky, ktoré sa týkali občanov, ktorí sa s tzv. „bratskou pomocou“ nestotožnili. Hľadanie istoty a bezpečia ďaleko za morom, v krajinách západnej civilizácie, vyvolalo novú vlnu emigrácie. Na okupovanom území sovietska armáda zabrala 12 000 ha pôdy a 6 000 ha lesa. Pôsobila v 227 lokalitách a po odsune sovietskej armády len 12 z nich zostalo ekologicky čistých. Odhad škôd bol vyčíslený v hodnote jedného až troch miliárd českých korún! Našťastie dnešné odhalenie pamätníka nám pripomína tú druhú, radostnú stránku udalosti. Odsun vojsk a oslobodenie spod okupácie. Dovoľte mi, aby som preto pri tejto príležitosti odovzdal nášmu vzácnemu hosťovi, pánovi Michaelovi Kocábovi Ďakovný list a Pamätnú medailu predsedu Správnej rady ÚPN za jeho zásluhy pri presadzovaní jednej z najdôležitejších hodnôt, ktoré človek nutne potrebuje k svojmu životu, a tou je sloboda. Pán Michael Kocáb, v mene ÚPN vám za vašu obetavosť ďakujem.“

Pamätník v cene približne 11-tisíc eur vznikol za finančného príspevku viacerých sponzorov a slovenských občanov.



Michael Kocáb preberá od Ondreja Krajňáka ďakovný list a pamätnú medailu ÚPN (Foto: Ján Endrödi)

SPOMIENKA NA CIVILNÉ OBETE POVOJNOVÝCH PRACOVNÝCH A SÚSTREDOVACÍCH TÁBOROV

V piatok 1. júla 2016 zorganizovali základná organizácia Csemadok Bratislava – Petržalka, Maďarský inštitút v Bratislave a občianske združenie Petržalka – Engerau – Ligetfalu konferenciu pod názvom *1946 – Rok po veľkej vojne*. Na podujatí, ktoré sa zameralo na priblíženie povojnovej národnostnej politiky v Československu, systému pracovných a sústreďovacích táborov na Sloven-



Prednáška Dr. Jerguša Sivoša z ÚPN (Foto: Éva Dunajsky)

sku a na vraždy v petržalskom zbernom tábore pre Nemcov a Maďarov v júni 1945, vystúpil za Ústav pamäti národa Dr. Jerguš Sivoš s prednáškou *Bez rozsudku! Pracovné a sústreďovacie tábory na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. V rámci podujatia sa pri pamätníku Petržalskej tragédie, situovanom pri bunkri BS-6 Vrba, uskutočnilo spomienkové podujatie na civilné obete povojnových pracovných a sústreďovacích táborov. Podujatie zakončila svätá omša vo Františkánskom kostole.

IRACKÝ ATAŠÉ NAVŠTÍVIL ÚPN

Dňa 25. júla 2016 navštívil ÚPN atašé Irackej republiky Hassan Khalid Al-Shmailawi. V priateľskom duchu poďakoval predsedovi Správnej rady ÚPN Ondrejovi Krajňákovi za doterajšiu spoluprácu a vyzdvihol pomoc Slovenskej republiky v Iraku po stránke vojenskej, ako aj humanitárnej. Zároveň predsedu Ondreja Krajňáka informoval o aktuálnom dianí vo svojej vlasti a humanitárnej kríze na vojnu zničených územiach. Vyjadril nádej, že celosvetové médiá budú informovať o situácii v Iraku pravdivo a objektívne a rovnako verí, že bude čoraz me-



Iracký atašé Hassan Khalid Al-Shmailawi s predsedom Správnej rady ÚPN Ondrejom Krajňákom (Foto: Marian Turza)

nej krajín, ktoré aktívne podporujú medzinárodný terorizmus a organizáciu Islamský štát. V závere rozhovoru Ondrej Krajňák srdečne pozval zástupcov Iraku na nadchádzajúci novembrový Festival Slobody, ktorý ÚPN organizuje každý rok v čase spomienky na november 1989.

V ZÁKAMENNOM SI UCTILI PAMIATKU BISKUPA JÁNA VOJTAŠŠÁKA

V nedeľu 7. augusta 2016 si veriaci Spišskej diecézy pripomenuli 51. výročie smrti biskupa Jána Vojtaššáka. Pietnej spomienky sa popri ďalších hosťoch zúčastnil aj predseda Správnej rady ÚPN Ondrej Krajňák. Slávnostnú svätú omšu v Zákamennom za účasti kňazov a veriacich z celého Slovenska celebroidal spišský diecézny biskup Mons. Štefan Sečka. Život a dielo biskupa Jána Vojtaššáka v homílii priblížil prof. Peter Zubko, cirkevný historik a člen Komisie historikov. Vo svojom príhovore okrem iného povedal: „Byť silný vo chvíľach skúšky, to nie je len tak. Aj to je veľká Božia milosť. Na skúšky sa treba pripraviť. Na biskupovi Vojtaššákovi vidíme, akého mal veľkého prorockého ducha...nezradil, nesklamal a vytrval až do konca.“

Spomienková slávnosť potom pokračovala pásmom osobných svedectiev, ktoré zavŕšil prejav predsedu správnej rady Ondreja Krajňáka. Okrem iného uviedol:

„Ludia sa veľkými nerodia, ale veľkými sa stávajú. Preto je pre ÚPN dôležité zachovať svedectvá tých, ktorí boli v minulosti prenasledovaní. Rady tých, ktorí osobne poznali otca biskupa Jána Vojtaššáka, z roka na rok rednú. Zozbierané svedecké výpovede sa raz stanú súčasťou



Kladenie vencov na hrob biskupa Jána Vojaššáka
(Foto: Monika Janoťáková)

pamäti národa. A ako súčasť kultúrneho dedičstva majú slúžiť nielen na povzbudenie pre nás tu prítomných, ale aj pre pamäť budúcich generácií.... Jeho veľkosť sa pokúsím vyjadriť aspoň v niektorých jeho skutkoch. Ako novozvolený pastier sa staral o duchovné blaho svojich veriacich. O výchovu a vzdelanie detí a mládeže. Založil 49 škôl. Vybudoval Učiteľský ústav v Spišskom Podhradí. Rozvinul sociálne aktivity pre chudobných. Staral sa o kňazský dorast, o obnovu diecézy. Osobne navštívil každú farnosť. Keďže sám pochádzal z desiatich detí, dobre poznal sociálne pomery svojich veriacich. Nikdy nezabúdal na dobročinnosť a na lásku, ktorú zakúsil ako dieťa vo vlastnej rodine. Nechal sa inšpirovať veľkými vzormi. Jeden z jeho vzorov bol aj kňaz Andrej Hlinka... Ihneď po skončení druhej svetovej vojny bol biskup Vojaššák zatknutý a obvinený z kolaborácie s fašistickým režimom. Vo väzení si odsedel sedem mesiacov. Od tohto momentu spišský biskup vymenil mitru za trňovú korunu. Po návrate z väzenia naďalej povzbudzoval veriacich k vytrvalosti vo viere, oddanosti k pravde a k jednote s rímskym pápežom. Bojoval za záchranu katolíckeho školstva. Exkomunikoval viacerých komunistických pohlavárov. Napísal známy pastiersky list, v ktorom kňazov aj veriacich varoval pred nebezpečenstvami komunistickej ideológie. Skutočná kalvária ho iba čakala. 3. júna 1950 bol vo vlastnej biskupskej rezidencii internovaný. Bol neustále pod kontrolou štátneho zmocnenca poverenika školstva, ktorý informoval štátnu bezpečnosť o všetkých biskupových návštevách, či dokonca aj o obsahu jeho úradnej či osobnej pošty. 16. novembra 1950 bol z rezidencie násilne odvlečený do väznice v Prahe-Ruzyni. Nastalo tvrdé vypočúvanie. V tom čase už 73-ročný biskup sa musel naspamäť učiť výpoveď, ktorá mala odzniesť na jeho verejnom pojednávaní. Monsterproces s tzv. vlastizradnými biskupmi Buzalkom,

Gojdičom a Vojaššákom sa konal 15. januára 1951. Boží služobník bol obvinený z úkladov proti republike, z velezrady, vojenskej zrady a vyzvedačstva. Odsúdili ho na 24 rokov väzenia. (Z toho si odsedel trinásť.) Súd mu ďalej vymeral trest konfiškácie majetku, peňažný trest vo výške 50 000 Kčs, potrestal ho stratou čestných občianskych práv. Vyšetrovanie, bitka a psychický teror, trýznenie zimou, chladom, svetlom, celodenné pochody v cele, to všetko sa podpísalo na chatrnom zdraví už 86-ročného biskupa. Preto bol 5. októbra 1963 z výkonu trestu prepustený. Usadil sa na fare v Oravskej Lesnej. Avšak pre veľký záujem veriacich bol odtiaľ v krátkom čase deportovaný do kláštora v Senohrabocho, neďaleko Prahy. Zomrel 4. augusta 1965 v Říčanoch pri Prahe... Sila a veľkosť jeho osoby ďaleko prekračovala hranice Spišskej diecézy. Ba dovoľm si povedať, že aj hranice Slovenska. Dôkazom toho je aj svätý Ján Pavol II., ktorý v roku 1995 na svojej pastoračnej návšteve Slovenska naštartoval celý proces blahorečenia. A preto aj napriek istým výhradám našich starších bratov vo viere som presvedčený, že keby mali Taliani vo svojich radoch mučeníka, akým bol boží sluha Ján Vojaššák, dnes už by jeho meno bolo zapísané v knihe blahoslavených... Pre mňa je česť, že aj ÚPN môže aktívne participovať v beatifikačnom procese. Jednak v rovine sprístupnenia ešte zachovaných dokumentov v archíve ÚPN a tiež v rovine odbornej a vedeckej spolupráce.“

Postulátor procesu blahorečenia biskupa Jána Vojaššáka ICDr. Peter Jurčaga predstavil veriacim Deviatnik za blahorečenie biskupa Jána Vojaššáka. Spišský diecézny biskup Mons. Štefan Sečka povzbudil veriacich k modlitbe za blahorečenie Božieho sluha a zdôraznil, že proces jeho blahorečenia stále pokračuje. Spomienkové pásmo ukončila modlitba za blahorečenie a procesia k hrobu Jána Vojaššáka, kde položil veniec aj Ondrej Krajňák.

ODHALENIE PAMÄTNEJ TABULE HARTMUTOVI TAUTZOVI

Dňa 9. augusta 2016 bola v Petržalke slávnostne odhalená pamätná tabuľa venovaná jednej z obetí tzv. železnej opony, Hartmutovi Tautzovi z bývalej NDR. Na podujatí sa zúčastnili predseda Bratislavského samosprávneho kraja Ing. Pavol Frešo, predseda Správnej rady Ústavu pamäti národa PaedDr., ThDr. Ondrej Krajňák, PhD., výkonná riaditeľka Platformy evropskej pamäti a solidarity Dr. Neela Winkelmannová, PhD., autor pamätnej tabule František Guldán a široká verejnosť.

Hartmut Tautz sa narodil 10. februára 1968 v saskom Plauene. Do svojich 18 rokov žil v Magdeburgu. Jeho otec bol zubár a milovník operného spevu. Hartmut po ňom zdedil hudobné nadanie a venoval sa hre na klari-



Príhovor riaditeľky Platformy Európskej pamäti a svedomia Dr. Nelly Winkelmann (Foto: Ján Endrödi)

net. Kvôli príbuzenstvu v SRN nebol prijatý ani do armádneho umeleckého súboru vrámci vojenského cvičenia počas maturitného ročníka. Po náhlej smrti milovaného otca sa rozhodol cez ČSSR emigrovať na Západ. Matke Christe Tautzovej oznámil, že jeho trieda odíde po maturite na školský výlet do Leningradu (dnešný Sankt Peterburg). V skutočnosti odišiel 31. júla 1986 do Československa. Cez Prahu odcestoval do Bratislavy, kde sa 1. augusta 1986 ubytoval v Študentskom domove (internáte) Družba. Dňa 8. augusta 1986 sa v neskorých večerných hodinách pokúsil v Bratislave-Petržalke ilegálne prekročiť štátnu hranicu medzi Československom a Rakúskom. Mnohopočetné zranenia spôsobené útokom voľne pustených psov pohraničnej stráže a neposkytnutie prvej pomoci od jej príslušníkov boli príčinou smrti, ktorá nastala 9. augusta 1986 o 1.15 hod. vo Vojenskej nemocnici v Bratislave. Jeho telo bolo na na-

liehanie matky pochované v Magdeburgu. Pozostalým však zakázali otvoriť rakvu.

ÚPN v máji 2008 podal podnet na Generálnu prokuratúru SR, že sa v prípade usmrčovania civilných osôb na štátnych hraniciach v rokoch 1948–1989 jedná o zločiny proti ľudskosti, ale doteraz nebolo proti žiadnej zo zodpovedných osôb vznesené obvinenie.

PIETNA SPOMIENKA V POPRADE



Pamätník obetiam okupácie a obeť okupácie Jozefa Bonka na Námestí sv. Egídia v Poprade (Foto: Ján Endrödi)



Slávnostné odhalenie pamätníka Hartmutovi Tautzovi (Foto: Ján Endrödi)

V Poprade sa 19. augusta 2016 konala tradičná spomienka na inváziu 21. augusta 1968 a následnú okupáciu Československa vojskami Varšavskej zmluvy. Pri Pamätníku obetiam okupácie a obeť okupácie Jozefa Bonka na Námestí sv. Egídia si 48. výročie tragickej udalosti položným vencov pripomenuli za mesto Poprad prvý zástupca primátora Mgr. Igor Wzoš, za Veľvyslanectvo Španielskeho kráľovstva Kazimír Krivoš, za Svetové združenie bývalých politických väzňov Ing. Imrich Body a František Bednár, za Ústav pamäti národa riaditeľ Sekcie dokumentácie Mgr. et Mgr. Ján Endrödi, starosta obce Hôrka Ing. Vladimír Boška, zástupcovia Konfederácie politických väzňov Slovenska, organizácie Politickí väzni – Zväz protikomunistického odboja a Slovenského zväzu Vojenských táborov nútených prác – Pomocných technických práporov. Na pietnej spomienke s príhovormi vystúpili Igor Wzoš, Ján Endrödi a Imrich Body. Dôstojné moderovanie a sprievodné slovo s dôkladným pripome-

nutím priebehu Pražskej jari a augusta 1968 predniesla pani Elena Bačkorová. Pietna spomienka bola ukončená štátnymi hymnami Slovenskej a Českej republiky.

SPOMIENKA NA OBETE OKUPÁCIE VOJSKAMI VARŠAVSKEJ ZMLUVY V BRATISLAVE

Dňa 19. augusta 2016 sa pri pamätnej tabuli na budove Univerzity Komenského v Bratislave konala pietna spomienka na vpád vojsk Varšavskej zmluvy a jeho dôsledky. Na podujatí sa zúčastnili bývalí politickí väzni, predstavitelia politických strán, zástupcovia mesta Bratislava, členovia spoločenských organizácií a ďalších inštitúcií vrátane Ústavu pamäti národa. Obete tragických udalostí z 21. augusta 1968 si uctili položením vencov. V rámci príhovorov oficiálnych hostí vystúpil aj predseda Správnej rady Ústavu pamäti národa Ondrej Krajňák. Vo svojom prejave pripomenul:

História je učiteľkou života a tí, čo strácajú pamäť, vedia, prečo to robia. Preto je správne, že v dnešný deň sa takéto pietne spomienky konajú aj v iných pamätných miestach našej krajiny, a verím, že s rovnakým bôľom nad stratou svojich blízkych, či s rovnakým rozhorčením nad bezočivosťou mocných tohto sveta. Príbeh mladej študentky Danky Košanovej, ktorá zomrela následkom strelby ruského vojaka, poznajú bratislavskí študenti. Oveľa menej sú známe osobné príbehy Stanka Siváka

či Janka Holíka, rovnako uvedených na pamätnej tabuli, ktorých v ten istý moment zasiahli strely zo samopal. Stanko bol robotník z Bojníc, ktorý prišiel protestovať proti vstupu cudzích vojsk na naše územie. V čase strelby priskočil, aby zachytil padajúcu študentku Danku Košanovú. Dávka zo samopal zranila spolu piatich ľudí. Tretí zo smrteľne zranených bol otec štyroch detí, lodný kapitán Československej plavby dunajskej, Ján Holík. Nasledujúceho dňa pri hlavnej pošte bol zastrelený mladý, iba 16-ročný chlapec Peter Legner z Bratislavy.“

Ondrej Krajňák ďalej spomenul obete okupácie spomedzi sovietskych vojakov:

„Pred rokom ma navštívil istý pán z mestečka Sliach a vyrozprával mi príbeh o sovietskych vojakoch, ktorí od augusta 1968 okupovali miestne vojenské letisko. A keďže jeho otec bol vojakom z povolania, bývali v kasárňach, a tak celá jeho rodina sa stala nedobrovoľnými susedmi sovietskych okupantov. Večer spozoroval, ako piati ruskí vojaci preskočili plot a zbehli si do neďalekej krčmy po pivo. Keď sa vracali domov, bola už tma. Odrazu vonku nastal nezvyčajný rozruch, pretože vracajúcich sa vojakov zachytila sovietska hliadka. V nasledujúce ráno tých istých piatich vojakov predviedli pred zoraďenú jednotku. Konal sa poľný súd. Krátko nato odzneli výstrely. Rodiny v priľahlých bytovkách sa stali svedkami vojenskej popravy. Svedok tejto udalosti dodáva: *Ešte aj na druhý deň ráno všetci naši susedia mohli cez okno bytovky sledovať 5 truhiel s telami sovietskych vojakov, ktoré mali v ich posádke vyvolať patričný rešpekt.*

Sovietske vojská ostali v Československu ešte ďalších 23 rokov. V tomto roku uplynulo presne 25 rokov, čo posledný sovietsky vojak opustil našu krajinu. Pri tejto príležitosti sme koncom júna na Sliachi odhalili pamätník, ktorý nám má túto udalosť pripomínať. Tejto slávnosti sa zúčastnil aj Michael Kocáb, ktorý bol zodpovedný za odsun sovietskych vojsk z nášho územia po roku 1989. Pre zaujímavosť dodávam, že odsun sa týkal viac ako 73 500 vojakov a 40 000 rodinných príslušníkov, 1 220 tankov, 2 505 bojových vozidiel, 1 216 diel, 77 lietadiel, 146 helikoptér. Do Sovietskeho zväzu bolo vypravených 825 vlakov, čo predstavovalo spolu 31 000 vagónov bojovej techniky. Vážení, bola to omnoho silnejšia a mohutnejšia armáda ako tá, čo nás prišla počas 2. svetovej vojny oslobodiť. No aj napriek tomu, že bola taká mohutná, po 23 rokoch odišla z nášho územia bez jediného výstrelu. Považujem to za zázrak a o tomto zázraku som hovoril aj so súčasným veľvyslancom Ruskej federácie na Slovensku Andrej Šabanovom, ktorý sa o pamätník živo zaujímal. Zhodli sme sa na tom, že v našich spoločných dejinách malo právo na slobodu väčšiu silu ako sila atómových zbraní. Preto dnes pamätajme na tých, ktorí aj napriek všetkým hrozbám sa ochotne postavili na obranu slobody. A to aj za cenu najvyššej obety. Nech je ich svedectvo pre nás príkladom,“ uzavrel svoj príhovor predseda Správnej rady ÚPN.



Príhovor Ondreja Krajňáka (Foto: Marián Turza)

MEDZINÁRODNÉ PODUJATIE V BRATISLAVE



Spoločná fotografia ministrov spravodlivosti a zástupcov pamäťových inštitúcií z krajín východnej a strednej Európy pred Bránou slobody (Foto: Ján Endrödi)

V pondelok 22. augusta 2016 sa v rámci slovenského predsedníctva v Rade Európskej únie (EÚ) začala dvojdná konferencia ministrov spravodlivosti členských krajín EÚ. Témou bola *Radikalizácia na vzostupe v EÚ*. Dvojdnové podujatie bolo spojené s medzinárodnou konferenciou pri príležitosti Európskeho dňa pamiatky obetí totalitných režimov, ktorý pripadá na 23. august.

Podujatie sa začalo pri pamätníku Brána slobody pod hradom Devín, kde sa stretli zástupcovia ministerstiev spravodlivosti členských štátov Európskej únie spolu s predstaviteľmi európskych pamäťových inštitúcií. Na spomienkovej slávnosti boli aj dcéry politických väzňov zo Slovenska a mnoho ďalších záujemcov. Slávnostné popoludnie otvorila podpredsedníčka vlády a ministerka spravodlivosti Lucia Žitňanská. Uviedla, že „ak dnes vidíme v Európe rast radikálnych a extrémistických síl, nesmieme si pred tým zatvárať oči, pretože vo výsledku aj tieto budú smerovať len k novej totalite, hnedej, černej alebo inej. V každom prípade k totalite, ktorá by mala za následok ďalšie obete.“

Estónsky minister spravodlivosti Urmas Reinsalu povedal, že dôležité je nielen pripomínať si obetí minulosti. Zároveň je nevyhnutné podporovať krajiny, ktoré ešte stále bojujú za právo rozhodovať o svojom osude a bu-

dúcnosti. Prítomným zdôraznil: „Musíme odsúdiť snahy ruskej vlády o glorifikáciu minulých režimov. Rovnako musíme odsúdiť všetky prejavy vojenskej agresie voči svojim susedom, ktoré dnes vidíme zo strany Ruskej federácie.“

Predseda Konfederácie politických väzňov Slovenska Peter Sandtner pripomenul, že na vnútornej hrane pamätníka – symbolickej brány k slobode, sú napísané mená takmer 400 obetí svojho pokusu o prekročenie železnej opony. Títo ľudia boli pripravení o život len preto, že chceli odísť za slobodou.

Predseda Správnej rady Ústavu pamäti národa Ondrej Krajňák povedal, že „Brána slobody je pripomienkou na smutne známú železnú oponu, ktorá celých štyridsať rokov oddeľovala východnú Európu od zvyšku sveta. Rozdeľovala Európu na dva tábory, na dobrých a tých ostatných. Spojencov, alebo nepriateľov. Tragédiou bolo, že zbraň pohraničnej stráže bola otočená smerom dovnútra, proti vlastným ľuďom. Preto si hlboko uvedomujem význam a poslanie pamäťových inštitúcií, ktorých úlohou je propagovať myšlienky slobody a obrany demokracie pred režimami podobných nacizmu a komunizmu“.

Delegácia hostí si pri pamätníku Brána slobody uctila pamiatku obetí komunistického režimu vencami a kvetmi.

Medzinárodné podujatie pokračovalo v utorok 23. 8. 2016 v bratislavskej Redute, kde sa uskutočnilo panelové pracovné zasadnutie zástupcov pamäťových inštitúcií pod gesciou Európskej únie a Platformy európskej pamäte a svedomia. Témou pracovného zasad-



Účastníci medzinárodnej konferencie v bratislavskej Redute (Foto: Ján Endrödi)

nutia bolo „Spravodlivosť a vyrovnanie sa so zločinmi totalitných režimov z pohľadu trestného práva“. Podujatie otvoril predseda SR ÚPN Ondrej Krajňák. Privítal ministra spravodlivosti Estónskej republiky Urmasa Reinsalu, ktorý je iniciátorom *Tallinského vyhlásenia ministrov spravodlivosti členských štátov únie*, a zástupcov Európskych pamäťových inštitúcií na čele s prof. Jánom Rydelom, predsedom riadiaceho výboru Európskej siete Pamäť a solidarita. Pripomenul dôležitosť konferencie a ocenil jeho bohaté zastúpenie. Povedal, že komunistické zločiny neboli nijakou náhodou, ale cieľným ničným ľudských osudov.

Výkonná riaditeľka Platformy európska pamäť a svedomie Neela Winkelmann predstavila inštitúciu a povedala, že po piatich rokoch činnosti má 51 členov v Európe a Amerike. Pripomenula, že zločiny komunizmu, ako boli politické procesy, prenasledovanie inak zmýšľajúcich, násilné vysťahovanie, zabíjanie pozdĺž hraníc a pod., neboli nikdy vyšetrené ani potrestané. Hlavným cieľom inštitúcie, ktorú zastupuje, je dosiahnuť, aby bol stíhaný celý reťazec zodpovedných za tieto zločiny.

Zdeněk Hazdra, riaditeľ českého Ústavu pro studium totalitních režimů, pripomenul, že komunistická strana v Českej republike naďalej pôsobí a naďalej šíri svoju ideológiu. Je to aj dôsledkom nepotrestania komunistických zločinov.



Vystúpenie riaditeľa Ústavu pro studium totalitních režimů Zdeňka Hazdru (Foto: Ján Endrödi)



Príhovor Lucie Žitňanskej, podpredsedníčky vlády a ministerky spravodlivosti SR (Foto: Ján Endrödi)

Predseda Správnej rady ÚPN Ondrej Krajňák vo svojom príspevku tiež povedal:

„Už 25 rokov od pádu železnej opony prechádza naša krajina procesom sebareflexie. Zmeny na lepšie časy začali Nežnou revolúciou. A pre mnohých bývalých politických väzňov sa touto víziou aj skončili. Úlohou našej inštitúcie je úplné, nestranné a vyvážené hodnotenie obdobia neslobody. Skúmať zločiny nacizmu a komunizmu a tiež postarať sa aj o legislatívnu nápravu, ktorá sa týka ešte žijúcich obetí totalitných režimov. V roku 2008 podal ÚPN na GP 45 trestných podaní v súvislosti so zabitím na hraniciach. Podania boli zamietnuté s odôvodnením, že skutok sa stal v súlade s vtedy platnými zákonmi. Iba skutky proti ľudskosti nemôžu byť premlčané. To je aj jeden z dôvodov, prečo na Slovensku doteraz nebol nikto potrestaný. Do dnešného dňa bývalí príslušníci Štátnej bezpečnosti poberajú výsluhové dôchodky aj za obdobie, kedy škodili. A naopak, prenasledovaní bývalí politickí väzni dnes sotva prežijú zo svojich dôchodkov.“

Na konferencii vystúpilo 11 zástupcov národných a nadnárodných pamäťových inštitúcií z krajín strednej a východnej Európy. Do diskusie sa zapojilo 17 zástupcov organizácií, ktoré sa zaoberajú problematikou vyrovňovania sa so zločinmi bývalých totalitných režimov.

V záverečnom vyhlásení účastníci konferencie podporili iniciatívu Ministerstva spravodlivosti Estónskej republiky, ktorej cieľom je založenie nadnárodnej inštitúcie alebo medzinárodného právneho orgánu, ktorý sa bude zaoberať nevyriešenými zločinmi totality.

ÚSTAV PAMÄTI NÁRODA VYHRAL NA ÚSTAVNOM SÚDE

Od svojho vzniku Ústav pamäti národa (ÚPN) čelí viac ako 40 žalobám za to, že v rokoch 2003 a 2004 zverejnil archívne dokumenty bývalej Štátnej bezpečnosti (ŠtB), v ktorých sú evidovaní tajní spolupracovníci ŠtB a iné záujmové osoby. ÚPN zverejnil archívne dokumenty ŠtB na základe povinnosti uloženej Zákonom o pamäti národa. Účelom zákona je sprístupniť občanom dokumenty o našej minulosti v takom stave, ako sa zachovali.

Podľa predsedu Správnej rady ÚPN Ondreja Krajňáka „je absurdné, aby bol ÚPN žalovaný a postihovaný za to, že si riadne splnil zákonom uloženú povinnosť. Takýto stav je v právnom štáte neakceptovateľný. ÚPN rovnako nie je právnym nástupcom ŠtB, ani autorom archívnych dokumentov, a preto nemôže niesť zodpovednosť za činnosť bývalej ŠtB“.

ÚPN z rovnakého dôvodu čelí dvom žalobám, v ktorých sa advokát JUDr. René Hudzovič domáha finančného odškodnenia vo výške presahujúcej 1,2 milióna EUR v dôsledku jeho neoprávnenej evidencie v registračných protokoloch ŠtB. Súd totiž v roku 2010 rozhodol, že advokát JUDr. René Hudzovič bol v registračných protokoloch ŠtB vedený ako agent neoprávnene. Rozhodnutie súdu padlo v čase, keď funkciu predsedu Správnej rady ÚPN zastával Ivan A. Petranský. Ten sa voči rozhodnutiu súdu neodvolal, čím vytvoril priestor pre vznesenie astronomických nárokov na odškodné.

Podľa Ondreja Krajňáka „v tomto prípade ide o najväčšie súdne spory za celú existenciu ÚPN; vzhľadom na svoju výšku, môžu byť tieto spory pre Ústav pamäti národa likvidačné“. Celý ročný rozpočet ÚPN totiž predstavuje sumu vo výške 1,5 milióna eur.

Obe konania sú vedené na Okresnom súde Levice. Aj napriek tomu, že od podania žaloby uplynulo osem rokov, súd vo veci ešte nerozhodol. Podľa ÚPN boli tieto konania vedené neštandardne, a preto ÚPN v konaniach opakovane vzniesol sériu sťažností a podnetov, kde namietal vážne porušenie procesných práv a pravidiel. Advokát Pavol Poláček z advokátskej kancelárie SEMANČÍN POLÁČEK zdôrazňuje, že „dodržiavanie základných procesných pravidiel pri vedení súdneho konania je kľúčové pre spravodlivé súdne konanie. Porušenie procesných pravidiel totiž môže výrazným spôsobom zvýhodniť alebo znevýhodniť jednu zo strán, predĺžiť celé konanie a nakoniec viesť k nespravodlivému rozhodnutiu.“

Za účelom ochrany svojich práv sa ÚPN obrátil aj na Ústavný súd Slovenskej republiky (ÚS SR). Dňa 30. augusta 2016 bolo ÚPN doručené rozhodnutie, kde ÚS SR skonštatoval porušenie procesných práv a priznal ÚPN finančné zadostučinenie vo výške 6 000 eur.

Podľa Ondreja Krajňáka „cieľom ÚPN je skúmať a chrániť pravdu o našej minulosti. Preto Ústav pamä-

ti národa berie veľmi vážne všetky spory, ktoré sa týkajú osôb vedených v zväzkoch bývalej ŠtB. Pri vedení súdnych sporov, ktorým ÚPN čelí, si nemôžeme dovoliť laxný prístup a sme povinní využiť všetky právne prostriedky na to, aby nedochádzalo k prepisovaniu pravdy o našej minulosti, a aby sme obránili existenciu inštitúcie, ktorá túto pravdu skúma a chráni“.

Od nástupu Ondreja Krajňáka do funkcie predsedu Správnej rady neprehral ÚPN právoplatne žiaden súdny spor s výnimkou sporu s Andrejom Babišom. Aj v tomto prípade však ÚPN ešte nepovedal posledné slovo a vo veci podal dovolanie na Najvyšší súd Slovenskej republiky.

ROKOVANIE S GENERÁLNOU PROKURATÚROU SR

Dňa 9. septembra 2016 sa v budove Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky (GP SR) uskutočnilo stretnutie predsedu Správnej rady ÚPN Ondreja Krajňáka s námestníkom GP SR pre trestný úsek Petrom Šufliarskym. Rokovania sa zúčastnil hovorca ÚPN Peter Juščák a pracovník Sekcie vedeckého výskumu ÚPN historik František Neupauer. Hlavnou témou rokovania bolo odtajnenie a sprístupnenie spisu vyšetrovania tzv. Sviečkovej manifestácie v Bratislave z 25. marca 1988. GP SR vyhovela žiadosti ÚPN. Pracovníci ÚPN budú môcť nielen bádať v dokumentoch, ale ich aj zverejniť v pripravovanej ďalšej časti zborníka k Sviečkovej manifestácii. Ondrej Krajňák otvoril i tému ďalších podnetov ÚPN na GP SR i možnosti trestno-právneho vyrovnávania sa s komunistickým režimom.

VERNISÁŽ DIELA „MEMENTO“

V piatok 9. septembra 2016 sa pri príležitosti dňa spomienky na obete holokaustu konala v synagóge v Lučenci vernisáž diela „Memento“ od autora Petra Kalmusa. Na vernisáži sa zúčastnil aj predseda Správnej rady ÚPN Ondrej Krajňák. Dielo slávnostne odhalil prezident Slovenskej republiky Andrej Kiska. Súčasťou vernisáže bolo aj uloženie „časovej schránky“ pre budúce generácie. Holokaust na Slovensku si vyžiadal 70-tisíc obetí slovenských židov. Košický umelec Peter Kalmus má po otcovi v tele aj židovskú krv. Preto sa snažil vytvoriť niečo, čo by mohlo vyjadriť jeho pocity a emócie vo vzťahu k téme holokaustu. Túto svoju emóciu nakoniec vyjadril v životnom diele „Memento“. On sám o tomto hovorí:

„Časom som dospel k presvedčeniu, že najlepším spôsobom, akým by bolo možné vzdať úctu viac ako sedemdesiatim tisícom židovským obetiam, zavraždených v období holokaustu, by bolo vytvorenie monumentálneho diela, zahrňujúceho v sebe sedemdesiat tisíc kamienkov...“



Účastníci vernisáže (Foto: Klaudia Kováčsová)

Peter Kalmus preto zozbieral 70-tisíc kamienkov a 20 rokov ich obaľoval mosadzným drôtom. Takýmto spôsobom si chcel pripomenúť a vzdať úctu obetiam holokaustu.

ÚSTAV PAMÄTI NÁRODA ZVEREJNIL DATABÁZU ODSÚDENÝCH PODĽA § § 109 A 110

ÚPN na tlačovej konferencii dňa 14. septembra 2016 zverejnil zoznam 13 000 obetí tzv. železnej opony, ich prokurátorov, vyšetrovateľov a sudcov bývalého Západoslovenského kraja. Na svojom webovom portáli sprístupnil verejnosti databázu a niekoľkoročný projekt pod názvom *Odsúdení podľa § 109 a nositelia súdnych perzekúcií v rokoch 1977 – 1989*. Týmto krokom ÚPN naplňa nielen svoje zákonné poslanie a povinnosť, ale zároveň neustáva v snahe učiniť zadosť všetkým, ktorí boli poškodení štátom, ktorý porušoval ľudské práva aj vlastné zákony. Zvláštnu skupinu spomedzi perzekúcií komunistického režimu tvorila tzv. ochrana hraníc voči demokratickému Západu, ktorá však bola reálne namierená aj proti vlastným občanom bývalej Československej socialistickej republiky (ČSSR) a ostatných krajín sovietskeho bloku. Pri snahe o prekročenie tejto železnej opony bolo usmrtených viac než 400 osôb. Popri vyhasnutých životoch nevinných obetí železnej opony však komunistický režim zakročil aj proti tisíciam ďalších civilistov, ktorí sa viac či menej úspešne pokúšali dostať do slobodného sveta.

Spracovaný prehľad súdnych podľa § 109 Trestného zákona (nedovolené opustenie republiky) a nositeľov súdnych perzekúcií v rokoch 1977 – 1989 dokumentu-

je a sprístupňuje základné údaje perzekvovaných osôb, mená vyšetrovateľov, prokurátorov, sudcov, prípadne aj znalcov, rozsudky a výšku a charakter trestu. Ako prvé sú zverejnené údaje k bývalému Západoslovenskému kraju. Projekt je časovo ohraničený na obdobie od roku 1977 do pádu komunistického režimu v roku 1989, keďže v tomto období komunistický režim v Československu už preukázateľne porušoval základné ľudské práva, k dodržiavaniu ktorých sa zaviazal aj podpisom medzinárodných dohovorov. Už na Helsinskej konferencii v roku 1975 podpísal vtedajší československý prezident Gustáv Husák Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach a Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach. Oba dokumenty ratifikovalo Federálne zhromaždenie ČSSR a po zverejnení v Zbierke zákonov vstúpili v októbri 1976 do platnosti. Záväzky predstaviteľov štátnej moci sa však v praxi nere realizovali a zostali len na papieri. Československé politické vedenie nerešpektovalo ani Všeobecnú deklaráciu ľudských práv, ktorá v paragrafe 13 hovorí: „Každý má právo opustiť ktorúkoľvek krajinu, i svoju vlastnú, a vrátiť sa do svojej krajiny.“ Zverejnený projekt a databáza sú výsledkom práce Sekcie dokumentácie ÚPN a predovšetkým jej pracovníčky Emílie Pastvovej.

Význam zverejnených dokumentov zhrnul predseda správnej rady ÚPN Ondrej Krajňák:

„Dnes v zmysle Zákona o pamäti národa zverejňujeme mená ďalších 13 000 odsúdených občanov, ktorí sa rozhodli ilegálne opustiť našu krajinu. Alebo vnikli na naše územie s úmyslom prekročiť železnú oponu – boli to predovšetkým občania poľskej, nemeckej alebo maďarskej národnosti. Po prvýkrát od pádu železnej opony sprístupňujeme aj mená 158 prokurátorov, 228 sudcov a 86 vyšetrovateľov štátnej bezpečnosti, ktorí sa na perzekúcii dnes už rehabilitovaných občanov podieľali. Sme si vedomí, že základom pre uzmierenie a budovanie budúcnosti je spravodlivosť. Spravodlivosť úzko sú-



Zľava: hovorca ÚPN Peter Juščák, predseda správnej Rady ÚPN Ondrej Krajňák, dokumentaristka Emília Pastvová, riaditeľ sekcie dokumentácie Ján Endrödi (Foto: Eduard Novák)

visí s vetou, ktorú nosia na tričkách dcéry bývalých politických väzňov: *Odpustili sme, ale nezabúdame*. ÚPN sa má stať strážcom pravdy o minulosti, aby sa zločiny neopakovali. Preto dnes nehovoríme o výdobytkoch socializmu, nehovoríme o hrubej čiare a nehádzeme špinu pod koberec, či sa to niekomu páči, alebo nie. Politici nemajú právo robiť hrubé čiary v mene prenasledovaných. Žiaľ tí, čo v minulosti v rozpore s ľudskými právami súdili, neskôr svojim obetiam vystavovali rehabilitačné rozhodnutia o ich nevine. Zoznamy sudcov, ktorí takto súdili, môžu slúžiť pre potreby Národného bezpečnostného úradu, ktoré sa týkajú napríklad sudcov. Aby sa do vysokých štátnych funkcií opäť nedostávali ľudia, ktorí už v minulosti zlyhali.“

Ondrej Krajňák na záver tlačovej konferencie poďakoval svojim kolegom za prácu, ktorú pre zadosťučinenie práva a spravodlivosti vykonali. Zástupcov médií pozval k spolupráci, aby spoločne naprávali krivdy z minulosti.

EXTRÉMISTOV – PRAVICOVÝCH, ČI ĽAVICOVÝCH – SA TREBA OBÁVAŤ

Vo štvrtok 15. septembra 2016 sa v Šaštíne konala tradičná národná púť pri príležitosti sviatku Sedembolestnej Panny Márie, na ktorej zúčastnilo okolo 35-tisíc ľudí. Povzbudivá bola aj účasť verejných činiteľov. Prítomný bol prezident Slovenskej republiky Andrej Kiska, bývalý prezident Ivan Gašparovič, viacerí členovia parlamentu a vlády, predstavitelia regionálnej a miestnej samosprávy a predseda Správnej rady ÚPN Ondrej Krajňák.

Hlavným celebrantom a kazateľom bol košický arcibiskup Bernard Bober. V kázni upozornil na niektoré negatívne a nebezpečné trendy v našej spoločnosti, najmä vytlačovanie kresťanstva na okraj spoločenského života

a relativizáciu rodiny ako prirodzeného celoživotného spoločenstva jedného muža a jednej ženy.

Pre agendu ÚPN je osobitne relevantná časť, v ktorej sa arcibiskup zmieňuje o extrémizme: „*Extrémisti ale sú v našej spoločnosti, okrem pravicových, už aj ľavicoví. Extrémistov sa treba obávať. Vernosť Božiemu Slovu nám nikdy nesmie dovoliť, aby sme ako kresťania boli vtiahnutí do násilia a nenávisti, či už voči cudzincom, alebo ináč zmýšľajúcim. Ježišov príkaz lásky nás zaväzuje milovať všetkých ako plnohodnotné ľudské osoby: ináč veriacich, ináč konajúcich, homosexuálov, tých, čo nám neprajú, a dokonca i nepriateľov.*“

Aj tieto myšlienky, ktoré na tohoročnej národnej púti v Šaštíne pripomenul košický arcibiskup, nepriamo poukazujú na dôležitú úlohu Ústavu pamäti národa, ktorého úlohou je občanom ukazovať, aké zlé zapríčinil v našej histórii extrémizmus – rovnako ľavicový ako aj pravicový.



Slávnostná sv. omša na národnej púti v Šaštíne (Foto: Pavol Kossey)

ANKETOVÁ OTÁZKA:

Vo všeobecnej mienke panuje názor, že mnohé problémy dnešných postkomunistických krajín majú svoj pôvod v nevysporiadaných vzťahoch s totalitným komunistickým režimom. V médiách sa často pripomínajú najmä zločiny komunistického režimu, ktoré neboli potrestané a ostávajú ako otvorené rany pripomínajúce dobu neslobody. V roku 2011 vznikla v Prahe medzinárodná organizácia Platforma európskej pamäti a svedomia, ktorá združuje pamäťové inštitúcie z Európy a Ameriky. Jedným z jej cieľov je zriaďiť medzinárodný súd, ktorý by sa zaoberal nepremlčateľnými komunistickými zločinmi. Aký je váš názor na úsilie vrátiť sa do minulosti a postaviť pred súd zodpovedných komunistických predstaviteľov, aby sa zodpovedali za zločiny režimu, v ktorom vládli?



JÁN ČARNOGURSKÝ bývalý predseda vlády

Takmer vo všetkých európskych komunistických štátoch došlo k pádu komunistických vlád na základe dohody medzi komunistickou vládou a opozíciou. Či to bolo formou okrúhleho stola ako v Poľsku, parlamentných volieb ako v Maďarsku, alebo dohody medzi opozíciou a vládou o vytvorení vlády národného porozumenia ako v Československu. Žiadna z týchto foriem nepredpokladala a ani neumožňovala trestanie dovtedy vládnuvších komunistov.

V Československu už samotný názov nekomunistickej vlády – vláda národného porozumenia – taktiež nepredpokladal a ani neumožňoval trestanie dovtedy vládnuvších komunistov. Trestanie komunistov nebolo možné aj z ďalšieho dôvodu. Vo všetkých bývalých komunistických krajinách, ale hovoríme najmä o Československu, v nových slobodne zvolených parlamentoch mali väčšinu bývalí členovia komunistickej strany, aj keď už boli členmi nových strán. Takíto poslanci, a z veľkej časti aj členovia vlád, by neboli schválili žiadne vážne trestné opatrenie proti bývalým komunistom.

Konečne, ďalší dôvod: teraz hovorím ako člen poprevratových vlád. Naším hlavným problémom bolo udržať chod hospodárstva a základné sociálne podmienky pre väčšinu obyvateľstva v dobe, keď sa rúcal predošlý hospodársky systém a hrozila masová nespokojnosť obyvateľstva už proti novému režimu.

Pripomínanie zločinov komunizmu už v dnešných podmienkach nemá žiadnu politickú relevanciu.

Keby malo, niektorá politická strana by si to dala do volebného programu. Ľudí zaujímajú súčasné a budúce najmä hospodárske a sociálne pomery, príp. ešte hrozba terorizmu. Volanie po zriadení súdu nad zločincami komunizmu vnímam ako výhovorku pre neschopnosť riešiť súčasné problémy. Keby aj taký súd bol

zriadený, skončil by fiaskom a nikto by nebol schopný odsúdiť.

Otázka rozdielu pri pripomínaní a trestaní zločinov fašizmu a zločinov komunizmu sa už akademicke diskutuje dlhšiu dobu. Najlepšie na ňu doteraz odpovedal – ako to ja vnímam – editor knihy Čierna kniha komunizmu Stephen Courtois vo svojom texte v uvedenej knihe. Odporúčam tento text.

ANTON TOMÍK politický väzeň

Vrátiť sa do minulosti a postaviť pred súd zodpovedných za zločiny, ktoré boli spáchané komunistickým režimom, je veľmi ťažké, pretože dnes už mnohí „žalobcovia“ (obete komunistických zločinov) nežijú.

Je potrebné, aby bol medzinárodným súdom vydaný zákon, že je trestným činom popieranie zločinov teroru a represálií napáchaných komunistickými režimami.

Bilancia 85 až 100 miliónov osôb zavraždených, utýraných v komunistických väzeniach či v gulagoch, sú strašné zločiny komunizmu, ktoré boli zverejnené na základe svedectiev obetí a sprístupnených archívnych dokumentov.

Bez poznania minulosti nie je možné, aby dnešní mladí ľudia pochopili zločiny komunizmu. Žiaľ, mnohí predstavitelia dnešnej mládeže nevedia, čo je to SNP, ani Víťazný február, ba ani Nežná revolúcia. Do učebníc a učebných osnov musí byť pravdivo predkladaná minulosť, pretože veľa historikov kolaborovalo a riadilo sa príkazmi zhora a dodnes píšú.

FRANTIŠEK MIKLOŠKO bývalý predseda Slovenskej národnej rady

Keď v roku 1945/46 prebiehal Norimberský proces s nacistickými pohlavármi, mnohí z obžalovaných sa obhajovali, že plnili iba príkazy zho-

ra. Súd správne vyriekol, že v otázkach humanity nesie každý zodpovednosť sám za seba a žiadny rozkaz ho nemôže ospravedlniť. Súhlasím s týmto pohľadom, ale to mi komplikuje odpoveď na otázku, či by mali byť niektoré zločiny z čias komunizmu prehlásené za nepremlčateľné. Na zločinoch komunizmu sa podieľali najvyšší predstavitelia komunistickej moci, ale rovnako mnohí na nižších stupňoch výkonu tejto moci. A ešte aj tí, ktorí neboli komunisti, ale donášali, udávali a podobne. Tak kde máme dnes začať a kde skončiť? Ja som presvedčený, že jedinou obžalobou neľudského komunizmu dnes môžu byť len jeho obeť. Obete, menované po jednom a po vlastnom mene. 705 násilne usmrtených, 71-tisíc väznených, 15-tisíc odvečených zo svojich domovov, 13-tisíc v táboroch nútených prác, viac ako 22-tisíc odsúdených v neprítomnosti, lebo opustili nedovolené svoju vlasť, a tak ďalej. Je ľahšie odsúdiť dnes niekoľko ešte žijúcich predstaviteľov komunistického režimu, ako dať si námahu a tých viac ako 120-tisíc mien vyryť do kameňa, do skla, alebo premietat stále niekde na stenu. Potrestať zločiny komunizmu sa už dnes nikomu nepodarí, zasadiť sa o zachovanie pamiatky jeho obetí má dnes každý ešte možnosť. Ja som za to druhé riešenie.

JÁN BUDAJ poslanec Národnej rady Slovenskej republiky

Paradigmou Nežnej revolúcie bolo slovo spravodlivosť. Samozrejme, že po desaťročiach totality sa z členstva v komunistickej strane nemohol robiť právny zločin (etická stránka kolaborácie s komunistickou mocou mala byť, ako sme zdôrazňovali, iná vec). Takže pokiaľ ide o státisíce tzv. radových komunistov, tí mali dostať po Novembri '89 svoju novú šancu, a to bez diskriminácie. Inak sa ale VPN stávala k papalášom a zločin-

com totality. K tým, čo boli zodpovední za prenasledovanie nevinných občanov, za streľbu na hraniciach, za politické procesy, za zdeformovanie práva a úpadok kedysi vyspelého štátu. Zločinci totality mali byť podľa vízie z novembra '89 verejne pomenovaní, a pokiaľ to bude ešte možné, aj postavení pred súd. Nepresadzovali sme žiadnu hrubú čiaru, naopak – na tribunách aj v médiách sme od prvých dní rozširovali pravdu o totalitnej minulosti, aj o konkrétnych prípadoch prenasledovania občanov. Napr. na tribúne v novembri 1989 hovorili napr. rodičia okupantmi zabitej Danky Košanovej, v Štúdiu Dialóg videli ľudia po prvý raz politického väzňa z 50. rokov – kňaza Srholca, náš denník, Verejnosť, prinášal príbehy desiatok politických väzňov. Verili sme, že ak sa vysloví pravda o zločinoch a ak budú zločinci totality niešť zodpovednosť, budeme mať šancu, že sa taký režim už nezopakuje.

Prečo teda revolúcia zastala a začalo zahmlievanie a neskôr relativizovanie pravej tváre totality? Prečo neprišlo ku žiadnemu nastoleniu osobnej zodpovednosti? Táto otázka by mala byť pre vás, historikov, trvalou výzvou skúmať napr. aj otázku, kedy a prečo sa v prostredí nových demokratov udial ten zlom, kto vlastne zamedzil nastolenie spravodlivosti?

Pre malý priestor nejdem široko rozvádzať vlastné zážitky, odporúčam ale mienku rešpektovaného českého historika, ktorý je autoritou vo výskume najnovších dejín. Autor oceneniami ovčenej knihy „Labyrintem revoluce“ pán J. Suk v tejto rozsiahlej kronike revolúcie konštatoval, že po vzniku tajnej dohody Havel – Čalfa vedenie OF od januára 1990 opustilo revolučnú paradigmu. Konštatuje tiež, že jej posledným nositeľom – po pakte normalizačných komunistov a OF odsúdeným na likvidáciu – ostalo na jar 1990 už iba slovenské hnutie Verejnosť proti ná-

siliu. Novembrové sľuby o nastolení spravodlivosti ostali na posmech. Nádeje na obnovu pôvodnej revolučnej paradigmy (tzn. nastolenie spravodlivosti) skončili v okamihu, keď po prvých slobodných voľbách povolal V. Havel opäť na čelo federálnej vlády M. Čalfu, predtým autora obuškového zákona, ako aj zákonov na potlačanie slovenských záujmov. Odvtedy nastal na Slovensku čoraz smelší návrat síl, ktoré v novembri prehrali.

Bývalá a nová moc sa začali spájať a prelínať, a tento nový establishment, zblížený osobnými záujmami (pozri príbeh slovenskej divokej aj nedivokej privatizácie), založil súčasnú korupčnú politiku a oligarchický štát. Od tých čias síce hlasy prenasledovaných, hlasy politických väzňov, alebo hlasy mužov a žien novembra '89, čo ostali verní pôvodným hodnotám VPN – zaznievajú, ale zaznievajú márne. Spravodlivosť plače v kúte. Aj preto sa ľudia odvrátili od najnovších dejín, vrátilo sa nám staré známe dejinné bezvedomie. Dôsledkom toho opakuje slovenská spoločnosť staré chyby a volí stále a znovu aj také politické osobnosti a sily, o ktorých sme si v roku 1989, a podobne aj v roku 1998, mysleli, že sú naveky skompromitované.

Nenastolenie spravodlivosti za prenasledovanie nevinných, za potlačanie slobody, za vlastizradu alebo za vraždy povzbudilo ponovembrových gaunerov a vytvorilo slabé miesto v základoch štátu. Skúsenosť z iných národov, čo sa zbavovali diktatúr, nám síce hovorí, že oba národy sa ešte budú musieť vrátiť kdesi späť, aj k otázke spravodlivosti (dnes už aj kvôli zločествám a nevyšetrenej politickej korupcie, akú odhaľuje o. i. spis Gorila). No žiaľ, všetko to nadíde neskoro, zahanbujúco neskoro. Preto ani napriek historicky nebývalým úspechom Slovenska (nekrvavý vznik štátu, vybojovanie sporu o príslušnosť k Západu, dosiahnutie členstva v EÚ a výrazné

pozdvihnutie hospodárstva) nie sme doposiaľ schopní hrdosti na nič z toho, čo sme dosiahli. Chýba patriotizmus a mladé generácie schopných ľudí zo Slovenska odchádzajú, lebo neveria, že každý tu má svoju, spravodlivú, šancu. Naratív nášho príbehu nechápu ani tie generácie, čo prežili jednu polovicu v totalite a druhú v drancujúcom režime postkomunistov. Aj tieto generácie už strácajú vnímavosť pre to dobré a nádejné, čo priniesli najnovšie dejiny Slovenska – a tým nechávajú za sebou aj celý ten sociálny kapitál, ktorý mal z obyvateľstva urobiť po novembri '89 politický národ.

DUŠAN KOVÁČ

historik, Historický ústav SAV

Zločiny komunizmu by nemali byť premlčané, rovnako ako zločiny nacistické. Myslím si ale, že najdôležitejšie je, aby tieto zločiny ako zločiny vnímala celá spoločnosť. Justícia je jedna vec a vyrovnanie sa s minulosťou druhá – a myslím, tá úplne najdôležitejšia.

STANISLAV RAKÚS

emeritný profesor Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove

Som za to, aby sa zločiny komunizmu riešili právnou a spravodlivou formou.

RENÉ LUŽICA

vysokoškolský pedagóg

Odpoveď je náročná. Subjektívne predpokladám, že medzinárodný súd by bol významnou inštitúciou. Na strane druhej vymožitelnosť práva na medzinárodnej úrovni je „beh na dlhé trate“... Akým výsledkom skončili procesy s vojnovými zločincami z vojny v Juhoslávii? Koho stihol zaslúžený trest? Obávam sa, že podobné rozsudky by vynášal aj súd

s komunistickými zločinmi, a to aj v prípade, ak by sa obžalovaní dostavili, resp. v ich neprítomnosti.

PAVOL ABRHAN bývalý poslanec NR SR

Je všeobecne známy výrok, že kto si nepamätá svoju minulosť, je odsúdený ju prežiť znovu. Preto som presvedčený, že odhaľovať zločiny komunizmu je nevyhnutné, a to hlavne preto, aby sa doba neslobody nemohla v akejkoľvek podobe vrátiť. Podľa mňa je dôležité poukázať na praktiky totalitných režimov a na dôsledky pre občanov, spoločnosť, ale i ekonomiku krajiny, jej dopady na životné prostredie. Totalitný režim totiž devastuje všetko, čo spravuje, krajinu, ľudí, prostredie, vzťahy, hospo-

dárstvo, ekonomiku, a to všetko len v záujme zachovania systému – totality, a je pritom ochotný obetovať všetko!

Preto totalitné systémy nedokážu existovať v slobodných a otvorených podmienkach s voľným pohybom osôb, tovarov a informácií. Je zrejme, že reprezentantmi takýchto systémov sú konkrétni ľudia, preto pre budúce generácie je dôležité zachytiť a popísať ich rozhodnutia, zodpovednosti, lebo mnohí z nich svojvoľne zneužívali totalitný systém na vlastné obohatenie alebo uzurpovanie moci v beztrestnosti.

Dnes, 27 rokov po páde komunizmu, netúžim po tom, aby títo starci išli do väzenia, veď sami to nazvali nápravnovychovné zariadenie, a ich sa už napraviť nedá, ale akt spravodlivosti by vykonaný mal byť.

Preto vznik Platformy európskej pamäti a svedomia považujem za krok správnym smerom a verím, že náš ÚPN bude tejto aktivite nápomocný.

JANKA ŠÍPOŠOVÁ dcéra politického väzňa, bývalá poslankyňa NR SR

Myslím si, že do minulosti sa nemusíme vracieť, pretože v nej stále sme a sme tam práve preto, že sme sa so zločinmi komunizmu poriadne nevysporiadali. Zriadenie medzinárodného tribunálu by mohlo byť krokom k spravodlivému vysporiadaniu a k náprave pokriveného vnímania, myslenia a konania v súčasnosti a v budúcnosti.



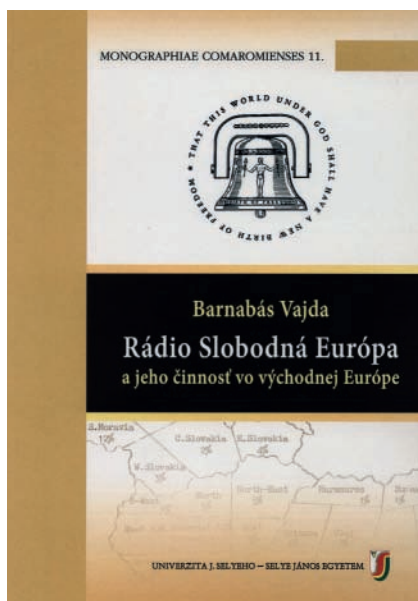
VAJDA, B.:

RÁDIO SLOBODNÁ EURÓPA A JEHO ČINNOSŤ VO VÝCHODNEJ EURÓPE

Komárno: Pedagogická fakulta Univerzity J. Selyeho 2013, 178 s.

Problematika vysielania západných rozhlasových staníc v období panovania komunistického režimu nepatrí v slovenskej historiografii medzi príliš reflektované témy. Kým v susedných krajinách, napr. v Českej republike, už o tejto téme vyšli niektoré publikácie,¹ slovenská historiografia stále čaká na zaplnenie tohto (ďalšieho) bieleho miesta na svojej mape. Dôvodov je iste viac, za všetky môžeme spomenúť azda ten najobjektívnejší – relatívne ťažší prístup k archívnym materiálom, ktoré sa nachádzajú väčšinou v zahraničných archívoch, v nejednom prípade dokonca roztrúsené v osobných pozostalostiach (neraz zabudnutých) exilových aktivistov.

Na čiastočné prepísanie pomyselného „hic sunt leones“ na mape slovenských dejín sa podujal mladý historik Barnabás Vajda vydaním recenzovanej monografie na Pedagogickej fakulte Univerzity J. Selyeho v roku 2013. Čiastočne najmä preto, že sa zameriava na aktivity jednej z týchto rozhlasových staníc – hoci azda z hľadiska finančnej podpory a rozsahu vysielania najvýznamnejšej – Rádia Slobodná Európa (ďalej RSE), ktorému sa venuje z pohľadu perspektívy celej východnej Európy, teda nielen slovenskej. Z obsahového hľadiska je ťažiskom práce československá redakcia, z chronologického zvolil autor vyvážený prístup, v rámci ktorého má najsľabšie



zastúpenie situácia v druhej polovici 80. rokov. Publikácia je rozdelená do 12 kapitol, pričom autor avizuje, že oproti pôvodnému vydaniu v maďarskom jazyku dve kapitoly vynechal – dodajme, že je to veľká škoda osobitne pri kapitole s názvom „*Problém nacionalizmu v RSE a v americkej zahraničnej politike*“. Súčasťou publikácie je zoznam použitých skratiek, resumé v anglickom jazyku, podrobný zoznam archívnych prameňov a použitej literatúry (oceňme osobitne bohatú anglojazyčnú literatúru a rozsiahly poznámkový aparát) a skromná obrázková príloha. Absentuje však menný (prípadne aj miestny) register.

Publikácia je cenným príspevkom aj tým, že sa nevenuje výlučne rozhlasovému vysielaniu, ale ukazuje RSE ako súčasť studenej vojny v komplexnom a širokom spektre jej aktivít. Jedna z kapitol je napr. venovaná balónovým kampaniam do komunistických štátov v 50. rokoch, v rámci ktorých boli zosúlade-

né rozhlasové relácie RSE s vypúšťaním balónov s letákmi. O tom, že išlo o nákladné a rozsiahle akcie, svedčí, že počas letákových kampaní v období od roku 1951 do roku 1956 zhodili Američania v štátoch sovietskeho bloku viac ako 300 miliónov kusov letákov (s. 35). V súvislosti s týmito kampaniami si autor všíma reakciu komunistických režimov, ktoré proti týmto propagandistickým akciám tvrdo bojovali nielen nasadením všemožnej techniky, aby zabránil preletom na územie ČSR, ale aj perzekúciami proti tým, ktorí letáky zbierali. V rámci propagandistickej vojny komunistické médiá referovali o akciách ako o „*bezočivej provokácii amerických imperialistov*“ a zveličovali prípady, kedy nehody balónov spôsobovali škody civilnému obyvateľstvu (s. 41 – 42).

Kapitoly monografie nie sú za sebou zoradené chronologicky, keďže autor zvolil tematický prístup, hľadajúc v jednotlivých kapitolách odpovede na kľúčové otázky súvisiace s aktivitami RSE. Výnimkou je úvodná kapitola, v ktorej sa autor venuje problematike vzniku Rádia Slobodná Európa, osobitne jeho americkým koreňom a dôvodom, prečo sa napokon stal jeho sídlom Mníchov. Opisuje napojenie vznikajúcej stanice na americkú vládu a tajnú službu CIA (podľa údajov v knihe financovala do roku 1971 minimálne 60 až 70 % rozpočtu RSE), hoci roky sa oficiálne deklarovalo, že RSE financuje nezávislá súkromná organizácia. Naproti tomu cituje názor renomovaného amerického historika Rossa Johnsona, podľa ktorého by RSE bez pomoci CIA nemohlo vôbec vzniknúť (s. 58). Tiež poukazuje na vzájomnosť a prepojenosť vzťahov medzi CIA a RSE, ktorá sa rokmi vyprofilovala a v rámci ktorej tok informá-

1 Pozri práce historika Prokopa Tomeka „*Objekt ALFA*“. Československé bezpečnostní složky proti Rádiu Svobodná Evropa. Sešity ÚDV č. 14, Praha 2006; *Nejlepší propaganda je pravda*. Pavel Pecháček v Československém rozhlase, v *Hlasu Ameriky a ve Svobodné Evropě*. Praha 2014; *Balony svobody. Letákové operace Svobodné Evropy 1951-1956*. Cheb 2014.

cíľ smeroval nielen od CIA, ale aj od RSE, významného zdroja informácií o situácii v sovietskom bloku aj pre americkú tajnú službu (s. 54).

Z pohľadu slovenského čitateľa je veľmi zaujímavá druhá kapitola, v nej autor analyzuje úlohu Československa pri vzniku RSE. Bolo to práve československé vysielanie, ktoré dňa 4. júla 1950 odštartovalo vysielanie rozhlasovej stanice v deň amerického štátneho sviatku, Dňa nezávislosti. Autor konštatoval, že zakladatelia rozhlasovej stanice považovali práve Československo kvôli jeho demokratickým tradíciám za „dokonalé ihrisko“ propagandistickej vojny. Okrem politických stáli za týmto rozhodnutím aj geografické príčiny, pretože až do roku 1955 bolo Československo (okrem NDR) jediným štátom východného bloku, ktorý mal spoločné hranice so Západom (s. 31). Navyše v Československu bolo aj percentuálne najviac ľudí vlastniacich rozhlasový prijímač v porovnaní so zvyšnými krajinami sovietskeho bloku, a teda z pohľadu RSE aj potenciálnych poslucháčov.

Americkému manažmentu RSE sa autor venuje v štvrtej kapitole, kde konštatuje, že v rámci RSE existovali často sa prelínajúce dve línie. Jedna bola umiernennejšia, zasadzujúca sa o väčšiu serióznosť a žurnalistickú profesionalitu, druhú líniu charakterizuje ako „zástancov tvrdého tónu“, požadujúcich útočiť na komunistické režimy v štátoch sovietskeho bloku (s. 50). Prevažovanie jednotlivých vplyvov bolo závislé aj od vývoja veľmocenských vzťahov a zostrovania či uvoľňovania studenej vojny – kým v 50. rokoch mali navrch skôr zástancovia tvrdšej línie, v období 60. a najmä 70. rokoch, kedy vrcholila politika détente (uvoľnenie napätia), prevahu získali zástancovia umiernennejšej línie. RSE vo veľkej miere zrkadlila americkú stratégiu v rámci studenej vojny, kedy najneskôr od krachu maďarského povstania v roku 1956 prišlo k presadeniu stratégie „peaceful engagement“ so vzťahom ku komunistickým

režimom v Európe (s. 61). Autor poukazuje na previazanosť RSE s politikou USA, konštatujúc, že zakladatelia bezpochyby plnili politické poslanie a politické poradenstvo Američanov bolo na dennom poriadku (s. 51). Dialo sa aj prostredníctvom pravidelných porád vedenia RSE so šéfredaktormi jednotlivých národných sekcií, na ktorých sa koordinovali vysielané správy. Tieto porady boli v interných rozhovoroch nazývané „americké porady“. Autor túto časť uzatvára konštatovaním, že RSE sa z politického hľadiska nepovažovalo za nezávislú a nezáujatú rozhlasovú stanicu, lebo bola zriadená z politického hľadiska a vplyv Američanov bol garantovaný prostredníctvom politických poradcov (s. 53).

V kapitole „RSE ako pracovisko“ autor opisuje personálnu obsadenie rozhlasovej stanice, ktoré sa popri amerických pracovníkoch regrutovalo najmä z politických emigrantov z východného bloku pôsobiaci ako redaktori a hlásatelia, ktorí boli lojálni Američanom. Zároveň však americký manažment pripomínal, že RSE nemá slúžiť exulantom, ale východoeurópskym cieľovým skupinám a americkej zahraničnej politike (s. 66). Snaží sa tiež vyčíslieť počet pracovníkov RSE, ktorý sa v priebehoch rokov menil, pohyboval sa však v rozpätí 1 300 – 1 800 ľudí. Čísla však nemožno považovať za úplne spoľahlivé, pretože v RSE bola jednak veľká fluktuácia zamestnancov, a jednak aj interne udávané čísla nie vždy zodpovedali pravde. Autor uvádza zo slovenského pohľadu zaujímavú informáciu, podľa ktorej americký manažment toleroval zástupcov všetkých politickým smerov vrátane bývalých členov komunistických strán, nezamestnával však bývalých fašistov či extrémistov, pričom za tých druhých považoval „slovenských separatistov“ (s. 65). Dodajme, že aj táto informácia poukazuje nato, že jedným z cieľov americkej stratégie voči komunistickému Československu bolo nielen od-

stránenie režimu, ale aj udržanie jeho územnej integrity. Tiež to poukazuje nato, že personálnu politiku v rámci RSE mala na starosti z českých a slovenských exilových organizácií azda najsilnejšie čechoslovakisticky orientovaná Rada slobodného Československa.

V samostatnej kapitole „O kvalite správ RSE“ sa autor zamýšľa nad prácou redakcie z novinárskeho hľadiska a na to, ako RSE získavala informácie. Popri oficiálnych správach tlačových agentúr RSE ako zdroj využívala odpočúvanie štátnych rozhlasových staníc a ďalekopisov, ako aj odoberanie a vyhodnocovanie oficiálnej tlače komunistických štátov. Významným zdrojom informácií tiež bolo „interviewovanie“ ľudí spoza Železnej opony a využívanie kontaktov emigrantov v ich domovských krajinách. Problematiku dotazníkov autor analyzuje osobitne v kapitole „Spravodajské zdroje, interview, listy, telefonáty“. Na vyhodnocovanie dôveryhodnosti správ slúžila osobitná sekcia, kde pracovali analytici a vyhodnocujúci pracovníci, ktorí mali širší rozhľad ako redaktori. Títo preberali a vyhodnocovali obrovské množstvo informácií, ktoré RSE mala k dispozícii. S nárastom počtu prijímaných periodík a informácii rôzneho druhu boli aj vyššie nároky na analytikov. Z ich podkladov potom vznikali správy redaktorov a hlásateľov. Autor publikácie rozdeľuje správy vysielané RSE do troch hlavných kategórií: veľmi rýchlo zostavované správy s výstižnou interpretáciou; obsažnejšie, prechodné štúdie, ktoré dlhodobo analyzovali trendy vývoja v komunistických štátoch; a napokon výskumné správy, vyhotovené na osobitnú žiadosť (s. 83). Popri analytikoch a komentátoroch veľkú úlohu zohrávali prekladatelia, pretože sa vo vysielaní pravidelne miešalo niekoľko jazykov. Autor celkovo vyvodzuje, že výskumno-analytická činnosť RSE mala vysokú úroveň, čo rozhlasovú stanicu v rokoch 1971 a 1972 zachránilo pred zánikom a v porovnaní so

súdobými komunistickými médiami stála oveľa bližšie k pojmu slobodné médiá. Zároveň vysielanie RSE bolo aktuálnejšie, podrobnejšie a spoľahlivejšie, pričom dôveryhodnosť správ vysoko prevyšovala komunistické médiá (s. 88).

V ďalšej kapitole s názvom „Kto, ako a prečo počúval RSE, keď ju rušili?“ sa autor zamýšľa nad počúvanosťou Slobodnej Európy, najmä v porovnaní o ďalšími západnými rozhlasovými stanicami. RSE bola s nimi neporovnateľná najmä preto, lebo ako jediná pripravovala prakticky celodenné vysielanie v jednotlivých redakciách (Československo malo jednotné vysielanie, pozn. P. J.), v porovnaní s čím napr. *Hlas Ameriky* mal vysielanie okolo 90 minút a *BBC* okolo 120 minút (s. 90). Navyše vysielanie RSE bolo širokospektrálnejšie a venovalo sa aj kultúre, hospodárstvu, športu a pod., čo malo nesmierny vplyv na jeho popularitu a počúvanosť, pretože presahovalo čisto politický rámec. Navyše ako jediné zo zahraničných rozhlasových staníc bolo orientované špeciálne na strednú a východnú Európu a postupom času vytvorilo pre poslucháčov (alebo sa o to minimálne snažilo) pocit „domovskej“ stanice. V súvislosti s počúvanosťou rádia pripomína autor perzekúcie komunistických režimov voči poslucháčom, o čom existujú doklady prakticky z každého zo štátov sovietskeho bloku. Osobitne sa venuje propagande komunistov, ktorá sa snažila kriminalizovať nielen stanicu, ale aj jej poslucháčov. Neopomína ani technické marenie vysielania formou mimoriadne nákladného rušenia. Konštatuje tiež, že napriek všemožným úkladom režimu bola počúvanosť RSE vysoká, a to aj v porovnaní s ostatnými západnými stanicami. Ukazuje výsledky výskumu v Československu, kde 58 % respondentov počúvalo západné stanice a medzi nimi bolo RSE s 37 % poslucháčov na druhom mieste (s. 95). Práve Československo bolo tou krajinou, ktorá považova-

la RSE za prioritného ideologického nepriateľa a jeho opatrenia proti vysielaniu boli najagresívnejšie z celého sovietskeho bloku, čo na druhej strane vyvolalo protireakciu poslucháčov v zmysle – ak rádio rušia, potom asi hovorí pravdu (s. 101).

V kapitole s názvom „RSE a déten- te: Zrušiť alebo nie?“ autor hľadá odpoveď na to, ako RSE reagovala na dve veľké výzvy počas svojej existencie: nástup televízie ako konkurenčného média, ktoré malo veľký vplyv na počúvanosť rádia, a zároveň na existenciu RSE v čase zmierenia studenej vojny koncom 60. a v priebehu 70. rokov. Osobitne ťažkými boli pre RSE roky 1971 a 1972, kedy sa v USA prevalil škandál o jej financovaní prostredníctvom CIA, pričom dovtedy sa RSE definovalo ako nezávislá organizácia financovaná príspevkami dobrovoľníkov. Napokon, americká vláda v 50. a 60. rokoch nejednu diplomatickú sťažnosť ohľadom vysielania RSE odbila tvrdením, že ide o súkromne financovanú organizáciu a nemôže v tejto veci zasiahnuť (s. 119). Napokon však návrh na zrušenie RSE neprešiel ani v jednej z rozhodujúcich amerických inštitúcií a po počiatkovej kritike sa aj časť novinárov postavila za zachovanie tejto stanice, ktorej financovanie sa v dôsledku škandálu stalo transparentnejším. Nový rozvoj RSE a vlastne akoby vrchol jeho činnosti potom priniesli 80. roky, kedy veľmocenská konfrontácia dvoch blokov dosiahla svoj druhý vrchol a RSE sa v nej stalo dôležitým nástrojom obhajovania ľudských práv v štátoch sovietskeho bloku. Vysielaniu a jeho dôveryhodnosti veľmi pomáhali aj komunistické médiá, ktoré systematicky zadržovali niektoré informácie, v tomto zmysle má veľký význam napr. vysielanie o havárii atómovej elektrárne v Černobyle v roku 1986.

Autor neobchádza ani problematiku aktivít komunistických tajných služieb proti RSE, čomu sa venuje v samostatnej kapitole „Diplomatické, spravodajské a fyzické útoky pro-

ti RSE“. Najaktívnejšie v tomto boji boli československá a rumunská rozviedka, ktoré využívali všetky dostupné prostriedky: od infiltrácie redakcie vlastnými ľuďmi, cez získavanie tajných spolupracovníkov a dezinformačné kampane až po priame fyzické útoky ako bombové atentáty (napr. atentát proti československej redakcii v roku 1981) či pokusy zavraždiť predstaviteľov RSE. Keďže v prvých rokoch bola existencia RSE úzko napojená na CIA, stala sa táto rozhlasová stanica jedným z najhorúcejších bojísk medzi tajnými službami oboch blokov. Všetky ataky komunistických tajných služieb prebiehali súbežne s rušením vysielania RSE, čo len poukazuje, do akej miery sa komunistické štáty báli zahraničného rozhlasového vysielania. Pri tejto kapitole sa azda žiada dodať, že určite nejde o uzavretú históriu a možno predpokladať, že budúce výskumy v archívoch tajných služieb na Západe, ako aj na Východe, iste prinesie mnoho nových poznatkov o aktivitách tajných služieb okolo RSE, osobitne v 80. rokoch.

Záverečná kapitola publikácie sa venuje stiahnutiu RSE zo strednej a východnej Európy. Je veľkou škodou, že je najkratšou zo všetkých kapitol, úloha RSE pri páde komunistických režimov v strednej a východnej Európe by nepochybne bola užitočným doplnením diela. Najmä keď autor sám naznačuje niektoré kľúčové súvislosti konca 80. rokov, včítane informácií o úmrtí študenta Šmída počas pražskej študentskej demonštrácie 17. novembra 1989, ktorú do sveta rozšírila práve Slobodná Európa a ktorá sa stala akceleratorom udalostí vedúcich k pádu komunistického režimu v Československu. Napokon RSE pomohlo splniť svoju historickú úlohu a po páde komunistických režimov v štátoch strednej a východnej Európy a postupnom obnovení slobodných médií v jednotlivých štátoch sa z nich sťahovalo. Hoci v Prahe pôsobí dodnes, jeho cieľové krajiny sa oproti situácii spred roka 1989 výrazne zmenili.

Ako sme naznačili v predchádzajúcej časti, recenzovaná publikácia predstavuje v slovenskej historiografii výrazne nové dielo a vnáša do nej mnoho nových poznatkov. Na druhej strane nie je bez chýb. Ak možno dielu niečo určite vytknúť, tak je to slabá jazyková úprava. Hoci sám autor spomína v úvode, že recenzovaná publikácia je prekladom jeho vlastnej knihy vydananej v maďarskom jazyku v roku 2011, prekladu mala byť venovaná väčšia pozornosť (alebo mohol ísť aspoň na dodatočnú jazykovú korektúru), pretože pri čítaní pôsobí osobitne zmätený slovosled vyslovene rušivo, miestami až komicky (napr. na s. 24 veta „*Newyorskú kontrolu naznačuje aj to, že politicky najprioritnejšie sovietske relácie až do konca tu boli pripravované*“). Podobne tak aj používanie niektorých v slovenčine neštandardných tvarov (napr. na s. 18, „*do konca 1960-tych rokov*“; na s. 33 „*13 km-ov*“). Niektoré vety kvôli prekladu sotva dávajú zmysel, napr. na s. 27–28 veta „*A tak po 1945 novovzniknuté Československo nielen vlastným šikovným politickým exulantom, a nimi praktizovanej propagačnej činnosti mohlo ďakovať, že napr. s fašistickou minulosťou disponujúcim Slovenskom rozšírená krajina jednoznačne na strane víťazov skončila vojnu*“ alebo na s. 126 „*Tajné služby komunistické krajiny od 1955 sa používali zosúladiť svoje kroky proti nemu*.“ Zlú jazykovú úpravu textu ešte zvyrazňujú časté preklepy a gramatické chyby. Zopakujeme, že z pohľadu veľmi zaujímavého a podnetného obsahu publikácie je slabšia jazyková úprava veľkou škodou a znižuje význam tejto obsahovo veľmi dobrej publikácie.

Keďže ide o preklad pôvodného diela, ostáva aj otázka používanej terminológie ťažko zodpovedateľná. V každom prípade by však bolo pre dielo prospešné, keby sa terminológia zjednotila. Termíny ako „*gottwaldská komunistická diktatúra*“ (s. 28), „*poslanci Varšavskej zmluvy*“ (s. 43), „*Huščov*“ (zrejme mysle-

ný Chruščov, s. 45), „*československý poslanec OSN*“ (s. 47), „*v znamení hlasnosti Gorbačova*“ (s. 97) nemajú vo vedeckej monografii čo robiť. Podobne aj transkripcia mien (osobitne sovietskych činiteľov) je v texte nejednotná a často zle zrozumiteľná, resp. ponechaná v anglickej transkripcii. Je otázne, či možno v súvislostiach s 50. rokmi hovoriť o existencii disidentských hnutí v štátoch sovietskeho bloku (s. 37), pretože termín je vhodný pre pomenovanie odporcov režimu skôr v 80. rokoch. Konfúzne tiež pôsobí používanie skratiek názvu rádia tak v slovenskej (RSE), ako aj anglickej (RFE) podobe. V rámci recenzie považujeme za potrebné upozorniť aj na používanie pojmu Čechoslovák – hoci pravdepodobne presvedčenie ľudí okolo RSE bolo v duchu čechoslovakizmu, bolo by lepšie špecifikovať ich národnosť a rozlišovať Čech a Slovák. Autor v texte prezentuje veľmi zaujímavé čísla o počúvanosti RSE, pre ich lepšiu prehľadnosť a zrozumiteľnosť však mohol pri ich prezentovaní voľiť ich usporiadanie do tabuliek. Zároveň na viacerých miestach uvádza mená rôznych vplyvných amerických politikov a senátorov, čo však bez uvedenia aspoň základných informácií o týchto ľuďoch čitateľovi sotva čo povie (napr. s. 13). Podobne aj pri vymenovaní zamestnancov československej redakcie by bolo pre čitateľa užitočné, keby autor pripravil stručnú biografickú poznámku o jednotlivých pracovníkoch (s. 69). Pri týchto menách by bolo tiež dobre preveriť ich slovenskú transkripciu (napr. Jozef Srámek, rozdiely medzi českým Jan a slovenským Ján a pod.).

Záverom možno napísať, že celkovo ide o podnetnú prácu, ktorá otvára v slovenskej historiografii zaznávanú tému nielen pôsobenia zahraničných rozhlasových staníc v období komunizmu, ale v širšom zmysle aj protikomunisticky orientovaného exilu v zahraničí. Iste bude na tomto poli treba zodpovedať ešte veľa otázok, z ktorých mnohé už načrtol

autor recenzovanej publikácie. Preto treba oceniť jeho „*prvolezectvo*“ a veriť, že výskum danej problematiky dosiahne v blízkej budúcnosti ďalšie výsledky a osvetlí túto dôležitú časť (nielen) slovenských dejín. Táto publikácia však predstavuje pre každého bádateľa zaoberajúceho sa dejinami rozhlasového vysielania dielo, bez ktorého sa sotva zaobíde.

PETER JAŠEK

BLAŽEK, P. – SCHOVÁNEK, R.:

PŘIKLÁDÁME SEKERU KE KOŘENŮM LŽI

**Rozhlasové projevy
programového ředitele Rádía
Slobodná Evropa v Mnichově
1951 – 1952 Pavla Tigrida.**

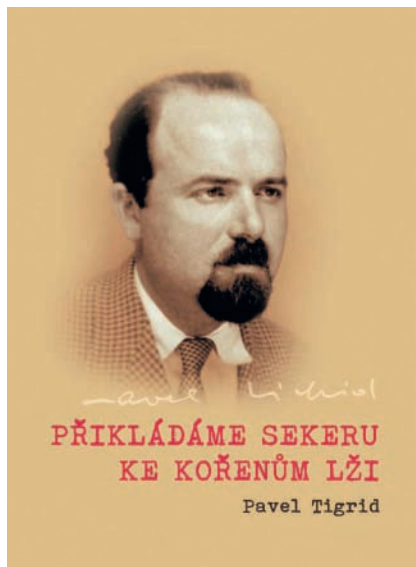
Praha, Centrum pro dokumentaci totalitních režimů 2015. ISBN 978-80-260-9221-6

V malom mestečku Hericy, vzdialenom asi len 17 kilometrov od Paríža, je Rue du Cheval Blanc, ulica Bieleho koňa. Na jej konci je biela brána. Na tej bráne kedysi stála soška malého bieleho koňa. Až kým toho koňa niekto nezhodil a nerozbil. Nebola to náhoda. Rovnako ako nebola náhoda, keď tú bielu bránu a dom za ňou ktosi filmoval. Toho človeka videl mladý chlapec na bicykli, ktorý sa so šťastím vyhol autu, do ktorého kameraman v chvate naskočil. Nie, nestál v mŕtvom bode. Posádka ho videla. Nešlo o náhodu. Bol to zámer. V aute sedeli príslušníci Parížskej rezidentúry rozviedky komunistického Československa a ten chlapec sa volal Gregori. Gregori Tigrid. Bol synom komunistickým režimom asi najnenávidenejšieho človeka. Pavla Tigrida. Knihu rozhlasových prejavov Pavla Tigrida, vysielaných Rádiom Slobodná Európa (RFE), vydalo na konci minulého roku Centrum pro dokumentaci totalitních režimů.

Je to kniha, ktorá rozhodne stojí za prečítanie.

Keď v máji roku 1951 rádio začalo vysielat', bol Tigrid programovým riaditeľom jeho mníchovskej československej sekcie. Vysielanie RFE bolo rušené prakticky hneď od začiatku vysielania. Rovnako tak bolo prísne monitorované. Pre potreby stranického vedenia a ministerstva vnútra vypracovával Československý rozhlas tajné spravodajstvo o vysielaných programoch, zabezpečoval prepisy jednotlivých relácií, i Tigridových prejavov. Vyššie spomenutá kniha vznikla spracovaním tejto matérie. Editori publikácie, historik Petr Blažek a bádateľ Radek Schovánek, obaja renomovaní odborníci, knihu opatrili rozsiahlym poznámkovým aparátom, v ktorom upozorňujú na vecné chyby, dopĺňujú skutočnosti, o ktorých Pavel Tigrid vo svojich prejavoch hovoril, a pripojili aj vysvetľujúce biografické údaje o osobách v prejavoch zmienených.

Význam knihy však rozhodne nie je len v nových, doteraz nepublikovaných informáciách či dokumentoch, akým je napríklad návrh programovej štruktúry vysielania RFE, ktoré Pavel Tigrid predložil v angličtine vedeniu stanice v decembri 1950.



Význam je v prejavoch samotných. Sú rôzne, napríklad veľmi vtipné, pričom nejde o o lacný prvoplánový humor. Ten vtip zároveň na dreň odhaľoval neľudskosť, bezohľadnosť a hlúposť vládnucej ideológie a najmä jej reprezentantov a sluhov. Áno, hlupáci nemajú zmysel pre humor. Cítia sa ním ohrození. Skvelo to vidno najmä v časti knihy ktorá rozoberá „pohľadnicovú akciu“ a jej vyhodnotenie. Sú však aj také, ktoré prezrádzajú múdrosť a doslova prežitú túžbu autora po slobode a jeho lás-

ku k človeku. Teda presného opaku toho, čomu bola naša spoločnosť vystavená a čomu je hoc v latentnej podobe vystavená neustále. Sú to myšlienky človeka, ktorý vedel, aké besy sa skrývajú v ľudskej duši. V besoch nacizmu stratil rodičov. Mnohé Tigridove myšlienky by mohli odznievať i v ktoromkoľvek dnešnom vysielaní: „Československý ľud sa pozerá do tváre hrozbe, akej doteraz nečelil. Stratil svoju štátnu samostatnosť, stratil mnohé zo slobôd národných, stratil aj mnohé zo slobôd ľudských. Nepriateľ ide na koreň vlastného národného bytia. Humanitným tradíciám, kresťanskému civilizačnému odkazu, viery. Malý národ a malý štát sa môže udržať a rozvíjať len v dôslednej vernosti veľkým ideálom, veľkej civilizácie. V zápase o slobodu a práva človeka musíme vždy stáť na strane človeka a na strane tých, ktorí za ne bojujú, a to za každých okolností, i keby sa na chvíľku zdalo, že iná cesta je pohodlnejšia, schodnejšia a výhodnejšia.“ Toto je jedna z nesmrteľných myšlienok. Ak by sa niekto pozeral na logo ÚPN a hľadal, čo ním chcel Ján Langoš povedať, prečítajte mu tieto slová Pavla Tigrida....

MARTIN SLÁVIK

ÚSTAV PAMÄTI NÁRODA

POZÝVA NA FESTIVAL, KTORÝ PRIPOMÍNA OBDOBIE NESLOBODY

FESTIVAL SLOBODY

FILMOVÁ PREHLIADKA | DIVADLÁ | VÝSTAVY | DISKUSIE | OCEŇOVANIE OSOBNOSTÍ

8. - 20. NOVEMBER 2016, BRATISLAVA

oscarový film

Saulov syn

unikátna výstava

Komunizmus

- La Belle Époque

rekonštrukcia

Politický proces

z 50. rokov

somienkové podujatie

Víkend zatvorených hraníc

ďalší program nájdete na www.festivalslobody.sk

ORGANIZÁTOR
ÚSTAV
PAMÄTI
NÁRODA



HLAVNÍ PARTNERI

Visegrad Fund

EURÓPSKA SIEŤ
PAMÄT A SOLIDARITA

PARTNERI

Mene
Tekel

univerzitná knižnica
v Bratislave



Bratislavský
inštitút

Bratislavský
inštitút

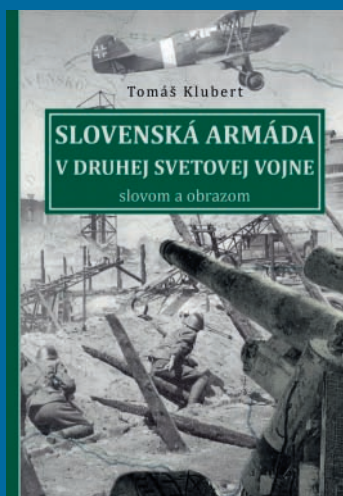


MEDIÁLNI PARTNERI

.týždeň Pravda

aktuality.sk





TOMÁŠ KLUBERT

SLOVENSKÁ ARMÁDA V DRUHEJ SVETOVEJ VOJNE SLOVOM A OBRAZOM

Publikácia od historika ÚPN Tomáša Kluberta „*Slovenská armáda v druhej svetovej vojne slovom a obrazom*“ ponúka širokej verejnosti prehľadný súhrn ťažiskových udalostí súvisiacich s armádou prvej Slovenskej republiky. Jej kapitoly sa venujú všetkým dôležitým aspektom súdobej reality na Slovensku od krízového roku 1938 až po koniec druhej svetovej vojny. Hlavný dôraz pritom kladie na vznik, organizáciu, výzbroj a bojové nasadenie slovenskej armády, ale aj na jej spoločenské interakcie s civilným obyvateľstvom. Kniha sa zaoberá i problematikou vojenského odboja na Slovensku, ktorý v roku 1944 vyvrcholil Slovenským národným povstaním. Text je doplnený množstvom fotografií, ilustrácií, tabuliek a schém.

Vydavateľstvo Perfekt
ISBN: 978-80-8046-773-9

Konferencia Ústavu pamäti národa a Nadácie Konráda Adenauera

Štátna bezpečnosť a Pohraničná stráž v komunistickom Československu spolu s jeho justíciou nesú najväčšiu výkonnú zodpovednosť za perzekúcie a zločiny režimu na svojich občanoch, z ktorých sa mnohí stali jeho obeťami, často v zápase s ním. Ústav pamäti národa ako aj ÚSTR ČR v Archíve ÚPN, resp. v ABS evidujú množstvá takýchto prípadov.

Podobne na Slovensku i v Česku žijú poslední pamätníci, ktorí na vlastnej koži prežili politickú nenávisť a mnohoročné väznenie. Ich domáce archívy skrývajú verejnosti často neznáme príbehy násilia represívnych zložiek režimu. V snahe využiť tieto pramene, Ústav pamäti národa v spolupráci s Konrad-Adenauer-Stiftung, Zastúpenie v SR organizuje konferenciu s tematickým záberom na bývalé Československo s názvom:

AKCIE, ZLOČINY A OBETE ŠTÁTNEJ BEZPEČNOSTI A POHRANIČNEJ STRÁŽE V ROKOCH 1945 – 1989

Konferencia sa uskutoční v dňoch 23. a 24. novembra 2016 v Bratislave,
Jakubovo námestie 5, Centrum Salvátor.

Program konferencie bude zverejnený v krátkom čase na webovej stránke ÚPN.

Kontakt:

Mgr. Patrik Dubovský, PhD.; e-mail: dubovsky@upn.gov.sk

Ing. Marian Gula; e-mail: gula@upn.gov.sk

Tel.: 02 / 593 003 11, 32